

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

АМБРИК ЛІЛІЯ ПЕТРІВНА

УДК 336.02:336.2:336.5

**РОЗБУДОВА ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Науковий керівник:

Крисоватий Андрій Ігорович

доктор економічних наук,

професор

Тернопіль – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ДЕРЖАВИ.....	11
1.1. Наукова парадигма державного втручання в економічні процеси: фіскальний аспект.....	11
1.2. Природа та зміст фіскального інструментарію держави.....	26
1.3. Інституційні умови формування фіскального інструментарію забезпечення економічного зростання.....	42
Висновки до розділу 1.....	62
РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ.....	64
2.1. Діагностика функціонування податкових інструментів.....	64
2.2. Вплив державних видатків на забезпечення економічного зростання.....	81
2.3. Моніторинг ефективності функціонування боргових інструментів.....	98
2.4. Оцінка дієвості трансфертних інструментів.....	113
Висновки до розділу 2.....	126
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЯК РИНКОВОГО ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ.....	129
3.1. Вектори збалансування вітчизняного фіскального інструментарію з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду.....	129
3.2. Моделювання процесу забезпечення економічного зростання за допомогою інструментів фіскальної політики.....	152
Висновки до розділу 3.....	163
ВИСНОВКИ.....	165
ДОДАТКИ.....	169
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	200

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Утвердження ринкової економіки в Україні пов'язане з необхідністю формування і реалізації ефективних інституцій фіскальної політики. Оскільки остання є однією з домінантних компонент забезпечення економічного зростання в державі, для України актуальними залишаються проблеми, зумовлені функціонуванням фіскального інструментарію та можливостями його впливу на розвиток та коригування соціально-економічних процесів.

Характерною особливістю сучасного етапу здійснення фіскальної політики України є пріоритетність виконання фіскальних завдань над регулюючим потенціалом податкових інструментів, неефективність використання державою фінансових ресурсів, мобілізованих як за рахунок податкових, так і боргових джерел, дисбаланси міжбюджетних та соціальних трансфертів, що негативно позначається на макроекономічній стабільності. Такі тенденції спричиняють втрату мобільності та гнучкості економічної системи, нездатність своєчасно і повною мірою пристосовуватися до змін внутрішніх умов її функціонування й навколишнього середовища і, відповідно, негативно позначаються на моделі економічного розвитку держави. Важливість впливу інструментів фіскальної політики на макроекономічну стабільність зумовлює об'єктивну потребу в їх оцінюванні та збалансуванні для забезпечення економічного зростання в Україні на якісно і кількісно новій основі.

Вагомий внесок у створення наукового підґрунтя для формування і реалізації фіскальної політики зробили зарубіжні (Ш. Бланкарт, Дж. Б'юкенен, А. Вагнер, А. Ілларіонов, Дж. Кейнс, І. Майбуров, Р. Масгрейв, Дж. С. Мілль, І. Озеров, Д. Рікардо, А. Сміт, Дж. Стігліц, В. Танзі, М. Фрідман, Т. Юткіна) та українські науковці (І. Алексеев, В. Андрущенко, В. Геєць, С. Герчаківський, А. Даниленко, О. Данілов, В. Дем'янишин, О. Десятнюк, Я. Жаліло, В. Загорський, Ю. Іванов,

О. Кириленко, А. Крисоватий, Е. Лібанова, І. Луніна, А. Луцик, С. Онишко, В. Опарін, А. Соколовська, В. Суторміна, В. Федосов, С. Юрій).

Водночас наявність дискусійних аспектів щодо вирішення множини проблем у фіскальній сфері підтверджує доцільність розробки системного підходу до оцінювання ефективності функціонування фіскального інструментарію держави. Важливість та необхідність подальших поглиблених досліджень у цій галузі фінансової науки зумовили вибір теми дисертації, визначили її мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Матеріали дисертації є складовою науково-дослідних робіт кафедри податків та фіскальної політики Тернопільського національного економічного університету за темами: «Стратегічні орієнтири формування і реалізації фіскальної політики України» (державний реєстраційний номер 0106U000521), «Міжнародний досвід податкового регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності» (державний реєстраційний номер 0110U007545) та «Фіскальний простір сталого соціально-економічного розвитку держави» (державний реєстраційний номер 0111U010359). У межах цих тем автором розроблено теоретичні підходи до дослідження фіскального інструментарію й запропоновано практичні рекомендації щодо напрямків його збалансування у контексті забезпечення економічного зростання в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є обґрунтування теоретико-організаційних засад функціонування фіскального інструментарію та розробка практичних рекомендацій щодо його збалансування в Україні.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення наступних завдань теоретичного та практичного характеру:

– проаналізувати та систематизувати наукові підходи до дослідження фіскального регулювання економіки, визначити місце фіскального регулювання та його інструментарію в системі методів державного регулювання економіки;

- розкрити зміст, висвітлити природу та визначити поняття «фіскальний інструментарій»;
- здійснити оцінку інституційних умов формування фіскального інструментарію забезпечення економічного зростання;
- провести моніторинг функціонування податкових інструментів, виокремити серед них ключові з позиції забезпечення економічного зростання;
- дослідити результативність дій держави щодо здійснення державних видатків у напрямку забезпечення економічного зростання;
- проаналізувати сучасний стан функціонування боргових інструментів із позиції здатності країни виконувати свої боргові зобов'язання та напрямків використання залучених ресурсів;
- з'ясувати проблематику функціонування міжбюджетних і соціальних трансфертів;
- оцінити можливості використання зарубіжного досвіду в Україні щодо застосування ефективних фіскальних інструментів;
- окреслити вектори збалансування вітчизняного фіскального інструментарію з метою досягнення економічного зростання в Україні;
- змоделювати процес забезпечення економічного зростання за допомогою інструментів фіскальної політики.

Об'єктом дослідження є фіскальна політика держави та інструменти її реалізації.

Предмет дослідження – теоретико-організаційні та практичні засади функціонування фіскального інструментарію у контексті впливу на забезпечення економічного зростання в Україні.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною базою дисертаційного дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, викладені в наукових працях зарубіжних та українських учених у сфері державних фінансів.

Для вирішення поставлених у дисертаційній роботі завдань та досягнення мети дослідження використано діалектичний метод пізнання, який забезпечив аналіз явищ і процесів у їх розвитку, визначив їхній взаємозв'язок та взаємозалежності. У процесі дослідження також застосовано методи теоретичного узагальнення, аналізу й синтезу (в ході визначення понятійного апарату фіскального інструментарію), історичний метод, метод наукової абстракції та системний підхід (перший розділ). Використання методів порівняльного аналізу, графічного зображення, спостереження та формалізації дало змогу проаналізувати вітчизняну практику функціонування фіскальних інструментів у другому розділі. Метод економіко-математичного моделювання застосовано для визначення пріоритетних сфер бюджетного фінансування та надання податкових пільг з метою забезпечення економічного зростання в Україні (третій розділ).

Інформаційну основу дослідження складають законодавчі та інші нормативно-правові акти з питань фіскального регулювання, матеріали Міністерства фінансів України, Комітету Верховної Ради України з питань бюджету, Державної казначейської служби України, Державної податкової служби України, Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації, Державної служби статистики України, періодичні видання міжнародних фінансових і фіскальних організацій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні природи та змісту фіскального інструментарію та розробці пріоритетних напрямків збалансування вітчизняного фіскального інструментарію у контексті забезпечення економічного зростання в Україні. Основні положення, що визначають наукову новизну дисертаційної роботи, полягають у наступному:

вперше:

– обґрунтовано зміст поняття «фіскальний інструментарій» як сукупності інструментів впливу держави у сферах податкової політики, політики державних видатків, міжбюджетних і соціальних трансфертів та

боргової політики, що діють у межах інституційного середовища. Це дало змогу окреслити системний підхід до комплексного дослідження площини фіскального регулювання економічного зростання в державі;

удосконалено:

– методику оцінювання боргового навантаження на основі додатково запропонованих показників, а саме: рівень покриття державного боргу та абсолютні вимірники прихованих форм державного боргу (залишок заявлених до відшкодування сум податку на додану вартість та суми переplat податків і зборів), які дозволяють докладніше визначити вплив функціонування боргових інструментів на забезпечення економічного зростання в Україні;

– аналітичний інструментарій застосування заходів податкового регулювання економічного зростання. З цією метою обґрунтовано доцільність проведення податкової амністії в Україні з позиції досягнення економічних ефектів, що, з одного боку, дає можливість підвищити ефективність регулюючої складової податкової системи, а з іншого – стимулювати процес надходження інвестицій для прискореного розвитку національної економіки;

дістало подальший розвиток:

– типологізація розрахунків значення фіскальних мультиплікаторів для національної економіки. Це дало змогу обґрунтувати вибір домінуючого інструментарію реалізації фіскальної політики та виокремити пріоритетність видаткових інструментів над податковими з позиції впливу на динаміку валового внутрішнього продукту в контексті забезпечення економічного зростання в Україні;

– обґрунтування необхідності запровадження пільг інвестиційно-інноваційного характеру (інвестиційного та інноваційного податкового кредиту), що сприятиме підвищенню ефективності регулюючої функції податкових інструментів та забезпеченню якісної складової економічного зростання;

– підходи до оцінки альтернативних варіантів державної підтримки забезпечення економічного зростання. На основі побудованих багатофакторних регресійних моделей лінійного та нелінійного виду визначено пріоритетні напрями бюджетного фінансування і сфери надання податкових пільг.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні основи, висновки та практичні рекомендації автора можуть використовуватися Державною податковою службою України та іншими органами державної влади у процесі вдосконалення податкового законодавства для формування фіскальної політики держави, орієнтиром якої є забезпечення економічного зростання в Україні.

Окремі наукові результати дисертаційного дослідження впроваджені у діяльність Головного управління економіки Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 01/3-960 від 18.10.2012 р.), а також Державної податкової служби у Тернопільській області (довідка № 14071/10/06-011/273 від 29.10.2012 р.).

Матеріали дисертації використовуються у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при викладанні фінансових і податкових дисциплін (довідка № 126-24/2916 від 03.10.2012 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібним науковим дослідженням. Сформульовані в роботі науково-практичні результати, висновки та пропозиції, що винесені на захист, одержані автором самостійно і є його науковим здобутком.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи доповідалися та обговорювалися на таких науково-практичних конференціях: Студентській науковій конференції «Науково-дослідна робота студентів: формування особистості майбутнього вченого, фахівця високої кваліфікації (м. Тернопіль, 17 квітня 2007 р.), Студентській науковій конференції «Науково-дослідна робота студентів:

формування особистості майбутнього вченого, фахівця високої кваліфікації (м. Тернопіль, 15 квітня 2008 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін» (м. Тернопіль, 22 – 23 жовтня 2009 р.), VII Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 25 – 26 лютого 2010 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу» (м. Київ, 22 квітня 2010 р.), XII Міжнародній студентсько-аспірантській конференції «Перспективи розвитку фінансових систем європейських країн в умовах виходу з кризи» (м. Львів, 19 листопада 2010 р.), VI Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансова система держави: проблеми та перспективи розвитку» (м. Київ, 7 – 8 листопада 2011 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Напрями розбудови податкової системи України в умовах утвердження ринкової економіки» (м. Тернопіль, 1 – 2 лютого 2011 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Гармонізація оподаткування в умовах глобальних та інтеграційних процесів» (м. Ірпінь, 17 – 18 березня 2011 р.), IX Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 23 – 24 лютого 2012 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Гармонізація оподаткування в умовах глобальних та інтеграційних процесів» (м. Ірпінь, 15 – 16 березня 2012 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Перспективи розвитку фінансової системи України» (м. Тернопіль, 19 – 20 квітня 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації» (Тернопіль – Чортків, 26 – 27 квітня 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми економіки і управління в сучасних соціально-економічних умовах» (м. Дніпропетровськ,

2 – 3 жовтня 2012 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених і студентів «Проблеми і перспективи розвитку фінансів, обліку і маркетингу в сучасному бізнесовому середовищі» (м. Київ, 25 – 26 жовтня 2012 р.).

Наукові публікації. Основні результати дисертаційного дослідження знайшли відображення у 8 наукових працях, у яких опубліковані основні результати дисертації (3,67 д. а.) та 15 працях апробаційного характеру (1,61 д. а.). Загальний обсяг публікацій становить 5,28 д. а., з яких автору належить 4,98 д. а.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 270 найменувань та 27 додатків на 30 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 232 сторінки. Загальний обсяг дисертації становить 164 сторінки. Дисертація вміщує 44 таблиці та 43 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ДЕРЖАВИ

1.1. Наукова парадигма державного втручання в економічні процеси: фінансовий аспект

Процес виникнення держави як політичного інституту пов'язаний із формуванням і розвитком суспільства як сукупності людей, об'єднаних спільними інтересами, серед яких домінуючу роль відіграють економічні. Відтак, державне регулювання застосовується в інтересах усього суспільства для активізації діяльності й обмеження негативних процесів в економіці країни. Державне регулювання економіки є чистим суспільним товаром, споживачами якого є усі члени суспільства, суб'єкти господарювання, громадські організації. Цей товар перетворюється на суспільне благо в тому разі, коли державне регулювання забезпечує економічну ефективність і соціальну справедливість [60, с. 15]. Підходи до визначення змісту державного регулювання подано в додатку А. На нашу думку, ефективність державного регулювання залежить від вибору адекватного інструментарію та постановки пріоритетних цілей економічної політики.

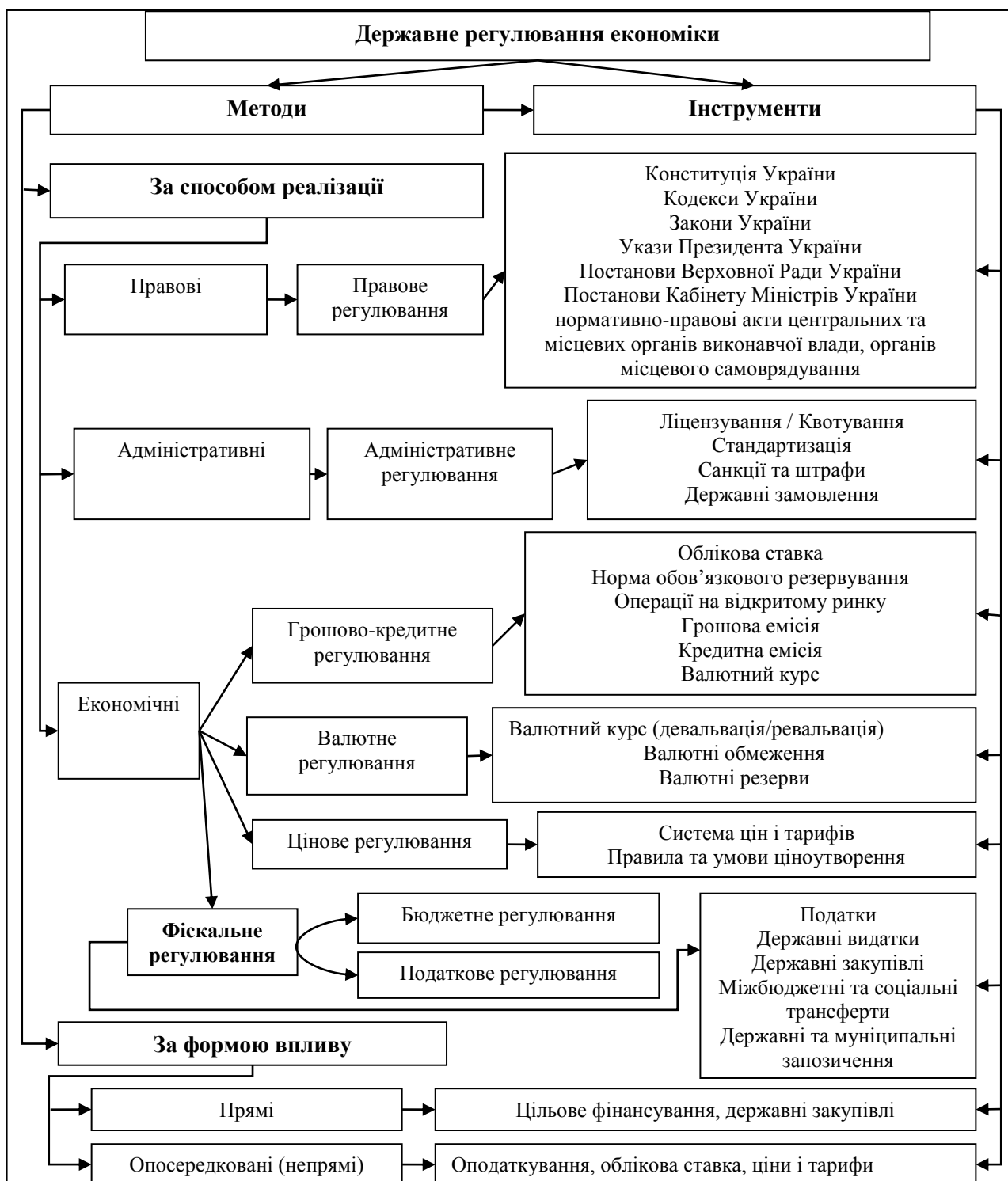
Складні і суперечливі взаємозв'язки цілей соціально-економічного розвитку, їхні побічні (як бажані, так і небажані) наслідки змусили державні органи розробити цілі розвитку не окремо, а тільки в ув'язці одна з іншою. Саме тому завдання державного регулювання формулюються у вигляді набору важливих цільових установок багатокутників цілей. Найбільш поширений так званий «магічний чотирикутник», тобто чотири взаємопов'язані цілі, за реалізацію яких держава несе відповідальність. Це наступні цільові напрями розвитку країни: економічне зростання, високий

рівень зайнятості, стабільність цін та зовнішньоекономічна рівновага [153, с. 22]. Однак, як зазначає Дж. Стігліц, існують чотири основні причини систематичної неспроможності держави у досягненні поставлених цілей [197, с. 14-15]:

1. Недостатня інформованість. Результати багатьох дій є складними для усвідомлення та непередбачуваними.
2. Обмежений контроль над зворотною реакцією приватного сектору. Держава має лише обмежений контроль над наслідками своєї діяльності.
3. Обмежений контроль над бюрократією.
4. Обмеження, що накладаються політичними процесами. Державна діяльність стосується багатьох, але рішення приймаються обмеженим колом осіб – виборними представниками. Неспроможність політиків виконувати те, що було б в інтересах суспільства, є результатом не лише жадібності чи недобросовісності невеликої групи примхливих політиків, але, можливо, неодмінним наслідком функціонування політичних інститутів у демократичних суспільствах.

За аналогією до «провалів ринку», вище перелічені так звані «провали держави» часто зумовлюють проведення неефективної економічної, у тому числі фіскальної політики, побічні негативні ефекти (екстарналії), ведуть до розширення бюрократичного апарату та відповідного зростання бюджетних видатків, породжують політичні маніпуляції, існування лобі, логроллінг («торгівлю голосами»), корупцію. Такі інституціональні пастки виступають невід’ємною складовою інституційного середовища, що зумовлює функціонування фіскального інструментарію держави.

Передусім зазначимо, що державне втручання, на нашу думку, передбачає державне регулювання економіки. В основі такого регулювання – використання методів та інструментів, прямих і опосередкованих регуляторів економічних процесів (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Місце фіскального регулювання в системі методів державного регулювання економіки

Джерело: розроблено автором

Методи непрямого державного регулювання економічних процесів спираються в основному на товарно-грошові важелі, визначають «правила гри» в ринковій економіці і впливають на економічні інтереси суб'єктів господарювання.

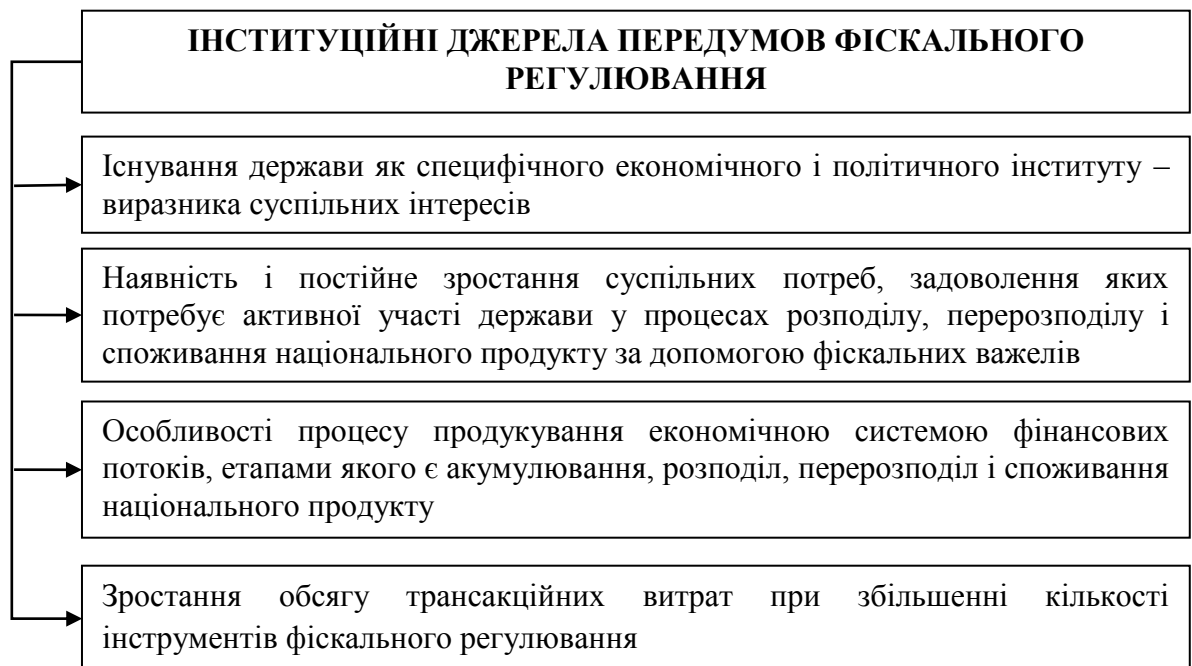
Прямі методи державного регулювання економіки не пов'язані зі створенням додаткового матеріального стимулу чи небезпекою фінансового збитку і базуються на силі державної влади. Сфера застосування непрямого регулювання з розвитком ринкової економіки значно розширюється, звужуючи водночас можливості прямого втручання держави у процеси розширеного відтворення [53, с. 16-17].

Правові методи державного регулювання економіки використовуються з метою створення правового поля функціонування суб'єктів ринку через прийняття законів та інших нормативно-правових актів, передбачають механізми їх реалізації та контролю за виконанням. Своєю чергою, адміністративні методи ґрунтуються на силі державної влади і класифікуються на заходи заборони, дозволу й примусу. Економічні методи застосовуються з метою створення економічного середовища, що мотивує суб'єктів ринку діяти в необхідному для суспільства напрямку та вирішувати актуальні завдання соціально-економічного розвитку держави.

Особливе місце серед економічних методів державного регулювання економічних процесів належить фіскальному регулюванню. Для багатьох країн саме фіскальне регулювання залишається єдиним дієвим засобом циклічного регулювання економіки за умови, що монетарні важелі втрачають свою силу. Детермінація поняття «фіскальне регулювання» представлена в додатку Б. Поділяємо думку, висловлену в монографії за редакцією професора О. Данілова, що «фіскальне регулювання передбачає злагоджене використання методів бюджетного і податкового регулювання» [205, с. 29].

Як зазначає професор В. Дем'янишин, співвідношенням між базисом і надбудовою визначаються відмінності і взаємозв'язок таких понять, як бюджет і бюджетна політика. Бюджет як об'єктивна економічна категорія і частина економічних відносин є елементом базису, тоді як бюджетна політика, як і політика взагалі, становить надбудову [206, с. 158]. У нашому випадку, сфера фіскального регулювання, що є проявом на практиці фіскальної політики держави, виступає складовою такої надбудови.

Для фіскального регулювання характерні особливі передумови зародження, розвитку і реалізації. Можна виділити такі інституційні джерела передумов його формування (рис. 1.2):

Рис. 1.2. Інституційний підхід до визначення природи виникнення фіскального регулювання [205, с. 34]

Як справедливо зауважив І. Озеров, «прийоми, за допомогою яких союзи публічного характеру отримують свої кошти, можуть чинити значний вплив на економічне життя; при чому зростає роль податку як знаряддя економічних і соціальних реформ» [151, с. 71]. Разом із тим, представник італійського неолібералізму Дж. Маццоккі підкреслював, що було б абсолютно не правильно виголошувати усе в сфері економіки, що походить від держави, поганим, так як і не слід визнавати усі її діяння добродійними [255, с. 76].

Єдиного підходу до детермінації необхідності та меж державного втручання в економіку не виявлено. Існує потреба в пошуку такої моделі участі держави, яка б найбільш адекватно відповідала сучасним економічним реаліям.

Без концептуальної визначеності у питанні розуміння місця держави в соціально-економічних відносинах складно знайти теоретико-методологічне

підґрунтя для стратегії економічного розвитку і побудови фінансової політики на адекватних такій стратегії концептуальних засадах. Така стратегія реалізується через законодавче закріплення за державою функцій та визначення джерел їхнього фінансування [100, с. 165].

З метою досягнення такої концептуальної визначеності та з'ясування внеску економічної науки щодо обґрунтування доцільності державного втручання в економічні процеси, зокрема у забезпечення економічного зростання, за допомогою фіску, слід розкрити зміст наукових підходів економічних шкіл (рис. 1.3).

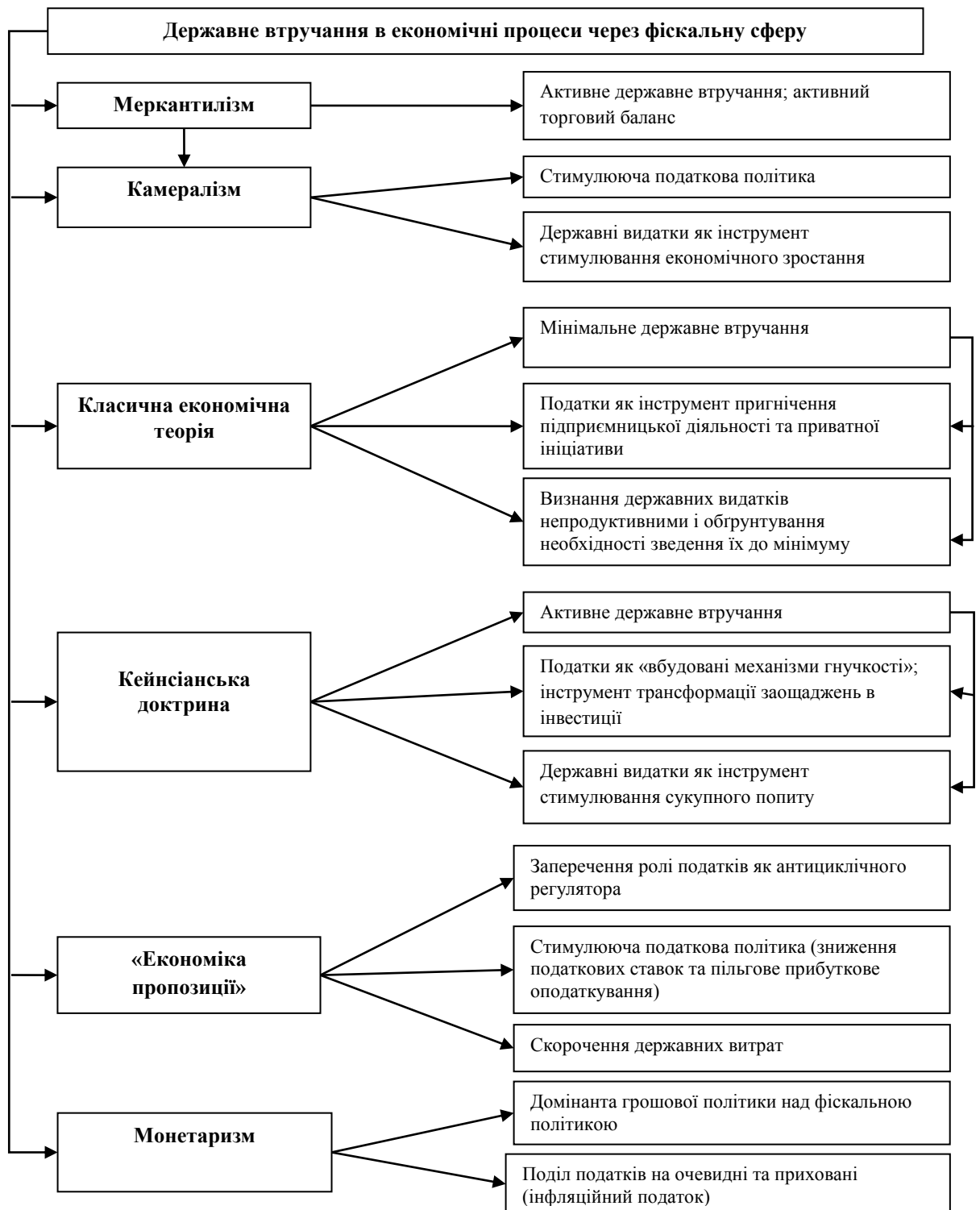
Представники меркантилізму (А. Монкретьєн, Т. Манн) відстоювали ідею активного державного втручання в економічне життя, особливо контроль зовнішньої торгівлі, вважали доцільним підтримку владою імпорту дешевої сировини, встановлення високого ввізного мита на промислові товари, заохочення експорту готової продукції. Провідною ідеєю меркантилізму визнавалась доктрина активного торгового балансу.

На нашу думку, недолік згаданої теоретичної конструкції полягає в тому, що меркантилісти робили акцент виключно на сфері обігу як джерелі багатства, а відтак і забезпечення економічного зростання.

Камералісти (представники меркантилізму в Німеччині, серед яких слід виокремити Ф. Юсті, І. Зонненфельса, Л. фон Секендорфа) доводили, що при експлуатації податкових джерел доцільно керуватися не довільними намірами (як це часто спостерігалось), а ідеєю збереження потенціалу довгострокового економічного зростання.

У XVII – XVIII ст. такого зростання можна було досягнути за допомогою стимулювання міграції населення пільговою податковою політикою: це призводило до розширення бази оподаткування. У довгостроковому періоді за допомогою такої політики можна було підняти рівень податкових надходжень вище, ніж при одноразовій конфіскації майна у підданих громадян.

Рис. 1.3. Наукові підходи фінансового регулювання економіки

Джерело: розроблено автором

У сфері державних видатків камералісти обстоювали ідею, що видатки мають бути інструментом стимулювання економічного зростання. Наприклад, спрямовуватися на створення інфраструктури, що в довгостроковій перспективі могло б сприяти зростанню державних доходів [61, с. 33-34].

Основоположник класичної економічної доктрини, А. Сміт був прихильником мінімального державного втручання. Відстоюючи ідею *laissez-faire*, науковець піддав критиці податки на капітал. «Власник капіталу є, по суті, громадянином усього світу і зовсім не обов'язково пов'язаний з якоюсь країною. Він легко може залишити країну, де піддається у цілях обкладання обтяжливим податком контролю і розпитам, й перенести свій капітал до іншої країни. Капітал обробляє землю, дає застосування праці. Податок, що призводить до відпливу капіталу з якоїсь країни, веде, таким чином, до зникнення усіх джерел доходів государя і суспільства. Внаслідок перенесення капіталу до іншої країни неминуче зменшаться більшою або меншою мірою не тільки прибуток з нього, а й земельна рента та заробітна плата» [181, с. 605]. Також А. Сміт наголошував: «Податки, коли вони досягають певної висоти, є лихом, що не поступається неродючості землі й немилосердю небес» [181, с. 340].

Згідно з трудовою теорією вартості А. Сміта, державні видатки носять непродуктивний характер, а тому повинні бути зведеними до мінімуму. Обґрунтовуючи думку про боргові фінанси, А. Сміт таким чином висловлює своє ставлення до державних запозичень: «Капітал, представлений першими кредиторами держави уряду, являв собою з того самого моменту, як був позичений державі, відому частку річного продукту, що відволікається від функції капіталу для того, щоб служити доходом, відволікається від утримання продуктивної праці на утримання непродуктивних робітників і для того, щоб бути витраченою протягом року навіть без надії на відтворення у майбутньому [181, с. 661].

Д. Рікардо чіткіше, ніж А. Сміт, окреслив завдання податкової політики, яка, на його погляд, має заохочувати нагромадження та розширення виробництва. Д. Рікардо вважав, що не існує таких податків, які не мали б тенденції зменшувати нагромадження, тобто всі податки – погані, податки – неминуче зло. І це зло, за Д. Рікардо, полягає не тільки в тому, що податки стягуються з певних об'єктів, а й у їхній загальній негативній дії. Як

ззначає професор В. Андрущенко, саме Д. Рікардо накреслив паралель між високим оподаткуванням і державним боргом, котрі мають аналогічні наслідки, спричиняючи виштовхування капіталу з країни та стримуючи економічний розвиток [27, с. 201].

Підтримувати ілюзії можливого поступового вирівнювання доходів в результаті державного втручання в їх перерозподіл, зокрема шляхом оподаткування, намагався Дж. С. Мілль: «Рівномірність оподаткування як принцип політики означає рівномірність жертв; такий розподіл податків, що стягуються для покриття державних видатків, у результаті якого жоден з платників податків не відчував би ні більше, ні менше незручностей від своєї частки порівняно з іншими» [138, с. 156].

На думку британського вченого, найбільш справедливий шлях згладжування невідповідності тягара оподаткування запропонував Дж. Бентам, який вважав доцільним не оподатковувати визначену мінімальну величину доходів, необхідну для придбання предметів першої необхідності. Жоден вид податку на доходи, що поширюється на заощадження, не є справедливим [138, с. 171]. Розумний підхід полягає в тому, що люди повинні оподатковуватися не пропорційно до власності, що є в їхньому розпорядженні, а пропорційно до кількості засобів, які вони можуть дозволити собі витратити [138, с. 174].

Частково погоджуємось з поглядами представників класичної економічної теорії щодо можливостей стимулюючої податкової політики. Однак вважаємо несправедливим визнання податків суцільним злом, виходячи з міркувань фіскальної симетрії податки-суспільні блага. Оскільки основним призначенням податків є фінансування державою суспільних благ, податки виступають ціною таких благ.

Неспроможність неокласичної доктрини ринкового регулювання зумовила утвердження ідей кейнсіанства. Так, Дж. Кейнс запропонував шляхи вдосконалення функціонування господарського механізму й пом'якшення суперечностей ринкової економіки. Усі попередні теорії

виходили з того, що ринкове господарство має достатньо внутрішніх сил для саморозвитку та внутрішній «автоматичний саморегулятор» для владження економічних проблем.

Українські вчені В. Андрущенко, В. Федосов та В. Суторміна відзначають, що саме Дж. Кейнс одним із перших заявив, що теорія «автоматичного саморегулятора», цієї, за висловом А. Сміта, «невидимої руки», яка спрямовує дії окремих індивідумів у суспільне русло й примушує їх служити «інтересам суспільства», остаточно й безповоротно зазнала краху. виправити становище, підвищити ефективність виробництва можна тільки за допомогою державного втручання в економіку. Це «єдиний практично можливий засіб уникнути повного зруйнування існуючих економічних форм», «умова для успішного функціонування особистої ініціативи» [59, с. 18].

Дж. Кейнс вважав, що держава може сприяти досягненню рівноваги між платоспроможним попитом і обсягом виробництва за допомогою державних видатків, регулювання позичкового процента й податків. До основних об'єктивних факторів, що впливають на схильність до споживання слід віднести наступні: різницю між доходом та чистим доходом; непередбачувані зміни в цінності капіталу; зміни в нормі відсотка; зміни в податковій політиці та зміни у співвідношенні між поточним і майбутнім рівнями доходу [113].

Англійський учений відстоював ідею прогресивності в оподаткуванні. Так, один із важливих принципів його теорії є пов'язаний із твердженням, що економічне зростання залежить від достатніх заощаджень тільки за умови повної зайнятості. Якщо цієї головної умови немає, то великі заощадження заважають зростанню. Звідси висновок: зайві заощадження необхідно вилучити за допомогою податків. При цьому Дж. Кейнс стверджував, що «основний психологічний закон, в існуванні якого ми можемо бути цілком упевнені не тільки з апіорних міркувань, виходячи з нашого знання людської природи, а й на основі детального вивчення минулого досвіду,

полягає в тому, що люди схильні, як правило, збільшувати своє споживання зі зростанням доходу, але не в тій самій мірі, у якій зростає дохід» [113].

За твердженням науковця, необхідним є державне втручання, спрямоване на вилучення за допомогою податків доходів, поміщених у заощадження, й фінансування за рахунок цих коштів інвестицій, а також поточних державних видатків. Основним способом такого втручання Дж. Кейнс вважав бюджетну, в тому числі податкову політику. Концепція «ефективного попиту» дала можливість «вписати» рух податків у рух макропоказників. Податки розглядалися вченим як «вбудовані механізми гнучкості». Він стверджував, що надходження майже за всіма податками залежать не тільки від змін у податкових ставках, а й від коливань величини доходів.

Дж. М. Кейнс був прихильником позикових фінансів. У його концепції розбудови фіску позикові фінанси, як і податкові фінанси, визнаються дієвими інструментами коригування пропорцій відтворення в рамках акумулювання фінансових ресурсів держави.

Під впливом ідей кейнсіанства за запозиченнями було закріплене призначення постійного доповнення податкових джерел фінансування суспільних видатків: стимулювання економічного зростання вимагало збільшення видатків бюджету та (або) зниження рівня оподаткування, а отже, здійснення запозичень; безвідносно до фази економічного циклу часто виникала ситуативна потреба маніпулювання доходами і видатками держави (збільшення дефіциту бюджету), внаслідок чого відбувалося «позапланове» розміщення позик. Причому обмеження на позикове фінансування державних потреб були відносно відсутніми. Динамічне зростання ВВП (розширення бази оподаткування) вважалось достатнім фінансовим забезпеченням боргових виплат, які в перспективі зростатимуть [122, с. 137].

На противагу кейнсіанству, у концепціях неоконсерваторів витрати держави виконують пасивну, а не регулюючу функцію. Аргументом на користь скорочення витрат є позбавлення держави фінансових ресурсів, які

дозволяють їй необґрунтовано втручатися в економічні процеси. Так, теоретики «економіки пропозиції» (А. Лаффер, Р. Мандаль, Дж. Гільдер, М. Фельдстайн, Г. Шмольдерс, М. Бернс, Г. Стайн) поділяли думку про негативний вплив державного втручання в економіку та заперечували ідею використання податків як засобу антициклічної дії на економіку.

Разом із тим, вони розцінювали податкову політику як інструмент державного регулювання економіки, спрямований на забезпечення сталих темпів економічного зростання. Ключовим напрямком податкової реформи при цьому передбачалося значне зменшення граничних податкових ставок, що, за задумом неоконсерваторів, має більш повно розкрити потенціал ринкової системи.

Така точка зору діаметрально протилежна кейнсіанському концепту «точного налаштування», однією з форм якої є управління сукупним попитом за допомогою маніпулювання податковими ставками. Передбачається, що зниження податкових ставок має бути диференційованим, пропорційним до граничної ефективності такого зниження (скорочення тих податків, що дають максимальну граничну віддачу з точки зору нагромадження капіталу та впливу на зайнятість населення). У першу чергу це стосується податків на дохід від капіталовкладень [215].

Із податковими стимулами пов'язане збільшення прибутковості капіталовкладень, наближення її до рівня, властивого вільному ринку, результатом чого стане збільшення норми нагромадження. «Податкова політика, що заохочує заощадження корпорацій, призведе до росту сукупних інвестицій» [238]. Як наслідок, створення нових робочих місць і – головне – збільшення зайнятості відбуватиметься не інфляційним шляхом.

Податкова реформа викличе збільшення приватних заощаджень і кредитних ресурсів, розширить фінансову базу економічного зростання і усуне шкідливе для економіки перекошування доходів на користь поточного споживання. Цей ефект насправді можливий тільки за умови, якщо зміни в структурі оподаткування будуть супроводжуватися антиінфляційною

грошовою політикою, що відповідає «рецептам» монетаристських теоретиків. Особисті заощадження розглядаються в якості своєрідного запасного резервуару грошових засобів, які дозволяють розміщувати боргові зобов'язання держави без здійснення емісії.

На основі емпіричних досліджень американський економіст А. Лаффер дійшов висновку, що результатом зниження податків стає економічне зростання і збільшення державних фінансових ресурсів.

У цілому основні постулати «економіки пропозиції» такі [201, с. 49, 52]:

- слід знижувати рівень податкового навантаження для стимулювання економічного зростання;
- необхідно приватизувати більшість державних підприємств;
- потрібно зменшувати бюджетні видатки та бюджетні дефіцити, причому, у першу чергу, – за рахунок скорочення фінансування соціальних програм.

Як зазначає професор В. Андрущенко, «навіть спроба адміністрації президента Р. Рейгана обмежити роль держави в рамках ліберальної «економіки пропозиції» («рейганоміки»), хоч дещо і стримала темпи нарощування державних видатків, але не зупинила ерозію суспільної привабливості принципів *laissez-faire* та мінімальної держави» [27, с. 31].

Погоджуючись загалом з ідеями представників «економіки пропозиції» щодо взаємозв'язку податкового навантаження та економічного зростання, вважаємо, що не слід применшувати чи заперечувати роль податків як засобу регулювання економіки за умови настання кризових явищ та наступного відновлення потенціалу економічного зростання держави. Зокрема під час виходу з кризи держави реалізують рефляційну (стимулюючу) фіскальну політику, що передбачає втілення низки заходів: або збільшення державних видатків без зміни норм оподаткування, або зменшення податків; чи певні комбінації визначених фіскальних заходів. Зниження податків, своєю чергою,

можливе за рахунок зниження ставок податків та використання різних податкових пільг та преференцій.

Згідно з поглядами монетаристів, податкова політика не повинна застосовуватись в якості засобу короткострокової стабілізації, тому що в іншому випадку стагфляція стане неминучою. Зокрема, основним висновком наукових досліджень монетариста М. Фрідмана є теза про те, що втручання держави в економіку має бути обмежене грошовою сферою.

У статті під назвою «Обмеження податкової межі» науковець пропонує справжню вартість утримання держави вимірювати не відносним чи абсолютно-кількісним рівнем податків, а обсягом державних видатків. Якщо уряд, доводить економіст, витрачає 500 млрд., а збирає податками 440 млрд., це ще не зменшує фінансовий тягар на економіку і населення. Різниця у 60 млрд. все одно покривається «не з мішка Санта Клауса», а шляхом позик та емісії. В результаті, на додачу до явних податків, доходи фіска маскуються інфляційним підвищенням цін або ж у боргових зобов'язаннях уряду антиципуються виплати кредиторам держави за рахунок майбутніх податкових надходжень.

Щодо цього українські науковці В. Андрущенко, В. Федосов та В. Суторміна зазначають: «По суті, йдеться про два види податків: відкриті (очевидні) і приховані. Те, що називають бюджетним дефіцитом, насправді є прихованим податком» [59, с. 159].

Як зазначає професор А. Крисоватий, згідно з поглядами представників неокласичної теорії (Р. Солоу, М. Фрідман, Г. Хезліт, Д. Роббінсон, Дж. Мід), яка базується на концепції податкової нейтральності, сучасна (для їх часу) економіка самоналаштується, а державне втручання допускається лише в певних межах. Податкова політика повинна допомагати збалансувати зростання виробництва, попит і пропозицію, підпорядковуючись ринковому господарству [124, с. 51].

Обґрунтовуючи роль держави в економіці, В. Танзі дійшов висновків, що держава [200, с. 57]:

- 1) не монолітна, а характеризується множиною центрів вироблення політики, кожен з яких керується своїми уявленнями про суспільні інтереси;
- 2) державна політика не завжди може бути послідовною в просторовому і часовому вимірах;
- 3) політика може визначатися корисливістю державних чиновників і групами тиску;
- 4) ті, хто приймають рішення, не завжди добре уявляють собі, як функціонує економіка;
- 5) існує маса проблем між керівниками і виконавцями;
- 6) прийняті рішення безповоротні (незворотні);
- 7) бюрократія може бути неефективною або корумпованою, здатна спотворювати отримані директиви чи використовувати інструменти економічної політики у своїх вузьких інтересах.

Усі ці фактори, на нашу думку, негативно позначаються на ефективності використання фіскального інструментарію.

Погоджуємось з думкою А. Єльянова, що «проблема полягає не в тому – втручатися чи не втручатися, оскільки уникнути втручання практично не можливо, а в його цілях, інструментах і наслідках» [216, с. 60].

Перехід до ринкового господарства не лише не виключає, але, навпаки, передбачає активну участь держави в економічному житті. Щоправда не в ролі підприємця, а в якості творця суспільних благ і регулятора розвитку за допомогою адекватного соціально-економічним реаліям інструментарію.

Отже, фіскальний аспект державного втручання в економічні процеси полягає в застосуванні інструментів фіскальної політики. Це, у свою чергу, вимагає дослідження природи та змісту фіскального інструментарію, встановлення його ролі у забезпеченні економічного зростання держави.

1.2. Природа та зміст фіскального інструментарію держави

Не викликає сумніву твердження про те, що важлива роль у забезпеченні економічного зростання як основи соціально-економічного розвитку держави повинна належати теорії, котра має бути науково обґрунтованою і практично реалізованою. Згідно з теорією першого лауреата Нобелівської премії з економіки (1969 р.) Я. Тінбергена, складовими економічної політики виступають: ключові цілі суспільного добробуту (система макроекономічних показників); інструменти, якими володіє уряд; модель, котра органічно пов'язує цілі та інструментарій, а також дозволяє визначати оптимальний масштаб політичних дій [73, с. 23]. Спираючись на науковий доробок Я. Тінбергена і враховуючи той факт, що фіскальна політика є складовою економічної політики держави, побудуємо таку теоретичну модель, яка пов'язує цілі (забезпечення економічного зростання) та наявний фіскальний інструментарій досягнення визначеної мети.

Наявний в арсеналі держави фіскальний інструментарій включає наступний набір фіскальних інструментів (рис. 1.4): податкові інструменти; державні видатки; міжбюджетні та соціальні трансферти; боргові інструменти (державні й місцеві (муніципальні) запозичення).

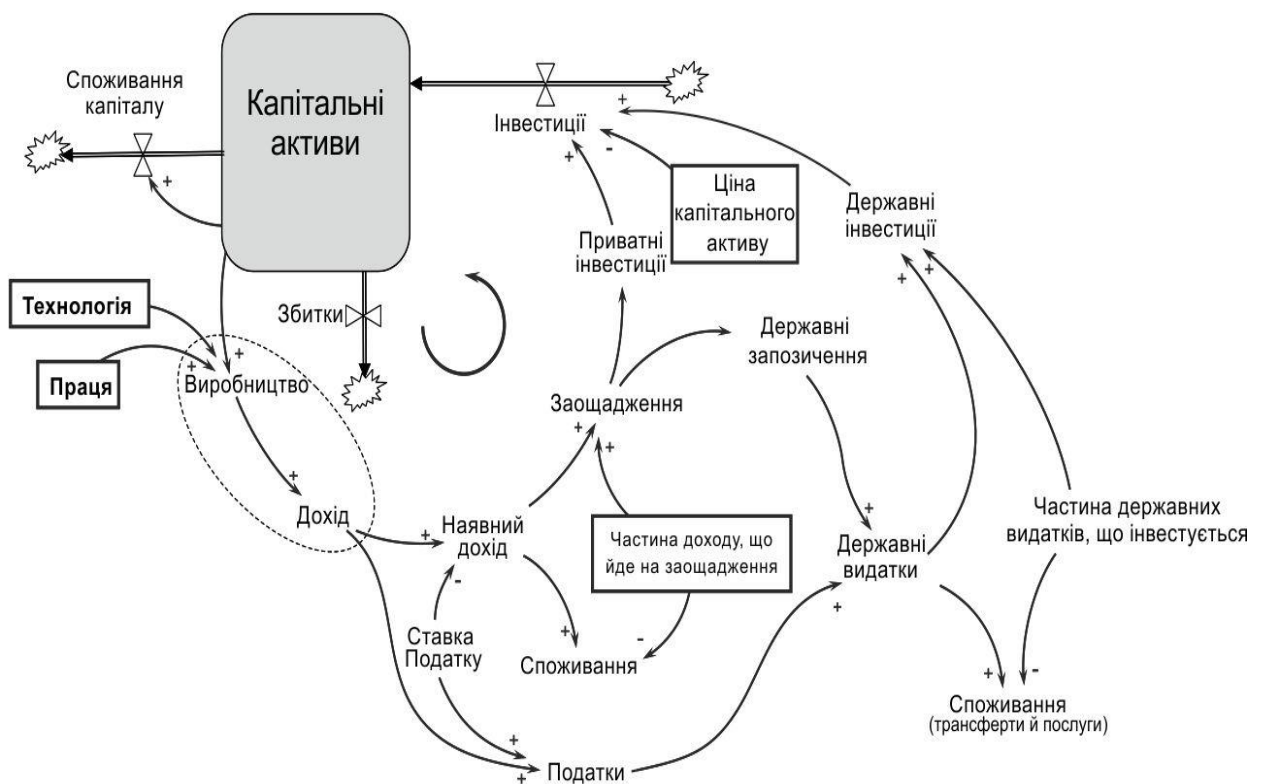

Рис. 1.4. Склад фіскального інструментарію держави

Джерело: розроблено автором

Погоджуємось з А. Афонзо та В. Ебертом [220], що політика у сфері фіска може підтримувати зростання, якщо вона відповідає вказаним вимогам: підтримує інституційне середовище, сприятливе для зростання та здорових державних фінансів; встановлює стимули економічного зростання для приватного сектору і ефективно використовує наявні державні ресурси; фінансує державну активність та регулює економічну активність суб'єктів господарювання завдяки ефективній та стабільній податковій системі; підтримує макроекономічну стабільність завдяки стійким державним рахункам. Якщо вказані умови виконуються, фіскальна політика стимулює економічне зростання за допомогою позитивних ефектів прямого впливу на зайнятість, заощадження/інвестування та інновації, а також опосередковано через інституційні рамки.

Місце фіскального інструментарію у моделі забезпечення економічного зростання представлено на рис. 1.5.

Рис. 1.5. Схематична модель забезпечення економічного зростання за допомогою фіскального інструментарію держави

Джерело: розроблено автором на основі [237]

Поділяємо думку професора А. Крисоватого, що «податки – найефективніший інструмент непрямого регулювання економічних процесів. Державне регулювання економіки через використання податкових важелів повинно бути спрямоване на забезпечення й підтримку збалансованого економічного зростання, ефективне використання ресурсів, стимулювання підприємницької діяльності» [124, с. 252]. Подібного бачення дотримується і професор В. Загорський, стверджуючи, що «оподаткування не повинно створювати перешкоди для економічного зростання, більше того – воно покликане сприяти йому» [80, с. 181].

У той же час, як стверджує професор Ю. Іванов, «податкове регулювання є невід’ємною складовою антикризової економічної політики. Причому воно повинно бути при можливості одночасно спрямоване як на нейтралізацію чи пом’якшення наслідків фінансово-економічної кризи і протидію її розвитку, так і на створення передумов для забезпечення нової якості економічного зростання у посткризовий період» [144, с. 383].

Податки – лакмусовий папірець якості економічної політики [57]. Двоїста природа податку як інструменту формування доходів державного та місцевих бюджетів та як інструменту розподілу та перерозподілу ВВП зумовлює і двосторонній вплив податкових інструментів на економічне зростання.

Як зазначає професор С. Онишко, «чітко прослідковується, по-перше, важливість підвищення ефективності регулюючої ролі податкових важелів. Недовикористання їх потенціалу, поза сумнівом, не лише не запобігло, але і посилило тенденції уповільнення економічного зростання. Тому базовим елементом сучасної податкової парадигми має стати активна позиція відносно державної соціально-економічної політики та її пріоритетів» [2, с. 30].

Оскільки останнім часом акцентовано увагу на забезпеченні економічного зростання за рахунок пожвавлення інвестиційного потенціалу країни та розвитку її інноваційної сфери, а відтак побудови інвестиційно-

інноваційної моделі економічного зростання, неабияку роль у цьому процесі відведено саме податковим інструментам (рис. 1.6).

Податкове регулювання інвестиційно-інноваційної сфери здійснюється шляхом надання податкової знижки на інвестиції та витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), що дозволяє підприємствам фактично зменшувати прибуток до оподаткування на чітко встановлений відсоток витрат капітального характеру. Іншою найчастіше використовуваною формою пільг є інвестиційний податковий кредит, що передбачає зменшення податкових зобов'язань підприємства з податку на прибуток в обсязі, еквівалентному частці витрат поточного податкового періоду, які було спрямовано на функціонування інвестиційних проектів або НДДКР.

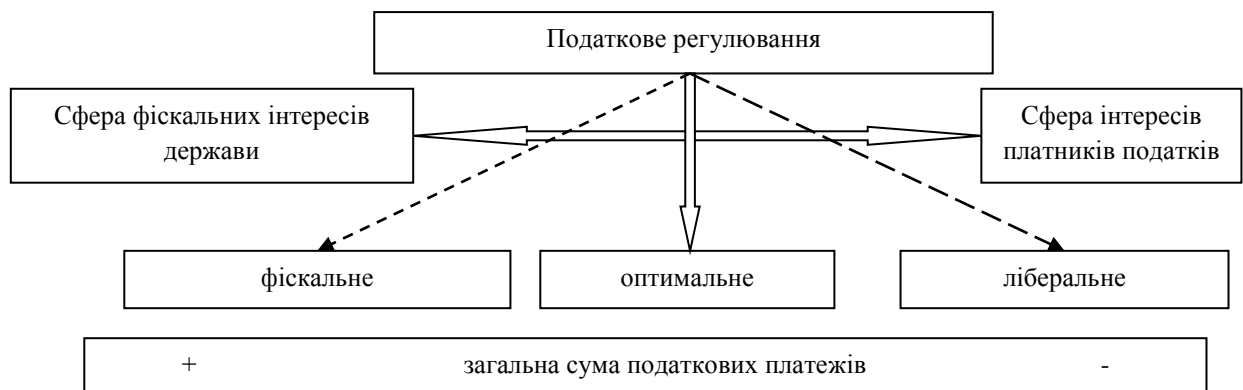
Рис. 1.6. Основні форми підтримки та стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності [52, с. 137]

На нашу думку, хоча не доцільно виокремлювати стимулюючу функцію податків, бо саме регулювання передбачає стимулювання, однак вплив податкового стимулювання не слід применшувати. Питання полягає в тому, чи стимули виявляються ефективними, хоча відразу їх вплив може бути і непомітним. Стимули до інвестування, своєю чергою, породжують

позитивні зовнішні ефекти, які також, зі свого боку, впливають на економічне зростання прямо чи опосередковано (створення нових робочих місць, розширення бази оподаткування, зниження податкового навантаження тощо). За рахунок підтримки інноваційної сфери стає можливим виробництво продукції з високою часткою доданої вартості.

Якщо темпи економічного зростання у визначений період знижуються у зв'язку з підвищенням його якості, а саме рішучішим просуванням економіки інноваційним шляхом – це ознака переходу до нового зростання, його більш високої хвилі [128].

Разом зі здійсненням впливу на економічні процеси, пріоритетним завданням податкової політики залишається досягнення балансу інтересів суб'єктів оподаткування. Принциповий вигляд механізму впливу податкового регулювання на баланс інтересів держави і платників податків представлено на рис. 1.7.

Рис. 1.7. Механізм впливу податкового регулювання на баланс інтересів держави і платників податків [168, с. 64]

Більше того, як зазначає професор В. Опарін, «у фінансах діалектично поєднуються узгодженість та суперечливість інтересів окремих суб'єктів. Водночас якщо узгодженість має певною мірою для кожного з них абстрактний характер, то фінансові протиріччя є повсякденними й суттєво впливають на дії кожної фізичної та юридичної особи й державних структур. Відповідно, приймаючи фінансові рішення, слід урахувувати обоюсторонні інтереси» [152, с. 73].

Погоджуємося з думкою українського економіста Я. Жаліла, що «...саме надмірна фіскальна орієнтація податкової політики стала одним з чинників охолодження ділової активності в Україні, що спричинило додатковий негативний тиск на динаміку ВВП, промислового виробництва та інвестицій. ... Не викликає сумнівів, що консервація в посткризовий період фіскальної функції податкової політики в статусі пріоритетної стане одним із гальмівних чинників на шляху швидкого економічного відновлення України. В даному контексті перед владою постає важливе завдання, від вирішення якого залежатимуть динаміка економічного зростання та якість структурних зрушень у середньо- та довгостроковій перспективі: забезпечити реалізацію стимулюючого потенціалу податкової політики з одночасним збереженням чи навіть посиленням її фіскальної ефективності» [166, с. 3].

Як стверджує професор О. Данілов, «здійснюючи певні зміни в системі оподаткування, податкова політика повинна бути спрямована на оптимізацію інтересів держави (податкове наповнення бюджету) і платників податків (оптимальне податкове навантаження)» [55, с. 32].

Податкове регулювання, що здійснюється через економічно обґрунтовану систему пільг, являє собою комплекс податкових преференцій стратегічної дії, що компенсує фінансові втрати при випуску нової і конкурентоспроможної продукції, модернізації технологічних процесів, а також зміцнює основи малого і середнього бізнесу [218, с. 164]. З позиції досягнення довгострокових цілей соціально-економічного розвитку держави, зокрема забезпечення зайнятості та розвитку малого та середнього бізнесу, економічно доцільним є використання фіскальних технологій оподаткування, а саме спрощеної системи оподаткування, представленої в Україні єдиним податком для суб'єктів малого підприємництва.

Отже, за своєю природою податкові інструменти є ефективним засобом реалізації фіскальної політики держави в напрямку забезпечення економічного зростання. Однак, маніпулювання такими інструментами в цілях, що враховують виключно фіскальні інтереси держави за умови

нівелювання регулюючого потенціалу податкових інструментів, може негативно позначитись на перспективах економічного зростання.

Зауважимо, що податки в умовах ринкової економіки не можуть бути самоціллю. Основобудовною базою реалізації ефективної фіскальної політики завжди виступають державні видатки. Згідно з Бюджетним кодексом України видатки бюджету – це кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом [33].

У Бюджетному кодексі України подано такі класифікації видатків бюджету: програмна, відомча, функціональна та економічна класифікації. У складі видатків бюджету виділяють видатки споживання і видатки розвитку [33].

Погоджуємося з висновками американського економіста Р. Масгрейва, що «...існує межа розміру суспільного сектору в контексті ринкової системи, однак ця межа не є строгою чи її нелегко встановити. Частки державних бюджетів у ВВП у різних країнах різні, що відображає відмінність конкретних умов і філософії суспільства. Щодо майбутнього, ціль полягає в тому, щоб поліпшувати діяльність суспільного сектору, а не скорочувати» [29, с. 51].

Серед різноманітних підходів до визначення рівня одержавлення економіки та втручання держави у перерозподіл ВВП можна виділити показники, запропоновані німецьким ученим Ш. Бланкартом. На його думку, декілька показників можуть відображати такий рівень:

- квота (норма) реальних витрат держави у ВВП. При цьому не включаються трансферти, оскільки вони не є витратами на виробництво суспільних благ;
- квота загальних витрат, що містить у собі, крім реальних витрат держави, трансфертні платежі і показує рівень колективного розпорядження первинними доходами;
- квота податків (частка податків, зборів та інших обов'язкових платежів до бюджету у ВВП);

– квота сукупних доходів ураховує, окрім податків, зборів та інших доходів держави, ще й обсяг приросту заборгованості [61, с. 160-164].

Позиції науковців стосовно впливу державних видатків на економічне зростання різняться. При аналізі такого впливу зазвичай застосовується показник частки видатків у ВВП. Американський економіст Р. Барро дійшов висновку про негативний взаємозв'язок зростання частки державного споживання у ВВП та темпів економічного зростання. Економіст пояснює такий стан речей тим, що державне споживання породжує деформації, наприклад, високі податкові ставки, проте не забезпечує належних стимулів до інвестування та росту [223].

На думку К. Коломбіера, державні видатки на транспортну інфраструктуру, судочинство та оборону вважаються такими, що пожвавлюють економічне зростання [229]. Ряд науковців довели, що для країн, які розвиваються, збільшення частки поточних витрат має позитивний і статистично значущий ефект на економічне зростання [232].

Розрізняють як прямий вплив фінансування видатків на ВВП, так і опосередкований. Оскільки в секторі суспільних послуг створюється додана вартість, фінансування цього сектора прямо збільшує обсяги номінального ВВП. У цьому контексті заслуговує на увагу висновок С. Ліна про те, видатки на створення суспільних послуг стимулюють економічне зростання за умови недопущення зловживань, внаслідок чого вартість таких послуг виявляється завищеною [207, с. 233].

За словами фахівців Європейського центрального банку, видатки на освіту (інвестиції у людський капітал) та видатки на дослідження і розробки (інноваційний/технічний прогрес) виступають основними елементами економічного зростання [220]. Дослідження Р. Аізи та Ф. Пуейо показали, що існує позитивний ефект державних видатків на охорону здоров'я на тривалість життя населення, заощадження та зростання, даний вплив може компенсувати відволікання ресурсів від цілей інвестування [221]. Д. Ландау

відзначав негативний вплив сукупного державного споживання на економічне зростання, а також позитивний ефект освітніх видатків [250].

На нашу думку, такі дослідження спираються на наукові постулати нової теорії економічного зростання, відомої як модель «Лукаса-Ромера». Згідно з моделлю, основним фактором економічного зростання виступає ріст капіталовкладень у НДДКР й інвестиції у людський капітал. Економіка, що володіє ресурсами людського капіталу і розвиненою наукою, має у довгостроковій перспективі кращі шанси зростання, ніж економіка, позбавлена цих переваг [147].

Російські вчені А. Ілларіонов та Н. Піоварова вважають, що існує стійкий взаємозв'язок між розміром держави й темпами економічного зростання, та пропонують для використання методику обчислення оптимального розміру держави, яка дає змогу досягти найвищих темпів економічного зростання.

Відповідно до згаданої методики, під розміром держави автори розуміють питому вагу державних витрат у ВВП. У 2002 р. ці науковці розрахували оптимальний на той час розмір держави, який, на їхню думку, забезпечуватиме максимізацію темпів економічного зростання в Росії (18-21% ВВП) та пороговий рівень розміру держави (36-38%), при перевищенні якого економічне зростання в Росії припиниться [103, с. 42].

Як стверджує академік Р. Нігматулін, темпи економічного зростання є функцією багатьох змінних і факторів. Для підвищення темпів економічного зростання необхідно збільшити внутрішній попит, підвищуючи частку оплати праці у ВВП до 50%, а згодом і до 60%, а також забезпечити рівномірність її розподілу серед населення [146, с. 129-130].

Ф. Юсіфов відзначає, що надмірна концентрація видатків у руках держави стає перешкодою для розвитку економіки, тому економічно розвинені країни та навіть ті, що розвиваються, почали зменшувати частку урядових видатків шляхом роздержавлення установ соціальної сфери, які утримуються за рахунок коштів державного бюджету [217, с. 9].

Складовою державних видатків виступають також державні закупівлі. Державна закупівля – це придбання замовником товарів, робіт і послуг за державні кошти у порядку, визначеному Законом України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06. 2010 р. № 2289-VI [97].

Заслуговують на увагу рекомендації Ш. Бланкарта, котрий узагальнив способи обмеження зростання державних витрат з виділенням кількісних і процедурних фіскальних обмежень [61, с. 194-199]. Суть кількісних фіскальних обмежень полягає в дотриманні вимог щодо неможливості перевищення: встановленого рівня державних витрат і темпів зростання видатків державного бюджету. В основу цього покладена гіпотеза, що обмеження доходів стримує збільшення видатків. Такі обмеження мають регламентувати порядок прийняття рішень у бюджетній сфері та податковій політиці із застосуванням таких принципів:

- рішення про витрати мають прийматись лише за умови наявності реальних джерел їх покриття;
- рішення про збільшення витрат чи зменшення доходів можуть бути прийняті лише за згодою центрального уряду;
- планомірне погашення державної заборгованості має проводитися з коштів, отриманих у результаті реалізації інвестиційних проектів;
- рішення у сфері оподаткування, видатків і державної заборгованості мають прийматися кваліфікованою більшістю в парламенті;
- обмеження періоду дії рішень у сфері доходів і видатків, тобто всі зобов'язання держави повинні припинятися із закінченням термінів дії конкретних програм;
- пропорційне скорочення (секвестр) запланованих обсягів усіх статей бюджетних видатків.

Отже, за своєю природою вплив державних видатків на забезпечення економічного зростання неоднозначний. Однак позитивного ефекту може бути досягнуто за умови збалансування державних видатків у напрямку

забезпечення їх інвестиційної спрямованості, фінансування видатків на цілі людського розвитку, унормування обсягів видатків на соціальні цілі та створення конкурентного середовища у сфері державних закупівель, раціонального використання державних коштів.

В Україні формування системи міжбюджетних трансфертів зумовлене необхідністю створення механізму фінансового вирівнювання місцевих бюджетів в умовах фінансових диспропорцій між територіями та вирішення ключових завдань регіонального розвитку.

Як стверджує С. Мацюра, перехід багатьох функцій регулювання соціально-економічних процесів від державного рівня до регіонального не тільки призводить до зростання ефективності надання суспільних послуг, але й породжує різні витрати. В цих умовах основним інструментом, який дозволяє використовувати позитивні моменти від децентралізації і мінімізувати негативні ефекти від децентралізованого використання деяких повноважень, є державна фінансова допомога бюджетам нижчого рівня, тобто міжбюджетні трансферти [137, с. 223].

Згідно з Бюджетним кодексом України, міжбюджетні трансферти – це кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого. Бюджетним кодексом України передбачено такі види міжбюджетних трансфертів [33]:

- дотація вирівнювання;
- субвенції;
- кошти, що передаються до державного та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів;
- додаткові дотації.

Відповідно, дотація вирівнювання – це форма міжбюджетних трансфертів на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує. Субвенції – міжбюджетні трансферти для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, що прийняв рішення про надання субвенції.

Використовуючи міжбюджетні трансферти, місцеві органи влади спроможні забезпечити покладені на них завдання соціально-економічного розвитку. На сучасному етапі розвитку держави, за умови слабкої власної фінансової бази, міжбюджетні трансферти виступають невід'ємним елементом формування доходів місцевих бюджетів.

Найважливішим аргументом на користь цільових трансфертів (субвенцій) є наявність «зовнішніх» ефектів. Їх надання економічно виправдане, якщо при розподілі завдань між різними рівнями влади не вдалося інтерналізувати корисність регіональних і місцевих товарів і послуг, а через оподаткування не вдалося досягнути фіскальної еквівалентності, тобто привести у відповідність перелік користувачів благом та тих, хто платить податки до відповідного бюджету. Крім компенсації «зовнішнього» ефекту, центральні органи влади можуть надавати субвенції місцевим бюджетам також у тих випадках, коли певні види благ належать до корисних (меритористських), пропозицію яких необхідно збільшувати, а тому загальна вимога щодо їх надання – залежність від чисельності населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці [130, с. 376-377].

Виокремлення соціальних трансфертів як самостійної компоненти фіскального інструментарію держави зумовлено природою таких інструментів. Соціальні трансферти, з одного боку, можуть чинити позитивний ефект на економічне зростання, впливаючи на сукупний попит через купівельну спроможність, а, з іншого – надмірні їхні обсяги стримують таке зростання.

Соціальні трансферти видаються привабливими з політичної точки зору та виступають інструментом маніпулювання голосами виборців. Проблема полягає в тому, що відсутня адекватна матеріальна база їх фінансування.

Поділяємо думку професора А. Даниленка, що важливим параметром формування бюджетної політики має бути законодавче встановлення і практичне забезпечення максимально припустимої частки соціальних

трансфертів, яка б не справляла дестабілізуючого впливу на макроекономічні показники [207, с. 236].

До боргових інструментів відносимо державні та місцеві запозичення. Згідно з Бюджетним кодексом України державне запозичення – це операції, пов'язані з отриманням державою кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування державного бюджету. Відповідно місцеве запозичення – це операції з отримання до бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету [33].

Державні зовнішні та внутрішні запозичення здійснюються в межах, визначених законом про Державний бюджет України, з дотриманням граничного обсягу державного боргу на кінець бюджетного періоду.

Верховна Рада Автономної Республіки Крим чи міські ради мають право здійснювати місцеві внутрішні запозичення. Місцеві зовнішні запозичення можуть здійснювати лише міські ради з чисельністю населення понад триста тисяч жителів за офіційними даними органів державної статистики на час ухвалення рішення про здійснення місцевих запозичень. При цьому місцеві зовнішні запозичення шляхом отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій можуть здійснювати всі міські ради [33].

Відповідно до Положення «Про порядок випуску облігацій внутрішніх місцевих позик» сукупний обсяг запозичень до місцевого бюджету у формі розміщення облігацій не може перевищувати обсягу дефіциту бюджету розвитку місцевого бюджету на відповідний рік. Кошти від розміщення облігацій, які отримує емітент, залучаються лише до фінансування бюджету розвитку відповідного місцевого бюджету. Видатки на обслуговування боргу місцевих бюджетів не можуть щорічно перевищувати 10% видатків від загального фонду відповідного місцевого бюджету протягом будь-якого бюджетного періоду, коли планується обслуговування боргу [179].

Негативний вплив боргових інструментів на економічні параметри функціонування держави пов'язаний із проблемою виникнення державного та місцевого боргу та необхідністю його обслуговування. Наявність боргу плюс пов'язана з нею стримують економічне зростання, знижуються обсяги інвестування та ефективність нагромадження капітальних ресурсів.

Для оцінки впливу боргових інструментів на забезпечення економічного зростання використовують низку показників [75]:

- коефіцієнт боргової залежності економіки як відношення загальної суми державного внутрішнього і зовнішнього боргу до ВВП;
- коефіцієнт боргового навантаження бюджету як частка витрат на обслуговування боргу в сукупних витратах бюджету до загального обсягу державного боргу.

Індикаторами для оцінки фінансового впливу державного боргу можуть слугувати й наступні коефіцієнти:

- державний борг на душу населення, що характеризує тягар для кожного члена суспільства;
- відношення суми видатків на обслуговування державного боргу до ВВП, тобто частка відсоткових платежів у ВВП;
- відношення платежів з обслуговування (відсотки) до загальної суми державних витрат;
- відношення між видатками на обслуговування державного боргу та загальною сумою податкових надходжень.

За розрахунками Д. Кохена, ризик кризи боргових зобов'язань, що має найбільш негативний ефект на зростання, настає за умови досягнення зовнішнім боргом рівня, що становить понад 200% об'єму експорту та 50% ВВП [228].

Слід відзначити, що надмірне зовнішнє боргове навантаження негативно впливає на економічне зростання, зокрема зумовлює значні трансфери ресурсів закордон і звуження фіскального простору, підвищення відсоткових ставок за позиками та скорочення обсягів приватних інвестицій.

У свою чергу, Дж. Айзерман, Б. Пінто та А. Радзівіл встановили, що збільшення коефіцієнта самофінансування інвестицій супроводжується прискоренням темпів економічного зростання (за їх визначенням, цей коефіцієнт рівний частці фінансування наявного капіталу у країні за рахунок внутрішніх джерел). Згідно з їхніми розрахунками, збільшення коефіцієнта з 1 до 1,1 веде до підвищення темпів економічного зростання від 2,8% до 4,4% на рік, а зниження даного коефіцієнта з 1 до 0,9 супроводжується сповільнення темпів економічного зростання до 2,2% на рік [222].

К. Бурнсайд і Д. Доллар обґрунтували положення про те, що прив'язка зовнішньої допомоги до якості фіскальної, монетарної та торговельної політик країн-реципієнтів посилюватиме позитивний вплив допомоги на економічне зростання [226]. Як зазначає Р. Дорнбуш, основним чинником накопичення зовнішньої заборгованості є не слабкий інвестиційний процес, а дефіцит державного бюджету, який має переважно споживчий характер, та втеча національного капіталу за кордон [235].

Поділяємо думку Т. Вахненко, що за умови, коли зовнішній борг не досягнув критичного рівня, використання позик може бути як продуктивним, так і непродуктивним. Продуктивне використання позик передбачає інвестиції в основні фонди та людський капітал, отримання нових технологій і знань, підвищення рівня внутрішніх доходів, досягнення стабільно високих темпів економічного зростання в довгостроковому періоді. Непродуктивне означає підвищення рівня споживання і зростання інвестиційних витрат на етапі залучення позик [36, с. 106]. В. Леві дійшов висновку про те, що зовнішня допомога більшою мірою сприяє збільшенню обсягів поточного споживання, аніж нарощування інвестицій. Загалом вплив зовнішньої допомоги на рівень внутрішніх інвестицій та економічного зростання, на думку автора, залежить від рівня відповідальності політичної еліти країни-реципієнта і пріоритетності для неї цілей розвитку [251].

Однак для повної оцінки рівня боргового навантаження на економічне зростання до наведених вище індикаторів слід додати запропоновані нами

показники: рівень покриття державного боргу, який показує, на скільки за рахунок власних фінансових джерел, а саме податкових надходжень державного бюджету, держава спроможна виконати свої боргові зобов'язання перед кредиторами, та приховані форми державного боргу, до яких відносимо залишок заявлених до відшкодування сум ПДВ та суми переplat податків і зборів, що виступають борговими зобов'язаннями держави перед іншими «кредиторами» – платниками податків.

Узагальнені показники оцінки впливу боргового навантаження на економічне зростання представлено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

**Методика оцінки боргового навантаження на
національну економіку**

№ п/п	Показник	Спосіб розрахунку
1.	Коефіцієнт боргової залежності економіки	Відношення загальної суми зовнішнього та внутрішнього державного боргу до ВВП
2.	Коефіцієнти зовнішньої боргової залежності	Відношення загальної суми зовнішнього державного боргу до ВВП; відношення загальної суми зовнішнього державного боргу до обсягу експорту
3.	Державний борг на душу населення	Відношення загальної суми державного боргу до чисельності населення
4.	Частка відсоткових платежів за державним боргом у податкових надходженнях державного бюджету	Відношення суми видатків на обслуговування державного боргу до податкових надходжень державного бюджету
5.	Частка відсоткових платежів за державним боргом у ВВП	Відношення суми видатків на обслуговування державного боргу до ВВП
6.	Частка відсоткових платежів за державним боргом у сукупних видатках державного бюджету	Відношення суми видатків на обслуговування державного боргу до сукупних видатків державного бюджету
7.	Рівень покриття державного боргу податковими надходженнями	Відношення загального обсягу податкових надходжень державного бюджету до загальної суми державного боргу
8.	Приховані форми державного боргу	Залишок заявлених до відшкодування сум ПДВ; суми переplat податків і зборів

Джерело: складено автором

З'ясування природи фіскального інструментарію держави є основою для визначення його змісту.

У тлумачному словнику за редакцією В. Бусела [37, с. 499] поняття «інструмент» трактується як:

- знаряддя для праці;
- сукупність таких знарядь;
- засіб, спосіб для досягнення чогось. Відтак, «інструментарій» –

це набір інструментів, що застосовуються у якій-небудь галузі [37, с. 499].

Виходячи з дефініції інструменту як засобу чи способу досягнення чогось та інструментарію як набору відповідних інструментів, визначимо зміст поняття «фіскальний інструментарій». Враховуючи те, що фіск від лат. «fisc» – імператорська казна, поняття «фіскальний інструментарій» – це сукупність інструментів впливу держави у сферах податкової політики, політики державних видатків, міжбюджетних і соціальних трансфертів та боргової політики, що діють у межах інституційного середовища.

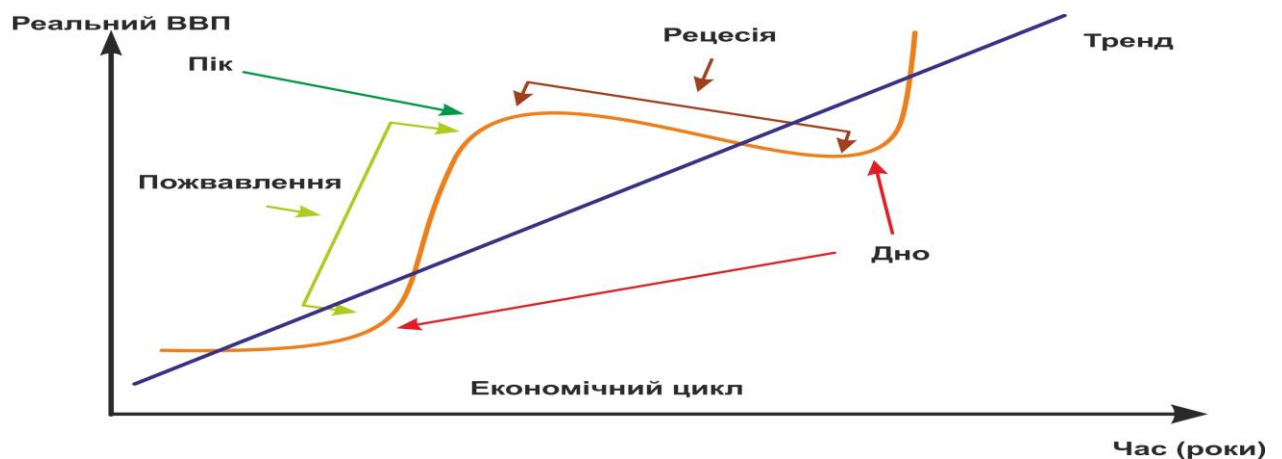
Отже, за своєю природою фіскальні інструменти виступають потужними фіскальними регуляторами процесу забезпечення економічного зростання. Однак існують певні інституційні обмеження, які зумовлюють функціонування фіскального інструментарію, що, у свою чергу, вимагає оцінки інституційних умов формування фіскального інструментарію забезпечення економічного зростання у державі.

1.3. Інституційні умови формування фіскального інструментарію забезпечення економічного зростання

Дослідження зазначеного питання безпосередньо пов'язане з теорією економічних циклів. Так, економічний цикл – це періодичне повторення упродовж років піднесення і спаду в економіці країни (рис. 1.8). Економічний цикл складається з таких фаз: піднесення (зростання, пік), рецесія (криза), депресія (дно) та поживавлення.

Саме В. Мітчелл, представник кон'юнктурно-статистичного інституціоналізму, запровадив у мову економічного аналізу поняття «діловий цикл». Згідно з поглядами науковця, цикли в економіці – це результат дії сукупності взаємопов'язаних параметрів, що визначають динаміку виробництва. До таких параметрів віднесено інвестиції, грошовий обіг, ціни, курси акцій, торгівлю, заощадження тощо.

«Ділові цикли» є повторенням підйомів і спадів, які проявляються у більшості економічних процесів і продовжуються в країнах, що знаходяться на різних стадіях економічного розвитку, від 3 до 7 років. Такі цикли В. Мітчелл назвав «малими циклами», або «малими хвилями». Крім них, існують ще «великі ділові цикли», тобто цикли вікового порядку – «довгі хвилі». Обидва види циклів перебувають у взаємодії [119].

Рис. 1.8. Циклічні коливання економіки

Джерело: розроблено автором

На думку американського економіста, необхідною умовою виникнення економічних циклів є практика побудови господарської діяльності на засадах грошового розрахунку, розповсюджена серед усього населення, а не лише серед обмеженого класу ділових людей. «Економічні цикли стають істотною рисою господарського життя будь-якого суспільства лише тоді, коли значна частина населення починає жити на основі принципів грошового господарства, отримуючи і витрачаючи грошові доходи. ...між тою розвиненою формою економічної організації, яку ми можемо назвати

«грошовим господарством» і циклами піднесення і депресії, що повторюються, існує органічний зв'язок» [180]. У результаті досліджень В. Мітчелл дійшов висновків щодо необхідності державного регулювання ринкової економіки для пом'якшення циклічних коливань та створення сприятливої економічної кон'юнктури. У свою чергу, російський економіст М. Кондратьєв висунув теорію великих циклів економічної кон'юнктури («довгі хвилі Кондратьєва»), що пояснює наявність у розвинених країнах довгострокових хвиль, пов'язаних з науково-технічною революцією.

Дієвим засобом згладжування амплітуди циклічних коливань є інструментарій фіскальної політики держави. У ринковій економіці з усталеною циклічністю дискреційна фіскальна політика змінюється у кожній фазі економічного циклу [5, с. 27]:

– рефляційна (стимулююча) політика (reflation policy) – здійснюється під час виходу з кризи (стимулювання економічного зростання та зайнятості населення);

– дефляційна (стримувальна) політика (deflation policy) – реалізується під час економічного зростання у державі (стримування інфляції та запобігання «перегріву» економіки).

Реалізація стимулюючої фіскальної політики передбачає вплив фіскальних мультиплікаторів, зокрема податкового мультиплікатора та мультиплікатора державних видатків, на динаміку ВВП. Механізм такого впливу представлено у додатках В.1–В.2.

При дослідженні ефективності та дієвості фіскальної політики, що проявляється через функціонування фіскального інструментарію, доцільно також враховувати науково-прагматичні аспекти, пов'язані з часовими лагами реалізації результатів стратегії і тактики такої політики. Проблеми часу для практичної реалізації фіскальної політики слід розглядати крізь призму наступних лагів: лаг розпізнавання, адміністративний лаг та лаг функціонування [120, с. 256]:

1. Лаг розпізнавання – це час між початком спаду або інфляції і тим моментом, коли усвідомлюють, що це справді відбувається.
2. Адміністративний лаг – лаг між часом, коли потребу фіскальних заходів буде визначено, і часом, коли відповідних заходів буде вжито.
3. Лаг функціонування – лаг між часом, коли фіскальні заходи ухвалює парламент, та часом, коли ці заходи вплинуть на обсяг виробництва, зайнятість чи рівень цін.

До недавнього часу більшість наукових підходів до пояснення економічного зростання або взагалі не брали до уваги існування інституційних чинників, або мали на увазі їх наявність, однак не аналізували докладно їхню роль. Ріст інтересу до інституціоналізму пов'язаний, по-перше, зі спробою перебороти обмеженість ряду передумов, характерних для ортодоксального «економіксу» (аксіома повної раціональності, абсолютної інформованості, досконалої конкуренції, встановлення рівноваги лише за допомогою цінового механізму тощо), і розглянути сучасні економічні, соціальні і політичні процеси комплексно, всебічно; по-друге – зі спробою проаналізувати явища, що виникли в епоху науково-технічної революції, застосування до яких традиційних методів дослідження не давало бажаного результату [211, с. 8]. Існує об'єктивна потреба у здійсненні аналізу інституційного середовища в Україні і його впливу на ефективність функціонування фіскального інструментарію держави, оскільки останній є вагомим засобом забезпечення економічного зростання країни та її соціально-економічного розвитку.

Після Другої світової війни «із окремої течії... інституціоналізм перетворився в елемент економічної теорії, з одного боку, або у метод загального аналізу процесів та зсувів у реальній економічній системі – з іншого» [132].

Засновником економічного напрямку, який наприкінці XIX століття одержав назву «інституціоналізм» і розглядав державне втручання у економічні процеси, був Т. Веблен. Бажання дослідника під іншим кутом

зору здійснити аналіз економічних процесів та визначити роль людини у цих процесах призвели до ігнорування ним основ економічної науки. За словами Є. Майбурда, «Веблен розніс у пух і прах основи звичайної економічної науки за те, що вона не описує людину як індивіда, яка знаходиться у певному суспільному середовищі» [132].

Загалом, представники цього напрямку звертали особливу увагу на питання державного втручання в економічні процеси. Так, Дж. Коммонс переконував у необхідності «... збільшення державного втручання в економіку...» [47, с. 476]. Дослідник надавав перевагу законотворчій діяльності держави. Р. Коуз у праці «Природа фірми» [227] показав, що коли трансакція супроводжується витратами, інститути набувають значення, а трансакцій з нульовими витратами в реальному світі практично не існує. Відомий інституціоналіст Д. Норт відзначає, що «витрати трансакцій відображають зміст всього комплексу інститутів, формальних і неформальних, які утворюють економічну систему або, в більш загальному плані, суспільство в цілому. Ця загальна інституційна структура кінець кінцем визначає витрати трансакцій на рівні індивідуальних контрактів, і коли економісти говорять про ефективні ринки, вони просто мають на увазі розвинену систему обмежень» [149, с. 91].

Більшість українських учених-економістів також не ставлять під сумнів визначальну роль інституційних особливостей, знаходячи цьому безліч підтверджень з економічних реалій України. Так, А. Гриценко відзначає: «Неокласична і особливо монетариська методологія, що панувала спочатку процесу трансформації (з її орієнтацією на саморегулювання ринку і ринкові механізми як панацею від всіх бід), нав'язана Заходом і Міжнародним валютним фондом, виявилася неспроможною. Вона не змогла дати теоретичний інструментарій для розуміння того, що відбувається в суспільстві і економіці в умовах ринкової трансформації. Це цілком зрозуміло, якщо враховувати те, що ця методологія відображає функціонування збалансованої економіки» [54, с. 155].

Оскільки інституційне середовище складається з сукупності різних інститутів, то перш за все, уточнимо зміст поняття «інститут». Ознайомлення з працями провідних інституціоналістів вказує на те, що поняття «інститут» охоплює надзвичайно широке коло явищ. Т. Веблен трактував інститути як «сталі навички мислення, загальні для більшості людей» [266], як «стереотипи думки» (*habits of thought*). «Інститути повинні змінюватись при зміні обставин, так як за своєю природою вони представляють звичні способи реагування на стимули, які створюються цими змінними обставинами. Розвиток інститутів є розвитком суспільства. Інститути – це, по суті справи, поширений вираз думки про те, що стосується окремих відносин між суспільством і особистістю та окремих виконуваних ними функцій» [267].

Як зазначає О. Мамедов, Дж. Коммонс перераховує безкінечну гаму трактувань поняття «інститут»: «То інститут розуміють як систему законів (або «природних прав»), у рамках яких індивіди діють як в'язні; то припускають поведінку самих цих індивідумів; а інколи під інституціональною економікою розуміють щось динамічне замість статичного, чи процес виготовлення товару замість самого товару як такого, або діяльність замість емоцій, чи масові дії замість індивідуальних, чи управління замість рівноваги, чи контроль замість вільної торгівлі і т. д.» [135].

Лауреат Нобелівської премії з економіки 1993 р. Д. Норт визначає «інститути» як «правила гри» у суспільстві, або, висловлюючись більш формально, створені людиною обмежувальні рамки, що організують взаємовідносини між людьми. Вони задають структуру спонукальних мотивів людських взаємовідносин – чи то в політиці, соціальній сфері чи то в економіці. Інституційні зміни визначають те, як суспільства розвиваються в часі, і таким чином є ключем до розуміння історичних змін [149, с. 17]; це «правила, механізми, що забезпечують їх виконання, і норми поведінки, котрі структурують взаємодії між людьми. Таким чином, інститути обмежують і визначають спектр альтернатив... Тоді як організації – це самі

гравці, які діють в рамках встановлених інститутами правил» [148]. Дж. Ходжсон визначає «інститути» як довговічні системи правил, що склалися і які надають структуру соціальним взаємодіям. Інститути є суттю системи соціальних правил, що включають як норми поведінки і соціальні конвенції, так і юридичні і формальні правила [210, с. 11].

Подібної думки дотримуються й українські вчені В. Базилевич і А. Маслов, котрі визначають інститут як «сукупність формальних (зафіксованих у праві), неформальних (зафіксованих у буденному праві, тобто звичаях і традиціях) й спонтанно визначених меж, які структурують взаємодію індивідів в економічному, політичному і соціальному житті» [30, с. 36]. А. Аузан дає таке визначення інституту: «Інститут – це сукупність, яка включає правило і зовнішній механізм примусу індивідів до виконання цього правила» [28]. А. Шастітко трактує інститути як «ряд правил, які виконують функцію обмежень поведінки економічних агентів і впорядковують взаємодії між ними, а також відповідні механізми контролю за дотриманням цих правил» [212, с. 554].

О. Носова дає таке визначення поняттю «інститут»: «Суспільні правила і норми, які або виступають у своєму власному вигляді, або втілюються в організаціях та інших суспільних явищах, що мають тривалий, стійкий чи повторюваний характер» [150, с. 6].

Визначення інституту як норми характеризує таку його особливість, як неодмінний вплив на поведінку людей, на структурування перебігу суспільних, економічних і політичних процесів.

«Оскільки інституційна система будь-якої економіки породжує як продуктивні, так і контрпродуктивні стимули для організацій, економічна історія будь-якої країни є з'єднанням різних тенденцій розвитку, – відзначає Д. Норт; – ... знаряддями інституційних змін безпосередньо виступають політичні і економічні агенти, що прагнуть максимально розширити ті інституційні можливості, які створюють найбільш вигідні (у короткостроковому плані) альтернативи» [149, с. 129].

Поділяємо думку О. Носової, що «інститут за допомогою вироблених ним стимулів впливає на поведінку людей і таким чином направляє хід соціально-економічного розвитку. З огляду на суспільну ефективність тієї діяльності, що даний стимул викликає, всі стимули можна розділити на продуктивні та непродуктивні. Продуктивні стимули та інститути, що їх породжують, працюють в напрямі підвищення ефективності функціонування економічної системи і загального добробуту, а непродуктивні, навпаки, приводять до їх зниження. Важлива функція інститутів – створення таких інституціональних стимулів, які, відповідаючи мотивації кожного індивіда, направлятимуть його діяльність у суспільно ефективне русло. Відповідно, умовою ефективності інституційної системи з точки зору сприяння економічному розвитку є створення нею інституційних стимулів продуктивного типу» [150, с. 8-9].

Основним інститутом та інструментом у руках держави, що забезпечує можливість створювати ті або інші стимули, є закон, тобто формальна норма поведінки. При цьому закони можуть мати абсолютно різну якість і характер впливу на економічне зростання.

Так, закони, що стимулюють розвиток інноваційної діяльності, модернізацію і технічне переобладнання виробництва, а також створення нових фірм і конкуренцію між ними, є продуктивними з точки зору забезпечення економічного зростання. З іншого боку, закони, які вводять бюрократичні перепони, що допускають прояви монопольної влади і отримання державних субсидій та іншого виду допомоги без адекватних стимулів до підвищення ефективності виробництва, є непродуктивними. «Існування держави – необхідна умова економічного зростання, однак держава також виступає і джерелом спаду, що створюється руками людини» [214, с. 340].

Демократія виявляється ефективною лише тоді, коли спирається на досконалу систему конституційних правил, основним призначенням яких є суворе обмеження можливостей свавілля влади. На думку Ф. фон Гаєка,

«обмеженою повинна бути ... будь-яка влада, але особливо демократична. Всемогутній демократичний уряд саме внаслідок необмеженості своєї влади стає іграшкою в руках організованих інтересів, тому що повинен догоджати їм, щоб забезпечити собі підтримку більшості» [111, с. 91].

Як зазначає український науковець Т. Паєнтко, загроза виникнення інституційних деформацій негативно позначається на очікуваній ефективності макроекономічного регулювання. Доволі часто досягнення позитивного ефекту від застосування тих чи інших регулюючих важелів блокується завдяки наявності неефективних інститутів, які сприяють утворенню інституційних деформацій (табл. 1.2):

Таблиця 1.2

Інституційні деформації [134, с. 14]

Деформація	Зміст
Інституційна пастка	Неефективна, нестійка норма (нестійкий інститут), що має самопідтримуючий характер.
Інституційна яма	Таке інституційне середовище, в якому одночасно присутня необхідність інституційних змін і відсутні інституційні механізми таких змін.
Інституційний розрив	Виникає у випадку порушення зв'язку між взаємозалежними інститутами.
Інституційні пустоти	Частина інституційного простору, в якому відсутні належні інституційні утворення (правила, норми, закони тощо). Вони можуть виникнути як у результаті інституційних розривів, так і в результаті інституційної незавершеності системи.
Інституційна петля	Такий взаємозв'язок між інститутами, котрий призводить до постійного звуження і згасання процесів, які ці інститути повинні забезпечувати. Наприклад, для вирішення проблеми збільшення доходів бюджету приймаються закони, які підвищують податковий тиск, але, як наслідок, зменшується податкова база й надходження до бюджету ще більше скорочуються, що потребує подальшого підвищення податків.
Інституційний обвал	Порушення низки взаємопов'язаних інституційних ланок, яке частково руйнує інституційний простір.
Інституційна катастрофа	Колапс інституційної культури.

Охарактеризуємо інституційне середовище за допомогою низки індикаторів управління, запропонованих Світовим Банком (Worldwide Governance Indicators), серед яких [270]:

– свобода слова та відповідальність (Voice and Accountability), що передбачає рівень участі громадян у виборчих процесах, так само як і

свобода самовираження, свобода об'єднання та незалежні засоби масової інформації;

- політична стабільність (Political Stability);
- ефективність державного управління (Government Effectiveness), що визначається як якість забезпечення суспільних послуг, якість державної служби і ступінь її незалежності від політичного тиску, якість формування та втілення політики;
- регуляторна якість (Regulatory Quality), що передбачає здатність уряду формувати і втілювати політику та регуляторні норми, що стимулюють розвиток приватного сектору економіки;
- верховенство закону (Rule of Law) – ступінь дотримання законодавства, довіра до нього, рівень виконання контрактів, захист прав власності;
- боротьба з корупцією (Control of Corruption).

Як видно з табл. 1.3, показники, що характеризують інституційне середовище в Україні, не найкращі. Незважаючи на позитивну динаміку більшості індикаторів протягом 1998-2008 рр., їх відсоткова чи управлінська оцінка залишається низькою.

Таблиця 1.3

Оцінка інституційного середовища в Україні

Індикатор управління	Роки	Україна		Польща		Німеччина		Росія	
		% оцінка (0-100)	Управлінська оцінка (-2,5-+2,5)	% оцінка (0-100)	Управлінська оцінка (-2,5-+2,5)	% оцінка (0-100)	Управлінська оцінка (-2,5-+2,5)	% оцінка (0-100)	Управлінська оцінка (-2,5-+2,5)
Свобода слова і відповідальність	2010	44,1	-0,15	81,0	+1,03	92,9	+1,35	20,9	-0,94
	2008	49,0	+0,05	74,5	+0,90	94,2	+1,37	23,6	-0,90
	2003	28,4	-0,66	79,3	+0,99	94,2	+1,40	30,3	-0,59
	1998	41,3	-0,28	80,3	+1,04	89,4	+1,34	32,2	-0,58
Політична стабільність	2010	42,0	-0,10	83,5	+1,00	74,1	+0,81	18,4	-0,89
	2008	45,2	+0,04	77,9	+0,89	80,3	+0,96	19,7	-0,77
	2003	31,7	-0,42	64,4	+0,59	63,0	+0,53	15,4	-1,19
	1998	31,7	-0,33	69,7	+0,67	89,4	+1,19	13,5	-1,20

Продовження табл. 1.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Ефективність державного управління	2010	24,9	-0,77	72,7	+0,71	91,9	+1,55	41,6	-0,39
	2008	26,2	-0,73	68,4	+0,50	91,3	+1,57	43,2	-0,37
	2003	33,2	-0,56	70,7	+0,53	89,8	+1,44	41,0	-0,38
Регуляторна якість	2010	32,5	-0,55	79,4	+0,97	93,8	+1,58	38,3	-0,39
	2008	33,0	-0,51	74,8	+0,80	92,2	+1,48	37,9	-0,45
	2003	28,9	-0,56	72,1	+0,69	93,1	+1,56	47,1	-0,22
Верховенство закону	2010	25,1	-0,80	69,2	+0,69	92,4	+1,63	26,1	-0,78
	2008	24,5	-0,74	66,2	+0,52	93,3	+1,70	20,2	-0,96
	2003	19,6	-0,94	64,1	+0,50	93,3	+1,58	18,7	-0,97
	1998	13,4	-1,10	72,2	+0,76	93,3	+1,62	18,7	-0,94
Боротьба з корупцією	2010	17,2	-0,97	70,3	+0,45	93,3	+1,70	12,9	-1,07
	2008	22,8	-0,77	67,5	+0,33	92,7	+1,76	11,7	-1,04
	2003	18,5	-0,85	68,3	+0,37	94,1	+1,95	28,8	-0,71
	2008	6,3	-1,16	76,6	+0,66	95,1	+2,16	17,6	-0,94

Джерело: складено автором на основі [270]

Окрім того, у 2010 р. у порівнянні з 2008 р. значно знизилась якість інституційного середовища в Україні, про що свідчать майже усі індикатори управління за винятком індикатора під назвою «верховенство закону».

Так, спостерігається зниження таких індикаторів управління: «свобода слова і відповідальність» – на 4,9%, «політична стабільність» – на 3,2%, «ефективність державного управління – на 1,3%, «регуляторна якість» – на 0,5%, «боротьба з корупцією» – 5,6%. Що ж до виконання норм законодавчих та інших нормативно-правових актів, тут має місце позитивна динаміка індикатора «верховенство закону», відсоткова оцінка якого зросла на 0,6%.

Для порівняння, у Польщі відсоткова оцінка усіх індикаторів управління, за винятком індикатора «свобода слова та відповідальність», більш як у 2 рази вища. У Німеччині відповідно у 3,7 рази вища ефективність державного управління та ступінь дотримання законодавства, у 2,9 рази вища регуляторна якість економічної політики та у 5,4 рази ефективніше протидіють корупції. При чому, у 2010 р. порівняно з 2008 р. якість

інституційного середовища у Польщі суттєво підвищилась, про що свідчать динаміка усіх індикаторів управління.

У свою чергу, в Німеччині, незважаючи на зниження рівня політичної стабільності, відповідальності та ступеня дотримання законодавства, підвищилась ефективність державного управління та регуляторна якість втілюваної урядом політики й дієвіше протидіяли корупції на державному рівні. У Росії якість інституційного середовища залишається на низькому рівні, хоча деякі індикатори управління дещо вищі ніж в Україні.

Зазначимо, що за індексом сприйняття корупції в рейтингу зі 182 країн у 2011 р. Україна посіла 152 місце, Польща – 41, а Німеччина – 14 (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Динаміка індексу сприйняття корупції (CPI)

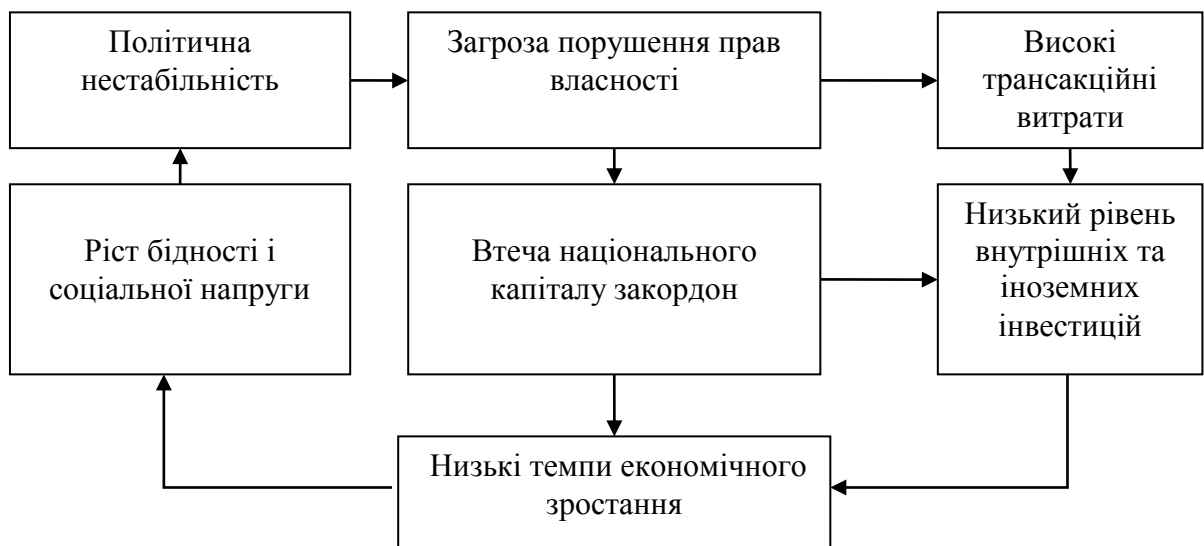
Місце в рейтингу 2011	Країна	Кількість балів			
		CPI 2011	CPI 2010	CPI 2009	CPI 2008
1	2	3	4	5	6
1	Нова Зеландія	9.5	9.3	9.4	9.3
2	Данія	9.4	9.3	9.3	9.3
3	Фінляндія	9.4	9.2	8.9	9.0
4	Швеція	9.3	9.2	9.2	9.3
5	Сінгапур	9.2	9.3	9.2	9.2
6	Норвегія	9.0	8.6	8.6	7.9
7	Нідерланди	8.9	8.8	8.9	8.9
8	Швейцарія	8.8	8.7	9.0	9.0
9	Австралія	8.8	8.7	8.7	8.7
10	Канада	8.7	8.9	8.7	8.7
14	Німеччина	8.0	7.9	8.0	7.9
16	Австрія	7.8	7.9	7.9	8.1
24	США	7.1	7.1	7.5	7.3
41	Польща	5.5	5.3	5.0	4.6
64	Грузія	4.1	3.8	4.1	3.9
69	Італія	3.9	3.9	4.3	4.8
75	Китай	3.6	3.5	3.6	3.6
80	Греція	3.4	3.5	3.8	4.7
100	Індонезія	3.0	2.8	2.8	2.6
143	Росія	2.4	2.1	2.2	2.1
152	Україна	2.3	2.4	2.2	2.5
182	Північна Корея	1.0	-	-	-

Джерело: складено автором на основі [230]

Примітка. Індекс сприйняття корупції (CPI – Corruption Perceptions Index) – від 0 (найвищий рівень корупції) до 10 (відсутність корупції)

Вважаємо, що саме якість інституційного середовища в країні безпосередньо впливає на економічне зростання, про що свідчать такі дані. У 2010 р. зростання ВВП Польщі прискорилося до 3,8% порівняно з 1,7% у кризовому 2009 р., коли Польща стала єдиною в Європейському Союзі країною, що продемонструвала економічне зростання [101].

Як видно з рис. 1.9, політична нестабільність (ознака інституційного середовища) породжує такі негативні явища, як: низький рівень інвестування та відтік капіталу, що, у свою чергу, позначається на темпах економічного зростання.

Рис. 1.9. Взаємозв'язок політичної нестабільності та економічного зростання

Джерело: розроблено автором

Продовжуючи аналіз інституційного середовища, звернемось до оцінок проекту Doing Business 2012. Згідно з такими оцінками, Україна посідає 152 місце зі 183 можливих за легкістю ведення бізнесу [234] (Doing Business 2011 – 149). Серед показників, що уточнюють попередній параметр, варто виокремити:

- можливість розпочати бізнес – 112 позиція;
- ступінь захисту інвесторів – 111 позиція;
- справляння податків – 181 позиція.

Зупинимось докладніше на останньому з показників (табл. 1.5). Кількість податкових платежів, які доводиться здійснювати платникам за рік, становить 135. Відповідно, суб'єктам господарювання для підготовки та подання звітності та сплати податкових платежів треба витратити 657 годин на рік. Для порівняння, у Польщі за рік сплачують 29 податкових платежів, а час, який затрачається, становить 296 годин. Зазначені вище дані свідчать про складність та неефективність процесу адміністрування податків. А відтак саме адміністративні процедури негативно впливають на можливість повного та ефективного використання податкових інструментів.

Таблиця 1.5

**Порівняльні характеристики процесу адміністрування податків
(проект Doing Business 2012)**

Показники	Україна	Польща	Росія	Білорусія	Найкращий «гравець»
Місце серед країн світу щодо умов справляння податків	181	128	105	156	Канада
Кількість платежів на рік	135	29	9	18	Норвегія (4)
Час, необхідний для сплати, год. на рік	657	296	290	654	Люксембург (59)

Джерело: складено автором на основі [233; 234]

У свою чергу, можливість ефективного використання інструментів митно-тарифного регулювання для забезпечення фінансової бази держави та її економічного зростання, обмежується складністю митних процедур, що мають місце при здійсненні зовнішньої торгівлі.

За умовами зовнішньої торгівлі Україна посідає 140 місце у світі [234]. Як видно з табл. 1.6, кількість документів, необхідних для експорту, становить 6, час для здійснення експортних операцій – 30 днів, витрати на оформлення експорту – 1865\$ за контейнер. Схожа ситуація і з імпортом: 8 документів та 33 дні необхідно для здійснення імпортних операцій, витрати на оформлення імпорту становлять 2155\$ за контейнер. Для порівняння, у Польщі митне оформлення товару при експорті займає у 1,8 рази менше днів та потребує у 1,8 рази менше коштів, а митне оформлення товару при імпорті займає у 2,1 рази менше днів та у 2,2 рази менше фінансових ресурсів. Крім

того, для здійснення експортно-імпортних операцій необхідна менша кількість відповідних документів для митних цілей.

Лідером щодо сприятливих умов зовнішньої торгівлі залишається Сінгапур. Так, для здійснення експортно-імпортних операцій необхідно лише 4 документи, при чому, у порівнянні з Україною, митні процедури при експорті вимагають у 6 разів менше днів та у 1,4 рази менше фінансових ресурсів, а при імпорті – у 8,3 рази менше днів та у 4,9 рази менше коштів.

Таблиця 1.6

Порівняльні характеристики митних процедур у зовнішній торгівлі (проект Doing Business 2012)

Показники	Україна	Польща	Росія	Білорусія	Сінгапур
Кількість документів, необхідних для митного оформлення експорту	6	5	8	9	4
Кількість днів для митного оформлення товару на експорт, днів	30	17	36	15	5
Витрати на оформлення експорту, дол. США за контейнер	1865	1050	1850	2210	456
Кількість документів, необхідних для митного оформлення імпорту	8	5	10	10	4
Кількість днів для митного оформлення товару на імпорт, днів	33	16	36	30	4
Витрати на оформлення імпорту, дол. США за контейнер	2155	1000	1800	2615	439

Джерело: складено автором на основі [233; 234]

Разом із тим зазначимо, що Міжнародною конвенцією про спрощення і гармонізацію митних процедур визначено такі принципи, на яких має базуватися митний контроль, а саме: митний контроль повинен бути обмежений мінімумом митних процедур, що необхідні для забезпечення додержання митного законодавства; використання митною службою ризик-менеджменту та застосування системи аналізу ризиків для визначення осіб та товарів, включаючи транспортні засоби, що підлягають митному контролю та обсягу контрольних процедур. Система аналізу та керування ризиками

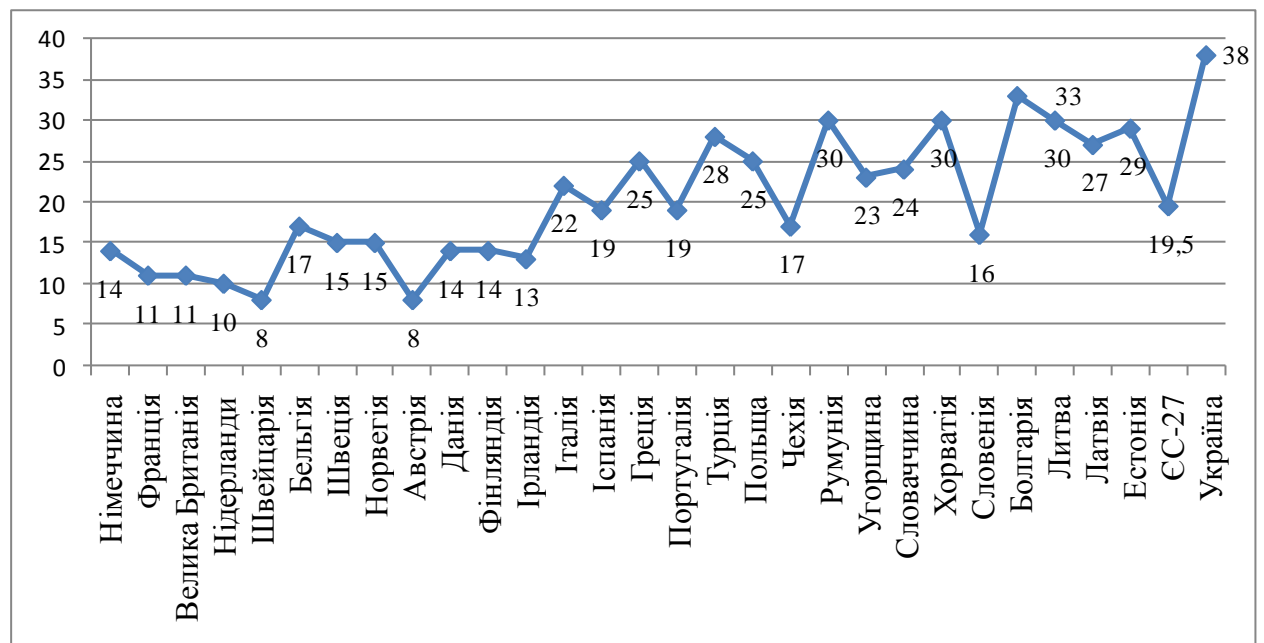
забезпечує організацію ефективного митного контролю, що здійснюється на засадах вибіркової. Це дає змогу митним органам зосередити увагу на пріоритетних напрямках роботи і забезпечити ефективне використання наявних ресурсів та створити сприятливі умови для здійснення зовнішньоекономічної діяльності [26, с. 124-125].

Одним із «викривлень» інституційної економіки є існування, поряд із легальною, тіньової економіки. Основні концептуальні підходи до аналізу позалегальної економіки в руслі неоінституціональної традиції ґрунтуються на ідеях перуанського економіста Е. де Сото, сформульованих у знаменитій книзі «Інший шлях. Невидима революція у третьому світі».

Згідно з концепцією Е. де Сото, тіньова економіка є закономірною формою генези масових, «народних» форм капіталістичного підприємництва на периферії сучасного світового господарства. Головна причина її розростання – не бідність і слабка розвиненість, а бюрократична зарегульованість. Пов'язані з владою олігархи легко обходять бюрократичні «рогатки», які стають перешкодою для незаможних людей, охочих займатися малим бізнесом. У результаті легальна економіка країн «третього світу» стає заповідником для привілейованих бізнесменів, а малий бізнес примусово виштовхується в тінь. У такому випадку ріст тіньової економіки у «третьому світі», за словами Е. де Сото, слід розглядати як форму розвитку нормального конкурентного підприємництва, яке проривається через меркантильні обмеження [183].

Як видно з рис. 1.10, Україна демонструє найвищий рівень тіньової економіки порівняно з країнами-членами Європейського Союзу. Так, масштаби тіньової економіки України у 2010 р. склали 38% ВВП, що на 18,5% вище середнього показника в ЄС-27.

Наслідком виходу державних видатків і податків за межі функціонування суспільно необхідних функцій стає зростання опору платників фіскальній експансії держави, який набуває як легальних, так і нелегальних форм [182, с. 25].

Рис. 1.10. Масштаби тіньової економіки у 2010 р., % ВВП

Джерело: складено автором на основі [202; 248]

Фіскальна практика розмежовує такі поняття, як легальні методи зниження податкових зобов'язань (tax avoidance) від англійського слова – «уникати», тобто уникнення сплати податків, та незаконне ухилення від оподаткування (tax evasion). Ухилення від оподаткування розглядається з точки зору таких проблем:

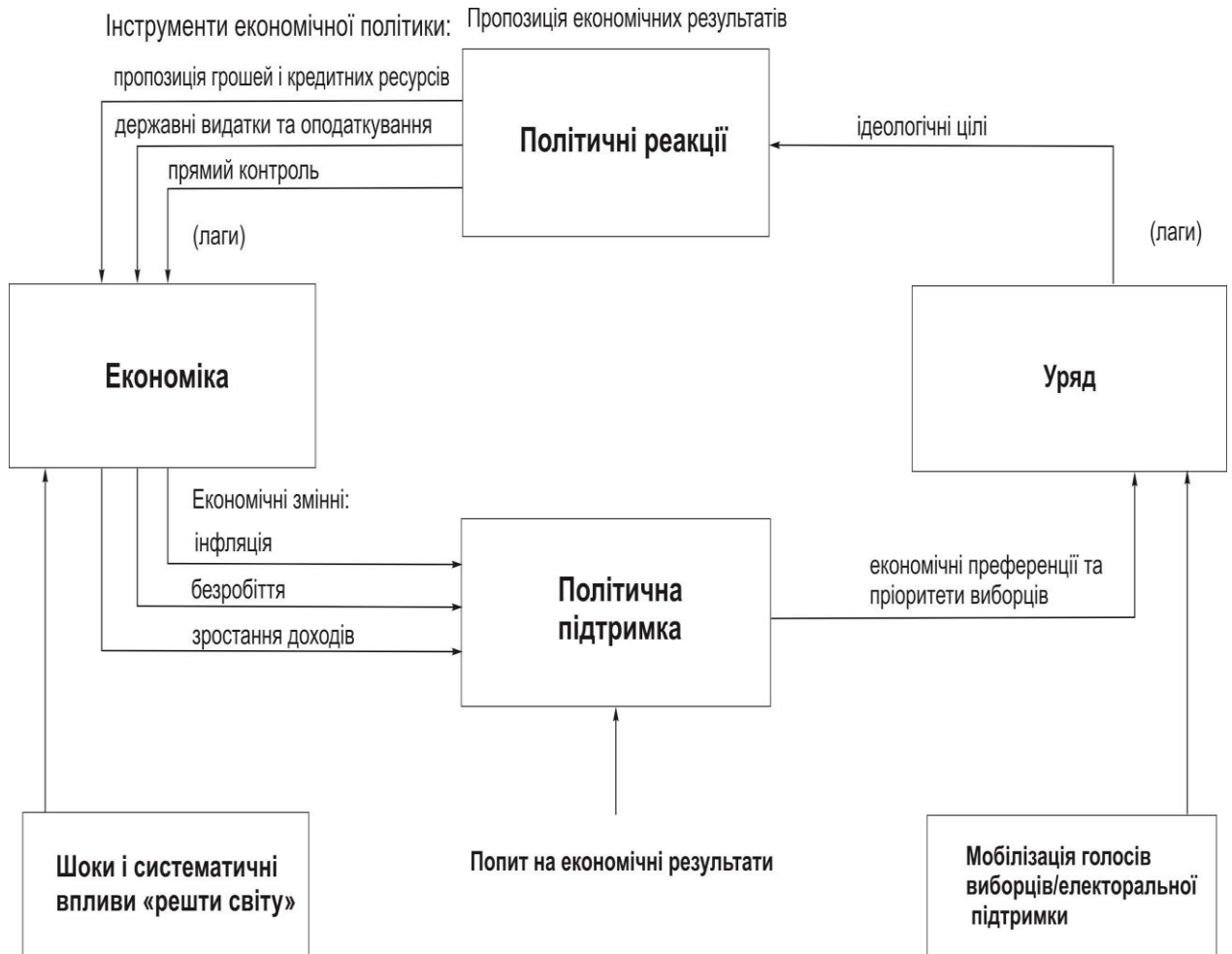
- індивідуальна поведінка споживача чи фірми в умовах можливого покарання за ухилення від сплати податків. При цьому суб'єкт господарювання, що ухиляється від сплати податків, може витратити різні ресурси для того, щоб або зменшити податкову базу, або корумпувати податкові органи;

- поведінка податкових органів, призначених контролювати справляння податків в умовах можливої корумпованості та діючих при цьому обмеженнях. Ці обмеження включають частоту податкових перевірок, їх ефективність, затрати на проведення перевірок тощо;

- поведінка держави, зацікавленої у справлянні податків як джерела доходів і затрачає відповідні ресурси на їх збір та боротьбу з ухиленням від оподаткування [62].

Фіскальна політика формується на політичній арені, що дуже ускладнює ефективність та дієвість її використання для стабілізації економіки (рис. 1.11).

Як це не парадоксально, але дефіцити бюджетів мають властивість бути політично привабливими, а надлишки сприймаються в політичному плані болісно. Зниження податків є політично привабливим, як і збільшення урядових видатків [123, с. 61].

Рис. 1.11. Спрощена модель формування і реалізації економічної, у тому числі фіскальної політики держави

Джерело: розроблено автором на основі [243]

Відповідно до радикального твердження Дж. Бьюкенена, «насправді ми живемо в суспільстві, яке можна було б назвати «конституційною анархією», де область і ступінь впливу федерального уряду на поведінку особистості великою мірою залежить від випадкових уподобань політиків, котрі представляють судову, законодавчу і виконавчу владу. Все більше і більше

люди відчувають себе підвладними безликій, безвідповідальній бюрократії з її непередбачуваними поворотами, які руйнують і спотворюють людські очікування при мінімальних можливостях виправлення помилок чи їх компенсації» [225].

За словами Дж. Бьюкенена, основна відмінність між ринком і політичною системою (на яку вказував К. Вікселль) полягає не у відмінних типах цінностей і інтересів людей, а в умовах, у яких вони сповідують свої багатоманітні переконання. Політика – складна система обміну між індивідами, в якій останні, колективно спрямовані для досягнення своїх приватних цілей, так як не можуть їх реалізувати шляхом звичайного ринкового обміну. Тут немає інших інтересів, окрім індивідуальних. На ринку люди обмінюють яблука на апельсини, а в політиці – погоджуються сплачувати податки в обмін на необхідні усім і кожному блага: від місцевої пожежної охорони до суду. Індивіди погоджуються підкоритися примусу з боку держави тільки в тому випадку, якщо кінцеві результати політичного «обміну» відповідають їхнім інтересам [224].

А. Радигін та Р. Ентов відзначають, що системні характеристики інституційної сфери залишаються непорушними [175, с. 24]:

- асиметрія (різновекторність) впливу економічних (ринок) і політичних факторів розвитку економіки;
- формалізація (нейтралізація) політичних інститутів і ширше – інститутів громадянського суспільства, які спроможні ефективно обмежувати ті чи інші дії влади;
- хронічне відставання законодавства від економічних реалій, розширення зони невизначеності і неадекватність законодавчого та регулятивного забезпечення процесів розвитку економічних інститутів;
- формування «подвійного стандарту» і різних правил ринкової гри для різних класів учасників тощо.

У країнах із більш сильною інституційною структурою вплив дестабілізуючої макроекономічної політики є менш суттєвим. Країни зі

слабкими інститутами значною мірою схильні до криз, які вимірюються глибиною падіння виробництва. Мало того, і в крайнощах макроекономічної політики видимі симптоми, що відображають вплив більш глибоких інституційних факторів.

Отже, інституційне середовище зумовлює функціонування фіскального інструментарію. Підвищення дієвості та ефективності фіскальних інструментів з метою їх впливу на економічне зростання може бути забезпечено за рахунок підвищення якості правових, регуляторних інститутів, ефективності державного управління.

Висновки до розділу 1

Проведене дослідження теоретико-організаційних засад функціонування фіскального інструментарію держави дозволяє зробити такі послідовні узагальнення:

1. Визначено пріоритетне місце фіскального регулювання та його інструментарію серед методів державного регулювання економіки. Виявлено слабкі і сильні сторони державного втручання в економічні процеси. Проаналізовано наукові підходи фіскального регулювання економіки, а саме: постулати меркантилізму (камералізму), класичної економічної школи, кейнсіанської доктрини, «економіки пропозиції» та монетаризму. Доведено, що втручання держави за допомогою інструментів фіскальної політики є необхідним та виправданим з позиції забезпечення економічного зростання.

2. Запропоновано тлумачення поняття «фіскальний інструментарій» як сукупність інструментів впливу держави у сферах податкової політики, політики державних видатків, міжбюджетних і соціальних трансфертів та боргової політики, що діють у межах інституційного середовища. Відповідно, компонентами фіскального інструментарію держави виступають податкові, трансфертні (міжбюджетні та соціальні трансферти) та боргові інструменти (державні та муніципальні запозичення), а також державні видатки.

3. Обґрунтовано природу фіскального інструментарію держави та встановлено взаємозв'язки, що мають місце між функціонуванням фіскальних інструментів та забезпеченням економічного зростання.

4. Удосконалено методику визначення боргового навантаження, що передбачає розрахунок запропонованих нами показників: рівня покриття державного боргу податковими надходженнями та прихованих форм державного боргу (залишку заявлених до відшкодування сум податку на додану вартість та сум переплат податків і зборів).

5. Виявлено необхідність врахування інституційної компоненти забезпечення економічного зростання. Так, інституційне середовище охоплює сукупність інститутів, що впливають на ефективність функціонування фіскального інструментарію. На основі моніторингу інституційного середовища в Україні за низкою індикаторів (свобода слова і відповідальність, політична стабільність, ефективність державного управління, регуляторна якість, верховенство закону та боротьба з корупцією) встановлено, що якість інституційного середовища в Україні незадовільна. Відсоткова та управлінська оцінки більшості індикаторів упродовж 198-2010 рр. є низькими порівняно з іншими країнами світу. Окрім того, до викривлень інституційної економіки, так званих «інституційних пасток», віднесено розширення бюрократичного апарату, існування тіньової економіки, ухилення від оподаткування, корупцію тощо. Тому ефективне функціонування фіскального інструментарію і його вплив на забезпечення економічного зростання має бути поєднане з адекватними інституційними трансформаціями.

Основні наукові результати даного розділу висвітлено у працях [5; 6; 11; 12; 14; 17; 20; 22].

РОЗДІЛ 2

ПРАГМАТИЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Діагностика функціонування податкових інструментів

Податкові надходження, з одного боку, формують фінансовий потенціал держави та визначають можливості його використання для досягнення сталих темпів економічного зростання. З іншого боку, податкова система держави виступає чинником економічного зростання, від організації якої залежить ймовірність такого зростання та його якість. Двоїста природа податку – як фіскального інструменту та інструменту економічного регулювання вартісних пропорцій розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту – визначає «правила гри», що передбачають досягнення виграшу за умови функціонування податків у єдності їхніх функцій. Продумане та ефективне використання податків (податкових ставок, податкових пільг), зміна рівня оподаткування, застосування різноманітних фіскальних технологій (зокрема загальної та спрощеної систем оподаткування) і, безумовно, стабільність податкового законодавства впливають на такі соціально-економічні явища та процеси у державі, як: споживання, заощадження, інвестування, інновації, ділова активність суб'єктів господарювання, розвиток малого бізнесу, зайнятість та добробут громадян.

Як свідчать дані табл. 2.1, податкові надходження є найбільш вагомим та мобільним джерелом доходів держави. Так, упродовж досліджуваного періоду питома вага податкових надходжень у доходах Зведеного бюджету України залишалась стабільно високою, досягнувши свого максимуму в

2011 р. – 84,0%; зростання її протягом 2004-2011 рр. склало 15%. Незначне зниження частки податкових надходжень у 2009-2010 рр. стало наслідком кризових явищ в економіці.

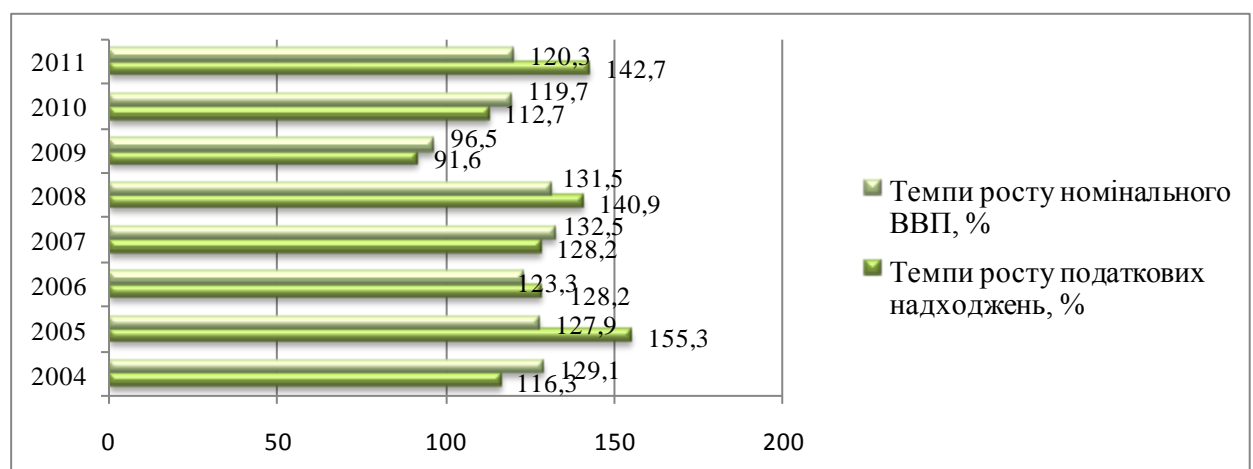
Таблиця 2.1

**Структура доходів Зведеного бюджету України
за 2004-2011 рр., %**

Доходи зведеного бюджету	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100
Податкові надходження	69,0	73,1	73,2	73,3	76,3	76,2	74,5	84,0
Неподаткові надходження	26,8	23,7	23,6	22,1	20,3	21,4	23,5	15,0
Доходи від операцій з капіталом	2,8	2,1	1,9	2,9	2,2	1,3	1,0	0,6
Офіційні трансферти від урядів зарубіжних країн	0,5	0,1	0,1	0,0	0,1	0,2	0,1	0,1
Цільові фонди	0,9	1,0	1,2	1,7	1,1	0,9	0,9	0,3

Джерело: розраховано автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158]

Показовим у контексті забезпечення економічного зростання є співвідношення темпів росту податкових надходжень та темпів росту номінального ВВП (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Динаміка темпів росту податкових надходжень Зведеного бюджету України та номінального ВВП за 2004-2011 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [35; 39; 40; 41; 42; 43; 158; 194]

На нашу думку, перевищення темпів росту податкових надходжень над темпами росту номінального ВВП, що спостерігалось протягом 2005-2006 рр. і в 2008 р., є свідченням виходу доходів із «тіні», а перевищення, що мало місце в 2011 р., зумовлене посиленням податкового контролю та змінами податкового законодавства у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України, що й позначилось на динаміці податкових надходжень.

Показником оцінки впливу податкових надходжень на можливість досягнення завдань соціально-економічного розвитку держави є рівень виконання планових показників надходжень, оскільки саме від нього залежить рівень фінансування видатків держави (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Динаміка рівня виконання планових показників податкових надходжень та видатків Зведеного бюджету України за період 2004-2011 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158]

Навіть за умови виконання дохідної частини Зведеного бюджету України за податковими надходженнями у 2004, 2006, 2007 та 2011 роках рівень виконання повноважень держави склав 95,4, 95,0, 94,3 та 93,8% відповідно. Найбільш тісний взаємозв'язок мав місце у 2005 р. та упродовж 2008-2010 рр. Недовиконання плану податкових надходжень позначилося на рівні виконання планових показників видатків, який склав 94,8, 92,4, 85,9 та 93,4% відповідно.

Вагомим чинником ефективності реалізації фіскальної політики держави в напрямку забезпечення економічного зростання є врахування мультиплікаційних ефектів впливу фіскальних інструментів на динаміку ВВП. Так, можемо стверджувати про дію так званих «фіскальних мультиплікаторів» – податкового мультиплікатора та мультиплікатора державних витрат, що розраховуються за такими формулами [114]:

$$m_{t1} = -\frac{\Delta Y}{\Delta T} = -\frac{MPC}{1-MPC} = -\frac{MPC}{MPS}, \quad (2.1)$$

$$m_{g1} = \frac{\Delta Y}{\Delta G} = \frac{1}{1-MPC} = \frac{1}{MPS}, \quad (2.2)$$

$$m_{t2} = -\frac{MPC}{1-MPC \cdot (1-t)}, \quad (2.3)$$

$$m_{g2} = \frac{1}{1-MPC \cdot (1-t)}, \quad (2.4)$$

$$m_{t3} = -\frac{MPC}{1-MPC + MPI}, \quad (2.5)$$

$$m_{g3} = \frac{1}{1-MPC + MPI}, \quad (2.6)$$

$$m_{t4} = -\frac{MPC}{1-MPC \cdot (1-t) + MPI}, \quad (2.7)$$

$$m_{g4} = \frac{1}{1-MPC \cdot (1-t) + MPI}, \quad (2.8)$$

де m_{t1} – простий податковий мультиплікатор закритої економіки; m_{g1} – простий мультиплікатор державних витрат закритої економіки; m_{t2} – складний податковий мультиплікатор закритої економіки; m_{g2} – складний мультиплікатор державних витрат закритої економіки; m_{t3} – простий податковий мультиплікатор відкритої економіки; m_{g3} – простий мультиплікатор державних витрат відкритої економіки; m_{t4} – складний податковий мультиплікатор відкритої економіки; m_{g4} – складний мультиплікатор державних витрат відкритої економіки; MPC – гранична схильність до споживання; MPS – гранична схильність до заощадження;

MPI – гранична схильність до імпорту; ΔY – приріст ВВП; ΔT – приріст податкових надходжень; ΔG – приріст державних витрат; t – гранична ставка оподаткування.

Розрахунок значень простого та складного податкового мультиплікатора і мультиплікатора державних витрат закритої економіки подано в додатку Д. На основі аналізу розрахункових значень простого мультиплікатора випливає, що для 2004 р. зменшення податків на 1 грошову одиницю збільшує рівноважний ВВП на 2,22 грошових одиниць, для 2008 р. – на 37,64 грошових одиниць, для 2010 р. – на 1,29 грошових одиниць. Збільшення ж державних витрат на 1 грошову одиницю збільшує рівноважний ВВП на 3,22, 38,64 та 2,29 грошових одиниць відповідно.

Результати аналізу розрахункових значень складного мультиплікатора свідчать про те, що для 2004 р. зменшення податків на 1 грошову одиницю збільшує рівноважний ВВП на 2,24 грошових одиниць, для 2008 р. – на 13,25 грошових одиниць та для 2010 р. – на 1,23 грошових одиниць. У свою чергу, збільшення державних витрат на 1 грошову одиницю збільшує рівноважний ВВП на 3,25, 13,61 та 2,18 грошових одиниць відповідно.

Оскільки Україна є країною з відкритою економікою, де чималу роль відіграють її зовнішньоторговельні зв'язки, значення простого та складного фіскальних мультиплікаторів будуть суттєво відрізнятися від фіскальних мультиплікаторів закритої економіки, при чому у бік зменшення, за рахунок граничної схильності до імпорту (табл. 2.2).

Так, на основі розрахункових значень простого мультиплікатора доходимо висновку, що для 2004 р. зменшення податків на 1 грошову одиницю збільшує рівноважний ВВП на 0,77 грошових одиниць, для 2008 р. – на 1,69 грошових одиниць та для 2010 р. – на 0,46 грошових одиниць. Збільшення державних витрат на 1 грошову одиницю збільшує рівноважний ВВП на 1,12, 1,40 та 0,82 грошових одиниць відповідно.

Таблиця 2.2

Розрахунок значень фіскальних мультиплікаторів для відкритої економіки

Рік	Споживчі витрати домогосподарств (СВД)	ΔСВД	Найвищий дохід домогосподарств (НДД)	ΔНДД	Заощадження (З)	ΔЗ	MPC (ΔСВД/ΔНДД)	MPS (ΔЗ/ΔНДД)	Простий податковий мультиплікатор	Простий витратний мультиплікатор
									m_3	m_{g3}
2004	180399	34098	212033	49455	31634	15357	0,69	0,31	-0,77	1,12
2005	252624	72225	298275	86242	45651	14017	0,84	0,16	-1,75	2,09
2006	319383	66759	363586	65311	44203	-1448	1,02	-0,02	-2,42	2,37
2007	423174	103791	470953	107367	47779	3576	0,97	0,03	-1,69	1,75
2008	582482	159308	634493	163540	52011	4232	0,97	0,03	-1,37	1,40
2009	590196	7714	672662	38169	82466	30455	0,20	0,80	-0,06	0,31
2010	685233	95037	841591	168929	156358	73892	0,56	0,44	-0,46	0,82
2011	857306	172073	971231	129640	113925	-42433	1,33	-0,33	-2,33	1,75
Рік	Податкові надходження (ПН) (ПДФО)	ΔПН	ВВП	ΔВВП	Гранична ставка оподаткування (ΔПН/ΔВВП)	Імпорт (ІМ)	ΔІМ	MPI (ΔІМ/ΔВВП)	Складний податковий мультиплікатор	Складний мультиплікатор державних витрат
									m_4	m_{g4}
2004	13213,3	-308	345113	77769	-0,004	193120	45595	0,59	-0,77	1,12
2005	17325,2	4112	441452	96339	0,043	223555	30435	0,32	-1,63	1,94
2006	22791,1	5466	544153	102701	0,053	269200	45645	0,44	-2,14	2,10
2007	34782,1	11991	720731	176578	0,068	364373	95173	0,54	-1,52	1,57
2008	45895,8	11114	948056	227325	0,049	520588	156215	0,69	-1,28	1,31
2009	44485,3	-1411	914720	-33336	0,042	439400	-81188	2,44	-0,06	0,31
2010	51029,2	6544	1094607	179887	0,036	579872	140472	0,78	-0,45	0,81
2011	60224,5	9195	1316600	221993	0,041	779028	199156	0,90	-2,12	1,60

Джерело: розраховано автором на основі [35; 39; 40; 41; 42; 43; 70; 158; 186; 187; 194]

Аналіз розрахункових значень складного мультиплікатора показує, що для 2004 р. зменшення податків на 1 грошову одиницю збільшує рівноважний ВВП на 0,77 грошових одиниць, для 2008 р. – на 1,28 грошових одиниць та для 2010 р. – на 0,45 грошових одиниць. У свою чергу, збільшення державних витрат на 1 грошову одиницю збільшує рівноважний ВВП на 1,12, 1,31 та 0,81 грошових одиниць відповідно.

Таким чином, ефект мультиплікаторів від збільшення державних витрат сильніший ніж при скороченні податків. Державні витрати відчутніше впливають на динаміку ВВП порівняно зі зміною податків. Відповідно до цього, врахування результатів здійсненого нами аналізу у ході використання фіскального інструментарію держави у забезпеченні економічного зростання залишається актуальним при виборі тактичних заходів фіскальної політики держави.

На основі аналізу даних табл. 2.3 робимо висновок про залежність реального зростання національної економіки від динаміки податкового коефіцієнта.

Таблиця 2.3

Динаміка податкового коефіцієнта та реального зростання ВВП України

Рік	Податкові надходження Зведеного бюджету України, млн. грн.	Внески до державних соціальних фондів (єдиний соціальний внесок), млн. грн.	ВВП, млн. грн.	Податковий коефіцієнт	Реальне зростання ВВП, %
2004	63161,7	36434,8	345113,0	0,289	112,1
2005	98065,2	50621,2	441452,0	0,337	102,7
2006	125743,1	63793,7	544153,0	0,348	107,3
2007	161264,2	85849,3	720731,0	0,343	107,9
2008	227164,8	115174,8	948056,0	0,361	102,3
2009	208073,2	111119,9	914720,0	0,349	84,9
2010	234447,7	134259,2	1094607,0	0,337	104,2
2011	334691,9	152242,0	1316600,0	0,370	105,2

Джерело: розраховано автором за даними Державної казначейської служби України, фондів загальнообов'язкового соціального страхування та Державної служби статистики України

Так, зростання рівня оподаткування у 2005 р. призвело до зниження реальних темпів зростання ВВП до рівня 102,7% проти 112,1% у 2004 р. У свою чергу, зниження податкового коефіцієнта з 0,348 до 0,343 у 2007 р. позначилося на динаміці ВВП, реальне зростання якого склало 107,9% проти 107,3% у 2006 р.

Зниження рівня оподаткування позитивно впливає на ділову активність суб'єктів господарювання, створює стимули до інвестування та поживляє споживання. Виняток становить 2009 рік, коли за умови зниження податкового коефіцієнта одночасно відбулося зниження темпів зростання ВВП на 17,4%, що стало наслідком фінансово-економічної кризи, яка розпочалася наприкінці 2008 р.

На нашу думку, головне навантаження на платників податків чинить саме навантаження, пов'язане зі сплатою страхових внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а з 2011 р. – єдиного соціального внеску. При цьому розмір страхових тарифів у зв'язку з податковою реформою, пов'язаною з прийняттям Податкового кодексу України у грудні 2010 року, не знизився (додаток Е), а для роботодавців навіть дещо зріс: розмір єдиного соціального внеску коливається в межах від 36,76 до 49,7% фонду оплати праці.

Податкові пільги як інструмент податкового регулювання, з одного боку, виконують стимулюючу функцію, а відтак сприяють економічному зростанню, а з іншого – призводять до значних втрат бюджету. Тому спрямованість пільгової податкової політики має забезпечувати оптимальне поєднання інтересів усіх суб'єктів оподаткування та досягнення цілей соціально-економічного розвитку держави.

На основі аналізу даних додатку Ж про співвідношення обсягів наданих податкових пільг та мобілізованих податкових надходжень Державною податковою службою України можемо зробити такі висновки. У цілому по Україні у 2005 р. податкові пільги склали 12,8% податкових надходжень. Це означає, що на 1 грн. податкових надходжень припадає

12,8 коп. податкових пільг. Даний показник з роками знижувався і в 2008 р. склав 9,8 коп., а у 2010 р. знову зріс до рівня 13,6 коп. У регіональному розрізі зазначений показник значно відрізняється і є динамічним. Для порівняння, в 2010 р. у Дніпропетровській області на 1 грн. податкових надходжень припадало 8,6 коп. пільг, у Київській – 26,3 коп., а в Тернопільській – 25,0 коп. Проте питома вага областей у ВВП склала в 2010 р. 10,7, 4,2 та 1,2% відповідно. На нашу думку, простежується проблема неефективності пільгової політики, коли надання податкових пільг не супроводжується позитивними зовнішніми ефектами.

Питома вага наданих податкових пільг адміністративно-територіальним одиницям представлена в додатку К. У 2010 р. 71,2% податкових пільг отримали м. Київ та шість областей. Отже, можемо стверджувати про існування проблеми нерівномірного розподілу пільг у регіональному розрізі. У той же час, найбільшим реципієнтом упродовж останніх років залишається м. Київ – 42,5% загального обсягу наданих податкових пільг.

Аналіз даних табл. 2.4 свідчить про нераціональну структуру податкових пільг. Так, основну питому вагу пільг складають три податки: ПДВ, податок на прибуток підприємств та плата за землю. У 2011 р. їхня частка в загальній структурі податкових пільг склала 96,4% проти 98,5% у 2005 р., при цьому частка пільг з ПДВ коливалась у межах від 69,8% до 93,3%.

Слід відзначити позитивну тенденцію, що склалася в 2011 р. щодо часткової переорієнтації структури наданих податкових пільг зі сфери непрямого оподаткування, представленої ПДВ, на сферу прямого оподаткування (податок на прибуток підприємств). Так, у 2011 р. питома вага наданих пільг з ПДВ зменшилася на 21,9% порівняно з 2010 р., а у порівнянні з базовим роком – на 23,5%. У свою чергу, питома вага пільг з податку на прибуток підприємств зросла на 20,6% у 2011 р. порівняно з попереднім роком і на 22,8% порівняно з 2005 р.

Таблиця 2.4

**Структура податкових пільг (ПП) у розрізі податкових платежів
за період 2005-2011 рр.**

Рік	ПДВ		Податок на прибуток підприємств		Плата за землю		Інші		Всього	
	ПП, млн. грн.	%	ПП, млн. грн.	%	ПП, млн. грн.	%	ПП, млн. грн.	%	ПП, млн. грн.	%
2005	11513,4	93,3	424,4	3,4	218,7	1,8	181,5	1,5	12338,0	100
2006	12537,4	92,9	740,4	5,5	219,7	1,6	5,2	0,0	13502,7	100
2007	15969,5	91,4	1056,3	6,0	360,0	2,1	86,4	0,5	17472,2	100
2008	20593,9	90,1	1674,9	7,3	484,1	2,1	92,5	0,4	22845,4	100
2009	25516,9	90,5	1995,6	7,1	594,8	2,1	99,7	0,4	28207,0	100
2010	34039,6	91,7	2097,5	5,6	886,7	2,4	103,6	0,3	37127,4	100
2011	41018,2	69,8	15366,8	26,2	252,8	0,4	2126,0	3,6	58763,8	100

Джерело: розраховано автором за даними Державної податкової служби України

На основі аналізу даних додатка Л видно, що основна питома вага податкових пільг у 2011 р. припадає на такі галузі, як сільське та лісове господарство, торгівлю та транспорт (46,6% загального обсягу наданих пільг). Практично 50% пільг отримують три галузі національної економіки. На душу думку, такий розподіл податкових пільг не виправданий, зокрема в частині податкових пільг, які надаються сільськогосподарським товаровиробникам, що здійснюють свою діяльність за спеціальним режимом оподаткування ПДВ. Так, на сільське та лісове господарство припадає 30,8% загального обсягу пільг із ПДВ (додаток М). Слабкою залишається непряма підтримка інноваційної складової національної економіки, що відповідно позначається на якості економічного зростання. Так, питома вага наданих пільг на дослідження і розробки протягом 2005-2011 рр. знизилася з 1,6% до 0,5% при незначному абсолютному зростанні обсягу наданих пільг на 71,5 млн. грн. (або у 1,4 рази). Для порівняння, обсяг наданих пільг сільському та лісовому господарству зріс у 7,6 рази, хімічному виробництву – у 9,2 рази, металургійному виробництву – у 14,6 рази.

Вважаємо доцільним подальше надання пільг освітній галузі (передусім звільнення від оподаткування ПДВ операцій із постачання освітніх послуг), оскільки рівень соціально-економічного розвитку країни

визначається не лише економічними параметрами, а й якісними характеристиками, що включають освіченість населення, належну підготовку кадрового потенціалу країни. Фактично, це інвестиції в людський капітал, інвестиції на майбутнє. Тим часом за досліджуваний період відбулося зростання абсолютних обсягів наданих пільг на освіту в 3 рази, однак частка пільг знизилася з 4,1% до 2,6% загального обсягу наданих пільг.

Дослідження фіскальних технологій оподаткування показало, що функціонування спрощеної системи оподаткування доцільно аналізувати в двох аспектах: її фіскальна роль та використання системи в ролі інструмента соціально-економічного розвитку. Як видно з табл. 2.5, фіскальні ефекти єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва незначні.

Таблиця 2.5

**Фіскальні ефекти спрощеної системи оподаткування
за період 2004-2011 рр.**

Рік	Єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва			Єдиний податок з юридичних осіб			Єдиний податок з фізичних осіб		
	Факт, млн. грн.	%	Темпи росту, %	Факт, млн. грн.	%	Темпи росту, %	Факт, млн. грн.	%	Темпи росту, %
2004	1049,4	1,1	–	585,8	0,6	–	463,6	0,5	–
2005	1371,5	1,0	130,7	672,9	0,5	114,9	698,6	0,5	150,7
2006	1348,0	0,8	98,3	673,5	0,4	100,1	674,5	0,4	96,6
2007	1592,5	0,7	118,1	717,1	0,3	106,5	875,4	0,4	129,8
2008	1854,4	0,6	116,4	791,6	0,2	110,4	1062,8	0,4	121,4
2009	1766,3	0,6	95,2	662,6	0,2	83,7	1103,7	0,4	103,8
2010	1895,3	0,6	107,3	732,4	0,2	110,5	1162,9	0,4	105,4
2011	1987,9	0,5	104,9	874,7	0,2	119,4	1113,2	0,3	95,7

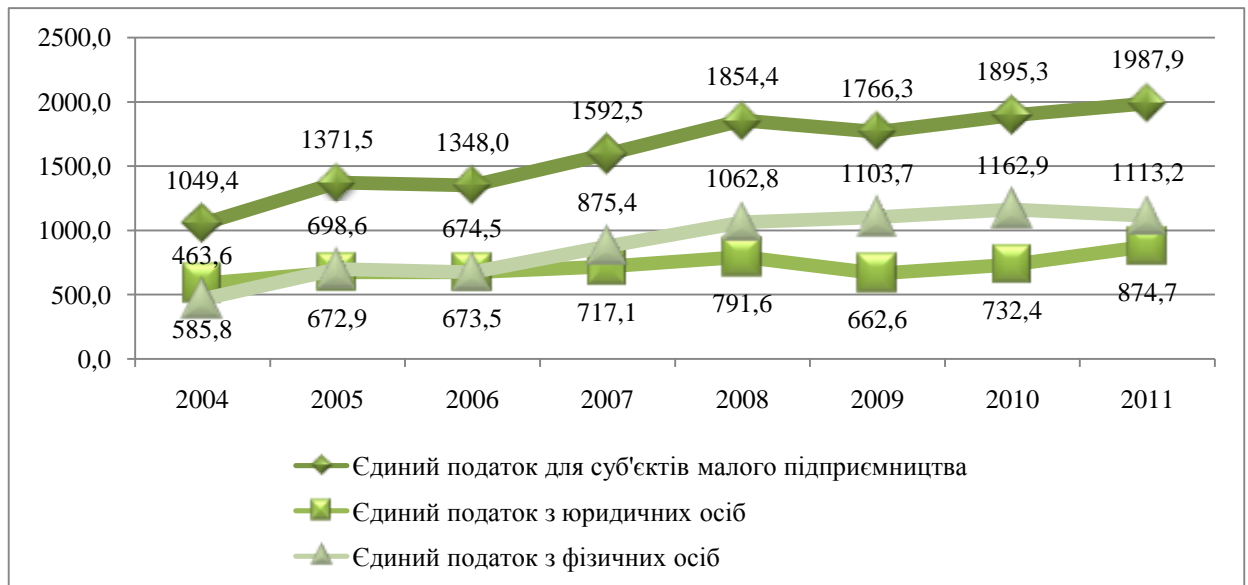
Джерело: розраховано автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158]

Примітки: 1. % доходів Зведеного бюджету України

2. Ланцюгові темпи росту

Так, питома вага даного платежу в 2011 р. склала 0,5% доходів Зведеного бюджету України, зменшившись при цьому на 0,6% порівняно з 2004 р. Формування доходів відбувалося, головним чином, за рахунок надходжень єдиного податку з фізичних осіб 0,3% проти 0,2% надходжень єдиного податку з юридичних осіб.

З іншого боку, спостерігалася позитивна динаміка абсолютних обсягів надходжень (рис. 2.3). За 2004-2011 рр. вони зросли на 938,5 млн. грн. (або на 89,4%).

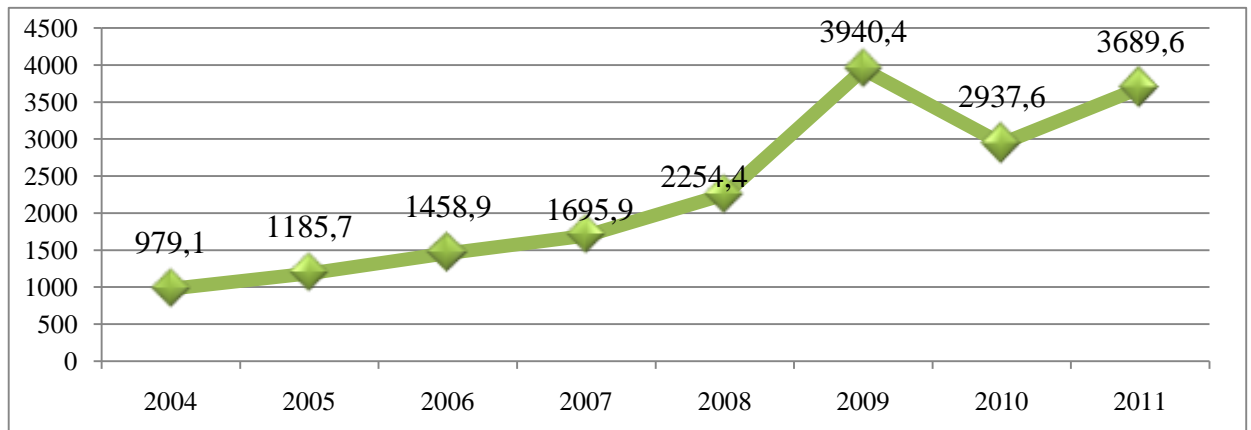

Рис. 2.3. Динаміка абсолютних обсягів надходжень єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва до Зведеного бюджету України, млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158]

На нашу думку, ключовий аспект функціонування спрощеної системи оподаткування полягає не в її фіскальній ролі, а в можливості впливати на зайнятість населення. Показовий у даному контексті рівень зареєстрованого безробіття за регіонами України (додаток Н), який склав 1,8% у 2011 р. у порівнянні з 3,5% у 2004 р. Особливо гостра проблема зайнятості населення для Тернопільської області, де рівень безробіття протягом 2004-2008 рр. був найвищим в Україні. Упродовж 2009-2011 рр. цей показник знизився, проте був вищим за показник в Україні в цілому і склав 2,4% у 2011 р.

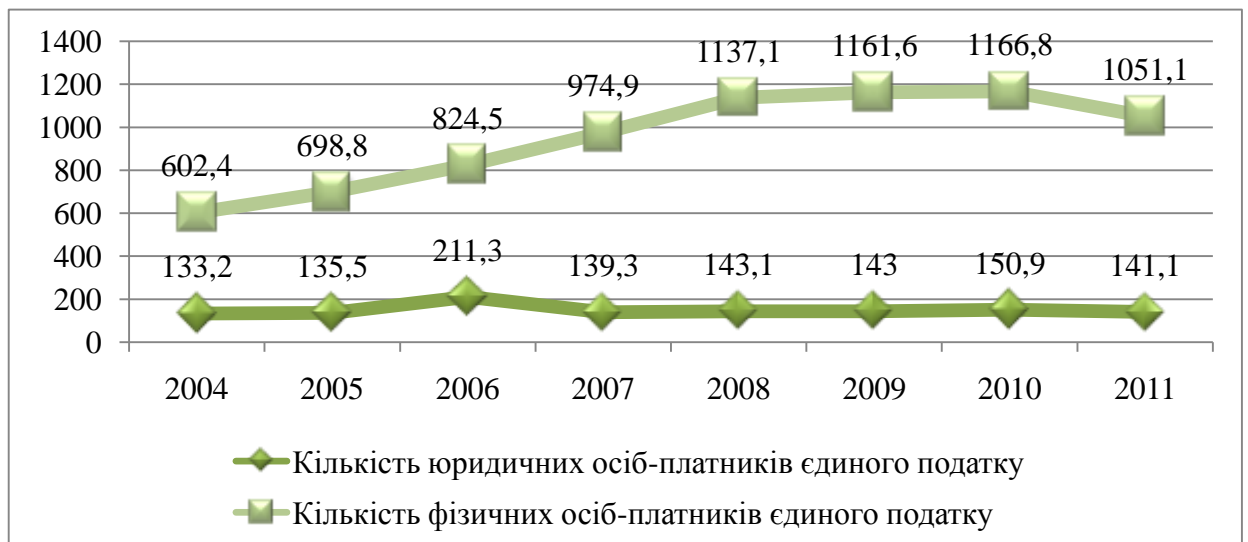
Ще одним аргументом на користь спрощеної системи оподаткування є економія державних фінансових ресурсів, що мобілізуються Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття і спрямовуються на виплату допомоги по безробіттю. Як видно з рис. 2.4, обсяги наданої допомоги по безробіттю за період 2004-2011 рр. і так суттєво зросли – на 2710,5 млн. грн. (або у 3,8 рази).

Рис. 2.4. Динаміка обсягів наданої допомоги по безробіттю Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Міністерства соціальної політики України

На нашу думку, слід відзначити позитивну динаміку кількості платників єдиного податку, що свідчить на користь забезпечення зайнятості населення (рис. 2.5).

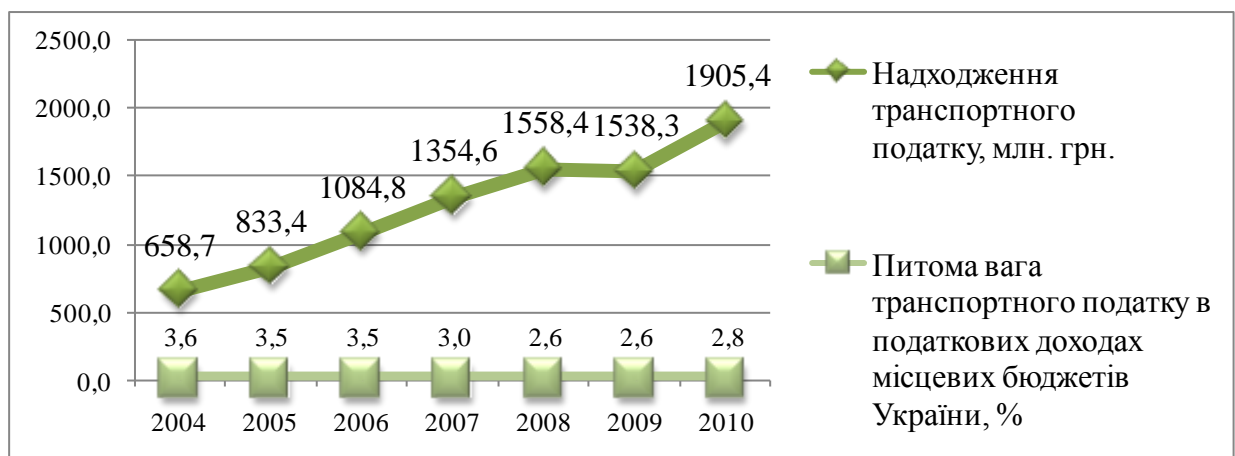
Рис. 2.5. Динаміка кількості платників єдиного податку, тис. осіб

Джерело: розроблено автором за даними Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Державної податкової служби України

Так, 1,1 млн. осіб (із них 21,6 тис. осіб у Тернопільській області) забезпечили себе роботою та фінансовими ресурсами, а відтак і можливістю впливати на сукупний попит, що сприяє зростанню національної економіки.

Проблемним аспектом функціонування спрощеної системи залишається значне навантаження для фізичних осіб-підприємців, пов'язане зі сплатою єдиного соціального внеску в розмірі 34,7%.

Оцінюючи вплив спрощених фіскальних технологій на економічне зростання держави та соціально-економічний розвиток її територій, потрібно належно оцінювати роль єдиного податку. Як відомо, починаючи з 2011 р. цей податок надходить до спеціального фонду бюджету органів місцевого самоврядування, а саме до бюджету розвитку, за рахунок якого фінансуються капітальні видатки. Натомість, слід зазначити про втрати податкових доходів місцевих бюджетів за рахунок ліквідації податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, який зараховувався до спеціального фонду бюджету і спрямовувався на капітальний ремонт доріг (інвестиції в інфраструктуру), що є каталізаторами економічного зростання. Упродовж 2004-2010 рр. спостерігалася позитивна динаміка надходжень податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, за винятком кризового 2009 року (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Динаміка надходжень податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів до місцевих бюджетів

Джерело: розроблено автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158]

Зокрема, в 2010 р. надходження даного майнового податку склали 1905,4 млн. грн., збільшившись при цьому у 2,9 рази порівняно з 2004 р.

Реалізація проектів у технологічних парках надає можливість для створення потенційних точок зростання й оновлення національної економіки,

про що свідчать відповідні дані (додаток П). За період 2000-2011 рр. технологічні парки залучили інвестиції у сумі 531 млн. грн. (із них 449,5 млн. грн. – за період 2000-2004 рр.).

Завдяки функціонуванню технологічних парків створено 3559 нових робочих місць. При цьому держава заощадила власних фінансових ресурсів у сумі 251,6 млн. грн. для створення нових робочих місць, оскільки, відповідно до Наказу Державного комітету України з будівництва та архітектури «Про затвердження нормативів вартості створення одного робочого місця у різних галузях економіки» від 19.07. 2002 р. № 13 [141], вартість створення одного робочого місця в науковій галузі складає 70,7 тис. грн. Загальний обсяг реалізованої інноваційної продукції склав 12633 млн. грн.

Щодо фіскальних результатів діяльності технологічних парків, то, як видно з рис. 2.7, за період 2000-2011 рр. 1023 млн. грн. платежів перераховано до бюджетів та державних цільових фондів та 510 млн. грн. платежів зараховано на спеціальні рахунки.

Рис. 2.7. Фіскальні ефекти функціонування технопарків

Джерело: розроблено автором за даними Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України

Зазначимо, що непряма підтримка технологічних парків шляхом надання податкових пільг була найбільш значущою упродовж 2000-2004 рр. (75,7% обсягу пільг).

Нами встановлено низку проблем, пов'язаних із функціонуванням технологічних парків в Україні:

- проблема правової невизначеності діяльності технологічних парків, а саме відсутність норми про спеціальний режим оподаткування технологічних парків у чинному Податковому кодексі України;
- невиконання державою взятих на себе зобов'язань, порушення гарантій;
- втрата довіри інвесторів;
- часта зміна переліку видів державної допомоги.

Так, Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» [82] було внесено зміни до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», які полягали в скасуванні наступних форм непрямої державної допомоги, а саме: звільнення від обов'язку перерахування до бюджету сум податку на додану вартість по операціях із продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), пов'язаних із виконанням проектів технологічних парків, і сум податку з прибутку, одержаного від виконання зазначених проектів (зазначимо, що дані суми до 31.03.2005 р. перераховувались на спеціальні рахунки технопарків та використовувались виключно на наукову та науково-технічну діяльність, розвиток власних науково-технологічних та дослідно-експериментальних баз); звільнення від сплати ввізного мита та податку на додану вартість при ввезенні на митну територію України сировини, матеріалів, устаткування, обладнання, комплектуючих та інших товарів (крім підакцизних товарів).

Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших законів України» [87] з лютого 2006 р. відновлено непряму державну

допомогу у формі цільових субсидій, що надаються у вигляді звільнення від сплати ввізного мита нових устаткування, обладнання та комплектуючих, а також матеріалів, які не виробляються в Україні, для реалізації проектів технопарків та сплати податку на прибуток (у той же час відновлено зарахування зазначених сум податків на спеціальні рахунки технологічних парків).

Також запроваджено нові форми непрямой державної підтримки: застосування податкового векселя на суму податкового зобов'язання при імпорті нових устаткування, обладнання та комплектуючих зі строком погашення на 720-й календарний день, а при імпорті матеріалів, які не виробляються в Україні, зі строком погашення на 180-й календарний день від дня надання векселя органу митного контролю; дозвіл на використання прискореної амортизації основних фондів і встановлення щорічної 20-відсоткової норми прискореної амортизації основних фондів груп 3 та 4.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України» [81] з 1 січня 2011 р. скасовані норми щодо звільнення від сплати податку на прибуток та використання податкового векселя у розрахунках з ПДВ при імпорті.

Таким чином, у результаті аналізу функціонування податкових інструментів ми дійшли висновків, що останні можуть бути ефективним засобом впливу держави на соціально-економічні процеси, однак існує низка проблем, пов'язаних із нерівномірним розподілом податкових пільг у галузевому та територіальному аспектах, неефективною їхньою структурою, із функціонуванням технологічних парків та їх непрямой підтримкою, надмірним податковим навантаженням.

2.2. Вплив державних видатків на забезпечення економічного зростання

Дослідження державних видатків передбачає моніторинг видатків Зведеного бюджету України та державних закупівель. Погоджуємось із твердженням А. Вагнера про «існування в державі чіткої тенденції до експансії публічного, а отже, державного сектора разом з економічним і культурним прогресом у сферах двох органічних завдань держави. Ця експансія виявляється чимось таким нормальним і може бути так чітко простежена до її внутрішніх причин та домінуючих обставин, що можна говорити про «Закон» зростаючої експансії публічного, а особливо державного сектора в тому розумінні, в якому цей термін існує і може бути виправданий використанням у сфері соціально-економічних явищ» [31, с. 5]. Проявом такої «експансії публічного» є розширення державної активності шляхом зростання державних видатків.

Разом із тим, на нашу думку, саме у здійсненні державних видатків закладена можливість пошуку додаткових доходів (резервів бюджетних ресурсів). Так, фінансуючи в інфраструктуру, держава створює можливості для ефективного функціонування ринку, залучення вітчизняних та іноземних інвесторів, оскільки бізнес працює ефективно там, де створене відповідне середовище. За рахунок автоматичних змін у фіскальній політиці держави шляхом розширення податкової бази відбувається нарощення доходів держави. Вважаємо, що зростання бюджетних видатків має супроводжуватися підвищенням добробуту громадян та забезпеченням економічного зростання в державі. В іншому випадку, необґрунтоване витрачання фінансових ресурсів державою породжує надмірний тиск на бюджет, вимагає додаткового фінансування.

Аналіз динаміки абсолютних показників видатків Зведеного бюджету України за 2004-2011 рр. свідчить про такі тенденції (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Видатки зведеного бюджету за функціональною класифікацією видатків (ФКВ) за 2004-2011 рр., млн. грн.

<i>Видатки за функціональною класифікацією</i>	<i>2004</i>	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>Абсолютне відхилення (2011/2004), +/-</i>	<i>Відносне відхилення (2011/2004) (рази), +/-</i>
Загальнодержавні функції	12302,4	15480,9	19891,9	24270,9	30829,1	33156,0	44902,5	49874,7	37572,3	4,1
Оборона	6185,8	6041,0	6400,7	9416,5	11733,0	9663,3	11347,1	13242,2	7056,4	2,1
Громадський порядок, безпека та судова влада	7875,9	10226,8	12718,8	18445,7	27080,9	24346,1	28825,6	32637,7	24761,8	4,1
Економічна діяльність	18703,7	19115,1	27341,1	40523,4	51322,4	39753,0	43832,4	57124,1	38420,4	3,1
Охорона навколишнього природного середовища	1183,3	1252,5	1636,6	2241,3	2764,7	2538,8	2872,3	3890,7	2707,4	3,3
Житлово-комунальне господарство	2665,3	3914,2	8024,1	5900,3	8968,5	7498,0	5431,2	8679,3	6014,0	3,3
Охорона здоров'я	12159,4	15476,5	19737,7	26717,6	33559,9	36565,0	44745,4	48961,6	36802,2	4,0
Духовний та фізичний розвиток	2695,9	3449,8	4328,4	5687,8	7916,1	8330,2	11525,4	10754,9	8059,0	4,0
Освіта	18333,2	26801,8	33785,0	44333,6	60959,4	66773,6	79826,0	86253,6	67920,4	4,7
Соціальне забезпечення та соціальний захист	19310,5	39940,2	41419,9	48517,3	74069,7	78775,4	104534,9	105434,8	86124,3	5,5
ВСЬОГО	101415,4	141698,8	175284,3	226054,4	309203,7	307399,4	377842,8	416853,6	315438,2	4,1

Джерело: розраховано автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158]

Видатки Зведеного бюджету України в 2011 р. склали 416 853,6 млн. грн., збільшившись на 315 438,2 млн. грн. або в 4,1 рази порівняно з 2004 р. Найбільше зростання відбулося за такими статтями видатків: соціальне забезпечення та соціальний захист – у 5,5 рази, освіта – 4,7 рази та загальнодержавні функції – 4,1 рази. Найповільнішими темпами зросли видатки на оборону (у 2,1 рази) та економічну діяльність (у 3,1 рази). Відтак, робимо висновок про переважну соціальну спрямованість бюджетних видатків, а швидке зростання видатків на загальнодержавні функції пояснюємо зростанням видатків, пов'язаних із обслуговуванням державного боргу, що виникає внаслідок державних запозичень для фінансування дефіциту бюджету. Актуальною залишається проблема бюджетного фінансування щодо характеру здійснених асигнувань, а саме спрямування бюджетних ресурсів на соціальні цілі.

Підтвердженням наших висновків є дані про питому вагу видатків Зведеного бюджету України у ВВП за період 2004-2011 рр. (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Питома вага видатків Зведеного бюджету України у ВВП, %

Видатки Зведеного бюджету України за ФКВ	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Загальнодержавні функції	3,6	3,5	3,7	3,4	3,3	3,6	4,1	3,8
Оборона	1,8	1,4	1,2	1,3	1,2	1,1	1,0	1,0
Громадський порядок, безпека та судова влада	2,3	2,3	2,3	2,6	2,9	2,7	0,0	2,5
Економічна діяльність	5,4	4,3	5,0	5,6	5,4	4,3	4,0	4,3
Охорона навколишнього природного середовища	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Житлово-комунальне господарство	0,8	0,9	1,5	0,8	0,9	0,8	0,5	0,7
Охорона здоров'я	3,5	3,5	3,6	3,7	3,5	4,0	4,1	3,7
Духовний та фізичний розвиток	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	1,1	0,8
Освіта	5,3	6,1	6,2	6,2	6,4	7,3	7,3	6,6
Соціальне забезпечення та соціальний захист	5,6	9,0	7,6	6,7	7,8	8,6	9,5	8,0
Усього видатків	29,4	32,1	32,2	31,4	32,6	33,6	34,5	31,7

Джерело: розраховано автором на основі [35; 39; 40; 41; 42; 43; 158; 194]

Так, за досліджуваний період питома вага видатків у ВВП коливалася від 29,4 до 34,5%. Найбільшу питому вагу мають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення (у межах від 5,6% до 9,5%), а найменшу – видатки на охорону навколишнього природного середовища (0,3%).

Для порівняння, державні видатки країн-членів Європейського Союзу займають більшу питому вагу у ВВП (табл. 2.8). У цілому для ЄС-27 частка видатків склала 50,3% у 2010 р. проти 46,9% у 2005 р. Проте у докризовий період для більшості країн характерне прогресивне її скорочення. Щодо України, то питома вага видатків зведеного бюджету у ВВП зросла з 32,1% у 2005 р. до 32,6% у 2008 р.

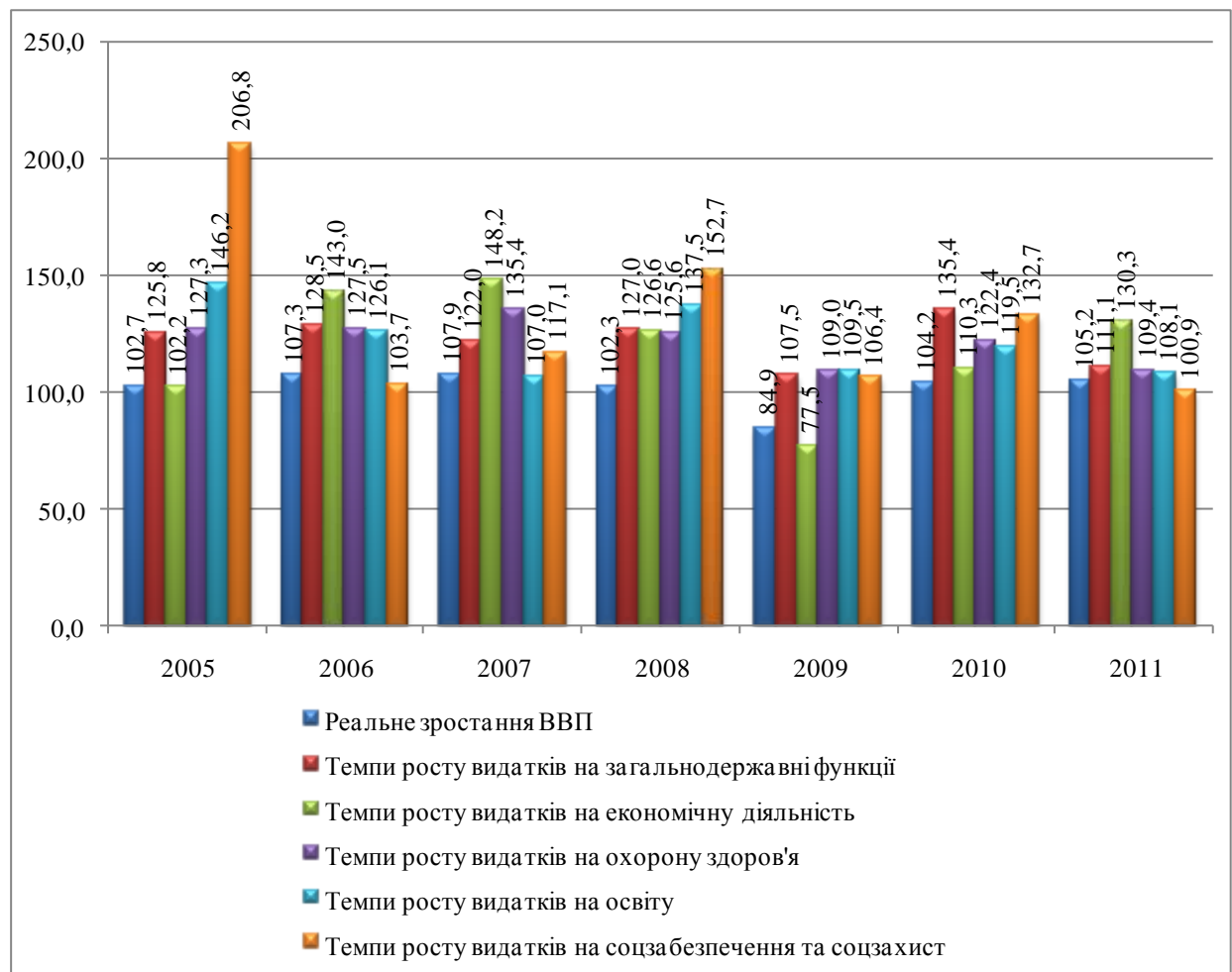
Таблиця 2.8

Сукупні державні видатки країн ЄС, % ВВП [18, с. 222]

Країна	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Бельгія	52,2	48,7	48,4	50,1	54,1	53,1
Болгарія	39,7	34,4	39,7	37,6	40,7	37,7
Чехія	45,0	43,7	42,5	42,9	45,9	45,2
Данія	52,8	51,6	50,8	51,8	58,4	58,4
Німеччина	47,2	45,6	43,6	43,8	47,5	46,6
Естонія	33,6	33,6	34,4	39,9	45,2	40,0
Ірландія	33,7	34,3	36,7	42,8	48,2	67,0
Греція	44,0	45,2	46,6	49,7	52,9	49,5
Іспанія	38,4	38,4	39,2	41,3	45,8	45,0
Франція	53,6	53,0	52,4	52,9	56,2	56,2
Італія	48,2	48,7	47,9	48,8	51,8	50,3
Кіпр	42,9	42,6	41,2	41,7	45,8	46,6
Латвія	35,6	38,2	35,8	38,8	44,2	42,9
Литва	33,3	33,6	34,8	37,4	44,0	41,3
Люксембург	41,5	38,6	36,2	36,9	42,2	41,2
Угорщина	50,2	52,0	50,0	48,8	50,5	48,9
Мальта	44,5	44,3	42,6	43,5	43,2	42,3
Нідерланди	44,8	45,5	45,3	46,0	51,4	51,2
Австрія	50,3	49,5	49,0	49,3	53,0	53,0
Польща	43,4	43,9	42,2	43,2	44,5	45,7
Португалія	45,8	44,5	44,4	44,7	49,8	50,7
Румунія	33,6	35,5	36,32	38,3	40,6	40,8
Словенія	45,3	44,6	42,5	44,1	49,0	49,0
Словаччина	38,0	36,6	34,3	35,0	41,5	41,0
Фінляндія	50,4	49,2	47,5	49,6	56,5	55,3
Швеція	53,9	52,7	51,0	51,7	55,2	53,0
Велика Британія	44,1	44,2	44,0	47,4	51,4	50,6
ЄС-27	46,9	46,4	45,6	46,9	50,8	50,3

Для оцінки впливу політики у сфері державних видатків на перспективи економічного зростання в Україні доцільно порівняти темпи росту видатків та темпи реального зростання ВВП.

Як видно з рис. 2.8, у період 2004-2011 рр. спостерігалось значне перевищення темпів росту видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення (виняток становить 2011 р.) і видатків на загальнодержавні функції над темпами реального зростання національної економіки.

Рис. 2.8. Динаміка темпів росту видатків Зведеного бюджету України та реального зростання ВВП, %

Джерело: розраховано автором на основі [35; 39; 40; 41; 42; 43; 158; 194]

Так, у 2010 р. реальне зростання ВВП склало 4,2%, а видатки на соціальне забезпечення та соціальний захист зросли на 32,7%. Своєю чергою, видатки на загальнодержавні функції збільшилися на 35,4%. Такі тенденції, на нашу думку, засвідчують проблему відволікання фінансових ресурсів

держави від цілей розвитку, що негативно позначається на потенціалі економічного зростання.

Однією зі складових видатків на загальнодержавні функції є видатки на утримання апарату Верховної Ради України (ВРУ). На основі аналізу даних табл. 2.9 робимо висновок про їхнє абсолютне зростання з роками і вважаємо такі видатки надто обтяжливими для бюджету.

Суттєве зростання відбулося за такими статтями видатків: візити народних депутатів України за кордон (на 2,4 млн. грн.), обслуговування діяльності ВРУ (на 28,1 млн. грн.) та фінансова підтримка санаторно-курортного комплексу Управління справами ВРУ (на 9,0 млн. грн.). У цілому, згідно з кошторисом на 2011 рік, видатки зросли на 48,7 млн. грн. порівняно з 2010 р.

Таблиця 2.9

Кошторис Верховної Ради України на 2009-2011 рр., тис. грн.

Найменування витрат	2009	2010	Абсолютне відхилення	2011	Абсолютне відхилення
1	2	3	4	5	6
Здійснення законотворчої діяльності ВРУ	413314,2	499951,6	+86637,4	504170,6	+4219,0
Організаційне, інформаційно-аналітичне та матеріально-технічне забезпечення діяльності	157489,2	175908,1	+18418,9	180957,0	+5048,9
Організація та здійснення офіційних прийомів ВРУ	1692,5	2304,5	+612,0	2081,1	-223,4
Візити народних депутатів України за кордон	5228,5	7080,9	+1852,4	9524,6	+2443,7
Обслуговування діяльності ВРУ, у т.ч.:	76791,7	97867,3	+21075,6	125973,8	+28106,5
автобаза	26640,4	36624,6	+9984,2	38765,0	+2140,4
інститут законодавства	8192,5	8880,4	+687,9	8697,8	-182,6
управління адміністративними будинками	38683,0	49086,5	+10403,5	75235,2	+26148,7
їдальня	1600,0	1600,0	+0,0	1600,0	+0,0
управління житловими будинками	1675,8	1675,8	+0,0	1675,8	+0,0

Продовження табл. 2.9

1	2	3	4	5	6
Створення автоматизованої інформаційно-аналітичної системи (АІАС) органів законодавчої влади	35,0	-	-	-	-
Фінансова підтримка санаторно-курортного комплексу Управління справами ВРУ	66217,4	67710,9	+1493,5	76759,2	+9048,3
Висвітлення діяльності народних депутатів України через ЗМІ	6231,7	11802,4	+5570,7	11845,5	+43,1
Фінансова підтримка видання газети «Голос України» та журналу «Віче», у т.ч.:	13848,0	13048,0	-800,0	13048,0	+0,0
газета «Голос України»	10832,0	10032,0	-800,0	10032,0	+0,0
журнал «Віче»	3016,0	3016,0	+0,0	3016,0	+0,0
Усього	740848,2	875673,7	+134825,5	924359,8	+48686,1

Джерело: складено автором на основі: [162; 163; 164]

Оскільки фінансування діяльності апарату ВРУ здійснюється за рахунок коштів платників податків, доцільно проаналізувати, скільки бюджетних ресурсів витрачається на утримання одного народного депутата та 450 народних обранців відповідно. У додатку Р представлено норми витрат на одного народного депутата на 2011 рік [164].

На основі аналізу даних додатку Р, врахувавши, що мінімальна заробітна плата народного депутата складає 17 425 грн. і на оздоровлення влітку йому передбачено дві місячних зарплати без податків, проведемо власні розрахунки. Так, утримання одного народного депутата в 2011 р. коштувало платникам податків приблизно 702,9 тис. грн.

Відповідно, утримання 450 народних депутатів у 2011 р. склало близько 316,3 млн. грн. На нашу думку, потребують скорочення значні витрати (216 000 грн. на рік), спрямовані на утримання помічників-консультантів народних депутатів України.

Поділяємо думку С. Лещенка, що сумнівною видається стаття видатків «відшкодування витрат, пов'язаних з виконанням депутатських

повноважень» у розмірі 209 100 грн. на рік на одного депутата, які виплачуються готівкою і не є підзвітними, тому можуть бути використані на власний розсуд народного депутата [127]. Зазначене вказує на проблему відсутності ефективного бюджетного контролю за витрачанням фінансових ресурсів держави.

Вагомим чинником економічного зростання є інвестиції в людський капітал (видатки на освіту, охорону здоров'я). Разом із тим, такі видатки позначаються на динаміці ВВП із певним часовим лагом.

Розглянемо модель із розподіленим лагом у її загальному вигляді, припускаючи, що максимальна величина лага є скінченною [71, с. 560]:

$$y_t = a + b_0 x_t + b_1 x_{t-1} + \dots + b_\tau x_{t-\tau} + \varepsilon_t. \quad (2.9)$$

Із метою визначення та обґрунтування лагів часу для пояснювальних змінних доцільно використати взаємну кореляційну функцію, що характеризує щільність зв'язку між результативним фактором (y) та фактором-аргументом, значення якого зсунуті на часовий період τ ($x_{t-\tau}$).

Для знаходження кількісного значення взаємної кореляційної функції використаємо формулу [71, с. 561]:

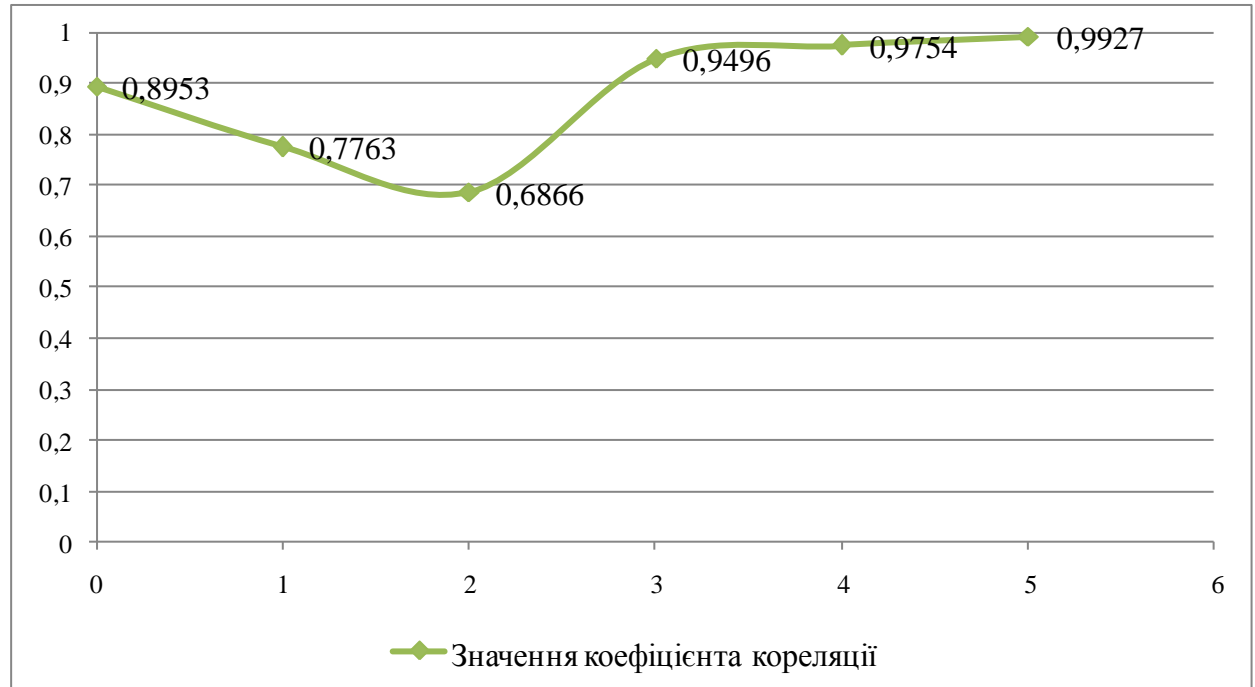
$$r_\tau = \frac{(n-\tau) \sum_{t=1}^{n-\tau} y_t x_{t-\tau} - \sum_{t=1}^{n-\tau} y_t \sum_{t=1}^{n-\tau} x_{t-\tau}}{\sqrt{\left[(n-\tau) \sum_{t=1}^{n-\tau} y_t^2 - \left(\sum_{t=1}^{n-\tau} y_t \right)^2 \right] \left[(n-\tau) \sum_{t=1}^{n-\tau} x_{t-\tau}^2 - \left(\sum_{t=1}^{n-\tau} x_{t-\tau} \right)^2 \right]}}. \quad (2.10)$$

Якщо $r_\tau \in (-1, 0)$, має місце від'ємна кореляція, а при $r_\tau \in (0, 1)$ – додатна. Якщо r_τ лежить в як завгодно малому околі точки нуль, то кореляція між результативним фактором та фактором-аргументом, значення якого є зсунутими на лаг часу τ , відсутня. Найбільше абсолютне значення цього показника визначає значення часового лага. Звичайно, лаг часу існує, якщо абсолютне значення коефіцієнта взаємної кореляції близьке до одиниці.

Графік залежності коефіцієнта взаємної кореляції від періоду часу τ називають корелограмою функції. Розрахуємо значення коефіцієнтів

взаємної кореляції та побудуємо графік кореляційної функції для статистичних даних залежності ВВП (y_t , грош. од.) від бюджетних видатків на освіту, зокрема вищу освіту (x_t , грош. од.), при максимальному значенні лага часу, рівному п'яти річним періодам (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Корелограма

Джерело: розраховано автором на основі [35; 39; 40; 41; 42; 43; 158; 194]

Аналізуючи значення коефіцієнтів взаємної кореляційної функції, робимо висновок, що рівень бюджетних видатків на освіту значно впливає на рівень ВВП протягом усіх п'яти періодів часу. При цьому коефіцієнт парної кореляції для показників найбільший ($\tau=5$), засвідчуючи, що бюджетні інвестиції у вищу освіту позначаються на динаміці ВВП через п'ять років.

Провівши моніторинг видатків Зведеного бюджету України за функціональною класифікацією, перейдемо до оцінки останніх за економічною класифікацією видатків (ЕКВ). На основі аналізу даних табл. 2.10 робимо висновок про неефективну структуру видатків згідно з такою класифікацією. Так, співвідношення на користь поточних видатків у 2011 р. склало 89,9% проти 10,1%, які припадають на долю капітальних видатків. При чому, за період 2005-2011 рр. питома вага поточних видатків у

загальній структурі видатків збільшилася на 2,8%, а капітальних – знизилася на аналогічну величину. У структурі капітальних видатків Зведеного бюджету України спостерігається значне зниження бюджетних інвестицій (видатків на придбання основного капіталу).

Таблиця 2.10

**Структура видатків Зведеного бюджету України за ЕКВ та їх
питома вага у ВВП за період 2005-2011 рр., %**

Видатки за ЕКВ	2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011	
	%	%*	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Поточні видатки, у т.ч.:	87,1	28,0	86,0	27,7	82,9	26,0	86,7	28,3	93,5	31,5	91,9	31,7	89,9	28,5
соціальні трансферти	27,5	8,8	22,4	7,2	19,8	6,2	23,1	7,5	24,7	8,3	26,5	9,2	24,1	7,6
Капітальні видатки, у т.ч.:	12,9	4,1	14,0	4,5	17,1	5,4	13,3	4,3	6,5	2,2	8,1	2,8	10,1	3,2
придбання основного капіталу	5,8	1,9	6,7	2,2	7,9	2,5	6,9	2,3	3,5	1,2	3,9	1,4	4,8	1,5
капітальні трансферти	6,6	2,1	7,1	2,3	8,7	2,7	5,7	1,9	2,8	0,9	4,0	1,4	5,1	1,6
Усього	100	32,1	100	32,2	100	31,4	100	32,6	100	33,6	100	34,5	100	31,7

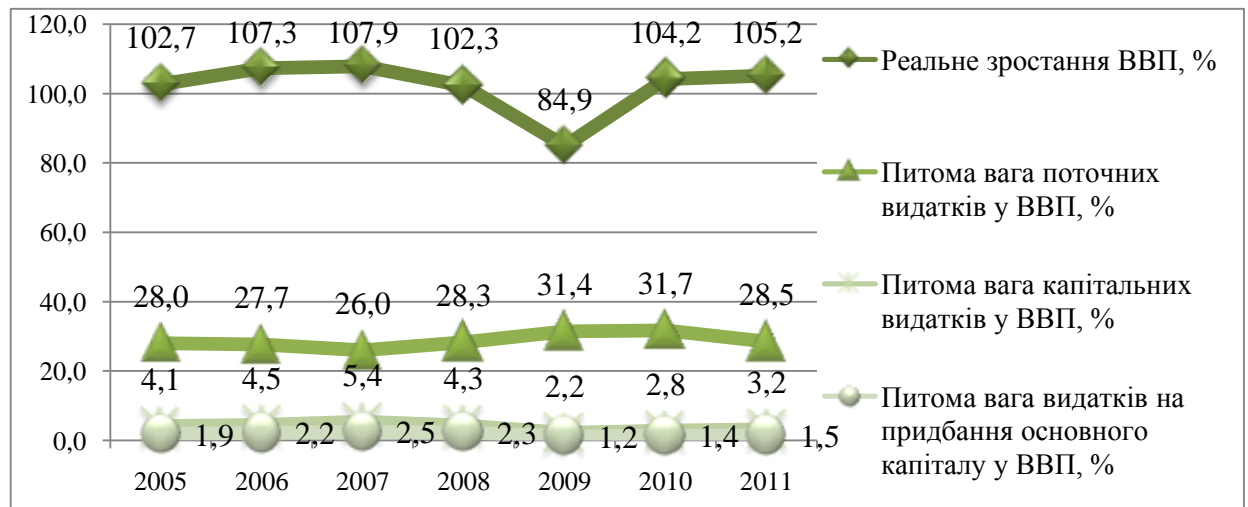
Джерело: розраховано автором на основі [35; 39; 40; 41; 42; 43; 158; 194]

Примітка. % ВВП

Як бачимо, за досліджуваний період частка бюджетних інвестицій знизилася на 1%. Негативним аспектом залишається переважання в структурі капітальних видатків капітальних трансфертів. Такі тенденції, на наш погляд, не характеризують структуру видатків як таку, що орієнтована на економічне зростання.

Підтвердженням цьому є відповідність динаміки реального зростання ВВП та питомої ваги видатків за ЕКВ у ВВП. Як видно з рис. 2.10, існує обернена залежність між зростанням частки поточних видатків у ВВП та темпами зростання національної економіки. І навпаки, зростання питомої ваги капітальних видатків у ВВП, головним чином видатків на придбання основного капіталу, стимулює економічне зростання. Однак актуальною

проблемою сьогодні залишається відсутність перспективного характеру фінансування капітальних видатків.

Рис. 2.10. Динаміка реального зростання ВВП та питомих ваг видатків Зведеного бюджету України за ЕКВ у ВВП

Джерело: розраховано автором на основі [35; 39; 40; 41; 42; 43; 158; 194]

Іншим аспектом реалізації політики державних видатків виступає її вплив на якісну складову економічного зростання через фінансування інновацій (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності в Україні за 2007-2011 рр.

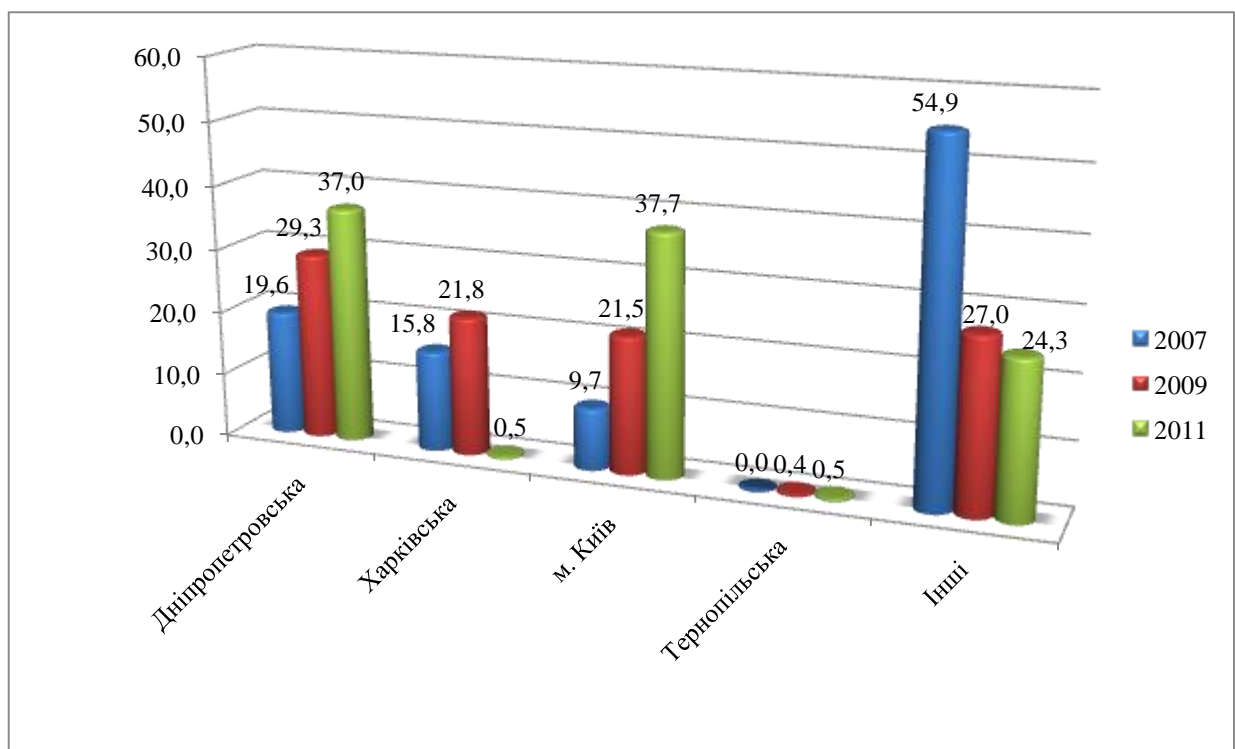
Показники	2007		2008		2009		2010		2011	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Усього, у т.ч. за рахунок:	10821,0	100	11994,2	100	7949,9	100	8045,5	100	14333,9	100
державного бюджету	144,8	1,3	337,0	2,8	127,0	1,6	87,0	1,1	149,2	1,0
місцевих бюджетів	7,3	0,1	15,8	0,1	7,4	0,1	5,7	0,1	12,3	0,1
власних коштів	7969,7	73,7	7264,0	60,6	5169,4	65,0	4775,2	59,3	7585,6	52,9
коштів вітчизняних інвесторів	26,2	0,2	169,5	1,4	31,0	0,4	31,1	0,4	45,4	0,3
коштів зарубіжних інвесторів	321,8	3,0	115,4	1,0	1512,9	19,0	2411,4	30,0	56,9	0,4
кредитів	2000,7	18,5	4045,0	33,7	941,6	11,8	626,1	7,8	5489,5	38,3
інших джерел	350,5	3,2	47,5	0,4	160,6	2,0	109,0	1,4	995,0	6,9

Джерело: складено автором на основі [188; 189; 190]

Як видно з табл. 2.10, обсяги фінансування інноваційної діяльності за рахунок бюджетних коштів у 2011 р. склали 161,5 млн. грн., збільшившись на 68,8 млн. грн. порівняно з 2010 р. та на 9,4 млн. грн. порівняно з 2007 р. (темпи зростання склали 174,2% та 106,2% відповідно).

Разом із тим, безпосередня участь держави у підтримці інновацій шляхом бюджетного фінансування залишається на вкрай низькому рівні. Так, за рахунок коштів Державного бюджету України в 2011 р. профінансовано лише 1,0% загального обсягу інновацій, а на долю місцевих бюджетів припадає лише 0,1% такого обсягу.

Найбільші обсяги фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів виділено для Дніпропетровської області та м. Києва (рис. 2.11). Так, на їхню частку в 2011 р. припадає 74,7% загального обсягу бюджетного фінансування.

Рис. 2.11. Фінансування інноваційної діяльності в Україні за рахунок бюджетних коштів за регіонами, %

Джерело: розроблено автором на основі [188; 189; 190]

Поділяємо думку лауреата Нобелівської премії академіка Ж. Алфьорова, що «промисловість платить за те, що їй потрібно сьогодні, а

за те, що потрібно завтра, платить держава. Якщо, звісно, це завтра державі потрібне» [4].

Ефективність функціонування державних закупівель товарів, робіт і послуг передбачає їх проведення на максимально вигідних для держави умовах, що передбачає економне витрачання коштів.

Закон України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 р. № 2289-VI визначає такі принципи здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти [97]:

- добросовісна конкуренція серед учасників;
- максимальна економія та ефективність;
- відкритість та прозорість на всіх стадіях закупівель;
- недискримінація учасників;
- об'єктивна та неупереджена оцінка пропозицій конкурсних торгів; запобігання корупційним діям та зловживанням.

У світовій практиці закупівлі для державних потреб покликані відповідати наступним вимогам [213]:

- процес здійснення державних закупівель повинен відбуватися публічно, інформація має бути доступною для громадського контролю;
- державні закупівлі мають відбуватися з максимальною ефективністю за рахунок підвищення конкурентності процесу закупівель, розширення географії виконавців;
- державні закупівлі мають здійснюватися таким чином, щоб дії конкретних замовників та результати державних закупівель були підконтрольними розпорядникам бюджетних ресурсів, а також спеціальним уповноваженим органам.

Відтак, на інституційному рівні принципи проведення процедур державних закупівель, задекларовані в Україні, відповідають світовим стандартам. Однак чинна практика державних закупівель засвідчує протилежне.

Структура розподілу обсягів державних закупівель за джерелами фінансування засвідчує, що найбільший обсяг державних закупівель (у межах від 33,4% до 54,3%) здійснюється за рахунок коштів господарських товариств, у яких державна або комунальна частка акцій перевищує 50% (табл. 2.12). За рахунок бюджетних коштів фінансуються державні закупівлі у межах від 21,2% до 35,9%.

Таблиця 2.12

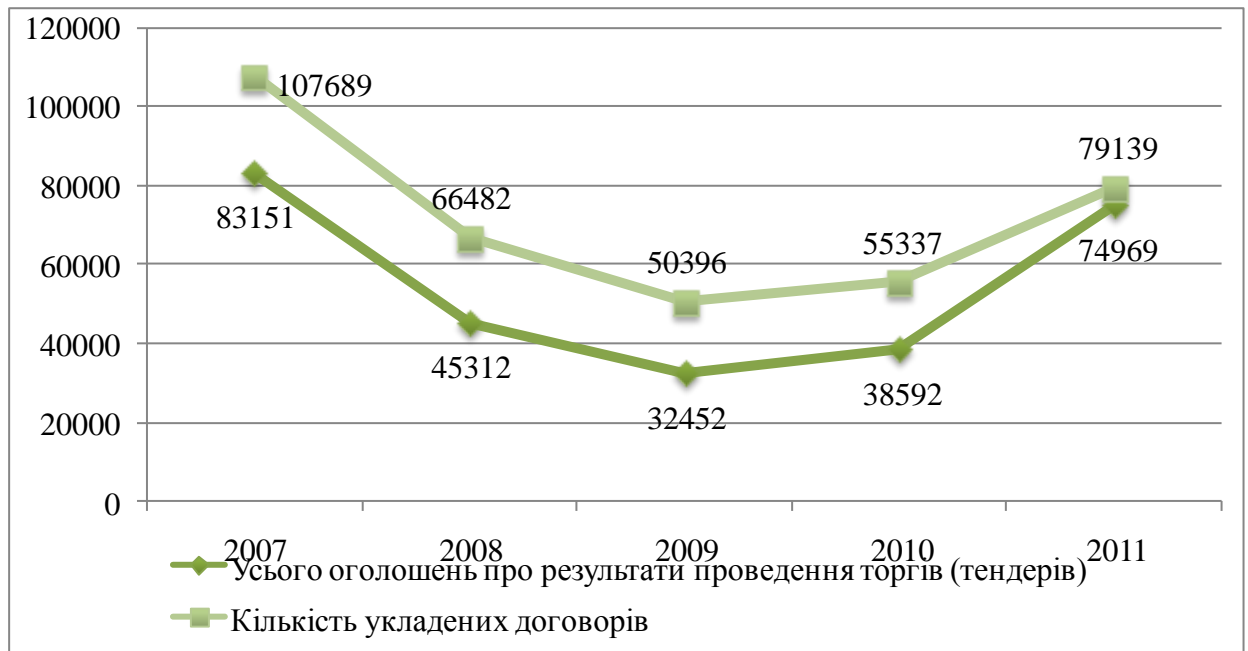
Структура розподілу обсягів державних закупівель за джерелами фінансування

Показники	2007		2008		2009		2010		2011	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Загальна сума коштів за укладеними договорами у звітному періоді для закупівлі товарів, робіт і послуг, у т.ч. за рахунок:	142285,5	100	167297,6	100	105268,3	100	172121,9	100	325101,5	100
коштів Державного бюджету України	27395,7	19,3	28149,3	16,8	23993,2	22,8	23058,1	13,4	55362,4	17,0
коштів місцевих бюджетів	16625,8	11,7	24945,7	14,9	13840,5	13,1	13394,4	7,8	21966,9	6,7
коштів державних, казенних, комунальних підприємств	17710,7	12,4	18719,4	11,2	31359,7	29,8	58952,8	34,2	86342,4	26,6
коштів господарських товариств, у яких державна або комунальна частка акцій перевищує 50 %	71260,0	50,1	90918,3	54,3	35206,7	33,4	73757,4	42,9	157005,9	48,3
інших джерел	9293,3	6,5	4564,9	2,7	868,2	0,8	2959,2	1,7	4423,9	1,4

Джерело: складено автором на основі [169; 171; 172; 173; 174]

У 2011 р. за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів України укладено договорів для закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти на суму 77 329,3 млн. грн., що становить 23,7% загального обсягу фінансування.

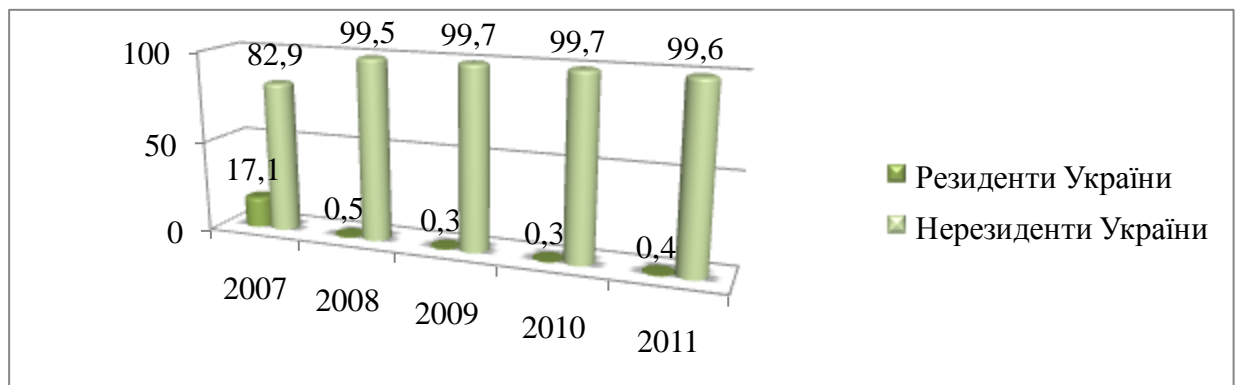
Кількісна характеристика процедур закупівель представлена на рис. 2.12. Так, за період 2007-2011 рр. зменшилась кількість оголошень про результати проведення тендерів та кількість укладених договорів. Скорочення кількості оголошень про результати проведення торгів та кількості укладених договорів особливо помітне упродовж 2007-2009 рр. Так, кількість оголошень зменшилась у 1,4 рази, а кількість укладених договорів – у 2,6 рази.

Рис. 2.12. Кількісна характеристика процедур закупівель, одиниць

Джерело: розроблено автором на основі [169; 171; 172; 173; 174]

Щодо географії виконавців, то переважна більшість договорів укладена з вітчизняними суб'єктами господарювання (рис. 2.13).

Рис. 2.13. Географія виконавців державних закупівель за період 2007-2011 рр., %

Джерело: розраховано автором на основі: [169; 171; 172; 173; 174]

Так, у 2011 р. 99,6% догорів складають договори з резидентами України.

Вартісна характеристика процедур закупівель (рис. 2.14) свідчить, що в 2011 р. було укладено договорів для закупівлі товарів, робіт і послуг на суму 325 101,5 млн. грн., що на 182 816 млн. грн. (або в 2,3 рази) більше від показника 2007 р. Обсяг фактичних видатків за укладеними договорами в 2011 р. склав 135 885,3 млн. грн., що на 41 095,3 млн. грн. (або в 1,4 рази) більше за показник 2007 р.

Рис. 2.14. Вартісна характеристика процедур закупівель, млн. грн.

Джерело: розроблено автором на основі [169; 171; 172; 173; 174]

Відзначимо, що протягом 2007-2009 рр. спостерігається зменшення як загальної суми коштів за укладеними договорами для закупівлі товарів, робіт і послуг, так і фактичних видатків на проведення державних закупівель на 37 017,2 млн. грн. та 42 696,6 млн. грн. відповідно. Відтак, у період економічної кризи державні закупівлі не відіграли ролі потужного стимулятора впливу на динаміку ВВП.

Ефективність державних закупівель знижується також через характер процедур їх проведення (рис. 2.15). Незважаючи на позитивну динаміку в 2011 р. кількості конкурентних процедур державних закупівель, за досліджуваний період частка неконкурентних процедур, а саме закупівлі в одного учасника, коливалася в межах від 28,5% до 52,7%. Уже в першому півріччі 2012 р. співвідношення конкурентних і неконкурентних процедур склало 45,7% проти 54,3% [170].

Рис. 2.15. Обсяги державних закупівель за конкурентними і неконкурентними процедурами

Джерело: розраховано автором на основі: [169; 171; 172; 173; 174]

Закон України «Про особливості здійснення закупівель в окремих сферах господарської діяльності» № 4851-VI [98] (вступив у дію 17 червня 2012 р.) надав право природним монополіям проводити закупівлі товарів, робіт, послуг за власні кошти без застосування процедур закупівель, якщо вартість предмету закупівлі товарів та послуг не перевищує 5 млн. грн., а робіт – 10 млн. грн. У зв'язку з цим, більшість закупівель природних монополій будуть проводитися на власний розсуд керівництва таких компаній без оприлюднення оголошень про закупівлі або здійснення закупівлі шляхом відкритих конкурентних процедур. Підтверджують указану тенденцію дані табл. 2.13.

Таблиця 2.13

**Характеристики закупівель низки природних монополій
у 2011 р. [38]**

Природна монополія	Загальний обсяг закупівель, грн.	Вартість закупівель < 5/10 млн. грн.	У % до загального обсягу закупівель	Кількість торгів, що відбулися, та лотів	Кількість торгів/лотів, < 5/10 млн. грн.	У % до загальної кількості торгів/лотів
ДУ «Укртрансгаз»	7,1 млрд.	1,7 млрд.	24	1965	1780	91
ДП «Укренерго»	2,9 млрд.	0,6 млрд.	22	2162	2121	98
УДППЗ «Укрпошта»	611 млн.	201,4 млн.	33	847	821	97
ПАТ «Укртранснафта»	263,9 млн.	76,9 млн.	29	396	389	98

Таким чином, державні видатки не повною мірою виконують роль потужних фіскальних регуляторів через неефективну їхню структуру, відсутність перспективного характеру їх здійснення, невизначеність пріоритетів витрачання фінансових ресурсів держави та низьку ефективність державних закупівель.

2.3. Моніторинг ефективності функціонування боргових інструментів

Важливим інструментом фіскальної політики, крім податків та державних видатків, виступають боргові інструменти, значення яких як фіскального інструменту формування бюджетних ресурсів держави з розвитком ринкових відносин зростає (рис. 2.16). Така закономірність особливо чітко простежується упродовж останніх років, коли бюджетні ресурси держави, наприклад, у 2010 р. сформовано на 240,6 млрд. грн. за рахунок доходів Державного бюджету України та на 124,3 млрд. грн. за рахунок державних запозичень.

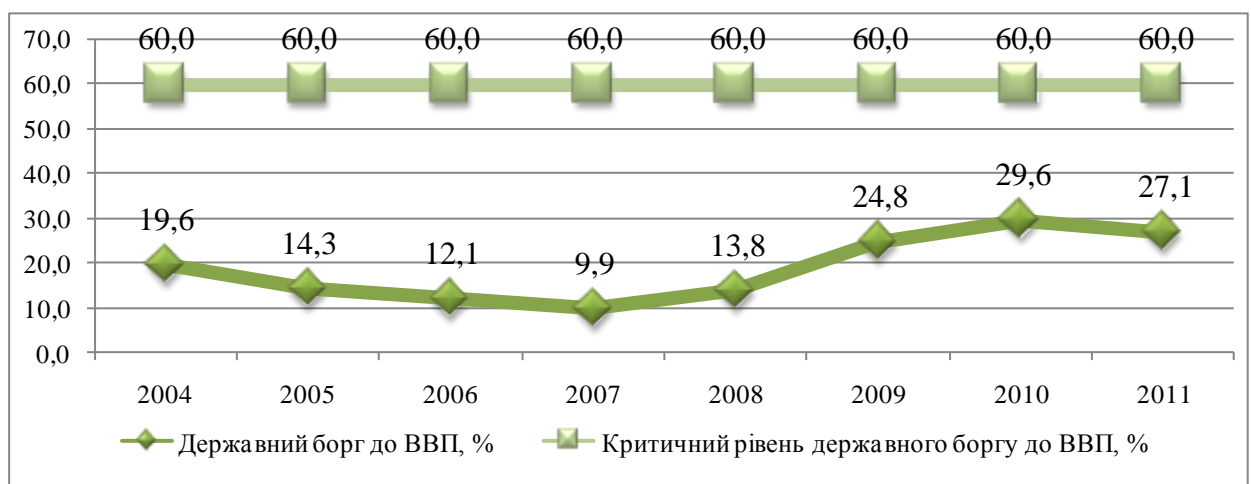

Рис. 2.16. Фіскальні інструменти формування бюджетних ресурсів держави

Джерело: складено автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158]

Здійснення державних запозичень породжує проблему існування державного боргу. Для оцінки впливу боргового навантаження (debt burden) на економіку використовують різні показники.

Так, одним із таких показників є співвідношення державного боргу до ВВП. Як видно з рис. 2.17, за період 2004-2011 рр. свого максимуму цей показник досягнув у 2010 р. і склав 29,6% ВВП.

Рис. 2.17. Відношення державного боргу України до ВВП, %

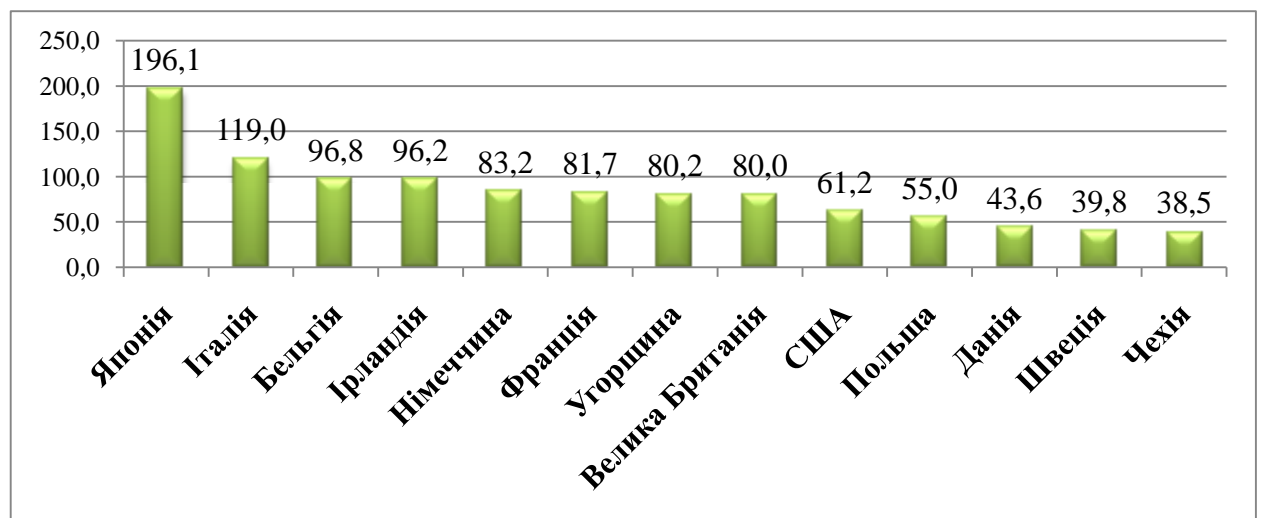
Джерело: складено автором на основі [44]

Нарощування обсягів державного боргу у відношенні до ВВП почалося в кризовий період, при чому упродовж 2008-2011 рр. цей показник

збільшився в 2 рази. Однак граничної межі на рівні 60% ВВП, визначеної Маастрихтською угодою для країн, потенційних членів Європейського Союзу, за досліджуваний період не було досягнуто жодного разу. Це дозволяє дійти висновку про відносно безпечний рівень боргового тягара для економіки України.

Для порівняння (рис. 2.18): найвищий рівень боргового навантаження на економіку в 2010 р. демонструє Японія – 196,1%. Серед країн Європейського Союзу високий рівень боргового навантаження характерний для Італії – 119,0%, Бельгії – 96,8%, Ірландії – 96,2%. Навіть у Польщі він склав 55,0%. Це свідчить про те, що багато країн світу «живуть у борг».

Разом із тим, незважаючи на значну боргову залежність, економіка Японії демонструє реальне зростання ВВП на рівні 3,9% у 2010 р. [246], що дає підстави для висновку: у такому разі борговий тягар не чинить дестабілізуючого впливу.

Рис. 2.18. Відношення державного боргу країн світу до ВВП, %

Джерело: складено автором на основі [254; 269]

Іншим індикатором, що характеризує рівень боргового тягара на громадян країни, виступає показник державного боргу на душу населення (табл. 2.14). Як видно з табл. 2.13, починаючи з 2006 р. згаданий показник почав стрімко зростати, збільшившись у 2011 р. у 5,8 рази порівняно з 2005 р. і склав 7,8 тис. грн.

Таблиця 2.14

Державний борг на душу населення, грн.

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Державний борг (станом на кінець звітного періоду), млн. грн.	63144,6	66113,8	71294,3	130689,6	226996,3	323475,2	357273,4
Чисельність населення, млн. осіб	46,9	46,6	46,3	46,1	45,9	45,7	45,6
Державний борг на душу населення, грн.	1346,4	1418,8	1539,8	2834,9	4945,5	7078,2	7834,9

Джерело: розраховано автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158; 194]

Показник співвідношення обсягу державного боргу до обсягу експорту досяг свого максимуму в 2010 р., склавши 58,9% (табл. 2.15). При чому, співвідношення зовнішнього боргу до обсягу експорту склало 33,1%. У період 2005-2008 рр. така залежність була менш відчутною.

Таблиця 2.15

Відношення обсягу державного боргу до обсягу експорту, %

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Державний борг (станом на кінець звітного періоду), млн. грн.	63144,6	66113,8	71294,3	130689,6	226996,3	323475,2	357273,4
Експорт, млн. грн.	227252,0	253707,0	323205,0	444859,0	423564,0	549365,0	707953,0
Співвідношення державного боргу до експорту, %	27,8	26,1	22,1	29,4	53,6	58,9	50,5
Зовнішній борг, млн. грн.	43956,3	49506,1	53487,9	86023,1	135926,2	181813,1	195806,4
Співвідношення зовнішнього боргу до експорту, %	19,3	19,5	16,5	19,3	32,1	33,1	27,7

Джерело: розраховано автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158; 194]

На наш погляд, зазначені показники не відображають дійсної картини, тобто реальний рівень боргового навантаження на економіку країни та його вплив на забезпечення економічного зростання. Питання можливого впливу боргових інструментів на стимулювання економічного зростання, на нашу

думку, потрібно розглядати з позиції здатності країни погасити свої зобов'язання, що й виявляється у фіскальному потенціалі держави, інакше, використання таких інструментів буде неефективним. Витрати на обслуговування боргу знеохочують майбутні внутрішні та іноземні інвестиції та негативно впливають на економічне зростання. Слід також наголосити на тому, що потенційні інвестори будуть занепокоєні зростанням боргу, який тягне за собою оподаткування для обслуговування державного та муніципального боргу. Вдало висловився з цього приводу Ж. Б. Кольбер: «Після позик потрібні будуть податки для їх уплати; і якщо не буде меж для позик, то і для податків їх не буде» [117, с. 91].

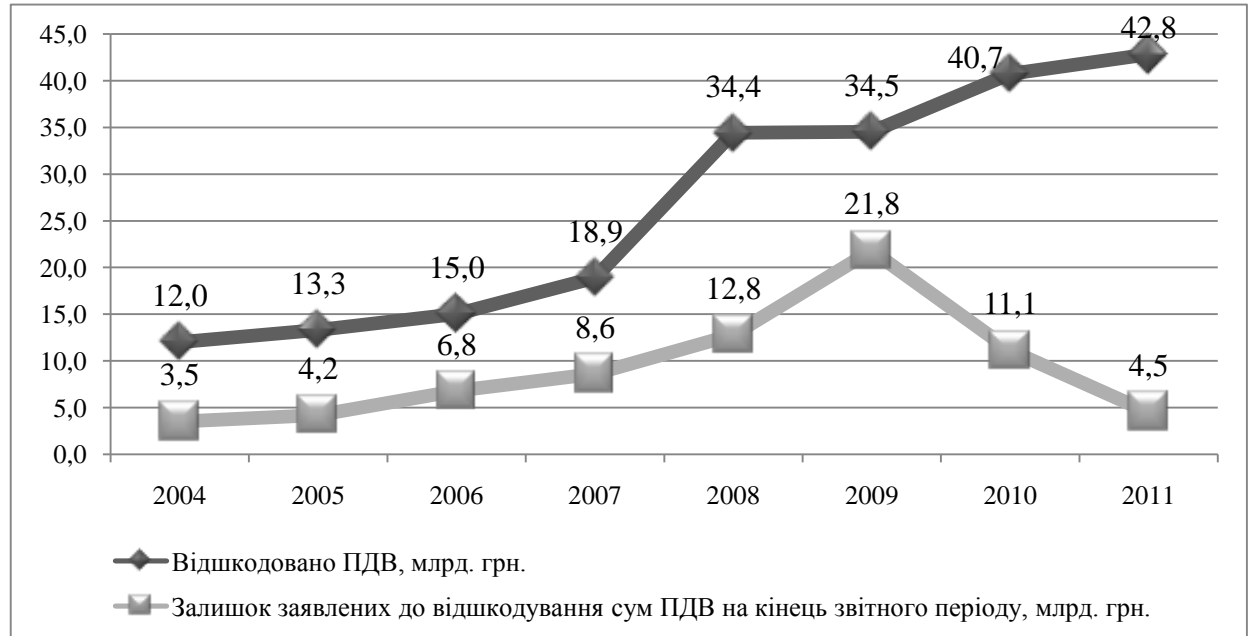
Розрахуємо запропонований нами показник, який дає змогу визначити, наскільки держава спроможна виконати взяті на себе боргові зобов'язання за рахунок власної фінансової бази, а саме податкових надходжень. Таким показником є рівень покриття державного боргу податковими надходженнями (табл. 2.16). Критичне значення цього показника за досліджуваній період 2005-2011 рр. було досягнуто в 2010 р. Це означає, що використавши усі податкові надходження на платежі за державним боргом, вдалося б покрити лише 51,6% боргових зобов'язань держави.

Таблиця 2.16

**Рівень покриття державного боргу податковими надходженнями
за період 2005-2011 рр. [9, с. 189]**

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Податкові надходження державного бюджету, млн. грн.	74476,4	94811,5	116670,8	167883,4	148915,6	166872,2	261605,0
Державний борг (станом на кінець звітного періоду), млн. грн.	63144,6	66113,8	71294,3	130689,6	226996,3	323475,2	357273,4
Рівень покриття державного боргу, %	117,9	143,4	163,6	128,6	65,6	51,6	73,2
Коефіцієнт	1,2	1,4	1,6	1,3	0,7	0,5	0,7

На нашу думку, однією з прихованих форм державного боргу виступає заборгованість держави перед платниками податків із відшкодування ПДВ (рис. 2.19). Урахування ж цих сум свідчить про ще вищий рівень боргового навантаження на економіку країни.

Рис. 2.19. Динаміка відшкодування ПДВ та залишків заявлених до відшкодування сум ПДВ за період 2004-2011 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 63; 64; 65; 66; 67; 68; 158]

Примітка. З урахуванням у 2010 р. погашення заборгованості минулих років із відшкодування ПДВ за рахунок випуску облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП).

Як бачимо, в 2009 р. заборгованість з ПДВ зросла на 9027 млн. грн. (або на 70,6%) порівняно з попереднім роком і склала 21 813 млн. грн., та в 2010 р. вдалося зменшити суми невідшкодованого ПДВ до 11 114 млн. грн. Станом на 01.01.2012 р. залишок невідшкодованого ПДВ на рахунки платників податку склав 4597,7 млн. грн., зменшившись порівняно з 2010 р. на 65 16,3 млн. грн. (або на 58,6%).

Водночас, заборгованість держави з відшкодування ПДВ призвела до формування нової заборгованості, що виникла в 2010 р. у зв'язку з випуском облігацій внутрішньої державної позики для відшкодування ПДВ на суму 16,4 млрд. грн.

Іншою прихованою формою державного боргу є суми переплат податків і зборів. Наприклад, такі суми станом на 01.01.2012 р. склали 20,9 млрд. грн., що вказує на проблему скорочення обігових коштів платників податків, які б ті могли використати на цілі розвитку, інвестувавши у свою діяльність, а також на адміністративне втручання контролюючих (податкових) органів у фінансового-господарську діяльність платників податків (рис. 2.20). Особливо це стосується динаміки переплат із податку на прибуток підприємств.

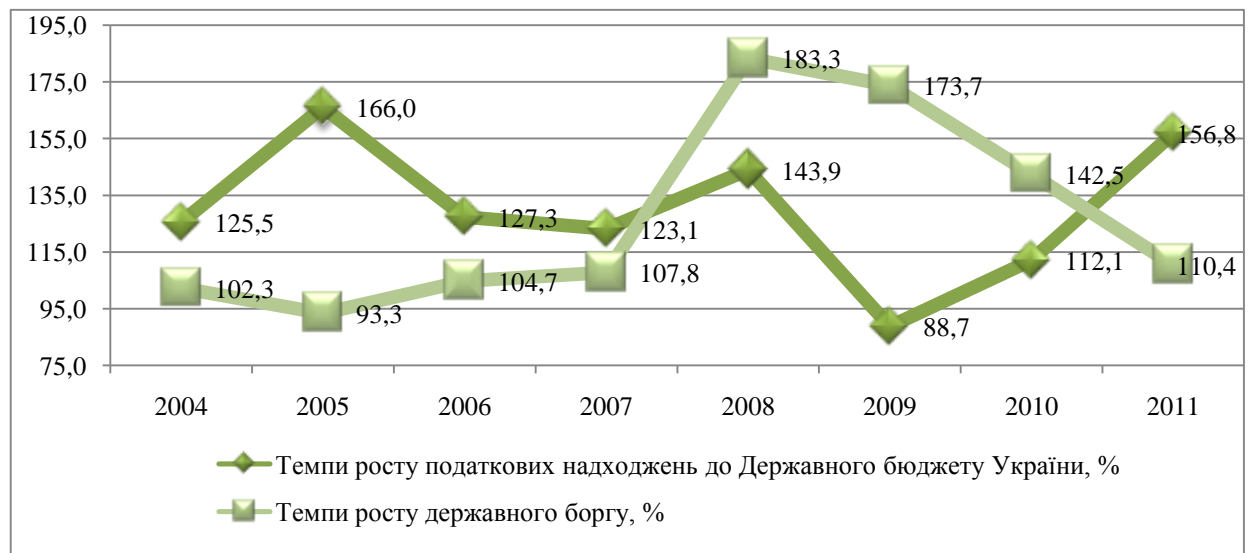

Рис. 2.20. Динаміка сум переплат податків і зборів до Зведеного бюджету України станом на початок звітної періоду, млрд. грн.

Джерело: складено автором за даними Державної податкової служби України

Наступний важливий аспект впливу боргових інструментів на економічне зростання полягає у співвідношенні темпів росту державного боргу та податкових надходжень. Як видно з рис. 2.21, до 2008 р. темпи росту податкових надходжень перевищували темпи росту державного боргу. Однак стрімке нарощування обсягів державного боргу протягом 2008-2011 рр. може позначитись на перспективах економічного зростання і відображає дійсний борговий тягар. На основі аналізу динаміки темпів росту податкових надходжень і державного боргу доходимо висновку про існування ще однієї проблеми – порушення структури фіскальних інструментів формування бюджетних ресурсів держави та її розбалансування.

Рис. 2.21. Динаміка темпів росту податкових надходжень Державного бюджету України та державного боргу

Джерело: розраховано автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158]

Негативні тенденції у сфері боргових фінансів посилюються порушенням бюджетної дисципліни (табл. 2.17).

Таблиця 2.17

Порівняння граничного та фактичного обсягів державного боргу України за період 2004-2011 рр.

Рік	Граничний обсяг державного боргу України на кінець звітного періоду		Фактичний обсяг державного боргу України на кінець звітного періоду	
	Внутрішній борг, млн. грн. / млн. дол. США	Зовнішній борг, млн. дол. США	Внутрішній борг, млн. грн. / млн. дол. США	Зовнішній борг, млн. дол. США
2004	15574,0 / 1317,1	8855,5	20953,3 / 3949,4	8807,8
2005	18256,8 / 1133,9	8317,1	19188,3 / 3799,7	8704,3
2006	18689,5 / 1083,9	9172,4	16607,7 / 3288,6	9803,2
2007	20274,7 / 1033,9	9890,8	17806,4 / 3526,0	10591,7
	Граничний обсяг державного боргу України на кінець звітного періоду, млн. грн.		Фактичний обсяг державного боргу України на кінець звітного періоду, млн. грн.	
2008	85960,1 → 89138,1		130689,6	
2009	192924,5 → 192952,5 → 193076,7		226996,3	
2010	308315,9 → 315715,9		323475,2	
2011	375643,4		357273,4	

Джерело: складено автором на основі: [83; 84; 85; 86; 88; 89; 90; 91; 92; 93; 94; 95]

Примітка. → У зв'язку з внесенням змін до закону України про Державний бюджет України

Так, на інституційному рівні, а саме законом України про Державний бюджет України на відповідний рік встановлюється граничний обсяг державного боргу на кінець бюджетного року. Однак, як видно з табл. 2.17, упродовж більшості років спостерігається перевищення фактичного обсягу державного боргу України над граничним обсягом.

Важливим аспектом визначення впливу боргових інструментів на економічне зростання є визначення такого впливу крізь призму видатків на обслуговування державного боргу (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

**Питома вага видатків на обслуговування державного боргу в
податкових надходженнях Державного бюджету України
за період 2004-2011 рр.**

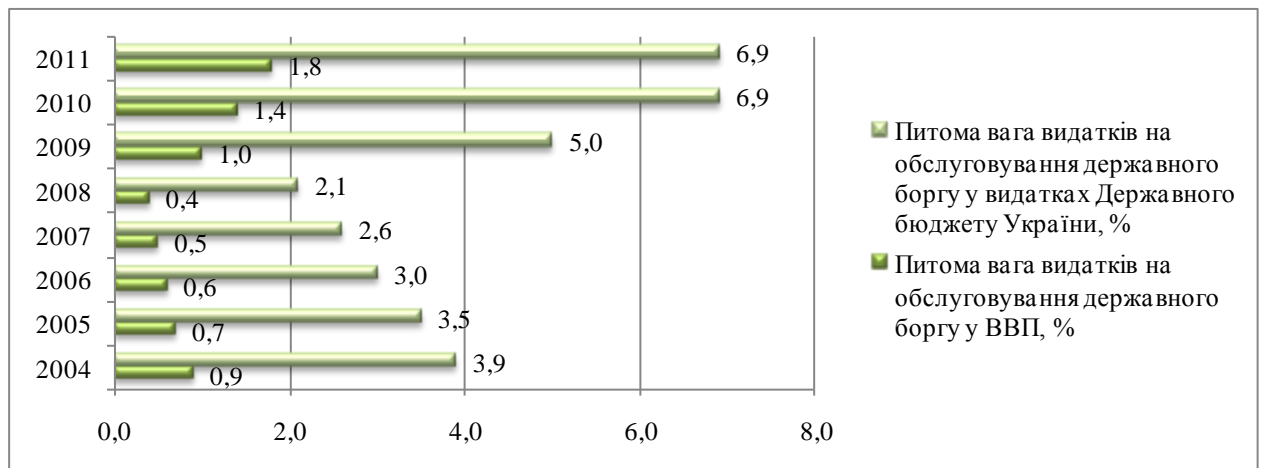
Показники	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Податкові надходження (ПН), млн. грн.	44853,5	74476,4	94811,5	116670,8	167883,4	148915,6	166872,2	261605,0
Видатки на обслуговування державного боргу (ВОДБ), млн. грн.	3098,0	3110,4	3109,9	3349,9	3774,7	9038,8	15539,0	23134,4
ВОДБ/ПН, %	6,9	4,2	3,2	2,8	2,2	6,0	9,3	8,8
Видатки на обслуговування внутрішнього боргу (ВОВБ), млн. грн.	991,7	972,4	894,7	743,4	857,2	4659,9	10884,1	15507,2
ВОВБ/ПН, %	2,2	1,3	0,9	0,6	0,5	3,1	6,5	5,9
Видатки на обслуговування зовнішнього боргу (ВОЗБ), млн. грн.	2106,3	2138,0	2215,2	2606,5	2917,5	4378,8	4654,9	7627,2
ВОЗБ/ПН, %	4,7	2,9	2,3	2,2	1,7	2,9	2,8	2,9

Джерело: розраховано автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158]

Так, за 2004-2011 рр. значення показника коливалося в межах від 2,2 до 9,3%. Саме у 2010 р. було витрачено максимальний обсяг бюджетних ресурсів (9,3% податкових надходжень державного бюджету) на обслуговування державного боргу. При чому, 6,5% податкових надходжень витрачено на обслуговування внутрішнього державного боргу та 2,8% – зовнішнього державного боргу України. Як наслідок, існування проблеми

надмірного тиску на бюджет, пов'язаного з обслуговуванням державного боргу.

Розрахунки частки видатків на обслуговування державного боргу у ВВП та сукупних видатках Державного бюджету України представлені на рис. 2.22. Упродовж 2004-2008 рр. частка видатків у ВВП знизилась із 0,9% до 0,4%, а протягом 2009-2011 рр., зростає на 1,4% і склала 1,8%.

Рис. 2.22. Динаміка питомої ваги видатків на обслуговування державного боргу у ВВП та видатках Державного бюджету України за період 2004-2011 рр., %

Джерело: розраховано автором на основі [35; 39; 40; 41; 42; 43; 158; 194]

Аналіз питомої ваги видатків на обслуговування державного боргу у видатках державного бюджету свідчить, що має місце аналогічна тенденція стрімкого нарощування питомої ваги видатків у структурі видатків Державного бюджету України за функціональною класифікацією протягом 2009-2010 рр. У 2011 р. частка видатків на обслуговування державного боргу залишилась на рівні 2010 р. і склала 6,9%.

Дослідження видатків на обслуговування боргу місцевих бюджетів показує, що спостерігається нестабільна динаміка питомої ваги видатків у податкових надходженнях місцевих бюджетів (табл. 2.19).

Так, за період 2004-2011 рр. частка видатків на обслуговування боргу місцевих бюджетів коливалася в межах від 0,6% до 1,3% податкових надходжень місцевих бюджетів. Зокрема питома вага видатків на

обслуговування внутрішнього боргу змінювалася в межах від 0,1% до 0,5%, а зовнішнього – від 0,4% до 0,9%.

Таблиця 2.19

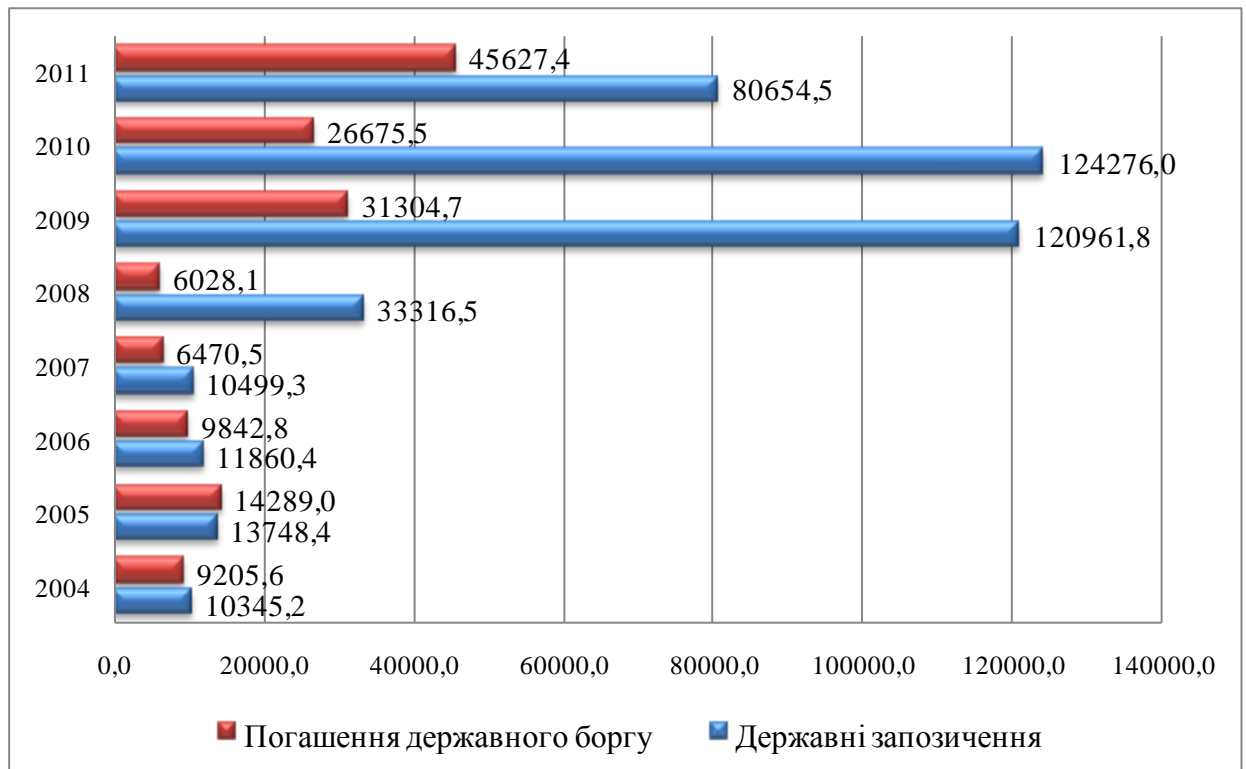
**Питома вага видатків на обслуговування місцевого боргу
в податкових надходженнях місцевих бюджетів
за період 2004-2011 рр., %**

Показники	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Податкові надходження (ПН), млн. грн.	18308,2	23588,7	30931,6	44593,4	59281,4	59157,6	67575,6	73086,9
Видатки на обслуговування місцевого боргу (ВОМБ), млн. грн.	112,2	201,2	329,8	329,0	490,1	745,1	856,4	814,6
ВОМБ/ПН, %	0,6	0,9	1,0	0,7	0,8	1,3	1,2	1,1
Видатки на обслуговування внутрішнього місцевого боргу (ВОВМБ), млн. грн.	29,6	39,4	68,0	67,8	72,1	234,5	355,8	318,8
ВОВМБ/ПН,%	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,4	0,5	0,4
Видатки на обслуговування зовнішнього місцевого боргу (ВОЗМБ), млн. грн.	82,6	161,8	261,8	261,2	418,0	510,6	500,6	495,8
ВОЗМБ/ПН,%	0,4	0,7	0,8	0,6	0,7	0,9	0,7	0,7

Джерело: розраховано автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158]

Заслуговує на увагу динаміка обсягів державних запозичень та погашення державного боргу (рис. 2.23). Так, упродовж 2008-2010 рр. активно здійснювалися державні запозичення, при чому їх обсяг зріс у 2009 р. на 87 645,3 млн. грн. (темпи росту склали 363,1%) порівняно з 2008 р.

У 2010 р. уповільнилася динаміка здійснення державних запозичень, темпи росту яких до показника попереднього року склали 102,7%. У 2011 р. здійснено державних запозичень на суму 80 654,5 млн. грн., що на 4321,5 млн. грн. менше показника 2010 р. (темпи росту склали 64,9%).

Рис. 2.23. Динаміка абсолютних обсягів державних запозичень та погашення державних боргових зобов'язань, млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158]

У цілому, за період 2004-2011 рр. державні запозичення зросли на 70 309,3 млн. грн. (темпи росту склали 779,6%), за сім років обсяги запозичень до державного бюджету зросли майже у 8 разів. За аналогічний період обсяги погашення державних боргових зобов'язань зросли на 36 421,8 млн. грн. (темпи росту склали 495,6%), за сім років обсяги погашення збільшилися майже у 5 разів.

Зауважимо, що обсяги погашення державного боргу лише у 2005 р. перевищили обсяги здійснених державних запозичень. Протягом наступних років така тенденція змінилася на протилежну. Особливо небезпечним для економіки України є співвідношення обсягів залучених ресурсів до здійснених платежів за державним боргом упродовж 2009-2010 рр. Державні запозичення перевищили обсяги погашення у 3,9 та 4,7 рази відповідно.

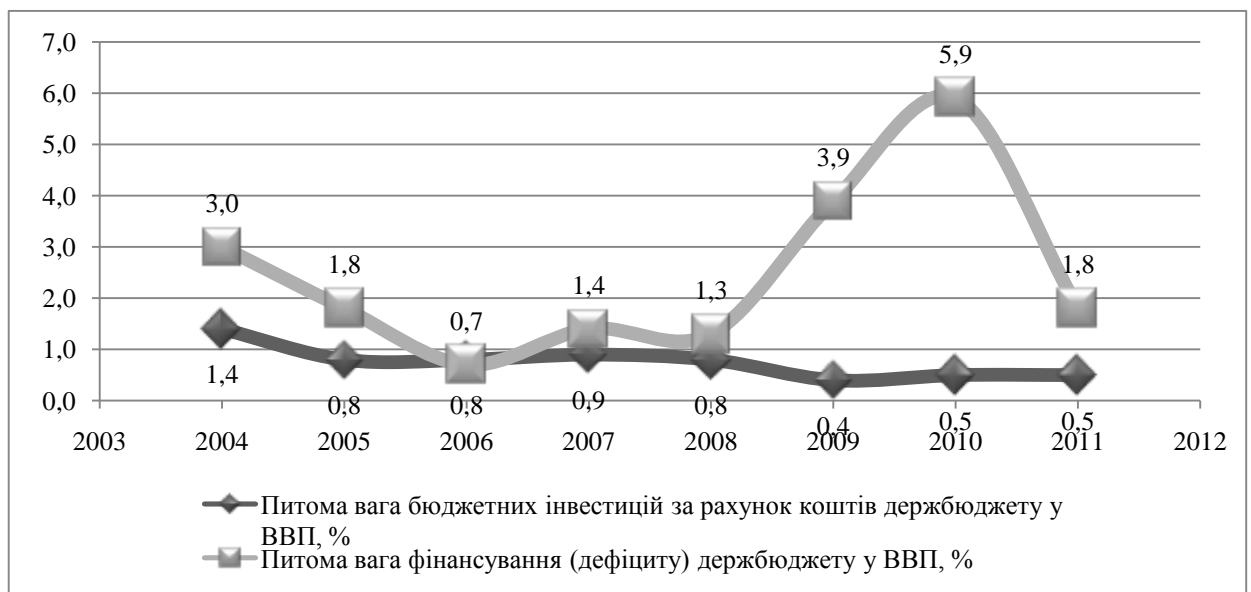
Як видно з рис. 2.24, спостерігається нестабільна динаміка здійснення місцевих запозичень та погашення боргу місцевих бюджетів. Найбільший обсяг місцевих запозичень припадає на 2011 р. і складає 3128,7 млн. грн.

Рис. 2.24. Динаміка абсолютних обсягів місцевих запозичень та погашення боргу місцевих бюджетів, млн. грн.

Джерело: розраховано автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158]

Негативні тенденції у сфері функціонування боргових інструментів підсилюються тим, що залучені ресурси передусім спрямовуються на фінансування поточних видатків, що підтверджує динаміка питомої ваги бюджетних інвестицій та дефіциту Державного бюджету України (рис. 2.25).

Рис. 2.25. Динаміка бюджетних інвестицій та фінансування Державного бюджету України

Джерело: розраховано автором на основі [35; 39; 40; 41; 42; 43; 158; 194]

Критичне значення дефіциту Державного бюджету України склало 5,9% ВВП у 2010 р. Відповідно обсяги бюджетних інвестицій склали лише 0,5% ВВП. Причому питома вага бюджетних інвестицій за рахунок коштів державного бюджету за досліджуваний період коливалася у межах від 0,4% до 1,4% ВВП.

У цілому оцінку політики з управління державним та місцевим боргами здійснимо за показниками, які характеризують ту частину фінансових ресурсів держави, що відволікається на погашення та обслуговування державного й місцевого боргів (табл. 2.20).

Так, упродовж 2004-2011 рр. платежі за державним боргом України зросли на 56 458,2 млн. грн., відповідно темпи росту їхніх абсолютних обсягів склали 558,9%. У свою чергу, темпи росту абсолютних обсягів платежів із погашення державного боргу склали 495,6%, а темпи росту видатків на обслуговування державного боргу – 746,8%.

Показовим є індикатор співвідношення платежів за державним боргом та доходів Державного бюджету України. Протягом 2004-2011 рр. значення даного показника коливалося у межах від 4,2% до 21,9%. Свого максимуму згаданий індикатор досягнув у 2011 р., тобто 21,9% доходів склали платежі за державним боргом.

Що стосується боргу місцевих бюджетів України, то максимальне співвідношення платежів на погашення та обслуговування місцевих боргів та доходів місцевих бюджетів мало місце у 2011 р. і склало 1,5%. Упродовж 2004-2011 рр. даний показник коливався у межах від 0,4% до 1,5%.

Також відзначимо, що за досліджуваний період платежі за місцевим боргом зросли на 2494,8 млн. грн., темпи росту їхніх абсолютних обсягів склали 1333,2%.

Таблиця 2.20

Показники управління державним та місцевим боргами

Показники	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Відносне відхилення (2011/2004), %
1.Платежі за державним боргом, усього, млн. грн.	12303,6	17399,4	12952,7	9820,4	9802,8	40343,5	42214,5	68761,8	558,9
Доходи, млн. грн.	70337,8	105330,2	133521,7	165939,2	231722,9	209700,3	240615,2	314616,9	447,3
Платежі/Доходи, %	17,5	16,5	9,7	5,9	4,2	19,2	17,5	21,9	124,6
Платежі з погашення державного боргу, млн. грн.	9205,6	14289,0	9842,8	6470,5	6028,1	31304,7	26675,5	45627,4	495,6
Видатки на обслуговування державного боргу, млн. грн.	3098,0	3110,4	3109,9	3349,9	3774,7	9038,8	15539,0	23134,4	746,8
2.Платежі за місцевим боргом, усього, млн. грн.	202,3	385,4	363,1	457,9	1573,6	835,2	1072,6	2697,1	1333,2
Доходи, млн. грн.	39604,2	53677,3	75895,1	107050,5	137455,3	134559,4	159397,1	181530,4	458,4
Платежі/Доходи,%	0,5	0,7	0,5	0,4	1,1	0,6	0,7	1,5	300,0
Платежі з погашення місцевого боргу, млн. грн.	90,1	184,2	33,3	128,9	1083,5	90,1	216,2	1882,5	2089,3
Видатки на обслуговування місцевого боргу, млн. грн.	112,2	201,2	329,8	329,0	490,1	745,1	856,4	814,6	726,0

Джерело: розраховано автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158]

Таким чином, аналіз статистичного матеріалу засвідчив, що функціонування боргових інструментів, з одного боку, зводиться до забезпечення формування бюджетних ресурсів держави, а, з іншого – породжує проблеми формування та накопичення державної і муніципальної заборгованості, боргового навантаження на економіку, пов'язаного з обслуговуванням та погашенням боргів. Таке боргове навантаження стримує економічне зростання через зниження стимулів до інвестування у суб'єктів господарювання, надмірний тиск на бюджет, що проявляється у видатках, які спрямовуються на обслуговування боргу та фінансування поточного споживання замість економічно доцільного інвестиційного спрямування запозичених ресурсів у національну економіку.

2.4. Оцінка дієвості трансфертних інструментів

Система трансфертних інструментів виступає важливим інститутом фіскальної політики держави. Оцінку дієвості даної системи слід здійснити, розмежувавши трансфертні інструменти на соціальні трансферти, що надаються за рахунок фінансових ресурсів державних позабюджетних фондів (пенсії, допомога по безробіттю тощо) та міжбюджетні (офіційні) трансферти (дотації вирівнювання, дотації, субвенції).

Використання перших дає змогу вирішувати проблеми матеріального забезпечення окремих груп населення, забезпечення певного рівня соціального захисту, а також опосередковано впливає на стимулювання сукупного попиту, забезпечення зайнятості тощо. Функціонування міжбюджетних трансфертів пов'язане із забезпеченням фінансовими ресурсами адміністративно-територіальних одиниць, вирішенням проблеми фінансового вирівнювання, досягненням соціально-економічних цілей регіонального розвитку, а відтак стабільного економічного зростання.

За допомогою програмного продукту STADIA побудовано однофакторні економіко-математичні моделі залежності ВВП від обсягів міжбюджетних та соціальних трансфертів населенню (пенсійні виплати, що фінансуються Пенсійним фондом України) (додатки С.1–С.2).

Отримано наступні регресійні рівняння:

$$Y = 147700 + 12,46x \quad (2.11)$$

$$Y = e^{5,152 * x^{0,7787}} \quad (2.12)$$

$$Y = 143400 + 5,31x \quad (2.13)$$

$$Y = e^{4,566 * x^{0,7714}} \quad (2.14)$$

Із рівняння 2.11 слідує, що зростання обсягів міжбюджетних трансфертів, що надаються з Державного бюджету України місцевим бюджетам, на 1 одиницю призводить до зростання ВВП на 12,46 одиниць. А при зростанні міжбюджетних трансфертів на 1%, ВВП зростає $\approx$ на 0,78% (рівняння 2.12).

Із рівняння 2.13 випливає, що зростання соціальних трансфертів населенню (пенсійних виплат) на 1 одиницю призводить до зростання ВВП на 5,31 одиниць. А при зростанні пенсійних виплат, що фінансуються Пенсійним фондом України, на 1%, ВВП зростає $\approx$ на 0,77% (рівняння 2.14).

Однак, попри позитивний вплив на динаміку ВВП шляхом стимулювання сукупного попиту, існує низка проблем, пов'язаних із функціонуванням як міжбюджетних, так і соціальних трансфертів.

На основі аналізу даних табл. 2.21 робимо висновок про значну залежність доходів місцевих бюджетів від офіційних трансфертів. Так, питома вага міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів України в 2011 р. досягла свого максимуму і склала 52,3%, тобто практично половину доходів місцевих бюджетів складають офіційні трансферти, що надаються з Державного бюджету України. Частка міжбюджетних трансфертів не була стабільною, змінюючись від 43,5% у 2005 р. до 52,3% у 2011 р.

Таблиця 2.21

Структура доходів місцевих бюджетів України, %

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Податкові надходження	43,9	40,8	41,7	43,1	44,0	42,4	40,3
Неподаткові надходження	6,6	6,3	6,0	5,6	5,8	5,5	6,0
Доходи від операцій з капіталом	3,9	3,5	4,3	3,3	1,9	1,6	1,0
Цільові фонди	2,1	1,9	2,5	1,7	1,1	1,0	0,4
Разом доходів без урахування міжбюджетних трансфертів	56,5	52,5	54,5	53,7	52,8	50,5	47,7
Офіційні трансферти	43,5	47,5	45,5	46,3	47,2	49,5	52,3
Усього доходів	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: розраховано автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158]

На нашу думку, існує проблема, з одного боку, централізації ресурсів у руках держави, а, з іншого, – відсутність стимулів у органів місцевого самоврядування до нарощування власної фінансової бази. За досліджуваний період обсяг міжбюджетних трансфертів, що надаються з державного бюджету, зріс у 4,1 рази, відповідно обсяг дотацій – у 3,3 рази, а обсяг субвенцій – у 5,2 рази (рис. 2.26).

Рис. 2.26. Динаміка абсолютних обсягів міжбюджетних трансфертів за період 2005-2011 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [39; 40; 41; 42; 43; 158]

Особливо гостро проблема фінансової забезпеченості місцевих бюджетів стосується бюджету Тернопільської області (табл. 2.22).

Таблиця 2.22

Доходи Зведеного бюджету Тернопільської області, тис. грн.

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Податкові надходження	273952,2	347984,0	498342,5	672302,1	681368,5	797731,1	872577,1
%	25,6	23,6	24,6	24,7	23,6	22,7	21,8
Неподаткові надходження	45596,8	53947,8	75924,1	98989,9	123047,7	138308,8	170927,9
%	4,3	3,7	3,8	3,6	4,3	4,0	4,3
Доходи від операцій з капіталом	16283,1	11124,0	35742,8	40307,7	18497,1	35701,8	23444,2
%	1,5	0,8	1,8	1,5	0,6	1,0	0,6
Цільові фонди	1834,7	1777,0	3815,7	4656,2	7521,6	6326,5	7437,6
%	0,2	0,1	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2
Разом	337666,8	414832,8	613825,1	816256,0	830434,9	978068,2	1074386,9
%	31,6	28,2	30,4	30,0	28,8	27,9	26,9
Офіційні трансферти	731408,3	1056923,5	1408189,9	1907933,2	2055744,0	2530227,9	2921098,6
%	68,4	71,8	69,6	70,0	71,2	72,1	73,1
Усього	1069075,1	1471756,3	2022015,0	2724189,2	2886178,9	3508296,1	3995,5
%	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України

Як видно з табл. 2.22, питома вага офіційних трансфертів у доходах бюджету Тернопільської області коливається від 68,4% у 2005 р. до 73,1% у 2011 р., зростання якої за досліджуваний період склало 4,7%.

Одне з ключових завдань міжбюджетних трансфертів полягає в тому, що вони виступають фіскальним інститутом вирівнювання. У зв'язку з необхідністю фінансування делегованих повноважень більшість місцевих бюджетів отримують дотацію вирівнювання, а бюджетом-донором упродовж років залишається бюджет міста Києва (табл. 2.23).

Однак із метою фінансування видатків, пов'язаних із виконанням делегованих повноважень, необхідно забезпечити належну фінансову базу шляхом переформатування кошику доходів, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів таким чином, щоб до таких доходів були віднесені частина мобілізованих сум податку на додану вартість та податку

на прибуток підприємств. Така стратегія створить додаткові фіскальні стимули.

Таблиця 2.23

**Динаміка обсягів надходження дотації вирівнювання
(м. Тернопіль) та коштів, що передаються до Державного бюджету
України (м. Київ), тис. грн.**

Місцеві бюджети	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	ТР
м. Тернопіль	11891,8	26406,0	25477,1	42202,7	64367,7	100354,5	102160,9	8,6
м. Київ	379811,3	707088,5	2774404,2	5500893,7	6302221,0	5721320,7	1451700,0	3,8

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України

Примітка. Темпи росту, рази

Оцінюючи трансфертну політику в Україні, можна зробити висновок про переважання в структурі міжбюджетних трансфертів таких трансфертів як дотації, які в 2011 р. склали 50,7% офіційних трансфертів із Державного бюджету України, хоча загалом спостерігається позитивна тенденція до скорочення їх питомої ваги в порівнянні з 2005 р. на 11,1% (додаток Т). Серед негативних аспектів функціонування системи офіційних трансфертів варто відзначити переважно соціальну спрямованість міжбюджетних трансфертів, що надаються з Державного бюджету України місцевим бюджетам. Головним чином, це субвенція на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства та тимчасової державної допомоги дітям, субвенції на надання пільг та житлових субсидій населенню, пільг з послуг зв'язку та інших передбачених законодавством пільг та компенсації за пільговий проїзд окремих категорій громадян (додаток У). Питома вага таких субвенцій у 2011 р. склала 77,0% від усіх субвенцій, що надаються з Державного бюджету України місцевим бюджетам, при чому, у порівнянні з 2005 р., частка субвенцій соціального спрямування зросла на 9,0%.

Діюча система соціальних пільг характеризується наступними ознаками [118]:

1. Наявна система пільг сформована спонтанно, соціальні програми здебільшого не узгоджені між собою, має місце їх дублювання, існує постійний дефіцит фінансових ресурсів для забезпечення пільг.

2. Система пільг посилює соціальну несправедливість серед населення: його найбільш вразливі верстви менш охоплені чинними пільгами, ніж заможні.

3. Фактичну спроможність використати своє право на пільгу частіше має небідне населення, а за окремими видами пільг (на санаторне лікування, проїзд у міжміському транспорті та ін.) найменш захищені верстви населення практично повністю позбавлені можливості скористатися своїм правом.

До головних проблем системи соціальних пільг, зокрема пільг на житлово-комунальні та транспортні послуги, належать [118]:

- їхня низька адресність – лише 13,0% коштів, які виділяються на ці пільги, дійсно надходять до 20,0% осіб із найбільш вразливих категорій населення. Причина полягає в тому, що надання пільг за принципом категорійності не припускає адресності;
- надання пільг у натуральній формі створює можливість для зловживань із боку надавачів послуг;
- користуються пільгами ті, хто має до них доступ (наприклад, сільські мешканці обмежені в користуванні транспортними послугами, телефонним зв'язком тощо);
- наявна велика кількість законодавчих актів при відсутності єдиного (типового) нормативно-правового акта, який визначав би чіткий єдиний порядок (механізм) призначення пільг громадянам;
- пільги на житлово-комунальні послуги не створюють стимулів для ощадливого споживання;
- транспортні послуги також надаються за категорійною ознакою, тобто розмір доходів пільговика не враховується;

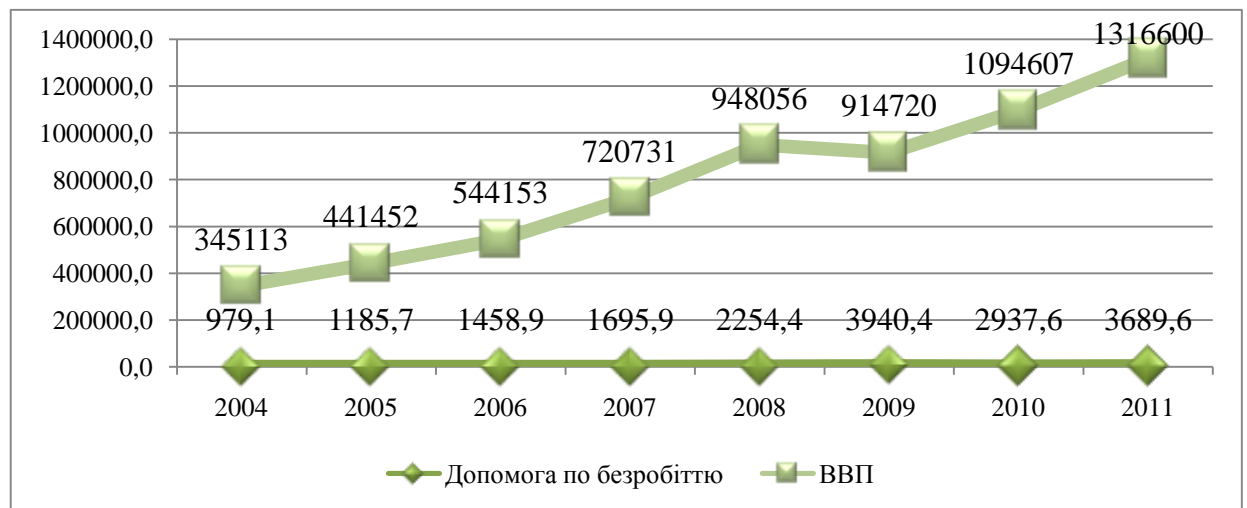
- найбагатші 20,0% населення отримують майже третину коштів, що виділяються на транспортні послуги, а 20,0% найбідніших – 10,0% коштів;

- відсутність дієвого обліку пільгових перевезень спричиняє недофінансування витрат на перевезення пільгових категорій пасажирів для одних перевізників, у той час як інші можуть виставляти до відшкодування і отримувати набагато вищі суми, ніж фактичні витрати на перевезення пільговиків.

Що стосується субвенцій капітального спрямування, то вони часто носять несистемний характер і їхня питома вага в структурі субвенцій незначна (додаток Ф). Так, у 2011 р. частка вказаних субвенцій склала 9,3% загального обсягу субвенцій, що надаються з Державного бюджету України місцевим бюджетам, проти 7,5% у 2005 р. Відзначимо, що протягом 2009-2010 рр. такі субвенції практично не фінансувались.

Серед субвенцій капітального характеру протягом 2005-2008 рр. переважала субвенція на соціально-економічний розвиток регіонів, виконання заходів з упередження аварій та запобігання техногенним катастрофам у ЖКГ та на інших аварійних об'єктах і на виконання інвестиційних проектів; у 2011 р. – субвенція на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання вулиць та доріг комунальної власності у населених пунктах.

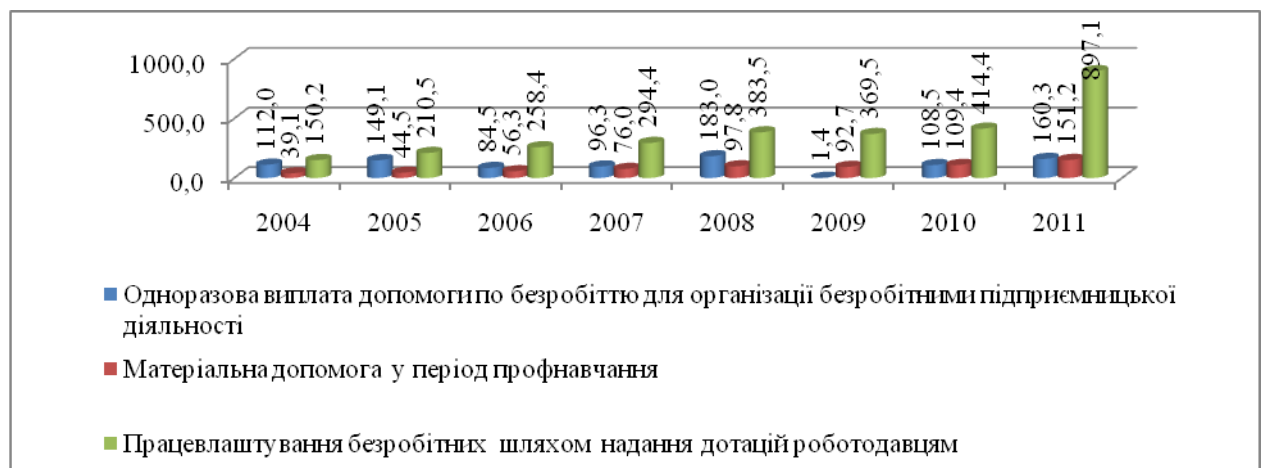
Перейдемо до оцінки соціальних трансфертів. На основі аналізу даних рис. 2.27, робимо висновок про неефективність автоматичної фіскальної політики, оскільки в період економічного зростання 2005-2007 рр. не відбулося скорочення виплат допомоги по безробіттю. Так, обсяги даного соціального трансферту збільшились у 1,4 рази. Тільки динаміка показників протягом 2009-2010 рр. свідчить про те, що вмонтовані стабілізатори вступили в дію. Так, при зростанні номінального ВВП на 179 877 млн. грн., відбулося зниження обсягів виплати допомоги по безробіттю на 1002,8 млн. грн.

Рис. 2.27. Динаміка обсягів номінального ВВП і допомоги по безробіттю за період 2004-2011 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором за даними Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та Державної служби статистики України

На нашу думку, надання низки соціальних трансфертів, що фінансуються Фондом загальнообов'язкового соціального страхування України на випадок безробіття, виправдане з погляду вирішення завдань соціально-економічного розвитку. До таких трансфертів належать одноразова виплата по безробіттю для зайняття підприємницькою діяльністю та матеріальна допомога у період професійного навчання (рис. 2.28).

Рис. 2.28. Динаміка соціальних трансфертів, які фінансуються Фондом загальнообов'язкового соціального страхування України на випадок безробіття, млн. грн.

Джерело: складено автором за даними Фонду

Важливою статтею видатків Фонду виступає також працевлаштування безробітних шляхом надання дотацій роботодавцям (рис. 2.28). Необхідно відзначити позитивну динаміку обсягів фінансування одноразової виплати допомоги по безробіттю для організації безробітними підприємницької діяльності. Так, упродовж 2004-2008 рр. обсяг указанного трансферту зріс у 1,6 разів і склав 183 млн. грн. Однак у зв'язку з фінансово-економічною кризою у 2009 р. така виплата суттєво знизилася до рівня 1,4 млн. грн. Згадана форма допомоги виконує стимулюючу функцію у відношенні до безробітного, забезпечуючи йому певний «стартовий капітал» для зайняття підприємницькою діяльністю.

Спостерігаємо позитивну динаміку обсягів виплати матеріальної допомоги у період професійного навчання. Так, протягом 2004-2008 рр. обсяг фінансування за цією статтею видатків Фонду зріс у 2,5 рази. На нашу думку, працевлаштування безробітних шляхом надання дотацій роботодавцям є ефективною та перспективною формою видатків (трансфертів) Фонду. Так, за період 2004-2008 рр. такі видатки зросли у 2,6 разів. Указані видатки виконують подвійну функцію, що проявляється в забезпеченні роботодавців додатковими фінансовими ресурсами і стимулюванні зайнятості населення. Вважаємо, що надалі перерозподіл ресурсів Фонду загальнообов'язкового соціального страхування України на випадок безробіття має здійснюватися таким чином, щоб більша частина ресурсів спрямовувалася саме на надання дотацій роботодавцям.

Ще одним інструментом трансфертної політики виступають пенсійні виплати. Поділяємо думку Е. Лібанової, що «схильність політиків до передвиборчого популізму, небажання брати на себе відповідальність за реалізацію «непопулярних», але очевидно необхідних заходів, здійснення у більшості випадків короткострокових або косметичних параметричних змін та ігнорування об'єктивних довгострокових загроз призвели до розбалансованості й низької ефективності системи пенсійного забезпечення в Україні» [129].

У цілому протягом 2004-2011 рр. обсяги фінансування пенсійних виплат зросли на 168 914,1 млн. грн. (або в 5,4 рази) (рис. 2.29).

Рис. 2.29. Динаміка абсолютних обсягів пенсійних виплат, що фінансуються Пенсійним фондом України, за період 2004-2011 рр., млн. грн.

Джерело: розроблено автором за даними Пенсійного фонду України

За період 2005-2012 рр. середній розмір місячної пенсії зріс у 3,9 рази (додаток X). Однак приріст такого роду трансфертів поглинула інфляція.

Станом на 01.01. 2012 р. 54,82% пенсіонерів одержало пенсії, що не перевищують 1000 грн., 27,17% – у розмірі до 1500 грн. та 18,01% – у розмірі понад 1500 грн. (табл. 2.24).

Таблиця 2.24

**Розподіл пенсіонерів за розміром призначеної пенсії
на початок 2012 р.**

Питома вага пенсіонерів, котрі отримують пенсії певного розміру, в їх загальній чисельності, %	Розмір призначеної місячної пенсії, грн.	Розмір призначеної місячної пенсії в % до прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність
1	2	3
0,89	до 500 включно	не вище 61%
0,07	від 501 до 600	61-73
0,04	від 601 до 700	73-85
0,10	від 701 до 800	85-97
29,28	від 801 до 900	97-109
24,44	від 901 до 1000	110-122
9,36	від 1001 до 1100	122-134

Продовження табл. 2.24

1	2	3
6,71	від 1101 до 1200	134-146
4,56	від 1201 до 1300	146-158
3,92	від 1301 до 1400	158-170
2,62	від 1401 до 1500	170-182
18,01	понад 1500	більше 182

Джерело: складено автором на основі [191]

Розмір максимальної пенсії у 10 разів перевищує розмір мінімальної пенсії, що неприпустимо. До того ж протягом тривалого часу обмежень щодо максимальної межі пенсійної виплати не існувало (табл. 2.25). І тільки коли вступив у силу Закон України «Про заходи щодо забезпечення реформування пенсійної системи» від 01.10. 2011 р. № 3668-VI [96] було визначено, що максимальний розмір пенсії не повинен перевищувати 10 прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб, тобто станом на 01.01. 2012 р. сума пенсійної виплати не повинна перевищувати 8220 грн. при мінімальному розмірі пенсії у 822 грн. Однак пенсії, нараховані до набуття чинності цього закону, перераховуватись не будуть.

Таблиця 2.25

**Динаміка мінімального та максимального розміру пенсій
відповідно до Закону України «Про загальнообов’язкове державне
пенсійне страхування», грн.**

Станом на	Мінімальний розмір пенсії	Максимальний розмір пенсії
01.01.2004	92,47	без обмеження
12.01.2005	332	без обмеження
31.03.2005	332	3690
11.10.2005	332	без обмеження
01.01.2006	350	4200
01.04.2006	359	4308
01.10.2006	366	4392
01.01.2007	380	4560
01.04.2007	410,06	4920,72
01.10.2007	415,11	4981,32
01.01.2008	470	5640
01.04.2008	481	5772
01.07.2008	482	5784
01.10.2008	498	5976
08.09.2009	498	без обмеження
01.11.2009	573	без обмеження
01.01.2010	695	без обмеження

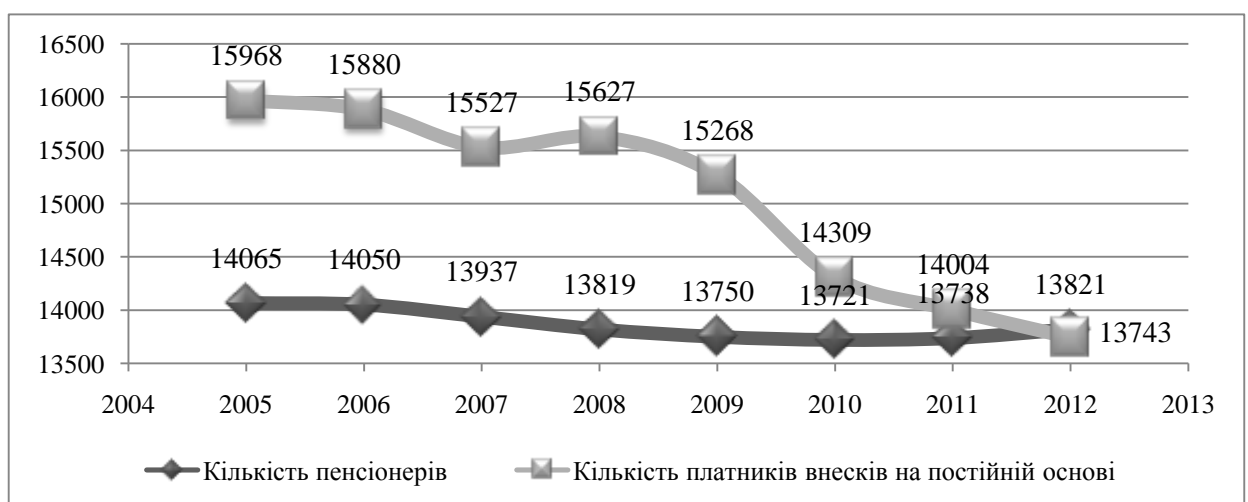
Продовження табл. 2.25

01.04.2010	706	без обмеження
01.07.2010	709	без обмеження
01.10.2010	723	без обмеження
01.12.2010	734	без обмеження
01.01.2011	750	без обмеження
01.04.2011	764	без обмеження
01.10.2011	784	7840
01.12.2011	800	8000
01.01.2012	822	8220

Джерело: складено автором за даними Пенсійного фонду України

Про неефективність чинної системи пенсійного забезпечення свідчить значна диференціація середнього розміру пенсій залежно від категорії громадян (додаток X). Так, середній розмір пенсії, що виплачується відповідно до Закону України «Про статус народного депутата», перевищує у 12,6 рази середній розмір місячної пенсії, виплаченої в цілому по Україні, середній розмір пенсії відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» – у 12,4 рази, а середній розмір пенсії відповідно до Закону України «Про Національний банк України» – у 4,8 рази відповідно.

Негативні тенденції у сфері пенсійного забезпечення підсилюються особливим співвідношенням кількості пенсіонерів та застрахованих осіб у системі загальнообов'язкового пенсійного забезпечення (платників внесків на постійній основі) (рис. 2.30).

Рис. 2.30. Динаміка кількості пенсіонерів та платників внесків на постійній основі, тис. осіб (на початок року)

Джерело: складено автором за даними Пенсійного фонду України

Так, на одну працюючу особу (станом на 1 січня 2012 р.) припадає один пенсіонер. При цьому спостерігаються тенденції стрімкого зменшення кількості працюючих осіб – платників внесків – та зростання кількості пенсіонерів, що вимагатиме постійного додаткового фінансування пенсійних програм. Окрім того, згідно з розрахунками GfK Ukraine на підставі відповідей респондентів, у середньому близько 28% зарплатні в Україні виплачується неофіційно [69].

Таким чином, функціонування трансфертних інструментів лежить в основі виконання важливих завдань соціально-економічного розвитку країни та забезпечення економічного зростання шляхом впливу на сукупний попит. Однак існує низка проблем, пов'язаних з їх функціонуванням, що виявляються у структурі міжбюджетних трансфертів, переважанні соціальної спрямованості таких трансфертів та розбалансованості системи соціальних пільг і пенсійних виплат.

Висновки до розділу 2

Здійснивши аналіз вітчизняної практики функціонування фіскального інструментарію, відзначимо:

1. Податкові надходження є вагомим джерелом доходів держави, за допомогою яких можливе вирішення завдань соціально-економічного розвитку та забезпечення економічного зростання в Україні. Так, у 2011 р. за рахунок податкових надходжень сформовано 84,0% доходів Зведеного бюджету України. За досліджуваний період частка податкових надходжень коливалась у межах від 69,0% до 84,0% доходів зведеного бюджету.

2. Моніторинг податкової політики щодо надання пільг засвідчив їх нерівномірний розподіл як у галузевому, так і територіальному вимірах, а також неефективну структуру наданих податкових пільг (96,4% наданих податкових пільг у 2011 р. складають три податки – податок на додану вартість, податок на прибуток підприємств та плата за землю). При цьому обсяг наданих пільг із ПДВ за досліджуваний період коливався у межах від 69,8% до 93,3% загального обсягу податкових пільг. Показник співвідношення обсягу пільг до мобілізованих податкових надходжень суттєво відрізняється у розрізі областей. Разом із тим, надання пільг не супроводжується адекватними змінами в регіональному розвитку.

3. Аналіз спрощеної системи оподаткування, представленої в Україні єдиним податком для суб'єктів малого підприємництва, довів, що, незважаючи на незначні фіскальні ефекти такої системи оподаткування (0,5% доходів Зведеного бюджету України), її функціонування виправдане з точки зору позитивних ефектів впливу на зайнятість населення, стимулювання сукупного попиту, економії фінансових ресурсів держави на виплати по безробіттю та вирішення завдань регіонального розвитку.

4. Правова невизначеність спеціального режиму оподаткування технологічних парків та часта зміна форм непрямой державної допомоги породжує основні проблеми функціонування технологічних парків. Однак

показники діяльності технологічних парків переконливо засвідчують ефективність таких формацій, оскільки стимулювання інноваційної діяльності створює потенційні точки економічного зростання в Україні.

5. Дослідження видатків Зведеного бюджету України засвідчило, що структура видатків за економічною класифікацією є неефективною. Співвідношення поточних і капітальних видатків у 2011 р. склало 89,9% проти 10,1% відповідно. Обсяги фінансування інноваційної діяльності в Україні за рахунок бюджетних коштів, а саме коштів державного та місцевих бюджетів, коливалися в межах від 1,1% до 2,9% загального обсягу фінансування. До негативних тенденцій функціонування бюджетних видатків належить перевищення темпів зростання видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення і видатків на загальнодержавні функції у порівнянні з темпами реального зростання національної економіки. Потребують скорочення видатки на загальнодержавні функції у частині видатків на утримання апарату Верховної Ради України.

6. Аналіз функціонування державних закупівель показав, що незважаючи на позитивну динаміку загальної суми коштів за укладеними договорами для закупівлі товарів, робіт і послуг та фактичних видатків за укладеними договорами, їх ефективність знижується через значну частку неконкурентних процедур, а саме процедур закупівлі в одного учасника, географію учасників державних закупівель, неекономне витрачання державних фінансових ресурсів та зловживання у сфері державних закупівель товарів, робіт і послуг.

7. Здійснення державних та муніципальних запозичень породжує проблему державного та муніципального боргу та необхідності управління ними. Управління державним та муніципальним боргами пов'язане зі значним навантаженням на бюджет. У 2011 р. 21,9% доходів Державного бюджету України було витрачено на платежі за державним боргом і 1,5% доходів місцевих бюджетів України – на платежі за місцевим боргом. Відтак ефективність функціонування боргових інструментів зводиться до

фіскального потенціалу держави. За досліджуваний період значення показника рівня покриття державного боргу податковими надходженнями коливалось у межах від 51,6% до 163,6%. Критичне значення (51,6%) досягнуто у 2010 р. Звідси слідує, що за рахунок податкових надходжень вдалося б покрити лише 51,6% боргових зобов'язань держави. Прихованими формами державного боргу визначено заборгованість із відшкодування податку на додану вартість та суми переplat податків і зборів. Так, за період 2004-2009 рр. залишок невідшкодованих сум податку на додану вартість зріс з 3,5 млрд. грн. до 21,8 млрд. грн., а станом на 31.12.2011 р. склав 4,5 млрд. грн. Сума переplat податків і зборів до Зведеного бюджету України за досліджуваний період зросла з 16,6 млрд. грн. до 20,9 млрд. грн.

8. Нами розмежовано трансфертні інструменти на міжбюджетні та соціальні трансферти. Аналіз трансферних інструментів показав, що міжбюджетні трансферти є вагомим джерелом доходів місцевих бюджетів України, виступають фіскальним інститутотом вирівнювання та дозволяють вирішувати завдання соціально-економічного розвитку регіонів. Поряд з цим дієвість таких інструментів знижується через їхню переважно соціальну спрямованість та неефективну систему соціальних пільг. У той же час актуальним питанням залишається зміцнення власної ресурсної бази місцевих бюджетів України.

9. Дієвість соціальних трансфертів знижується через розбалансованість системи пенсійного забезпечення та інших соціальних трансфертів (відсутність інституційних обмежень розміру окремих трансфертів, значна диференціація розміру пенсійних виплат, зменшення кількості платників внесків на постійній основі). Доведено, що ефективними формами трансфертних інструментів є одноразова виплата по безробіттю для зайняття підприємницькою діяльністю та працевлаштування безробітних шляхом надання дотацій роботодавцям.

Основні наукові результати даного розділу висвітлено у працях [9; 10; 11; 14; 15; 18; 21; 24].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЯК РИНКОВОГО ІНСТИТУТУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Вектори збалансування вітчизняного фіскального інструментарію з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду

Держава обирає для себе декілька ключових пріоритетів, а відтак реалізує свою економічну політику. Розпорошеність, множинність і невизначеність напрямків розвитку унеможливають ефективне використання наявних фінансових ресурсів та побудову стратегії і тактики фіскальної політики, спрямованої на забезпечення економічного зростання й добробуту громадян. Функціонування фіскального інструментарію держави передбачає злагодженість усіх фіскальних інструментів, а саме: податкових, боргових, трансфертних та державних видатків.

Серед проблем ефективного використання фіскального інструментарію невіршеними і досі залишаються питання, що стосуються [198, с. 5]:

- фіскальної спрямованості податкової політики держави;
- складності, нестабільності, неузгодженості та суперечливості податкового законодавства;
- визначення оптимального рівня податкового навантаження;
- безсистемного та невиправданого надання податкових пільг і звільнень;
- безсистемності спрямування бюджетних видатків;
- неконтрольованості боргової політики та відсутності розрахунків ефектів і наслідків збільшення боргових зобов'язань;

– розбалансованості системи як бюджетних, так і соціальних трансфертів.

З огляду на вищезазначене, головними напрямками системної підтримки економічного зростання мають стати:

- підвищення ефективності податкового регулювання та упорядкування системи податкових пільг;
- інвестиційно-інноваційний вектор;
- оптимізація бюджетних видатків;
- підвищення ефективності боргових інструментів;
- збалансування системи трансфертних інструментів;
- інституційні трансформації.

Одним із напрямків системної підтримки економічного зростання виступає стимулювання інвестиційно-інноваційних процесів. Як відомо, економічна наука виділяє дві групи методів державного регулювання економічних процесів: прямі та непрямі. У свою чергу, до прямих методів фіскального регулювання належить пряме бюджетне фінансування (конкретні цільові програми), а до непрямих – використання податкового інструментарію.

На нашу думку, в ринкових умовах господарювання на перший план виходять саме непрямі методи. Враховуючи вимоги часу та сучасні тенденції розвитку країн, орієнтиром реалізації фіскальної політики України має стати інвестиційно-інноваційний базис забезпечення економічного зростання шляхом використання відповідних податкових пільг. Без системних та систематичних інновацій неможливе досягнення довгострокового економічного зростання.

Зарубіжний досвід фіскального регулювання свідчить про активне використання державами різних пільг та преференцій для суб'єктів господарювання, що впроваджують інвестиції та інновації. Найпоширенішими серед них є інвестиційний податковий кредит, податкові знижки та податковий кредит на дослідження і розробки. Зростаюча

популярність податкового механізму стимулювання інноваційного розвитку пов'язана з такими економічними аргументами:

- підприємства самостійно приймають рішення стосовно цілей, масштабів фінансування своєї діяльності в галузі досліджень, розробок і нововведень;
- незначні адміністративні витрати, пов'язані з його функціонуванням;
- у цілому недискримінаційний характер;
- гнучкість дії (механізм заходів легко коректується, а при необхідності їхня дія припиняється).

Розбіжності в податкових механізмах стимулювання, як правило, мають місце стосовно таких напрямків [102, с. 55-56]:

– основа розрахунку і встановлення норм податкових знижок. Особливо показовим є приклад щодо розрахунку дослідницького податкового кредиту. У європейських країнах використовують три схеми розрахунку асигнувань відповідно до такого податкового кредиту:

1) на основі загальних щорічних витрат підприємства на дослідження і розробки;

2) на основі збільшення сукупних витрат підприємства на дослідження і розробки у поточному році в порівнянні із середньорічними витратами за попередні роки;

3) комбінований підхід. Одна частина асигнувань розраховується на основі загальних щорічних витрат підприємства, а інша – на основі збільшення витрат фірми на дослідження і розробки в поточному році у порівнянні із середньорічними витратами за попередні роки;

– визначення податкової бази і тих видів діяльності, які підпадають під режим податкової допомоги. Це залежить від тих цілей, які переслідує держава у своїй політиці стосовно підприємств (як спрямувати їхню діяльність чи обмежити їхню опортуністичну поведінку). Наприклад, Іспанія, на відміну від багатьох європейських країн, включає до складу операцій, що

підпадають під режим податкової допомоги, витрати, пов'язані з нормами якості, отриманням ноу-хау і промисловим дизайном. Франція також включає у ці операції витрати на промисловий дизайн, але обмежується лише такою сферою, як колекції модного одягу;

– врахування колективного характеру досліджень, розробок і процесу нововведень. Уряди багатьох країн не включають у режим податкових пільг витрати, пов'язані із субпідрядом чи кооперацією між підприємствами. Проте деякі країни (Велика Британія, Іспанія, Норвегія) враховують фактор співробітництва між суб'єктами господарювання у своїх податкових режимах;

– врахування територіального розміщення підприємства. У більшості європейських країн податковий режим носить централізований характер, однак у деяких із них цей режим коректується в залежності від району розташування підприємства (Італія, Іспанія, Франція). Крім того, податковий режим здебільшого стосується тільки тих підприємств, що розташовані на національній території. Лабораторії чи підприємства, розміщені на іноземній території, не мають права скористатися податковими пільгами.

А проте є винятки. Так, Іспанія, наприклад, розповсюджує право на отримання податкового кредиту на витрати наукових організацій, розташованих у межах Європейського Союзу. Франція з 2004 р. включає у зону дії податкового кредиту всі витрати, пов'язані з дослідженнями і розробками, здійсненими французькими підприємствами на території Європейського Союзу.

Зарубіжний досвід втілення податкового механізму стимулювання інноваційного розвитку представлено в табл. 3.1 та додатку Ц.

Таблиця 3.1

**Характеристики схем пільгового податкового стимулювання
досліджень і розробок у країнах-членах ОЕСР [264]**

Дизайн схеми податкових стимулів	«Об’ємний» дослідницький податковий кредит	Австралія, Канада, Франція, Норвегія, Бразилія, Китай, Індія
	«Прирістний» дослідницький податковий кредит	США
	Комбінована система	Японія, Корея, Португалія, Іспанія
	Податкова знижка	Данія, Чехія, Австрія, Угорщина, Велика Британія
Податковий кредит із заробітку працівника, зайнятого у сфері досліджень і розробок		Бельгія, Угорщина, Нідерланди, Іспанія
Особливий пільговий режим для суб’єктів малого бізнесу		Канада, Австралія, Японія, Велика Британія, Угорщина, Корея, Норвегія
Обмеження щодо обсягів		Італія, Японія, США, Австрія, Нідерланди
Відсутність податкових стимулів		Естонія, Фінляндія, Німеччина, Люксембург, Мексика, Нова Зеландія, Швеція, Швейцарія

На нашу думку, позитивний характер має орієнтація податкових режимів стимулювання інновацій на малий і середній бізнес. Так, у Великій Британії схема податкової допомоги для малих і середніх підприємств (The Small or Medium-sized enterprise (SME) Scheme) передбачає вищі ставки податкових стимулів: розмір податкової знижки становить 175% обсягу кваліфікованих витрат проти 130% для великих компаній (The Large Company Scheme) [7, с. 14]. Варто відзначити і те, що інноваційні податкові стимули обмежуються не лише корпоративним податком. Серед фіскальних стимулів, запропонованих урядом Нідерландів, є податковий кредит щодо доходів фізичних осіб (wage tax credit), зайнятих у сфері технічних інновацій. Розмір такого кредиту становить 50%, а для новостворених компаній – 64% [16, с. 18].

Глобальні інвестиції у «чисту енергетику» досягли рекордного значення на рівні 260 млрд. дол. США, що на 5% більше від показника 2010 р. та майже у 5 разів більше за показник 2004 р.

(53,5 млрд. дол. США) [263]. Досягнення такого результату стало можливим завдяки державній підтримці за рахунок податкових стимулів. Так, інвестиційний податковий кредит у США зменшує федеральні прибуткові податки на суму капітальних інвестицій у проекти із використання відновлюваних джерел енергії. Такий кредит надається, коли обладнання введено в експлуатацію та коли обладнання є новим з точки зору строку корисного використання. Розмір інвестиційного податкового кредиту становить 30% та 10% обсягу кваліфікованих капітальних витрат [241].

Як свідчить зарубіжний досвід, податкові стимули інвестиційно-інноваційного характеру закріплені переважно за сферою прямого оподаткування. У свою чергу, Податковим кодексом України визначено, що під час встановлення податку можуть передбачатися податкові пільги та порядок їх застосування. Однак у переліку обов'язкових елементів податку податкові пільги не передбачені, через що, нівелюється роль податкових пільг як практичної форми реалізації регулюючої функції податків.

На наш погляд, досвід зарубіжних країн переконує, що потребує законодавчого закріплення у Податковому кодексі України такий дієвий інструмент податкового регулювання як інвестиційний та дослідницький (інноваційний) податковий кредит.

Щодо пільг інвестиційно-інноваційного характеру, такими можна визначити лише окремі пільги, передбачені в механізмі справляння ПДВ, а саме [157]: звільнення від оподаткування операцій із 1) постачання будівельно-монтажних робіт з будівництва доступного житла та житла, що будується за державні кошти; 2) ввезення на митну територію України: а) устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, енергозберігаючого обладнання і матеріалів, засобів вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів, обладнання та матеріалів для виробництва альтернативних видів палива або для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії; б) матеріалів, устаткування, комплектуючих, що використовуються для виробництва:

устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії; матеріалів, сировини, устаткування та комплектуючих, які будуть використовуватися у виробництві альтернативних видів палива або виробництві енергії з відновлюваних джерел; енергозберігаючого обладнання і матеріалів, виробів, експлуатація яких забезпечує економію та раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів.

Також, на нашу думку, назріла необхідність законодавчого визначення спеціального режиму оподаткування технологічних парків та відновлення їх непрямой підтримки, оскільки останні виступають локомотивами інноваційного розвитку держави. З цього приводу виступив Європейський соціально-економічний комітет, визнаючи технопарки саме тими структурами, що стимулюють інновації та регіональний розвиток, при чому роль технологічних парків у цих процесах є визначальною з огляду на сприяння конкуренції та подолання безробіття. Технопарки забезпечують одночасний науковий, технологічний та економічний розвиток і створюють синергії через кооперацію бізнес-структур та дослідницьких інституцій [253]. За визначенням Міжнародної асоціації наукових парків та інноваційних зон, саме технопарк – це простір, фізичний чи кібернетичний, керований професійним персоналом, що забезпечує створення продукції з високою часткою доданої вартості [244].

Зокрема, на прикладі Туреччини бачимо динамічний розвиток технологічних парків, фірм, що функціонують у них, кількості проектів та ріст зайнятості (табл. 3.2). Це стало можливим завдяки непрямій підтримці згаданих інноваційних структур, визначеної Законом Туреччини «Про зони технологічного розвитку» [247]. Відповідно до закону передбачено такі види податкових пільг: звільнення від оподаткування корпоративним прибутковим податком інноваційної діяльності, індивідуальним прибутковим податком заробітної плати дослідників та програмістів та звільнення від оподаткування ПДВ операцій із постачання програмного забезпечення.

Таблиця 3.2

**Основні техніко-економічні характеристики діяльності
технологічних парків у Туреччині**

Рік	Кількість технопарків	Кількість функціонуючих компаній	Зайнятість	Кількість проектів	Кількість іноземних компаній	Кількість патентів
2004	18	318	4196	700	7	38
2005	20	500	5042	1500	20	63
2006	22	604	8843	2513	25	94
2007	28	802	9770	2525	25	157
2008	31	1154	11093	3069	32	230
2009	37	1254	11021	3403	53	297
2010	39	1515	15397	4102	64	301
2011	41	1698	14308	4792	76	301

Джерело: складено автором на основі [247]

Розвиваючи ідею забезпечення інвестиційно-інноваційної складової економічного зростання, поділяємо думку Я. Жаліла, що «зважаючи на поширеність орієнтації на зменшення частки перерозподілу суспільного продукту через фіскальну систему та досить жорсткі нормативні обмеження обсягів бюджетного дефіциту, посилені також процесами фінансової глобалізації, цільове залучення інвестиційних ресурсів шляхом реалізації емітованих органами державної влади чи місцевого самоврядування цінних паперів розглядається як компроміс між стратегічними цілями державної політики та необхідністю мінімального втручання у дію механізмів ринкової саморегуляції [76].

Крім того, «ефект витіснення» приватних інвестицій у ході здійснення запозичень послаблюється у разі забезпечення цільового характеру запозичення шляхом максимального зближення суб'єктів запозичення та реалізації проектів, на які це запозичення здійснюється. Це досягається у міжнародній практиці двома шляхами [76]:

- за рахунок здійснення муніципальних запозичень, спрямованих на фінансування проектів фізичної та соціальної інфраструктури місцевого масштабу;
- шляхом делегування функцій концентрації фінансових ресурсів для їх наступного інвестиційного спрямування спеціалізованим не

бюджетним фінансовим інститутам (банкам, фондам, інвестиційним компаніям тощо), які можуть створюватися на основі повної або часткової державної участі в капіталі чи на приватній основі, але з отриманням певних преференцій з боку держави.

Зарубіжна практика фіскального регулювання передбачає два види запозичень, що можуть здійснювати місцеві органи влади: шляхом випуску облігацій загального зобов'язання (general obligation bonds) [240] та шляхом випуску дохідних облігацій (revenue bonds) [256].

Платежі за облігаціями загального зобов'язання враховують податковий потенціал (податкові джерела виконання взятих боргових зобов'язань) відповідного місцевого органу. У свою чергу, розрахунки за дохідними облігаціями проводяться за рахунок отриманих доходів від втілення відповідних інвестиційних проектів (головним чином, інфраструктурні проекти – будівництво та реконструкція доріг, мостів, шкіл, лікарень, спорудження інфраструктури житлово-комунальної сфери).

Що стосується сфери державних запозичень, то, на нашу думку, для України доцільно перейняти досвід Великої Британії щодо законодавчого закріплення чітко визначених фіскальних правил і здійснення державних запозичень у відповідності до цих правил. Так зване «золоте правило» (golden rule) державних запозичень передбачає, що протягом економічного циклу уряд повинен запозичувати лише з метою досягнення інвестиційних цілей, але не для фінансування поточного споживання. «Правило стабільних інвестицій» визначає, що відсоткове співвідношення боргу державного сектору до ВВП упродовж економічного циклу має залишатись на розумному і стабільному рівні та не повинно перевищувати 40% [236].

Слід відзначити позитивні зрушення у сфері державних запозичень, що пов'язані із здійсненням останніх із метою реалізації інвестиційних програм. Так, у Програмі управління державним боргом на 2012 рік визначено перелік кредитів (позик), що залучаються державою до спеціального фонду

державного бюджету України від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій для втілення інвестиційних проектів (табл. 3.3):

Таблиця 3.3

**Перелік кредитів (позик), що залучаються до Державного бюджету
України у 2012 році**

Назва кредитора та інвестиційної програми (проекту), що реалізується за рахунок кредиту (позики)	Обсяг залучення кредиту (позики) у 2012 р., тис. грн.
1	2
Усього, у тому числі:	5131924,2
<i>Міжнародний банк реконструкції та розвитку</i>	
Проект «Модернізації Державної податкової служби України – 1»	86655,7
Проект «Видача державних актів на право власності на землю у сільській місцевості та розвиток системи кадастру»	232102,1
Проект покращення автомобільних доріг та безпеки руху	1304978,9
<i>Європейський банк реконструкції та розвитку</i>	
Проект «Завершення будівництва метрополітену у м. Дніпропетровську»	13570,0
Третій проект «Ремонт автомобільної дороги Київ-Чоп»	104113,2
Проект «Реабілітація гідроелектростанцій»	22000,0
<i>Європейський інвестиційний банк</i>	
Проект «Розвиток системи водопостачання та водовідведення у м. Миколаєві»	57000,0
Європейські дороги України II (проект покращення транспортно-експлуатаційного стану автомобільних доріг на підходах до м. Києва»	444207,6
<i>Японський банк міжнародного співробітництва</i>	
Проект розвитку Державного міжнародного аеропорту «Бориспіль»	180000,0

Джерело: складено автором на основі [142]

Крім того, уряд України розробив Середньострокову стратегію управління державним боргом на 2011-2013 роки. Цілі та завдання цієї стратегії відображено у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Цілі, завдання та основні заходи Середньострокової стратегії управління держборгом на 2011–2013 роки [165]

Цілі Стратегії	Завдання Стратегії	Заходи
Утримання обсягу державного боргу на економічно безпечному рівні, не вище ніж у 2010 р.	Оптимізація структури державного боргу в розрізі валюти і відсоткових ставок, що дасть змогу мінімізувати відповідні ризики	Узгодження напрямів політики управління державним боргом із напрямами бюджетної та грошово-кредитної політики
Своєчасне та у повному обсязі виконання зобов'язань за державним боргом	Запобігання виникненню пікових навантажень на державний бюджет, що пов'язані із здійсненням платежів за державним боргом	Складення річного графіка проведення аукціонів облігацій внутрішньої державної позики із зазначенням видів і строків обігу боргових цінних паперів
Мінімізація вартості обслуговування державного боргу з урахуванням ризиків	Мінімізація ризиків, пов'язаних з рефінансуванням та дотриманням середньозваженого строку до погашення боргових зобов'язань держави	Проведення щокварталу аналізу та оцінки ризиків, пов'язаних із державним боргом
Здійснення державних запозичень на основі відповідних планів і обґрунтованих прогнозів потреби держави у фінансових ресурсах	Підвищення рівня ліквідності державних боргових цінних паперів, що дасть змогу підвищити попит на них із боку інвесторів	Запровадження розміщення облігацій внутрішньої державної позики та казначейських зобов'язань на фондових біржах
Забезпечення ефективного функціонування внутрішнього ринку державних цінних паперів та розширення доступу до міжнародного ринку капіталів	Упровадження сучасних біржових технологій під час торгівлі облігаціями внутрішньої державної позики та казначейськими зобов'язаннями; здійснення нових запозичень для підтримки та розвитку пріоритетних сфер розвитку економіки, переважно транспортної і міської інфраструктури, енергетики та енергозбереження, а також фінансування фіскального дефіциту бюджету	Підвищення ефективності та результативності співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями і фінансово-кредитними установами, пов'язаного із залученням та використанням їх фінансових ресурсів
Удосконалення нормативно-правової бази з питань управління державним боргом	Забезпечення ефективної співпраці з провідними міжнародними рейтинговими агентствами щодо присвоєння ними суверенного кредитного рейтингу Україні та її борговим зобов'язанням	Активізація роботи з випуску державних боргових цінних паперів для населення
Забезпечення прозорості здійснення заходів та укладення правочинів з управління державним боргом	Забезпечення прозорості діяльності, пов'язаної з управлінням державним боргом, та публічності відповідної інформації	Підтримка на належному рівні та розвиток інформаційно-технічного забезпечення процесу управління державним боргом, зокрема шляхом удосконалення інформаційно-аналітичної програми «Управління державним боргом»
Подальше формування іміджу України як надійного позичальника, що вчасно та в повному обсязі виконує свої боргові зобов'язання		Розміщення інформації про управління державним боргом на офіційному веб-сайті Міністерства фінансів

На наш погляд, ключовими завданнями такої стратегії є запобігання виникненню пікових навантажень на державний бюджет, що пов'язані із здійсненням платежів за державним боргом. Водночас із цим, необхідно враховувати фіскальні можливості України щодо залучення позичкових ресурсів та погашення своїх боргових зобов'язань, головним чином за рахунок переорієнтації напрямів використання державних запозичень зі сфери поточного споживання до інвестиційного спрямування залучених коштів.

На наше переконання, необхідно також ліквідувати практику переплат податків і зборів, які виступають прихованою формою державного боргу перед платниками податків, що сприятиме нарощуванню обігових ресурсів підприємств, які можуть бути спрямовані на цілі розширеного відтворення.

Нами було визначено, що одним із напрямків системної підтримки економічного зростання є підвищення ефективності податкового регулювання. Тактичними заходами досягнення визначеної мети має стати запровадження практики проведення податкової амністії. Оскільки в Україні така практика відсутня, доцільно проаналізувати досвід зарубіжних країн.

Відповідно до законодавства Угорщини, надання податкової амністії передбачено у наступних випадках: 1) трансфер приватних грошових ресурсів з іноземного банківського рахунку на національний рахунок, відкритий в Угорщині; 2) націоналізація угорської компанії, якщо є/була у власності офшорної компанії; 3) придбання у власність угорської нерухомості, транспортних засобів чи акцій. Зазначимо, що податкова амністія в Угорщині триватиме до 31 грудня 2012 р. У випадку сплати 10-відсоткового податку і трансферу коштів з іноземних банківських рахунків офшорних компаній на угорський рахунок індивід визнається таким, що виконав свій податковий обов'язок та звільняється від будь-яких податкових санкцій та кримінальної й фінансової відповідальності щодо такого доходу [259].

Податкова амністія на активи, репатрійовані з офшорних рахунків, повернула в Угорщину 35 млрд. форинтів ($\approx$ 114,3 млн. євро) у 2011 р. та січні 2012 р., а відтак, за розрахунками Податкової та Митної служби Угорщини, мобілізовано податкових платежів із таких активів на суму 2,9 млрд. форинтів (9,5 млн. євро) у 2011 р. та 600 млн. форинтів (2 млн. євро) у січні 2012 р. [258].

Досвід Португалії засвідчує, що такого роду податкова амністія була запроваджена тричі. Відповідно фізичні особи, що мали не задекларований іноземний дохід, у разі його повернення до Португалії, звільнялися від штрафів за умови сплати податку в розмірі 2,5%, 5% і 7,5% відповідно. За оцінками експертів, до Португалії було повернуто 3,4 млрд. євро фінансових активів, із яких податкові доходи уряду склали 258 млн. євро. Податкова амністія попередніх років принесла Португалії податкових надходжень на суму 43 млн. і 83 млн. євро відповідно [252].

За даними Міністерства фінансів Італії, 98% коштів із «податкових гаваней» було репатрійовано до країни. Економічний результат від податкової амністії склав 95 млрд. євро. За словами колишнього міністра фінансів Італії Джуліо Трмонті, «час для податкових гаваней закінчився назавжди. Зберігати гроші у податкових гаванях не вигідно ні з економічної, ні з фіскальної точки зору. Віддача мала, ризик – високий». Окрім того, трансфер фінансових активів став поштовхом для розвитку банківської індустрії, головним чином малих та середніх банків. Уряд, у свою чергу, отримав 5 млрд. євро, які спрямують на зміцнення національної економіки після глобальної рецесії [245].

Росія від податкової амністії, що завершилася 31 грудня 2007 р., отримала близько 150 млн. дол. США податкових надходжень, із них 90 млн. – припадає на Москву, 23 млн. – на Чукотський автономний округ. У ході амністії, за даними федерального казначейства, задекларовано 1,15 млрд. дол. США. Податкова амністія передбачала, що особи, котрі задекларували свої приховані доходи і сплатили податок із доходів у розмірі

13%, звільнялись від переслідувань у судовому порядку. Однак податкова амністія не поширювалась на осіб, визнаних на той час винними в ухиленні від сплати податків [143].

Економічні наслідки від проведення податкової амністії у ряді зарубіжних країн представлено у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Економічний ефект від проведення амністії

Країна	Обсяги задекларованих доходів	Податкові доходи
Угорщина	114,3 млн. євро	11,5 млн. євро
Португалія	3,4 млрд. євро	384 млн. євро
Італія	95 млрд. євро	5 млрд. євро
Росія	1,15 млрд. дол. США	150 млн. дол. США

Джерело: складено автором на основі [143; 245; 252; 258; 259]

Податкові амністії розрізняють [219]:

- за критерієм тривалості:
  - ✓ одноразова амністія (one-shot amnesty) – платникам податків надається наперед визначений період часу для легалізації власних доходів минулих періодів (переважно від двох місяців до року). Амністія може бути надана за існуючих або знижених ставок податку, цивільна і кримінальна відповідальність можуть бути відмінені або зменшені;
    - ✓ періодичні амністії (intermittent amnesty) – оголошуються кожні декілька років. Однак періодична амністія вважається найнебезпечнішим видом податкової амністії через існування постійних очікувань амністій у майбутньому і зменшення податкової дисципліни;
      - ✓ довготермінова амністія (permanent amnesty) – можливість легалізувати доходи минулих періодів існує постійно за існуючих незнижених податкових ставок. Крім податків, платники можуть бути зобов'язані сплатити помірний відсоток або штраф, однак звільняються від ймовірної кримінальної відповідальності. У принципі, амністія означає перенесення кінцевого терміну подання податкової декларації. Переваги такої амністії полягають у тому, що вона призводить до нульових втрат

доходів або до їх збільшення в довгостроковому періоді та до зростання ефективності та справедливості податкової системи.

- за типом переваг, які отримує платник податків:
- ✓ амністія з можливістю перевірки походження;
- ✓ амністія без перевірки походження доходів – передбачає звільнення платників податків від перевірок справжньої суми і походження доходів.

Короткостроковий позитивний вплив на доходи бюджету є одним із найголовніших аргументів на користь запланованої податкової амністії. Слід зазначити, що фіскальний успіх будь-якої податкової амністії має бути оцінено не тільки зважаючи на її короткострокові наслідки, але також на її довгостроковий вплив на доходи бюджету.

Світова практика засвідчує, що проблема виведення капіталу з «тіні» досить актуальна в усіх країнах. Залежно від конкретної ситуації, що склалася в країні, цю проблему вирішують із різною метою та із застосуванням різних механізмів. У найрадикальніший спосіб це завдання реалізується в країнах, що поставили за мету покінчити з корумпованими режимами й відновити справедливість. Як правило, це відбувається шляхом конфіскації та націоналізації доходів і майна тих, кого визнали «ворогами» нової влади. Розвинені ж країни ставлять вузькі прагматичні цілі (повернення капіталу, легалізація доходів, отриманих за кордоном) і застосовують для цього більш лояльні способи [155].

На нашу думку, враховуючи економічний ефект від проведення податкових амністій за кордоном, економічно доцільною і зваженою видається практика реалізації податкової амністії в Україні. Вона повинна передбачати, в першу чергу, повернення приватних капіталів, а також легалізацію доходів фізичних осіб. Фіскальним стимулом при цьому буде проведення амністії без перевірки походження доходів. Однак, для забезпечення фіскальних завдань та підвищення ефективності податкової

системи, вважаємо, що умовою проведення податкової амністії є сплата 17% податку, тобто сплата податку за вищою ставкою оподаткування доходів.

Вирішуючи питання виконання фіскальних завдань та упорядкування системи податкових пільг у частині наймасовіших пільг, закладених у механізмі справляння ПДВ, скористаємось досвідом зарубіжних країн. Наявність універсального акцизу в податковій системі є обов'язковою умовою членства в Європейському Союзі. Однак податковим законодавством більшості країн-членів ЄС передбачено застосування диференційованих ставок ПДВ: стандартної та зниженої (додаток Ш).

Зокрема, в Чехії за зниженою ставкою ПДВ у розмірі 14% оподатковуються продукти харчування та фармацевтична продукція. У Латвії за зниженою ставкою (12%) оподатковується постачання окремих ліків, медичних приладів, спеціальної продукції для немовлят, надання послуг громадським транспортом (за винятком таксі), постачання опалення та послуг із проживання у готелях. У Польщі за зниженою ставкою в розмірі 5% оподатковуються базові продукти харчування та за ставкою 8% – надання послуг із перевезення пасажирів, ресторанні послуги та послуги громадського харчування, ліки та медичне обладнання, газети та журнали, постачання соціального житла.

У Франції за зниженою ставкою в розмірі 5,5% оподатковуються продукти першої необхідності, за ставкою 7% – послуги, що надаються ресторанним бізнесом, а за ставкою 2,1% – постачання газет, визначеного переліку лікарських препаратів, постановка театральних імпрез. У Бельгії за зниженою ставкою в розмірі 6% оподатковується постачання продуктів харчування, книг, фармацевтичної продукції, соціального житла, а також накладні на суму, що не перевищує 50000 євро щодо новозбудованих приватних будинків. Остання норма запроваджена згідно з планом «оздоровлення економіки» (recovery plan) у зв'язку з кризою. А за ставкою 12% – їжа у ресторанах та послуги громадського харчування.

В Угорщині за зниженою ставкою в розмірі 18% оподатковується постачання молочних продуктів та хлібобулочних виробів, послуги з проживання в готелях, а за ставкою 5% – продаж ліків та медичних інструментів, книг, газет і журналів. У Люксембурзі за зниженою ставкою в розмірі 3% оподатковується їжа, напої, фармацевтична продукція, книги, газети, пасажирський транспорт; за ставкою 6% – постачання газу, електроенергії, перукарська справа, миття вікон, за ставкою 12% – виноробна продукція.

На наш погляд, Україні варто скористатись європейським досвідом щодо застосування диференційованих ставок ПДВ, зокрема зниженої ставки щодо базових продуктів харчування, а також ліквідувати неефективні пільги з ПДВ, що передбачають звільнення від оподаткування окремих операцій, а саме: постачання продуктів дитячого харчування та товарів дитячого асортименту для немовлят, лікарських засобів, періодичних видань друкованих засобів масової інформації, книжок, учнівських зошитів, підручників та навчальних посібників вітчизняного виробництва і словників. Потрібно застосувати до таких операцій знижену ставку ПДВ.

Зазначимо, що від оподаткування ПДВ у країнах-членах ЄС звільняється ціла низка операцій (табл. 3.6):

Таблиця 3.6

Операції, що звільняються від оподаткування ПДВ у країнах-членах Європейського Союзу

Країна-член ЄС	Освітні послуги	Медичні послуги	Послуги у сфері культури	Поштові послуги	Банківські та страхові послуги	Оренда нерухомого майна	Азартні ігри
1	2	3	4	5	6	7	8
Бельгія	X	X	X		X	X	
Болгарія	X	X	X	X	X		X
Чехія	X	X		X	X		X
Данія	X	X	X	X	X	X	X
Німеччина	X	X		X	X	X	
Естонія	X	X		X	X		X
Ірландія	X	X			X		
Греція	X	X			X		
Іспанія	X	X			X		
Франція	X	X					
Італія			X	X	X		X

Продовження табл. 3.6

1	2	3	4	5	6	7	8
Кіпр		X	X		X	X	
Латвія	X	X		X	X		X
Литва	X	X		X	X	X	X
Люксембург	X	X		X	X	X	X
Угорщина	X	X		X	X	X	X
Мальта	X	X	X	X	X	X	X
Нідерланди		X	X	X	X		X
Австрія	X	X	X		X	X	
Польща	X	X	X	X	X		
Португалія	X	X	X		X		X
Румунія	X			X	X		
Словенія				X	X	X	X
Словаччина	X	X	X	X	X		X
Фінляндія	X	X			X		
Швеція	X	X	X		X		
Велика Британія	X	X			X		

Джерело: складено автором на основі [231]

Враховуючи, що економічне зростання не самоціль, воно повинно супроводжуватися зростанням добробуту громадян та забезпеченням людського розвитку, більшість країн-членів Європейського Союзу, а саме 24 із 27, застосовують податкову норму, що передбачає звільнення від оподаткування надання освітніх та медичних послуг.

Тому збереження норми в Податковому кодексі України щодо звільнення від оподаткування операцій з постачання освітніх послуг та послуг з охорони здоров'я, на нашу думку, цілком виправдане на даному етапі соціально-економічного розвитку держави.

Виконання фіскальних завдань місцевими органами влади та спрямування мобілізованих надходжень на цілі розвитку можливе за рахунок справляння податку на нерухоме майно. Як свідчить досвід зарубіжних країн, саме майнові податки є вагомим джерелом формування ресурсів місцевих бюджетів (табл. 3.7). І хоча в Податковому кодексі України податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки віднесено до місцевих податків, його імплементацію було пролонговано.

Таблиця 3.7

**Податкові доходи від майнових податків у країнах-членах ЄС,
% ВВП**

Країна	Майнові податки			у т.ч. податки на нерухоме майно
	2000	2009	2010	2010
Бельгія	2.8	3.0	3.1	1.3
Болгарія	0.2	0.5	0.5	0.3
Чехія	0.5	0.4	0.4	0.2
Данія	1.6	1.9	1.9	1.4
Німеччина	0.9	0.9	0.8	0.5
Естонія	0.4	0.3	0.4	0.4
Ірландія	1.7	1.6	1.6	0.9
Греція	2.0	1.3	0.9	0.3
Іспанія	2.2	2.1	2.1	1.0
Франція	2.9	3.3	3.4	2.3
Італія	1.9	2.2	1.9	0.6
Кіпр	1.5	0.9	1.0	0.6
Латвія	0.9	0.7	0.9	0.8
Литва	0.7	0.5	0.5	0.4
Люксембург	1.9	1.1	1.1	0.1
Угорщина	0.7	0.8	1.1	0.3
Мальта	0.8	1.1	1.1	0.0
Нідерланди	2.0	1.3	1.3	0.5
Австрія	0.6	0.5	0.5	0.2
Польща	1.1	1.2	1.2	1.2
Португалія	1.2	1.2	1.2	0.6
Румунія	0.7	0.8	0.9	0.7
Словенія	0.6	0.6	0.6	0.5
Словаччина	0.6	0.4	0.4	0.4
Фінляндія	1.1	1.1	1.2	0.6
Швеція	1.7	1.1	1.1	0.8
Велика Британія	4.2	4.3	4.2	3.4

Джерело: складено автором на основі [265]

Одним із напрямків підвищення ефективності податкового регулювання є забезпечення прогресивності в оподаткуванні доходів фізичних осіб. Так, більшість європейських країн застосовують прогресивну шкалу оподаткування індивідуальних доходів (табл. 3.8) із застосуванням неоподаткованого мінімуму доходів громадян. В Україні зроблено перші кроки до забезпечення прогресивності в оподаткуванні, а саме справляння податку на доходи фізичних осіб у розмірі 15% і 17% [157]. Однак відсутня норма щодо неоподаткованого мінімуму доходів громадян для цілей оподаткування особистих доходів. Неоподаткований мінімум у розмірі

17 гривень використовується лише для визначення розміру штрафних санкцій.

Таблиця 3.8

**Оподаткування доходів фізичних осіб
у країнах-членах Європейського Союзу у 2012 р.**

Країна ЄС-27	Шкала оподаткування, %	
	Прогресивна (гранична ставка)	Пропорційна
Швеція	56,6	–
Данія	55,4	–
Нідерланди	52,0	–
Іспанія	52,0	–
Австрія	50,0	–
Бельгія	50,0	–
Велика Британія	50,0	–
Фінляндія	49,0	–
Ірландія	48,0	–
Португалія	46,5	–
Німеччина	45,0	–
Греція	45,0	–
Франція	45,0	–
Італія	43,0	–
Люксембург	41,0	–
Словенія	41,0	–
Мальта	35,0	–
Кіпр	35,0	–
Польща	32,0	–
Латвія	–	25,0
Естонія	–	21,0
Словаччина	–	19,0
Угорщина	–	16,0
Румунія	–	16,0
Чехія	–	15,0
Литва	–	15,0
Болгарія	–	10,0

Джерело: складено автором на основі [249]

Ще одним напрямом системної підтримки економічного зростання в Україні є удосконалення системи державних видатків. Питання неефективних соціальних видатків виступає не просто локальним вектором соціальної політики, а виходить на макроекономічний рівень. Відтак постає необхідність збалансування системи соціальної допомоги та соціальних пільг як її складової частини.

У даному контексті необхідно забезпечити адресний характер соціальної допомоги, інституційне визначення числа одержувачів такої допомоги та розробити відповідний механізм перевірки матеріального становища реципієнтів.

Перевагами адресної допомоги є забезпечення соціальної справедливості, оскільки умовою її надання є критерій малозабезпеченості, та ефективності – цільовий характер її надання дає змогу не розпорощувати ресурси і спрямовувати їх на пріоритетні цілі.

Для підвищення дієвості трансфертних інструментів, у частині міжбюджетних трансфертів, корисним для України буде міжнародний досвід. Так, зарубіжна практика фіскального регулювання свідчить про використання країнами різноманітних інвестиційних трансфертів (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Порядок надання інвестиційних трансфертів у європейських країнах [115]

Країна	Механізм інвестування	Інвестиційні трансферти
Угорщина	У переважній більшості випадків органи місцевого самоврядування можуть самостійно визначати власні пріоритети надання інвестицій. Проте вони мають бути відповідним чином узгоджені на місцевому рівні	Національна програма цільових грантів фінансує інвестиційні проекти в певних секторах економіки (водопровідна галузь, дорожнє господарство). Суб'єкти державної фінансової підтримки обираються на конкурсній основі, а інвестиційні трансферти застосовуються індивідуально до кожного проекту
Польща	Органи місцевого самоврядування можуть самостійно визначати власні пріоритети надання інвестицій. Більша частина інвестиційних проектів фінансується за рахунок власних джерел	Найбільша програма грантів належить Національному воєводству й екологічним фондам
Румунія	Всі інвестиційні проекти органами місцевого самоврядування повинні технічно погодити з Міністерством фінансів, а великі за обсягом проекти в обов'язковому порядку мають пройти Міжвідомчу комісію	Генеральні інвестиційні трансферти розподіляються за округами. Округи перерозподіляють фінансові ресурси у міста і селища з урахуванням місцевих потреб та певних критеріїв

Відтак досягнення збалансованості системи трансфертних інструментів має відбуватися за рахунок втілення наступних заходів:

- підвищення рівня соціальних гарантій населення;
- подолання значного розриву між мінімальним та максимальним розміром пенсійної виплати та значної диференціації розміру пенсій;
- зменшення розміру єдиного соціального внеску та застосування неоподаткованого мінімуму доходів громадян, що дорівнював би прожитковому мінімуму; детінізації доходів громадян;
- розвитку недержаних пенсійних фондів як потужних інституційних інвесторів, що дало б можливість зменшити потребу у фінансових ресурсах, що залучаються із зовнішніх джерел, і одночасно підтримувати належне пенсійне забезпечення для громадян;
- забезпечення інвестиційної спрямованості міжбюджетних трансфертів за рахунок підвищення ролі субвенцій капітального характеру;
- зміцнення власної ресурсної бази місцевих бюджетів шляхом закріплення частини бюджетоутворюючих податків за місцевими бюджетами (ПДВ, податок на прибуток підприємств);
- забезпечення адресності соціальних пільг.

Поділяємо думку професора А. Крисоватого, що інституційними критеріями розбудови фіскальної сфери в Україні повинні стати [121, с. 31]:

по-перше, компромісність. Необхідно збалансувати інтереси держави, підприємницького сектору і громадян-виборців, причому так, щоб усі суб'єкти перерозподільних відносин були задоволені результатами перерозподілу приблизно однаково. Оподаткування має забезпечувати максимум податкових надходжень, не стримуючи підприємницької ініціативи; залучення позик доцільно лише тоді, коли це не загрожує дестабілізації функціонування економіки і державних фінансів у перспективі; формування видатків бюджету має передбачати оптимальне поєднання заходів із надання соціальних гарантій, стимулювання зростання ВВП і прискорення ринкової соціально-економічної трансформації;

по-друге, компліментарність фіскальних змін. Нові податкові норми мають бути взаємоузгодженими, передбачати дієві заходи впливу на неформальний рівень інституційного середовища й позитивно оцінюватись суспільством. Так, збільшення видатків бюджету виправдане лише за наявності надійних джерел їх фінансування, істотне зниження рівня оподаткування може бути доцільним лише в разі залучення дешевих позик, а посилення податкового контролю найефективніше при оптимізації параметрів перерозподілу ВВП. Причому при пропагуванні непопулярних фіскальних нововведень потрібно наголошувати на тому, що неефективні перерозподільні процеси шкідливі як із позицій соціальної справедливості, так і з міркувань суто прагматичних. Вони, стримуючи економічне зростання і сповільнюючи трансформаційні процеси, згодом обертаються навіть проти тих, хто отримав від них зиск спочатку;

по-третє, відмова від радикальних фіскальних ініціатив. Навіть за розвинутої ринкової економіки значне коригування перерозподілу ВВП пов'язане не так із позитивним економічним ефектом і розширенням бази оподаткування, як із фіскальними втратами, які доводиться компенсувати державним запозиченням. Для України таке джерело фінансування видатків бюджету не завжди доступне, а наслідки радикальних трансформацій часто бувають протилежними до очікуваних. Тому розбудова фіскальної сфери повинна відбуватись не методом «великого стрибка», а поступово, одночасно зі змінами інституційного середовища. Її характерними рисами мають стати: поступове скасування малоефективних і введення нових податкових пільг; запровадження прогресивніших, із позицій здійснення ефективного податкового контролю, але не менш ефективних із точки зору мікрорівня, спрощених форм оподаткування малого бізнесу; поетапне збільшення видаткової частини бюджету тощо;

по-четверте, стабільність і гнучкість. Фіскальне регулювання, з одного боку, не повинне виходити за межі визначених напрямів трансформування перерозподілу ВВП, з іншого – має швидко реагувати на зміни у

відтворювальних і фіскальних процесах. Таким чином, після виявлення перших ознак обмеженої функціональності фіскальної норми її потрібно вдосконалити або, якщо це не принесе очікуваного результату, замінити іншою.

Отже, векторами збалансування вітчизняного фіскального інструментарію мають стати забезпечення інвестиційно-інноваційної компоненти економічного зростання шляхом надання пільг інвестиційно-інноваційного характеру, відновлення непрямой підтримки технопарків; проведення податкової амністії; оптимізація системи податкових пільг, бюджетних видатків та трансферних інструментів.

3.2. Моделювання процесу забезпечення економічного зростання за допомогою інструментів фіскальної політики

Термін «модель» походить від латинського слова «modulus» – зразок, норма, міра. Модель – це об'єкт, що заміщує оригінал і відбиває найважливіші риси та властивості оригіналу для даного дослідження, даної мети дослідження за обраної системи гіпотез. Відповідно, математична модель – це абстракція реальної дійсності (світу), в якій відношення між реальними елементами, що цікавлять дослідника, замінені відношеннями між математичними категоріями. Ці відношення зазвичай подаються у формі рівнянь і/чи нерівностей, відношеннями формальної логіки між показниками (змінними), які характеризують функціонування реальної системи, що моделюється [45, с. 44].

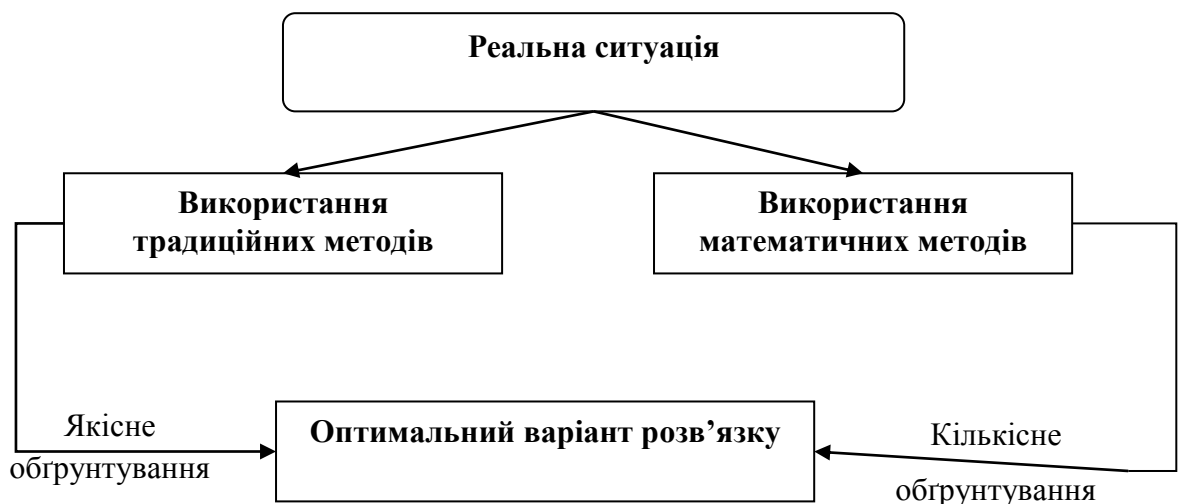
Принципами концепції «математична модель» деякого об'єкта виступають:

– діалектична пара модель-об'єкт завжди полярна, має два полюси – «модель» і «об'єкт»;

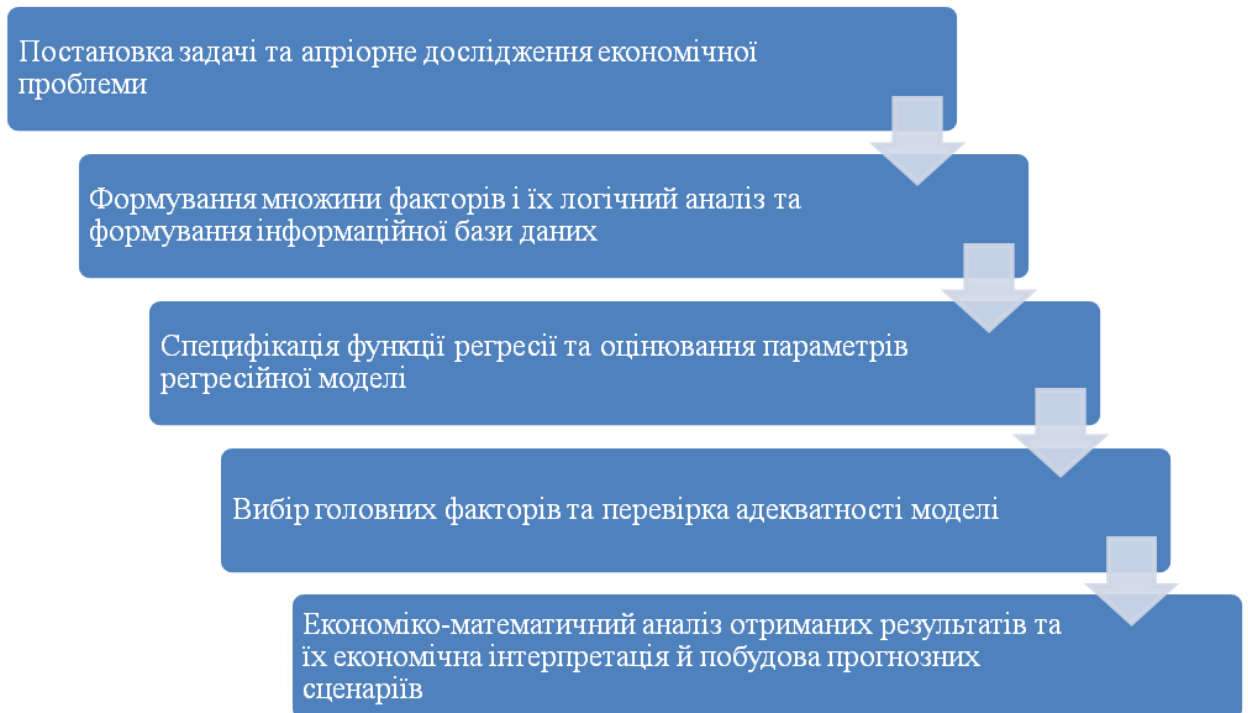
- із двох взаємопов'язаних полюсів діалектичної пари модель-об'єкт один є первинним, інший – похідний від нього;
- наявність полюса «об'єкт» недостатня для наявності полюса «модель», наявність полюса «модель» зумовлює необхідність наявності полюса «об'єкт»;
- як «модель» для даного «об'єкта», так і «об'єкт» для даної «моделі» семантично та інтерпретаційно багатозначні: «модель» віддзеркалює властивості не одного, а багатьох «об'єктів», «об'єкт» описується не однією, а багатьма «моделями».
- «модель» повинна бути адекватною «об'єктові» й відображати з певною точністю основні його риси та властивості залежно від цілей дослідження, наявної інформації, прийнятної системи гіпотез [45, с. 50].

Одне з ключових завдань економіко-математичного моделювання полягає в кількісному обґрунтуванні процедури дій для кожного з можливих сценаріїв розвитку на основі вибору при цьому найбільш корисного (вигідного) за даним критерієм або множиною критеріїв. Математичні методи – це не тільки засоби математичної інтерпретації економічних законів і процесів, а й могутній математичний інструментарій їх виявлення, теоретичного формулювання й прийняття оптимальних рішень (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Схематичне представлення математичних методів [71, с. 11]

Більшість економічних показників формується під впливом різноманітних факторів. Їх виявлення та оцінювання ступеня такого впливу складає основу множинного регресійного аналізу. Алгоритм побудови багатофакторної моделі представлено на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Алгоритм побудови багатофакторної регресійної моделі

Джерело: розроблено автором на основі: [71, с. 469-471]

При побудові багатофакторних моделей достатнього рівня адекватності необхідно враховувати наступні умови [71, с. 476-478]:

- при відборі факторів для моделі їх кількість повинна бути мінімальною, але достатньою для повної економічної характеристики результативного показника. Важливо, щоб виміром факторів були не атрибутивні, а тільки кількісні ознаки;
- значний вплив на стійкість та достовірність моделі має репрезентативність й обсяг вибірки;
- вхідна інформаційна база повинна бути однорідною у якісному і кількісному відношенні;

- кожному значенню факторного показника повинен відповідати нормальний розподіл результативного показника з однаковою дисперсією;
- апроксимуюча функція повинна бути найбільш адекватною до процесу дослідження та статистично значимою. Статистична значимість побудованої функції оцінюється за допомогою критеріїв Фішера та Стьюдента, коефіцієнтів кореляції та детермінації;
- модель повинна бути позбавлена впливу мультиколінеарності, яка значно погіршує її якість. Для виявлення мультиколінеарності необхідно побудувати матрицю парних коефіцієнтів кореляції і на її основі оцінити тісноту взаємозв'язку між вибраними факторами.

Багатофакторний кореляційно-регресійний аналіз дозволяє не лише оцінити реальність впливу факторів (у нашому випадку – бюджетних видатків та податкових пільг), але й визначити інтенсивність (імпульс) такого впливу на результативний показник (валову додану вартість).

За допомогою програмного продукту STADIA на основі ретроспективних даних за 2005-2011 рр. (табл. 3.10) здійснено побудову числових економіко-математичних моделей такого виду (додатки Щ.1–Щ.6):

лінійна

$$y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2; \quad (3.1)$$

нелінійна

$$y = a_0x_1^{a_1}x_2^{a_2}, \quad (3.2)$$

де введені такі позначення:

y – валова додана вартість галузі (ВДВ), млн. грн.;

x_1 – видатки Зведеного бюджету України на відповідну галузь національної економіки, млн. грн.;

x_2 – податкові пільги на відповідну галузь національної економіки, млн. грн.

Таблиця 3.10

**Динаміка ВДВ, бюджетних видатків та податкових пільг
за період 2005-2011 рр.**

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство							
ВДВ	40542	41006	47417	65148	65517	78963	108688
Видатки бюджету	4841,6	6613,2	7916,0	9486,0	6175,8	7177,8	7497,8
Податкові пільги	1672,1	2201,7	3252,1	4241,2	7846,5	11333,2	12712,2
Паливно-енергетичний комплекс							
ВДВ	17939	22064	31695	54337	35409	63831	88460
Видатки бюджету	3850,6	5261,7	7350,4	15484,0	11965,3	12055,0	10995,9
Податкові пільги	1705,3	180,3	123,2	169,4	1723,0	249,8	338,6
Торгівля							
ВДВ	56041	68573	95220	131261	123115	152596	202275
Видатки бюджету	408,5	491,0	615,6	701,1	573,5	738,9	1866,2
Податкові пільги	1861,7	1441,6	1980,6	2987,7	4187,6	4549,6	8042,3
Транспорт							
ВДВ	47435	56053	70063	87078	103527	122468	130715
Видатки бюджету	5380,3	8959,0	14563,0	14002,5	13711,2	15283,4	18489,3
Податкові пільги	1004,2	2055,9	2957,0	4026,3	3344,0	5633,7	6023,8
Освіта							
ВДВ	20882	26243	32905	43520	47750	57649	60896
Видатки бюджету	26801,8	33785,0	44333,6	60959,4	66773,6	79826,0	86253,6
Податкові пільги	504,4	747,9	1025,7	1355,4	1550,6	1752,6	1508,3
Охорона здоров'я та соціальна допомога							
ВДВ	13965	17722	22542	29209	31584	42090	45738
Видатки бюджету	15476,5	19737,7	26717,6	33559,9	36564,9	44745,4	48961,6
Податкові пільги	121,3	207,3	280,4	371,5	460,2	564,0	583,9
Державне управління							
ВДВ	20490	26209	33500	45005	45099	51418	55670
Видатки бюджету	10779,8	14115,3	17966,2	23781,6	20681,4	23945,5	22882,3
Податкові пільги	26,6	105,5	429,4	184,8	105,7	51,5	287,1

Джерело: складено автором за даними Державної податкової служби України та Державної казначейської служби України

Результати побудованих нами регресійних моделей представлено в табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Значення параметрів багатофакторних регресійних моделей за галузями національної економіки [13, с. 54-55]

Галузь	Значення параметрів регресійної моделі (1)				
	Значення коефіцієнтів моделі			Значення коефіцієнта кореляції	Значущість моделі
	a_0	a_1	a_2	R	F
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	11860	3,028	4,94	0,9535	0,0101
Торгівля	44530	0,5087	20,54	0,9389	0,0158
Транспорт	27170	0,07304	16,79	0,9544	0,0098
Освіта	2900	0,6611	0,7022	0,9995	0,0002
Охорона здоров'я та соціальна допомога	-2330	1,033	-5,409	0,9952	0,0007
Державне управління	-7049	2,462	-3,001	0,9514	0,0108
Галузь	Значення параметрів регресійної моделі (2)				
	Значення коефіцієнтів моделі			Значення коефіцієнта кореляції	Значущість моделі
	a_0	a_1	a_2	R	F
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	424,9621	0,161	0,4166	0,9027	0,0113
Торгівля	332,2873	0,28	0,4944	0,9330	0,0186
Транспорт	2406,672	-0,2854	0,7739	0,9464	0,0127
Освіта	1,822848	0,925	-0,01298	0,9995	0,0002
Охорона здоров'я та соціальна допомога	-5,66326	1,25	-0,1645	0,9965	0,0005
Державне управління	-4,06738	1,226	-0,02212	0,9735	0,0043

Моделі адекватні до експериментальних даних. Це дозволяє нам зробити наступні економічні висновки.

Для сільського господарства маємо, що збільшення видатків Зведеного бюджету України на 1 одиницю при фіксованому значенні податкових пільг призводить до збільшення обсягів ВДВ на 3,028 одиниці. Відповідно збільшення податкових пільг на 1 одиницю при фіксованому значенні видатків бюджету призводить до збільшення валової доданої вартості на 4,94 одиниці.

При збільшенні видатків бюджету на 1% (або в 1,01 рази) при фіксованому значенні податкових пільг спостерігається збільшення обсягів валової доданої вартості у $1,01^{a_1}$ рази, а саме у $1,01^{0,161} \approx 0,16\%$. Аналогічно, збільшення податкових пільг на 1% (або в 1,01 рази) при фіксованому значенні видатків бюджету призводить до збільшення обсягів ВДВ у $1,01^{a_2}$ рази, тобто в $1,01^{0,4166} \approx 0,42\%$. При одночасному збільшенні обох факторів на 1% маємо зростання обсягів валової доданої вартості в $1,01^{a_1+a_2}$, що дорівнює 0,58%.

Отже, ефективність фіскальних заходів вища за умови прямої та непрямой підтримки сільського господарства, мисливства та лісового господарства. Однак, якщо обирати між заходами фіскальної політики, то зростання податкових пільг, наданих даній галузі, чинить відчутніший вплив на динаміку валової доданої вартості.

Збільшення видатків Зведеного бюджету України на торгівлю на 1 одиницю при фіксованому значенні податкових пільг призводить до збільшення обсягів ВДВ на 0,5087 одиниці. Відповідно збільшення податкових пільг на 1 одиницю при фіксованому значенні видатків бюджету призводить до збільшення ВДВ на 20,54 одиниці.

При збільшенні видатків бюджету на 1% (або в 1,01 рази) при фіксованому значенні податкових пільг спостерігається збільшення обсягів ВДВ на 0,28%. Аналогічно, збільшення податкових пільг на 1% (або в 1,01 рази) при фіксованому значенні видатків бюджету призводить до збільшення обсягів валової доданої вартості на 0,49%. При одночасному збільшенні обох факторів на 1% маємо зростання обсягів ВДВ на 0,77%.

Для торгівлі ефективність вища при одночасному впливі двох факторів. Однак, серед заходів фіскальної політики, більший вплив на динаміку валової доданої вартості галузі чинитиме саме непряма підтримка галузі шляхом надання податкових пільг.

На основі даних для паливно-енергетичного комплексу не вдалося побудувати регресійної моделі, оскільки фактори є мультиколінеарними,

тобто впливають один на одного (збільшення обсягів податкових пільг призводить до зменшення обсягів видатків) (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Кореляційні зв'язки між валовою доданою вартістю паливно-енергетичного комплексу, видатками Зведеного бюджету України та податковими пільгами

Показники	Валова додана вартість (ВДВ)	Видатки бюджету	Податкові пільги
Валова додана вартість	1		
Видатки бюджету	0,6660	1	
Податкові пільги	-0,4164	-0,2463	1

Зростання обсягу бюджетного фінансування транспорту на 1 одиницю при фіксованому значенні податкових пільг призводить до збільшення обсягів ВДВ на 0,07304 одиниці. Відповідно збільшення податкових пільг на 1 одиницю при фіксованому значенні видатків бюджету призводить до збільшення ВДВ на 16,79 одиниць.

При збільшенні видатків бюджету на 1% (або в 1,01 рази) при фіксованому значенні податкових пільг спостерігається зменшення обсягів валової доданої вартості на 0,28%. Аналогічно, збільшення податкових пільг на 1% (або в 1,01 рази) при фіксованому значенні видатків бюджету призводить до збільшення обсягів ВДВ на 0,77%. При одночасному збільшенні обох факторів на 1% маємо зростання обсягів ВДВ на 0,49%.

Отже, бюджетні видатки на транспортну галузь неефективні. З позиції впливу на динаміку валової доданої вартості галузі виправданим є надання податкових пільг.

При збільшенні прямої бюджетної підтримки освітньої галузі на 1 одиницю при фіксованому значенні податкових пільг відбувається збільшення обсягів валової доданої вартості на 0,6611 одиниці. Відповідно збільшення податкових пільг на 1 одиницю при фіксованому значенні видатків бюджету призводить до збільшення валової доданої вартості на 0,7022 одиниці.

При збільшенні ж видатків Зведеного бюджету України на 1% (або в 1,01 рази) при фіксованому значенні податкових пільг спостерігається збільшення обсягів валової доданої вартості на 0,92%. Аналогічно, збільшення податкових пільг на 1% (або в 1,01 рази) при фіксованому значенні видатків бюджету призводить до зменшення обсягів валової доданої вартості на 0,01%. При одночасному збільшенні обох факторів на 1% маємо зростання обсягів валової доданої вартості на 0,91%.

Отже, прослідковується позитивний і більш відчутний вплив бюджетного фінансування освіти на динаміку валової доданої вартості галузі. Разом із цим вважаємо, що скорочення податкових пільг на освіту не раціональне, оскільки економічне зростання це не самоціль, воно повинно забезпечувати людський розвиток та зростання добробуту громадян.

Збільшення обсягів бюджетного фінансування охорони здоров'я та соціальної допомоги на 1 одиницю при фіксованому значенні податкових пільг призводить до збільшення обсягів валової доданої вартості на 1,033 одиниці. Відповідно збільшення податкових пільг на 1 одиницю при фіксованому значенні видатків бюджету призводить до зменшення валової доданої вартості на 5,409 одиниці.

При збільшенні видатків бюджету на 1% (або в 1,01 рази) при фіксованому значенні податкових пільг спостерігається збільшення обсягів валової доданої вартості на 1,25%. Аналогічно, збільшення податкових пільг на 1% (або в 1,01 рази) при фіксованому значенні видатків бюджету призводить до зменшення обсягів валової доданої вартості на 0,16%. При одночасному збільшенні обох факторів на 1% маємо зростання обсягів валової доданої вартості на 1,09%.

Результати дослідження цих кореляцій вказують на доцільність прямої підтримки охорони здоров'я та зростання обсягів бюджетного фінансування даної галузі національної економіки.

Зростання обсягу бюджетного фінансування державного управління на 1 одиницю при фіксованому значенні податкових пільг призводить до

збільшення обсягів валової доданої вартості на 2,462 одиниці. Відповідно збільшення податкових пільг на 1 одиницю при фіксованому значенні видатків бюджету призводить до зменшення валової доданої вартості на 3,001 одиниці.

Отже, спостерігається неефективна пільгова підтримка сектору державного управління. А при збільшенні видатків Зведеного бюджету України на 1% (або в 1,01 рази) при фіксованому значенні податкових пільг спостерігається збільшення обсягів валової доданої вартості на 1,22%.

Аналогічно, збільшення податкових пільг на 1% (або в 1,01 рази) при фіксованому значенні видатків бюджету призводить до зменшення обсягів валової доданої вартості на 0,02%. При одночасному збільшенні обох факторів на 1% маємо зростання обсягів валової доданої вартості на 1,2%.

Результати проведеного нами економіко-математичного моделювання підсумуємо в табл. 3.13.

Таблиця 3.13

Економічні ефекти бюджетного фінансування та надання податкових пільг на динаміку валової доданої вартості

Валова додана вартість галузі	Абсолютна зміна обсягу видатків Зведеного бюджету України	Абсолютна зміна обсягу податкових пільг
1	2	3
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	↑	↑ max
Торгівля	↑	↑ max
Транспорт	↑	↑ max
Освіта	↑	↑ max
Охорона здоров'я та соціальна допомога	↑ max	↓
Державне управління	↑ max	↓

Продовження табл. 3.13

Валова додана вартість галузі	Відносна зміна обсягу витратків Зведеного бюджету України	Відносна зміна обсягу податкових пільг	Одночасне поєднання фіскальних інструментів
4	5	6	7
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	↑	↑	↑ max
Торгівля	↑	↑	↑ max
Транспорт	↓	↑ max	↑
Освіта	↑ max	↓	↑
Охорона здоров'я та соціальна допомога	↑ max	↓	↑
Державне управління	↑ max	↓	↑

Джерело: розроблено автором

Отже, результати проведеного нами дослідження свідчать про те, що для забезпечення економічного зростання в Україні за допомогою фіскального інструментарію держави при відносній зміні обсягів бюджетних витратків та податкових пільг пріоритетними напрямками бюджетного фінансування є освіта, охорона здоров'я та соціальна допомога й державне управління, пріоритетною сферою надання податкових пільг – транспортна галузь, а одночасне поєднання фіскальних інструментів забезпечить максимальний ефект на динаміку валової доданої вартості сільського господарства, мисливства та лісового господарства й торгівлі.

Висновки до розділу 3

Проведене дослідження векторів збалансування вітчизняного фіскального інструментарію з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн дає змогу сформулювати найважливіші висновки та узагальнення.

1. Аналіз світового досвіду фіскального регулювання засвідчив активне використання країнами-членами Європейського Союзу та США інвестиційного та інноваційного податкових кредитів й податкових знижок для реалізації нової парадигми економічного розвитку. Вважаємо за доцільне запровадження таких інструментів податкового регулювання економічного зростання в Україні. Разом із тим, існує об'єктивна необхідність в упорядкуванні системи податкових пільг шляхом її реформатування, зокрема в частині пільг, передбачених у механізмі справляння податку на додану вартість. Також економічно обґрунтовано (з урахуванням досвіду окремих зарубіжних країн, а саме Італії, Португалії, Угорщини, Росії) доцільність реалізації практики податкової амністії в Україні, що має застосовуватись як до приватних капіталів, так і доходів фізичних осіб без перевірки походження фінансових ресурсів. Це дасть змогу підвищити ефективність податкового регулювання та стимулювати інвестиційну діяльність в Україні.

2. Оптимізація системи бюджетних видатків має відбуватися в напрямку підвищення капітальної спрямованості бюджетних видатків та переорієнтації їхньої функціональної структури, а також фінансування інвестицій у людський капітал. Разом із тим, враховуючи позитивний досвід фіскального регулювання економічного зростання Великої Британії, підвищення ефективності боргових інструментів має відбуватися за рахунок інституційної визначеності характеру державних запозичень та їх спрямування на інвестиційні цілі з метою забезпечення економічного зростання.

3. Напрямами збалансування системи трансфертних інструментів мають стати: оптимізація системи соціальних пілґ шляхом забезпечення їх адресності; підвищення ролі інвестиційних (міжбюджетних) трансфертів; зміцнення власної дохідної бази місцевих бюджетів; подолання існуючих диспропорцій системи пенсійного забезпечення, детінізації доходів громадян.

4. На основі проведеного економіко-математичного моделювання (побудови регресійних моделей лінійного та нелінійного виду) визначено пріоритетні напрями бюджетного фінансування (освіта, охорона здоров'я) та сфери надання податкових пілґ (транспортна галузь) у контексті забезпечення економічного зростання в Україні. Максимальний позитивний ефект у разі поєднання фіскальних інструментів має місце для сільського господарства, мисливства та лісового господарства й торгівлі.

5. Втілення зазначених фіскальних заходів має відбуватися одночасно з підвищенням якості інституційного середовища в Україні шляхом забезпечення стабільності податкового та бюджетного законодавства, прийняття ефективних фіскальних норм, політичної стабільності, відповідальності влади і бізнесу, втілення політики, орієнтованої на економічне зростання.

Основні наукові результати даного розділу висвітлено у працях [7; 8; 13; 16; 19].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано авторське вирішення наукового завдання, що полягає в розробці напрямків збалансування вітчизняного фіскального інструментарію для забезпечення економічного зростання в Україні.

Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати наступні висновки та пропозиції теоретичного й практичного характеру:

1. Аналіз наукових підходів до дослідження фіскального регулювання економіки свідчить про необхідність втручання держави в економічні процеси з метою їх коригування та досягнення бажаних соціально-економічних результатів за допомогою інструментів фіскальної політики.

2. Запропоновано доповнити наявний понятійний апарат дефініцією «фіскальний інструментарій» та трактувати його як сукупність інструментів впливу держави у сферах податкової політики, політики державних видатків, міжбюджетних і соціальних трансфертів та боргової політики, що діють у межах інституційного середовища. На підставі дослідження природи та змісту фіскального інструментарію встановлено, що його складовими є: податкові інструменти, державні видатки, боргові інструменти (державні та місцеві (муніципальні) запозичення) і трансфертні інструменти (міжбюджетні та соціальні трансферти).

3. За результатами моніторингу інституційного середовища в Україні обґрунтовано, що без адекватних інституційних трансформацій (забезпечення свободи слова і відповідальності, ефективності державного управління, стабільності законодавства, підвищення ступеня його дотримання, підвищення ефективності процесу адміністрування податків, зниження рівня корупції та бюрократизму в прийнятті управлінських рішень у сфері фіску) неможливе ефективне функціонування фіскального інструментарію у контексті забезпечення економічного зростання в Україні.

4. Для вибору раціональних тактичних заходів у ході реалізації фіскальної політики об'єктивно необхідним є врахування мультиплікаційних ефектів функціонування фіскальних інструментів. Розрахункові значення фіскальних мультиплікаторів, зокрема мультиплікатора податків та державних видатків, свідчать про домінують роль видаткових інструментів у забезпеченні економічного зростання.

5. Діагностика функціонування податкових інструментів продемонструвала вагоме фіскальне значення податкових надходжень у формуванні фінансового базису забезпечення економічного зростання. У той же час підкреслено, що орієнтиром реалізації податкової політики України упродовж років залишався фіскальний вектор, що негативно позначилось на перспективах економічного зростання. Ключовими податковими інструментами з позиції забезпечення економічного зростання виокремлено систему податкових пільг, спеціальний режим оподаткування технологічних парків та спрощену систему оподаткування.

6. Проведене дослідження видатків Зведеного бюджету України показало, що переважний споживчий характер державних видатків знижує ефективність функціонування останніх із точки зору забезпечення економічного зростання та обмежує фіскальний простір в Україні. Встановлено, що бюджетне фінансування інновацій залишається на вкрай низькому рівні, а це суперечить задекларованим цілям державної влади щодо забезпечення інвестиційно-інноваційного вектора розвитку економіки України.

7. Із розвитком ринкових відносин зростає значення державних та місцевих запозичень як фіскального інструменту формування бюджетних ресурсів держави. Разом із тим, використання боргових інструментів породжує проблему формування й накопичення державного та муніципального боргу і необхідність його обслуговування. Надмірне навантаження на бюджет чинять видатки на обслуговування боргу. Доведено, що при визначенні рівня боргового навантаження з урахуванням

запропонованих у роботі показників підсилюється негативний вплив державного богу на забезпечення економічного зростання. Акцентовано увагу на тому, що дієвість функціонування боргових інструментів обмежується характером фінансування дефіциту Державного бюджету України.

8. Дослідження трансфертних інструментів дало можливість розмежувати їх на міжбюджетні та соціальні трансферти. За допомогою однофакторних регресійних моделей доведено, що соціальні трансферти є вагомим чинним стимулювання сукупного попиту, а відтак економічного зростання. Проблемними аспектами функціонування трансфертних інструментів залишаються нераціональна структура міжбюджетних трансфертів, відсутність адресного характеру соціальних пільг та неефективна система пенсійного забезпечення.

9. Оцінка можливостей використання зарубіжного досвіду щодо застосування фіскальних інструментів дала змогу визначити найбільш ефективні з них із точки зору забезпечення економічного зростання в Україні, зокрема інвестиційний та інноваційний податкові кредити, податкова амністія, інвестиційні трансферти, податок на нерухоме майно, «золоте правило» державних запозичень.

10. Окреслено вектори збалансування вітчизняного фіскального інструментарію для забезпечення економічного зростання в Україні, зокрема: упорядкування системи податкових пільг, забезпечення її інвестиційно-інноваційної складової та ліквідація неефективних пільг; оптимізація бюджетних видатків шляхом забезпечення їх капітальної та інноваційної компоненти та інвестицій у людський капітал; забезпечення конкурентних процедур державних закупівель товарів, робіт і послуг, їх прозорості, розширення географії учасників торгів та економне витрачання державних фінансових ресурсів; підвищення ефективності боргових і трансфертних інструментів; втілення адекватних інституційних трансформацій шляхом забезпечення стабільності податкового та бюджетного законодавства,

прийняття ефективних фіскальних норм, покращення бюджетної дисципліни, зниження рівня тіньової економіки та корупції.

11. На основі побудованих багатофакторних регресійних моделей лінійного та нелінійного виду визначено пріоритетні сфери прямої бюджетної підтримки (бюджетного фінансування) та непрямой допомоги (надання податкових пільг) у контексті забезпечення економічного зростання в Україні.

Проведене дослідження підтверджує, що збалансування фіскального інструментарію у процесі формування і реалізації фіскальної політики є багатостороннім та дієвим засобом підвищення її ефективності. Реалізація розроблених у дисертації теоретико-організаційних засад та практичних рекомендацій щодо трансформації такого інструментарію дасть змогу передбачити наслідки конкретних заходів держави у сферах податкової політики, політики державних видатків, міжбюджетних і соціальних трансфертів та боргової політики. Такий системний підхід сприятиме досягненню бажаних соціально-економічних результатів та забезпеченню економічного зростання в Україні на якісно і кількісно новій основі.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

АМБРИК ЛІЛІЯ ПЕТРІВНА

**РОЗБУДОВА ФІСКАЛЬНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

ДОДАТКИ

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Науковий керівник:

Крисоватий Андрій Ігорович,

доктор економічних наук, професор

Тернопіль – 2013

Додаток А

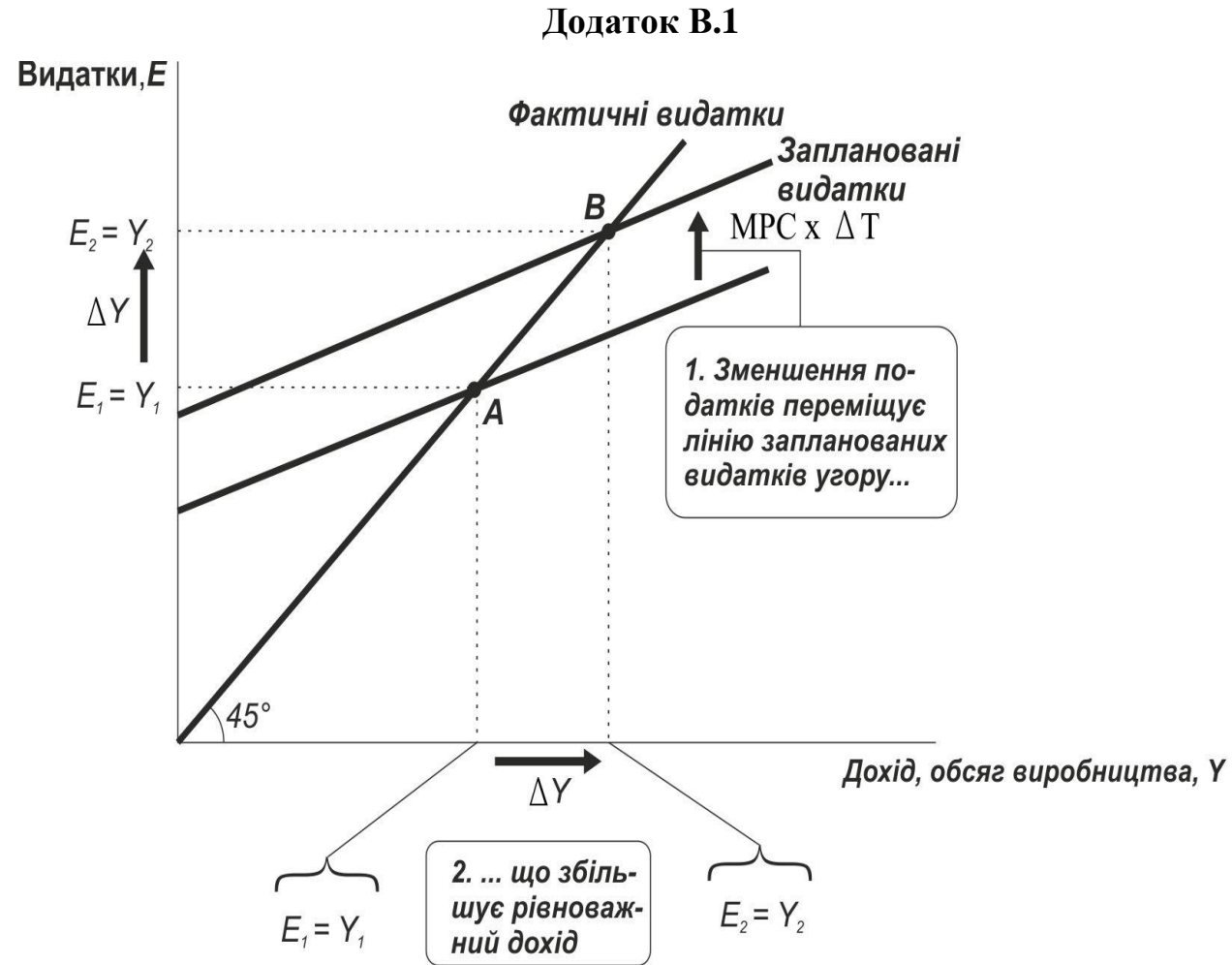
Трактування змісту поняття «державне регулювання економіки»

Автор	Зміст поняття
Ю. Ковбасюк, В. Трощинський, Ю. Сурмін, А. Михненко, В. Бакуменко	Державне регулювання – це сукупність цілеспрямованих форм, методів і напрямів впливу, що застосовуються органами державного управління для впорядкування системи суспільно-економічних відносин з метою стабілізації і пристосування існуючої суспільно-політичної системи до умов, що змінюються. Під регулюванням зазвичай розуміють діяльність, спрямовану на коригування роботи системи. Державне регулювання в умовах ринкової економіки – вплив держави на економічну систему, спрямований на досягнення цілей її економічної політики. Це комплекс заходів, інструментів і механізмів координації економічних відносин у суспільстві, суб'єктом якої виступає держава та її інститути з притаманними їм важелями цілеспрямованого впливу на перебіг господарських процесів [74, с. 148-149].
А. Азріліян	Регулювання (від лат. <i>regulare</i> – приводити в порядок) – функція управління, що забезпечує функціонування керованих процесів у рамках заданих параметрів [32, с. 997].
Б. Райзберг, Л. Лозовський, Є. Стародубцева	Вплив держави в особі державних органів на економічні об'єкти і процеси і учасників таких процесів; здійснюється, щоб надати процесам організований характер, упорядкувати діяльність економічних суб'єктів, забезпечити дотримання законів, відстоювати державні та суспільні інтереси. У широкому розумінні державне регулювання включає прогнозування, планування, фінансування, бюджетування, оподаткування, кредитування, адміністрування, облік, контроль [176].
С. Мочерний	Сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу держави, установ і організацій на розвиток суспільного способу виробництва, в т.ч. продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних і ... відносин для його стабілізації та пристосування до умов, що змінюються [72, с. 770].
Г. Башнянин	Форма цілеспрямованого впливу держави через систему економічних, адміністративних і правових методів з метою забезпечення або підтримки тих чи інших економічних процесів, створення сприятливих умов для розвитку усіх інституційних одиниць [50, с. 322].
С. Чистов, А. Никифоров, Т. Куценко	З теоретичного погляду – це система знань про сутність, закономірності дії та правила застосування типових методів та засобів впливу держави на хід соціально-економічного розвитку, спрямованих на досягнення цілей державної економічної політики. З практичного – це сфера діяльності держави для цілеспрямованого впливу на учасників ринкових відносин з метою забезпечення пріоритетів державної економічної політики [60, с. 14-16].
В. Орешин	Діяльність органів влади щодо впливу на процес суспільного відтворення з ціллю досягнення суспільно корисних результатів. Зміст державного регулювання економіки охоплює діяльність щодо регулювання трьох взаємопов'язаних частин відтворювального процесу: регулювання ресурсів, регулювання виробництва і регулювання фінансів [153, с. 12].

Додаток Б

Тлумачення сутності податкового, бюджетного та фіскального регулювання в науковій літературі

Автор	Трактування змісту поняття
Податкове регулювання	
А. Крисоватий	Один з наймобільніших елементів податкового механізму і сфери державного податкового менеджменту. Стержень податкового регулювання складає система економічних засобів оперативного втручання в хід виконання податкових зобов'язань. ... Сукупність заходів, що здійснюються через наявність певних регуляторних механізмів, які закладені в структурі окремого податку, та завдань, що перед ним ставляться [124, с. 252].
Ю. Іванов, І. Майбуров	Цілеспрямований вплив держави на поведінку економічних агентів за допомогою використання різних методів та інструментів податкової політики для досягнення бажаних соціально-економічних результатів [156, с. 220].
А. Азріліян	Сукупність заходів непрямого впливу держави на розвиток виробництва шляхом зміни норми вилучення до бюджету за рахунок зниження чи підвищення загального рівня оподаткування, різноманітних спеціальних податкових пільг, що заохочують ділову активність у визначених сферах чи регіонах [32, с. 999].
С. Мочерний	Комплекс заходів у податковій сфері (зміна ставок оподаткування, надання податкових пільг, скасування певних видів податків тощо), за допомогою яких держава впливає на процес перерозподілу національного доходу на користь окремих класів, соціальних верств, а також на інвестиції, науково-технічний розвиток, економічне зростання та ін. [72, с. 770].
А. Началов	Заходи непрямого впливу на економічні й соціальні процеси шляхом зміни: 1) виду податків; 2) податкових ставок; 3) встановлення податкових пільг; 4) підвищення або зниження загального рівня оподаткування; 5) відрахувань до бюджету [145, с. 170].
Бюджетне регулювання	
В. Бодров, О. Кириленко, Н. Балдич, О. Дацій	Відображає процеси політичного, народногосподарського значення, за допомогою яких вирішуються загальнодержавні завдання із забезпечення економічного зростання, розвитку продуктивних сил, покращення добробуту населення, усунення розбіжностей у рівнях розвитку окремих територій, фінансування місцевого самоврядування, вирішення національних проблем [177, с. 7].
В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова	Діяльність органів законодавчої і виконавчої влади вищого рівня щодо розподілу і перерозподілу доходів та нормування видатків, яка здійснюється з метою збалансування бюджетів нижчого рівня [34, с. 833].
А. Азріліян	Закріплений законом розподіл джерел доходів між бюджетами різного рівня, тобто додатковий порядок розподілу доходів державного бюджету (частковий перерозподіл фінансових ресурсів між бюджетами різних рівнів [32, с. 977].
С. Мочерний	Один з найважливіших методів державного регулювання (фінансово-бюджетне регулювання). Держава встановлює оподаткування та державні витрати з таким розрахунком, щоб вони могли гасити коливання економічного циклу, сприяти високому рівню зайнятості, обмеженню інфляції або пом'якшенню дефляції [72, с. 126].
В. Дем'янишин	Метод здійснення державою функцій управління соціально-економічними процесами при використанні бюджетних відносин [58, с. 233].
Фіскальне регулювання	
О. Данілов та ін.	Злагожене використання методів бюджетного і податкового регулювання [205, с. 29].
Т. Паєнтко	Узгоджений та збалансований вплив фіскальних інструментів на об'єкти фіскального регулювання. ... Фіскальне регулювання фінансових потоків – це сукупність інструментів і важелів, за допомогою яких держава створює умови для мобілізації необхідного обсягу фінансових ресурсів та їх ефективного використання з метою забезпечення сталого економічного зростання [154].

Рис. 1. Механізм дії податкового мультиплікатора на динаміку ВВП [136]

Додаток В.2

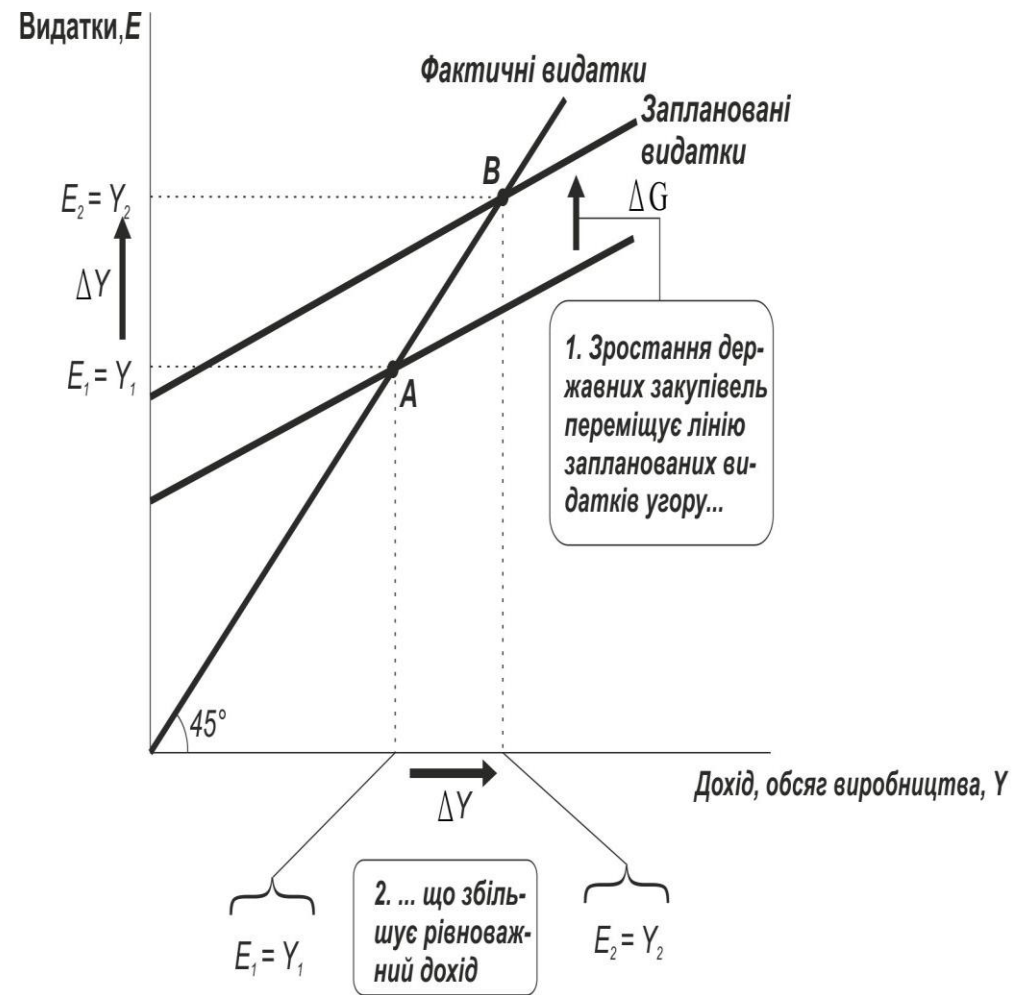

Рис. 1. Механізм дії мультиплікатора державних видатків на динаміку ВВП [136]

Додаток Д

Розрахунок значень фіскальних мультиплікаторів для закритої економіки

Рік	Споживчі витрати домогосподарств (СВД)	ΔСВД	Найвищий дохід домогосподарств (НДД)	ΔНДД	Заощадження (З)	ΔЗ	MPC (ΔСВД/ΔНДД)	MPS (ΔЗ/ΔНДД)	Простий податковий мультиплікатор	Простий витратний мультиплікатор
									mt ₁	mg ₁
2004	180399	34098	212033	49455	31634	15357	0,69	0,31	-2,22	3,22
2005	252624	72225	298275	86242	45651	14017	0,84	0,16	-5,15	6,15
2006	319383	66759	363586	65311	44203	-1448	1,02	-0,02	46,10	-45,10
2007	423174	103791	470953	107367	47779	3576	0,97	0,03	-29,02	30,02
2008	582482	159308	634493	163540	52011	4232	0,97	0,03	-37,64	38,64
2009	590196	7714	672662	38169	82466	30455	0,20	0,80	-0,25	1,25
2010	685233	95037	841591	168929	156358	73892	0,56	0,44	-1,29	2,29
2011	857306	172073	971231	129640	113925	-42433	1,33	-0,33	4,06	-3,06
Рік	Податкові надходження (ПН) (ПДФО)	ΔПН	ВВП	ΔВВП	Гранична ставка оподаткування (ΔПН/ΔВВП)	Імпорт (ІМ)	ΔІМ	MPI (ΔІМ/ΔВВП)	Складний податковий мультиплікатор	Складний мультиплікатор витрат
									mt ₂	mg ₂
2004	13213,3	-308	345113	77769	-0,004	193120	45595	0,59	-2,24	3,25
2005	17325,2	4112	441452	96339	0,043	223555	30435	0,32	-4,22	5,04
2006	22791,1	5466	544153	102701	0,053	269200	45645	0,44	-31,71	31,03
2007	34782,1	11991	720731	176578	0,068	364373	95173	0,54	-9,77	10,11
2008	45895,8	11114	948056	227325	0,049	520588	156215	0,69	-13,25	13,61
2009	44485,3	-1411	914720	-33336	0,042	439400	-81188	2,44	-0,25	1,24
2010	51029,2	6544	1094607	179887	0,036	579872	140472	0,78	-1,23	2,18
2011	60224,5	9195	1316600	221993	0,041	779028	199156	0,90	4,87	-3,67

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України та Державної казначейської служби України

Додаток Е

Розміри страхових тарифів для роботодавців та найманих працівників на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у 2005-2012 рр., %

Роки	Соціальне страхування на випадок безробіття	Соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності	Пенсійне страхування	Соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві	Разом
Роботодавці					
2005	1,6	2,9	32,3	1,73	38,53
2006	1,3	2,9	31,8	1,51	37,51
2007	1,3	1,5	33,2	1,51	37,51
2008	1,3	1,5	33,2	1,51	37,51
2009	1,3 (до 13.01.09)/1,6	1,5 (до 13.01.09)/1,4	33,2	1,41	37,61
2010	1,6	1,4	33,2	1,41	37,61
2011	36,76–49,7				
2012					
Наймани працівники					
2005	0,5	0,5 від з/п до ПМ 1,0 від з/п вище ПМ	1,0 від з/п до 150 грн. 2,0 від з/п вище 150 грн.	-	2,0 від з/п до 150 грн. 3,0 від з/п вище 150 грн. 3,5 від з/п вище ПМ
2006	0,5			-	
2007	0,5		0,5 від з/п до ПМ 2,0 від з/п вище ПМ	-	1,5 від з/п до ПМ 3,5 від з/п вище ПМ
2008	0,5		-	3,0 від з/п до ПМ 3,5 від з/п вище ПМ	
2009	0,5 (до 13.01.09)/0,6		-	3,1 від з/п до ПМ	
2010	0,6		-	3,6 від з/п вище ПМ	
2011	3,6				
2012					

Джерело: складено автором

Примітки:

1. З/п – заробітна плата
2. ПМ – прожитковий мінімум

Додаток Ж

Динаміка співвідношення обсягів податкових пільг і мобілізованих податкових надходжень Державною податковою службою України

	2005			2006			2007		
	Податкові надходження, млн. грн.	Податкові пільги, млн. грн.	ПП/ПН, %	Податкові надходження, млн. грн.	Податкові пільги, млн. грн.	ПП/ПН, %	Податкові надходження, млн. грн.	Податкові пільги, млн. грн.	ПП/ПН, %
Україна	68560,5	8762,9	12,8	86715,5	9341,0	10,8	110054,9	12194,1	11,1
АР Крим	1773,6	196,5	11,1	2151,7	217,4	10,1	2966,3	257,2	8,7
Вінницька	1097,6	230,9	21,0	1421,4	255,5	17,9	1949,4	341,7	17,5
Волинська	598,4	113,0	18,9	919,2	93,1	10,1	1101,8	119,6	10,9
Дніпропетровська	6259,2	284,7	4,5	7896,6	453,5	5,7	10418,5	692,3	6,6
Донецька	7587,1	366,9	4,8	6942,5	353,1	5,1	9707,6	527,0	5,4
Житомирська	916,7	125,6	13,7	1161,1	121,4	10,5	1624,1	161,9	10,0
Закарпатська	724,1	39,7	5,5	914,9	34,3	3,7	1141,5	43,3	3,8
Запорізька	3005,6	858,7	28,6	3513,4	189,0	5,4	4070,3	315,6	7,8
Івано-Франківська	958,2	82,6	8,6	1200,7	82,9	6,9	1547,8	105,5	6,8
Київська	1997,5	413,7	20,7	2487,5	520,7	20,9	3612,8	758,7	21,0
Кіровоградська	648,0	128,0	19,8	805,5	113,9	14,1	1079,5	144,4	13,4
Луганська	2979,3	272,9	9,2	2971,6	160,4	5,4	3472,8	205,1	5,9
Львівська	2865,1	260,3	9,1	3617,8	277,9	7,7	4657,8	342,3	7,3
Миколаївська	943,9	110,4	11,7	1297,3	127,6	9,8	1659,0	190,6	11,5
Одеська	2798,8	433,3	15,5	3319,0	375,6	11,3	4264,4	494,6	11,6
Полтавська	2545,9	282,9	11,1	2724,8	260,6	9,6	4058,1	392,1	9,7
Рівненська	792,9	89,8	11,3	960,3	117,0	12,2	1410,1	107,6	7,6
Сумська	980,9	95,6	9,7	1265,1	94,9	7,5	1538,1	131,3	8,5
Тернопільська	541,3	86,4	16,0	707,0	101,0	14,3	930,5	136,8	14,7
Харківська	4994,0	432,7	8,7	6249,3	560,2	9,0	7948,7	672,9	8,5
Херсонська	696,6	104,1	14,9	722,0	110,6	15,3	1003,1	126,4	12,6
Хмельницька	875,4	185,1	21,1	1025,3	104,5	10,2	1599,1	169,2	10,6
Черкаська	1392,7	216,7	15,6	1740,0	231,9	13,3	2290,6	279,9	12,2
Чернівецька	472,0	47,6	10,1	623,9	54,6	8,8	882,9	69,8	7,9
Чернігівська	1311,0	144,5	11,0	1431,8	126,8	8,9	1884,9	192,9	10,2
м. Київ	18363,2	3123,9	17,0	28067,3	4152,4	14,8	32457,3	5130,3	15,8
м. Севастополь	441,4	36,4	8,2	578,5	50,2	8,7	778,1	85,1	10,9

Продовження дод. Ж

Динаміка співвідношення обсягів податкових пільг і мобілізованих податкових надходжень Державною податковою службою України

	2008			2009			2010		
	Податкові надходження, млн. грн.	Податкові пільги, млн. грн.	ПП/ПН, %	Податкові надходження, млн. грн.	Податкові пільги, млн. грн.	ПП/ПН, %	Податкові надходження, млн. грн.	Податкові пільги, млн. грн.	ПП/ПН, %
Україна	168181,9	16505,8	9,8	161599,8	18762,9	11,6	182128,5	24800,8	13,6
АР Крим	4111,5	370,3	9,0	4099,4	429,8	10,5	5006,1	519,6	10,4
Вінницька	2695,0	420,5	15,6	2735,9	510,1	18,6	3302,0	652,4	19,8
Волинська	1546,8	193,7	12,5	1324,7	147,0	11,1	1246,9	171,6	13,8
Дніпропетровська	18741,4	986,8	5,3	13175,0	1169,5	8,9	16542,6	1423,3	8,6
Донецька	18898,5	772,4	4,1	13533,9	1098,8	8,1	8312,3	1174,6	14,1
Житомирська	2172,3	202,4	9,3	1981,5	200,1	10,1	2152,6	268,7	12,5
Закарпатська	1690,2	50,0	3,0	1522,3	48,7	3,2	1473,8	74,9	5,1
Запорізька	6703,5	460,6	6,9	5669,3	457,3	8,1	5567,2	689,0	12,4
Івано-Франківська	2139,7	136,4	6,4	2100,6	126,6	6,0	2632,4	160,5	6,1
Київська	4964,2	977,8	19,7	4782,7	1068,7	22,3	5352,7	1408,6	26,3
Кіровоградська	1457,1	186,2	12,8	1420,7	291,7	20,5	1584,0	425,0	26,8
Луганська	6276,8	222,3	3,5	5961,1	305,4	5,1	5710,5	341,7	6,0
Львівська	5962,2	413,6	6,9	5681,4	459,3	8,1	6439,1	562,4	8,7
Миколаївська	2736,0	268,4	9,8	2831,6	343,7	12,1	3084,3	542,0	17,6
Одеська	6615,8	585,5	8,9	6963,1	967,5	13,9	7579,6	1115,9	14,7
Полтавська	5608,0	662,3	11,8	7451,9	593,3	8,0	11437,5	839,8	7,3
Рівненська	1893,2	175,7	9,3	1669,8	189,9	11,4	1707,6	202,4	11,9
Сумська	2148,4	154,4	7,2	2229,1	217,7	9,8	4513,1	230,0	5,1
Тернопільська	1256,0	204,1	16,25	1167,1	221,0	18,9	1274,8	318,5	25,0
Харківська	10567,4	799,9	7,6	12269,7	875,2	7,1	15859,5	1160,6	7,3
Херсонська	1445,4	214,6	14,8	1408,0	284,0	20,2	1507,7	364,0	24,1
Хмельницька	2153,3	235,7	10,9	2018,6	276,1	13,7	2011,3	333,9	16,6
Черкаська	3645,6	451,1	12,4	3601,1	550,7	15,3	3895,0	739,5	19,0
Чернівецька	1184,9	104,7	8,8	1168,3	121,7	10,4	1274,6	112,6	8,8
Чернігівська	2473,6	240,1	9,7	3204,8	254,0	7,9	5213,9	333,2	6,4
м. Київ	48000,9	6883,1	14,3	50510,3	7467,0	14,8	56326,7	10542,6	18,7
м. Севастополь	1094,3	133,2	12,2	1117,9	88,1	7,9	1120,7	93,5	8,3

Джерело: розраховано автором на основі [63; 64; 65; 66; 67; 68]

Додаток К

Питома вага наданих пільг у регіональному розрізі (найбільші одержувачі пільг), %

2005		2006		2007		2008		2009		2010	
Найбільші реципієнти	%	Найбільші реципієнти	%	Найбільші реципієнти	%	Найбільші реципієнти	%	Найбільші реципієнти	%	Найбільші реципієнти	%
м. Київ	35,4	м. Київ	44,5	м. Київ	42,1	м. Київ	41,7	м. Київ	39,8	м. Київ	42,5
Запорізька	13,5	Харківська	6,0	Київська	6,2	Дніпропетровська	6,0	Дніпропетровська	6,2	Дніпропетровська	5,7
Одеська	7,1	Київська	5,6	Дніпропетровська	5,7	Київська	5,9	Донецька	5,9	Київська	5,7
Харківська	7,0	Дніпропетровська	4,9	Харківська	5,5	Харківська	4,8	Київська	5,7	Донецька	4,7
Київська	4,6	Одеська	4,0	Донецька	4,3	Донецька	4,7	Одеська	5,2	Харківська	4,7
Донецька	3,7	Донецька	3,8	Одеська	4,1	Полтавська	4,0	Харківська	4,7	Одеська	4,5
Дніпропетровська	3,4	Львівська	3,0	Полтавська	3,2	Одеська	3,5	Полтавська	3,2	Полтавська	3,4
Україна	100	Україна	100	Україна	100	Україна	100	Україна	100	Україна	100

Джерело: розраховано автором на основі [63; 64; 65; 66; 67; 68]

Додаток Л
Динаміка абсолютних обсягів та структури податкових пілєг за видами економічної діяльності

КВЕД		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Середнє значення	Абсолютне відхилення (2011/2005), +/-	Відносне відхилення (2011/2005), рази
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	млн. грн.	1672,1	2201,7	3252,1	4241,2	7846,5	11333,2	12712,2	6179,9	11040,1	7,6
	%	13,6	16,3	18,6	18,6	27,8	30,5	21,6	21,0	8,0	1,6
Харчова промисловість	млн. грн.	1017,2	1284,0	2271,2	2792,3	1556,7	2460,2	1641,0	1860,4	623,8	1,6
	%	8,2	9,5	13,0	12,2	5,5	6,6	2,8	8,3	-5,4	0,3
Видавнича діяльність	млн. грн.	171,8	264,3	234,1	299,8	321,0	386,6	430,6	301,2	258,8	2,5
	%	1,4	2,0	1,3	1,3	1,1	1,0	0,7	1,3	-0,7	0,5
Хімічне виробництво	млн. грн.	180,6	246,7	304,8	381,4	570,5	766,2	1667,7	588,3	1487,1	9,2
	%	1,5	1,8	1,7	1,7	2,0	2,1	2,8	1,9	1,3	1,9
Металургійне виробництво	млн. грн.	82,6	50,9	170,5	357,4	84,4	110,7	1204,2	294,4	1121,6	14,6
	%	0,7	0,4	1,0	1,6	0,3	0,3	2,0	0,9	1,3	2,9
Виробництво машин	млн. грн.	52,4	12,5	26,2	77,0	34,3	89,1	172,9	66,3	120,5	3,3
	%	0,4	0,1	0,1	0,3	0,1	0,2	0,3	0,2	-0,1	0,8
Торівля	млн. грн.	1861,7	1441,6	1980,6	2987,7	4187,6	4549,6	8042,3	3578,7	6180,6	4,3
	%	15,1	10,7	11,3	13,1	14,8	12,3	13,7	13,0	-1,4	0,9
Транспорт	млн. грн.	1004,2	2055,9	2957,0	4026,3	3344,0	5633,7	6023,8	3577,8	5019,6	6,0
	%	8,1	15,2	16,9	17,6	11,9	15,2	10,3	13,6	2,2	1,3
Освіта	млн. грн.	504,4	747,9	1025,7	1355,4	1550,6	1752,6	1508,3	1206,4	1003,9	3,0
	%	4,1	5,5	5,9	5,9	5,5	4,7	2,6	4,9	-1,5	0,6
Дослідження і розробки	млн. грн.	202,0	180,4	239,1	272,0	226,2	239,8	273,5	233,3	71,5	1,4
	%	1,6	1,3	1,4	1,2	0,8	0,6	0,5	1,1	-1,1	0,3
Інші	млн. грн.	5589,0	5016,8	5010,9	6054,9	8485,2	9805,7	25087,3	9292,8	19498,3	4,5
	%	45,3	37,2	28,7	26,5	30,1	26,4	42,7	33,8	-2,6	0,9
Всього	млн. грн.	12338,0	13502,7	17472,2	22845,0	28207,0	37127,4	58763,8	27179,4	46425,8	4,8
	%	100	100	100	100	100	100	100	100,0	0,0	1,0

Джерело: розраховано автором за даними Державної податкової служби України

Продовження дод. М

Рік	2009				2010				2011			
	ПДВ	ПнП	Інші	Всього	ПДВ	ПнП	Інші	Всього	ПДВ	ПнП	Інші	Всього
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	30,2	0,5	17,8	27,8	32,7	2,8	12,9	30,5	30,8	0,4	0,6	21,6
Харчова промисловість	5,6	6,6	0,3	5,5	6,8	7,4	0,2	6,6	2,6	1,0	17,8	2,8
Видавнича діяльність	1,2	1,3	0,0	1,1	1,1	1,4	0,0	1,0	0,9	0,3	0,0	0,7
Хімічне виробництво	2,1	0,9	0,8	2,0	2,2	0,6	1,3	2,1	1,6	2,2	29,2	2,8
Металургійне виробництво	0,1	2,9	0,6	0,3	0,1	3,9	0,7	0,3	0,4	6,9	0,0	2,0
Виробництво машин та устаткування	0,1	0,7	1,0	0,1	0,1	0,5	6,1	0,2	0,2	0,6	0,1	0,3
Торгівля	16,0	5,2	0,2	14,8	12,9	7,4	0,1	12,3	17,5	5,5	0,0	13,7
Транспорт	12,8	1,8	7,4	11,9	16,2	2,8	6,4	15,2	13,0	4,4	0,2	10,3
Освіта	6,0	0,4	1,6	5,5	5,1	0,1	1,7	4,7	3,6	0,0	0,9	2,6
Дослідження і розробки	1,7	0,3	2,1	1,6	1,6	0,3	1,6	1,5	1,3	0,1	0,6	1,0
Охорона здоров'я	0,4	0,1	0,6	0,4	0,1	0,0	0,5	0,1	0,6	0,0	1,7	0,5
Державне управління	0,8	0,3	0,5	0,8	0,6	0,3	1,7	0,6	0,5	0,2	0,9	0,5
Інші	23,0	79,1	67,1	28,1	20,6	72,5	66,9	24,8	26,9	78,3	47,9	41,2
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело: розраховано автором за даними Державної податкової служби України

Примітка. ПнП – податок на прибуток підприємств

Додаток Н

Рівень зареєстрованого безробіття за регіонами України, %

Адміністративно-територіальна одиниця	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Україна	3,5	3,1	2,7	2,3	3,0	1,9	2,0	1,8
АР Крим	3,4	2,9	2,4	1,7	2,1	1,4	1,6	1,7
Вінницька	4,3	4,3	3,8	3,3	4,3	2,7	3,0	2,7
Волинська	4,4	4,0	3,1	2,6	4,1	2,1	2,2	1,8
Дніпропетровська	3,0	2,4	1,9	1,6	2,5	1,7	1,6	1,5
Донецька	2,3	1,9	1,6	1,3	2,0	1,5	1,2	1,0
Житомирська	5,0	4,3	3,7	3,3	4,3	3,0	3,0	3,0
Закарпатська	3,8	3,4	2,8	2,3	3,0	1,7	1,8	1,6
Запорізька	3,2	3,0	2,7	2,3	3,2	2,4	2,3	2,1
Івано-Франківська	4,3	4,1	3,5	3,1	3,7	2,1	2,0	1,9
Київська	2,8	2,5	2,1	1,9	2,6	1,6	1,6	1,5
Кіровоградська	5,0	4,6	4,0	3,3	4,2	3,0	3,2	3,0
Луганська	2,5	2,3	2,2	1,8	2,4	1,3	1,4	1,3
Львівська	4,0	3,4	2,7	2,1	2,7	1,7	1,7	1,5
Миколаївська	3,8	4,2	3,4	2,9	3,5	2,4	2,7	2,5
Одеська	2,1	2,1	2,0	1,8	2,0	1,2	1,4	21,1
Полтавська	4,4	4,4	4,1	3,6	4,7	3,4	3,8	2,6
Рівненська	5,9	5,2	4,7	3,9	4,7	2,7	2,9	2,6
Сумська	4,2	4,0	3,6	3,1	4,2	2,7	2,9	2,4
Тернопільська	7,5	6,6	5,3	4,4	5,1	2,3	2,6	2,4
Харківська	3,0	2,6	2,4	2,1	2,7	1,8	1,9	1,7
Херсонська	5,0	4,0	3,3	2,7	3,1	1,6	1,7	1,8
Хмельницька	4,0	3,7	3,7	3,0	4,3	2,5	2,6	2,1
Черкаська	5,7	5,2	4,4	3,9	4,9	3,4	3,3	3,2
Чернівецька	6,0	4,9	3,7	2,9	3,4	1,9	1,9	1,9
Чернігівська	3,9	3,8	3,4	3,2	4,7	2,7	2,9	2,4
м. Київ	0,4	0,4	0,4	0,3	0,6	0,4	0,3	0,4
м. Севастополь	0,8	0,8	0,6	0,6	0,9	0,7	0,6	0,6
Україна*	8,6	7,2	6,8	6,4	6,4	8,8	8,1	7,9

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України

Примітка. Рівень безробіття за методологією МОП

Додаток П

Техніко-економічні показники технологічних парків України за 2000-2011 рр.

Показники	*				2000-2004	**						2005-2010	***	2000-2011	2004/2000, рази	2010/2004, рази
	2000-2001	2002	2003	2004		2005	2006	2007	2008	2009	2010		2011			
Прийнято проектів	60	29	11	8	108	0	0	2	6	4	0	12	0	120	X	X
Реалізовано інноваційної продукції у рамках спецрежиму, млн. грн.	177	618	1284	1787	3866	2273	2280	2557	852	342	454,9	8758,9	7,78	12633	10,1	-3,9
у т.ч. експорт	74	83	143	294	594	367	350	311	99	71	214,8	1412,8	0	2007	4,0	-1,4
Обсяги імпорту, млн. грн.	71	160	287	373	891	115	129	88	278	109	248,3	967,3	0,78	1859	5,3	-1,5
Нараховано податків і мит, млн. грн., усього	32	97	219	289	637	183	265	231	69	44,1	101,7	893,8	2,7	1534	9,0	-2,8
у т.ч. перераховано до бюджету	7	37	91	116	251	149	230	209	66	38	77,7	769,7	2,7	1023	16,6	-1,5
- податкові пільги	25	60	128	173	386	34	35	22	3	6,1	24	124,1	0	510	6,9	-7,2
Бюджетний баланс, млн. грн.	-18,5	-23	-37	-57	-135,5	115	195	187	63	31,9	53,7	645,6	2,7	513	X	X
Створено нових робочих місць, од.	314	592	669	782	2357	399	166	197	222	188	25	1197,0	5	3559	2,5	-31,3
Обсяги інвестицій, млн. грн.	0,5	0	320	129	449,5	11	8	6	31	24,5	0,4	80,9	0,3	531	258	-322,5

Джерело: складено автором за даними Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України

Примітки: 1. Працював Закон України № 991–XIV від 16.07. 1999 р.

2. У редакції Закону України № 3333–XIV від 12.01. 2006 р.

3. За результатами прийняття Податкового кодексу України

Додаток Р

Норма витрат на одного народного депутата на 2011 рік

Найменування видатків	Сума на місяць, грн.	Сума на рік, грн.
Безоплатний проїзд народних депутатів України	–	26800,0
Канцелярське приладдя	–	708,0
Міські, міжміські телефонні розрахунки (із розрахунку на 10 місяців)	489,0	4890,0
Виступи на радіо, по телебаченню, у пресі з питань депутатської діяльності	500,0	5000,0
Відрядження помічників консультантів народних депутатів України у виборчі округи (із розрахунку на 10 місяців)	400,0	4000,0
Відшкодування витрат на оплату утримання приміщень у виборчих округах для прийому народними депутатами громадян	167,0	2000,0
Відшкодування витрат на оплату оренди приміщень для проведення зборів виборців в округах	–	670,0
Посадовий оклад народного депутата України-члена комітету	6109	–
Кошти на утримання помічників-консультантів незалежно від їх кількості	18000	216000
Проходження через зал офіційних делегацій при відрядженні народних депутатів України	–	1700,0
Відшкодування коштів періодичним виданням за публікацію авторських матеріалів народних депутатів України	–	500,0
Відшкодування витрат, пов'язаних із виконанням депутатських повноважень	17425,0	209100,0
Сума оплати за бюджетні кошти частини вартості путівки на санаторно-курортне лікування терміном 24 дні:		
до санаторно-курортних закладів, що підвідомчі Управлінню справами	–	5000,0
до санаторно-курортних закладів, що не підвідомчі Управлінню справами	–	4000,0

Джерело: складено автором на основі [164]

Додаток С.1

Однофакторні економіко-математичні моделі залежності ВВП від обсягів міжбюджетних трансфертів та соціальних трансфертів

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x4, x1

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф.	a0	a1
Значение	1,477E5	12,46
Ст.ошиб.	2,562E4	0,4459
Значим.	0,0016	0

Источник	Сум.квадр.	Степ.св	Средн.квадр.
Регресс.	7,892E11	1	7,892E11
Остаточн	6,068E9	6	1,011E9
Вся	7,953E11	7	

Множеств R	R^2	R^2прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,99618	0,99237	0,9911	31802	780,3	0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Модель: степенная $Y = EXP(a_0) * x^{a_1}$

Коэфф.	a0	a1
Значение	5,152	0,7787
Ст.ошиб.	0,2753	0,02567
Значим.	0	0

Источник	Сум.квадр.	Степ.св	Средн.квадр.
Регресс.	1,521	1	1,521
Остаточн	0,009918	6	0,001653
Вся	1,531	7	

Множеств R	R^2	R^2прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,99676	0,99352	0,99244	0,040657	920,3	0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Додаток С.2

ПРОСТАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Переменные: x6, x1

Модель: линейная $Y = a_0 + a_1 * x$

Коэфф.	a0	a1
Значение	1,434E5	5,314
Ст.ошиб.	4,96E4	0,367
Значим.	0,0271	0

Источник	Сум.квадр.	Степ.св	Средн.квадр.
Регресс.	7,731E11	1	7,731E11
Остаточн	2,213E10	6	3,689E9
Вся	7,953E11	7	

Множеств R	R^2	R^2прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,98599	0,97217	0,96753	60736	209,6	0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Модель: степенная $Y = EXP(a_0) * x^{a_1}$

Коэфф.	a0	a1
Значение	4,566	0,7714
Ст.ошиб.	0,5227	0,04513
Значим.	0,0003	0

Источник	Сум.квадр.	Степ.св	Средн.квадр.
Регресс.	1,5	1	1,5
Остаточн	0,03081	6	0,005135
Вся	1,531	7	

Множеств R	R^2	R^2прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,98989	0,97988	0,97653	0,071655	292,2	0

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Додаток Т

Динаміка структури офіційних трансфертів, що надаються з Державного бюджету України, %

Зведені бюджети областей	2005		2007		2009		2011	
	Дотації	Субвенції	Дотації	Субвенції	Дотації	Субвенції	Дотації	Субвенції
Від органів державного управління	61,8	38,2	52,2	47,8	58,0	42,0	50,7	49,3
Автономна республіка Крим/м. Сімферополь	68,6	31,4	55,0	45,0	61,7	38,3	38,0	62,0
Вінницька обл./м. Вінниця	68,1	31,9	62,1	37,9	67,6	32,4	61,5	38,5
Волинська обл./м. Луцьк	65,2	34,8	60,8	39,2	64,3	35,7	57,0	43,0
Дніпропетровська обл./м. Дніпропетровськ	41,0	59,0	36,7	63,3	40,5	59,5	34,5	65,5
Донецька обл./м. Донецьк	43,0	57,0	36,2	63,8	42,5	57,5	38,2	61,8
Житомирська обл./м. Житомир	67,0	33,0	60,7	39,3	65,1	34,9	57,9	42,1
Закарпатська обл./м. Ужгород	71,8	28,2	66,4	33,6	69,0	31,0	61,6	38,4
Запорізька обл./м. Запоріжжя	52,5	47,5	40,8	59,2	52,7	47,3	47,5	52,5
Івано-Франківська обл./м. Івано-Франківськ	67,4	32,6	62,4	37,6	66,2	33,8	59,0	41,0
Київська обл./м. Київ	62,9	37,1	49,3	50,7	47,1	52,9	47,4	52,6
Кіровоградська обл./м. Кіровоград	67,4	32,6	61,5	38,5	66,4	33,6	57,5	42,5
Луганська обл./м. Луганськ	55,1	44,9	49,6	50,4	52,6	47,4	52,7	47,3
Львівська обл./м. Львів	61,3	38,7	59,8	40,2	62,3	37,7	55,2	44,8
Миколаївська обл./м. Миколаїв	63,4	36,6	57,2	42,8	65,0	35,0	58,2	41,8
Одеська обл./м. Одеса	63,1	36,9	52,4	47,6	55,9	44,1	49,3	50,7
Полтавська обл./м. Полтава	61,2	38,8	52,6	47,4	59,6	40,4	50,6	49,4
Рівненська обл./м. Рівне	67,6	32,4	60,7	39,3	64,9	35,1	55,3	44,7
Сумська обл./м. Суми	66,5	33,5	58,0	42,0	64,8	35,2	56,9	43,1
Тернопільська обл./м. Тернопіль	68,6	31,4	64,6	35,4	69,5	30,5	63,0	37,0
Харківська обл./м. Харків	52,1	47,9	46,9	53,1	51,8	48,2	42,4	57,6
Херсонська обл./м. Херсон	69,5	30,5	63,0	37,0	68,1	31,9	62,3	37,7
Хмельницька обл./м. Хмельницький	68,0	32,0	63,0	37,0	66,7	33,3	60,7	39,3
Черкаська обл./м. Черкаси	64,1	35,9	58,1	41,9	65,3	34,7	57,6	42,4
Чернівецька обл./м. Чернівці	69,3	30,7	64,0	36,0	67,1	32,9	61,5	38,5
Чернігівська обл./м. Чернігів	69,2	30,8	60,7	39,3	67,2	32,8	60,7	39,3
м. Київ	70,3	29,7	3,8	96,2	4,7	95,3	16,5	83,5
м. Севастополь	17,2	82,8	18,2	81,8	21,2	78,8	34,9	65,1

Джерело: складно автором за даними Державної казначейської служби України

Додаток У

Структура субвенцій, що надаються з Державного бюджету місцевим бюджетам

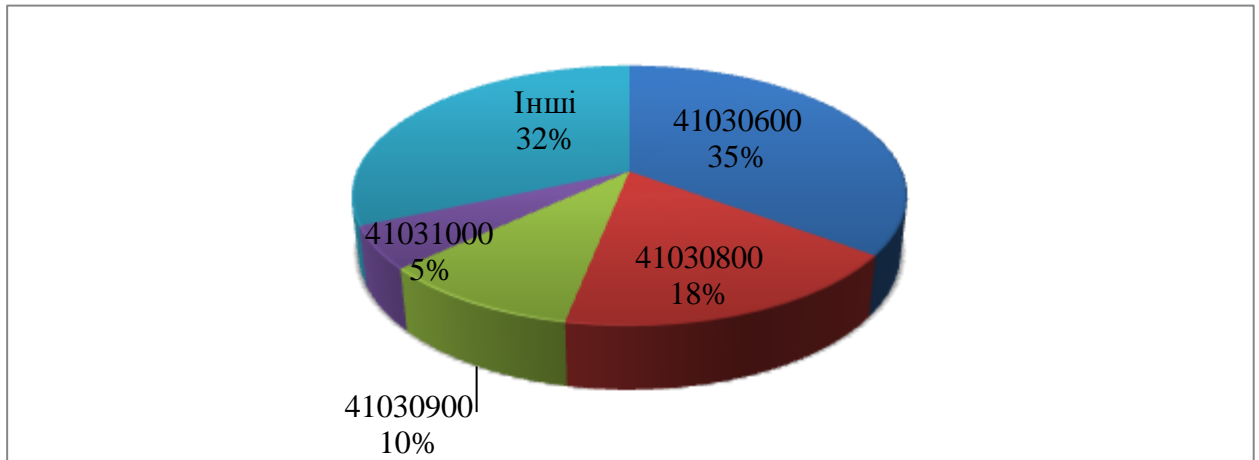

Рис. 1. Структура субвенцій, що надаються з держбюджету місцевим бюджетам, % (2005 рік)

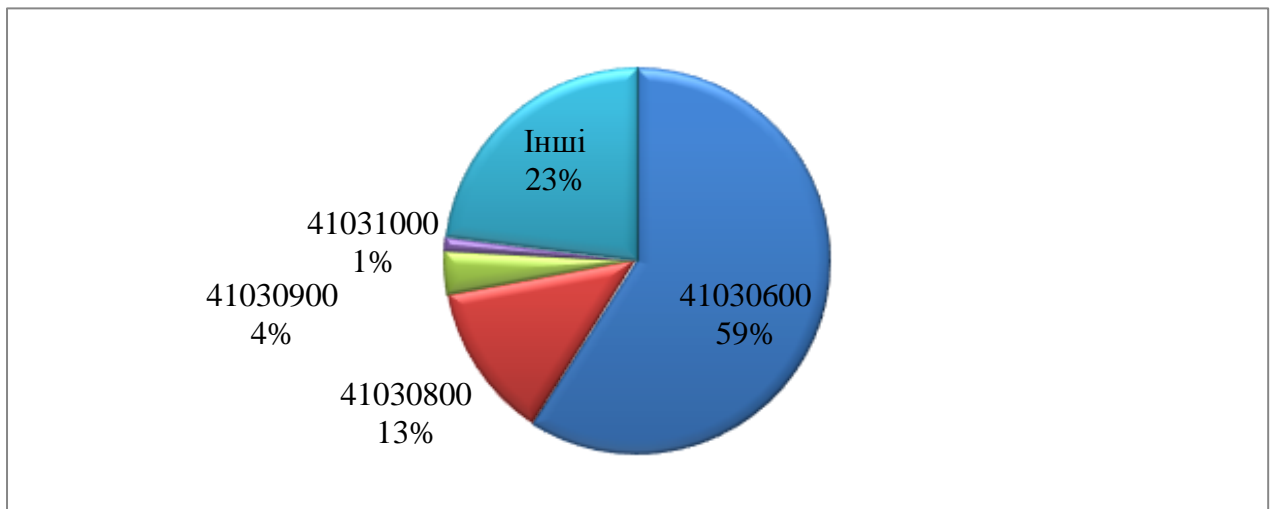

Рис. 2. Структура субвенцій, що надаються з держбюджету місцевим бюджетам, % (2011 рік)

Джерело: розраховано автором за даними Державної казначейської служби України

Примітки: **41030600** – субвенція з держбюджету на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам та тимчасової державної допомоги дітям;

41030800 – субвенція з держбюджету на надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату електроенергії, природного газу, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати, вивезення побутового сміття та рідких нечистот;

41030900 – субвенція з держбюджету на надання пільг з послуг зв'язку та інших передбачених законодавством пільг та компенсацію за пільговий проїзд окремих категорій громадян);

41031000 – субвенція з держбюджету на надання пільг та житлових субсидій населенню на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу.

Додаток Ф

Субвенції капітального спрямування з Державного бюджету України місцевим бюджетам

Вид субвенцій	2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Субвенції капітального спрямування	665,9	7,5	1507,7	9,4	2808,7	13,2	1830,7	6,4	-	-	1661,3	5,0	4373,0	9,3
41030700 (на будівництво і придбання житла військовослужбовцям)	97,9	1,1	96,4	0,6	90,9	0,4	93,3	0,3	-	-	-	-	-	-
41032200 (на соціально-економічний розвиток регіонів, виконання заходів з упередження аварій та запобігання техногенним катастрофам у ЖКГ та на інших аварійних об'єктах комунальної власності і на виконання інвестиційних проектів)	367,2	4,1	959,7	6,0	932,2	4,4	-	-	-	-	-	-	-	-
41033800 (на соціально-економічний розвиток)	76,2	0,9	27,9	0,2	1105,5	5,2	1167,1	4,1	-	-	-	-	1238,3	2,6
41034400 (на будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання вулиць та доріг комунальної власності у населених пунктах)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2086,3	4,5
41034500 (на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1661,3	5,0	1048,4	2,2
41034900 (на заходи з енергозбереження)	124,6	1,4	423,7	2,6	680,1	3,2	570,3	2,0	-	-	-	-	-	-
Субвенції, усього	8912,3	100	16029,7	100	21348,6	100	28674,4	100	26121,6	100	33543,0	100	46761,5	100

Джерело: розраховано автором за даними Державної казначейської служби України

Додаток X

**Середній розмір пенсій пенсіонерів, забезпечення яких здійснюється
органами Пенсійного фонду України станом на 1 січня, грн.**

Усього	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
	316,23	406,82	478,38	751,38	898,36	999,02	1121,76	1223,25
у тому числі отримують пенсії відповідно до законів та інших нормативно-правових актів:								
«Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»	311,34	397,29	461,98	734,89	874,28	967,16	1083,96	1177,77
«Про пенсійне забезпечення»	281,17	330,66	309,87	352,74	549,92	647,99	787,01	869,10
«Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»	384,10	912,69	918,19	1253,36	1402,64	1667,68	2279,08	2771,24
«Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ»	332,87	602,32	715,76	971,87	1061,74	1347,87	1506,55	1841,54
«Про державну службу»	713,50	943,33	1675,64	2074,82	2719,23	2958,41	3030,00	3094,72
«Про прокуратуру»	1311,22	1743,87	3798,4	4275,43	5677,73	6108,33	6233,47	6371,16
«Про статус народного депутата України»	2831,14	14708,33	15369,19	14995,63	15443,23	15622,35	15541,50	15426,68
«Про статус суддів»	1450,00	1655,56	4948,28	5273,45	5636,91	5879,90	6253,68	7461,62
«Про судову експертизу»	663,16	845,41	1113,45	1499,18	2150,87	2310,33	2494,42	2634,23
Митний кодекс	825,81	610,53	2336,36	3663,54	4431,78	4630,12	4592,81	4532,67
Положення про помічника-консультанта народного депутата	824,68	1315,60	2229,22	3055,73	3374,16	3465,16	3581,19	3613,73
«Про наукову і науково-технічну діяльність»	845,21	989,86	1203,43	1659,94	1902,99	2379,86	2674,68	3052,32
«Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів»	618,46	803,48	1698,39	2078,94	2800,24	2944,89	3029,84	3114,96
«Про службу в органах місцевого самоврядування»	600,99	711,20	1553,18	1856,90	2495,05	2738,18	2823,83	2873,40
«Про Національний банк України»	1148,04	1186,77	2439,10	3166,20	4284,58	5015,86	5448,56	5888,89
«Про Кабінет Міністрів України»	–	–	–	9789,32	10404,85	14981,19	15088,30	15119,77

Джерело: складено автором на основі [191; 192; 193]

Додаток Ц

Компоненти механізму пільгового податкового стимулювання

досліджень і розробок у країнах-членах ОЕСР

Країна/ Податковий стимул	Ознаки податкового стимулу		
	Ставки	Витратна база	Вирахування з / «Стеля»
1	2	3	4
Канада Податковий кредит	35% обсягу витрат для суб'єктів малого бізнесу (резидентів) за перші 3 млн. дол. США і 20% понад; 20% – для великих фірм	Поточні витрати, устаткування та обладнання	Нарахований податок/жодних обмежень щодо обсягу витрат
Франція Дослідницький податковий кредит	30% обсягу за перші 100 млн. євро і 5% понад визначену суму. 30% ставка зростає до 50% (перший рік) і 40% (другий рік) для фірм, що вперше претендують на такий кредит	Поточні витрати та амортизація усіх капітальних активів	Нарахований податок
Італія Податковий кредит	10% обсягу витрат; 40% – у разі співпраці з університетами чи державними дослідницькими організаціями	Поточні витрати, устаткування та обладнання	Нарахований податок/обмеження щодо обсягу витрат – 50 млн. євро
Японія Податковий кредит	12% обсягу витрат для суб'єктів малого бізнесу та 8-10% для великих компаній і 5% приросту витрат понад середню величину за попередні три роки	Поточні витрати, устаткування та обладнання	Нарахований податок/максимальний обсяг кредиту – 30% податкових зобов'язань
Велика Британія Податкова знижка	175% обсягу витрат для суб'єктів малого бізнесу та 130% – для великих компаній	Поточні витрати	Жодних обмежень (щодо верхньої межі витрат) за винятком того, що фірми повинні здійснити кваліфікованих витрат принаймні на суму £10000
США Податковий кредит	20% приросту витрат	Поточні витрати	Нарахований податок/обмеження щодо обсягу витрат – 50% обсягу витрат; максимальний обсяг кредиту – 25% податкових зобов'язань
Чехія Податкова знижка	200% обсягу витрат	Поточні витрати	Оподатковуваний дохід/жодних обмежень

Продовж. дод. Ц

1	2	3	4
Норвегія Податковий кредит	18% обсягу витрат для суб'єктів малого бізнесу та 20% – для решти фірм	Поточні витрати	Нарахований податок
Португалія Податковий кредит	32,5% обсягу витрат і 50% приросту витрат над середніми витратами за попередні два роки	Поточні витрати	Нарахований податок/обмеження щодо 1,5 млн. євро для прирістного податкового кредиту і максимальний обсяг податкового кредиту – 35% податкових зобов'язань
Угорщина			
Податковий кредит для великих проектів	25-50% залежно від регіону	Поточні витрати, устаткування та обладнання	Нарахований податок/ максимальний обсяг кредиту – 80% податкових зобов'язань,
Податковий кредит із заробітної плати	15% для малих фірм; решта – 10%	Заробітки і внески працівників, зайнятих у сфері досліджень і розробок	беручи до уваги усі податкові стимули
Податкова знижка	300% за умови співпраці з університетами чи державними дослідницькими організаціями	Поточні витрати	Обмеження щодо обсягу витрат – 50 млн. угорських форинтів
Китай Податкова знижка	150% обсягу витрат	Поточні витрати	Оподатковуваний дохід/жодних обмежень
Індія Податкова знижка	150% обсягу витрат	Поточні витрати, устаткування та обладнання	Оподатковуваний дохід

Джерело: складено автором на основі [264]

Додаток Щ.1

Багатофакторні економіко-математичні моделі залежності валової доданої вартості від обсягів бюджетного фінансування та наданих податкових пільг

МНОЖЕСТВЕННАЯ ЛИНЕЙНАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Коэфф.	a0	a1	a2
Значение	1,186E4	3,028	4,94
Ст.ошиб.	1,839E4	2,564	0,8328
Значим.	0,5571	0,3033	0,0053

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс.	3,254E9	2	1,627E9
Остаточн	3,249E8	4	8,122E7
Вся	3,578E9	6	

Множеств R	R ²	R ² прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,95353	0,90921	0,86382	9012,1	20,03	0,0101

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хэксп	Уэксп	Урегр	остаток	Ст.остат	Ст.ошиб	Довер.инт
4842	4,054E4	3,478E4	5757	0,7824	1,002E4	2,783E4
6613	4,101E4	4,277E4	-1760	-0,2392	8688	2,413E4
7916	4,742E4	5,19E4	-4483	-0,6093	8812	2,448E4
9486	6,515E4	6,154E4	3607	0,4901	1,016E4	2,823E4
6176	6,552E4	6,933E4	-3812	-0,518	8867	2,463E4
7178	7,896E4	8,959E4	-1,063E4	-1,444	8619	2,394E4
7498	1,087E5	9,737E4	1,132E4	1,538	8664	2,407E4

МНОЖЕСТВЕННАЯ ЛИНЕЙНАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Коэфф.	a0	a1	a2
Значение	424,9621	0,161	0,4166
Ст.ошиб.	2,401	0,2898	0,07675
Значим.	0,0652	0,6104	0,0069

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс.	0,7192	2	0,3596
Остаточн	0,07753	4	0,01938
Вся	0,7967	6	

Множеств R	R ²	R ² прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,90269	0,85403	0,13922	18,55	0,0113	

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хэксп	Уэксп	Урегр	остаток	Ст.остат	Ст.ошиб	Довер.инт
8,485	10,61	10,51	0,1002	0,8816	0,1594	0,4428
8,797	10,62	10,67	-0,05325	-0,4684	0,1337	0,3714
8,977	10,77	10,87	-0,09943	-0,8747	0,1366	0,3795
9,158	11,08	11,01	0,07847	0,6903	0,1524	0,4233
8,728	11,09	11,19	-0,1031	-0,9067	0,1363	0,3785
8,879	11,28	11,37	-0,09379	-0,825	0,1333	0,3703
8,922	11,6	11,43	0,1709	1,503	0,1343	0,373

Додаток Ц.2

МНОЖЕСТВЕННАЯ ЛИНЕЙНАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Коэфф.	a0	a1	a2
Значение	4,453E4	0,5087	20,54
Ст.ошиб.	1,599E4	42,97	9,285
Значим.	0,0496	0,9878	0,0909

Источник	Сум.квадр.	Степ.св	Средн.квадр.
Регресс.	1,349E10	2	6,745E9
Остаточн	1,812E9	4	4,529E8
Вся	1,53E10	6	

Множеств R	R^2	R^2прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,93894	0,8816	0,8224	21281	14,89	0,0158

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хэксп	Уэксп	Урегр	остаток	Ст.остат	Ст.ошиб	Довер.инт
408,5	5,604E4	8,298E4	-2,694E4	-1,551	2,112E4	5,868E4
491	6,857E4	7,44E4	-5823	-0,3351	2,081E4	5,782E4
615,6	9,522E4	8,553E4	9688	0,5575	2,049E4	5,692E4
701,1	1,313E5	1,063E5	2,5E4	1,439	2,038E4	5,66E4
573,5	1,231E5	1,308E5	-7732	-0,445	2,058E4	5,717E4
738,9	1,526E5	1,384E5	1,423E4	0,8188	2,036E4	5,654E4
1866	2,023E5	2,107E5	-8414	-0,4842	2,661E4	7,392E4

МНОЖЕСТВЕННАЯ ЛИНЕЙНАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Коэфф.	a0	a1	a2
Значение	5,806	0,28	0,4944
Ст.ошиб.	1,128	0,3102	0,2507
Значим.	0,008	0,5793	0,1192

Источник	Сум.квадр.	Степ.св	Средн.квадр.
Регресс.	1,062	2	0,5312
Остаточн	0,1582	4	0,03954
Вся	1,22	6	

Множеств R	R^2	R^2прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,93296	0,87041	0,80562	0,19884	13,43	0,0186

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хэксп	Уэксп	Урегр	остаток	Ст.остат	Ст.ошиб	Довер.инт
6,012	10,93	11,21	-0,2782	-1,714	0,2048	0,5689
6,196	11,14	11,14-0,001478-0,009106	0,1963	0,1963	0,5452	
6,423	11,46	11,36	0,1065	0,6557	0,1907	0,5298
6,553	11,78	11,6	0,1878	1,157	0,1902	0,5283
6,352	11,72	11,71	0,01307	0,0805	0,1919	0,5329
6,605	11,94	11,82	0,1158	0,7132	0,1905	0,5292
7,532	12,22	12,36	-0,1434	-0,8834	0,242	0,6721

Додаток Щ.3

МНОЖЕСТВЕННАЯ ЛИНЕЙНАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Коэфф.	a0	a1	a2
Значение	2,717E4	0,07304	16,79
Ст.ошиб.	1,723E4	2,68	6,421
Значим.	0,1891	0,9779	0,059

Источник	Сум.квадр.	Степ.св	Средн.квадр.
Регресс.	5,686E9	2	2,843E9
Остаточн	5,56E8	4	1,39E8
Вся	6,242E9	6	

Множеств R	R^2	R^2прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,95442	0,91092	0,86638	11790	20,45	0,0098

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хэксп	Уэксп	Урегр	остаток	Ст.остат	Ст.ошиб	Довер.инт
5380	4,744E4	4,443E4	3008	0,3124	1,351E4	3,754E4
8959	5,605E4	6,235E4	-6295	-0,6539	1,193E4	3,315E4
1,456E4	7,006E4	7,789E4	-7824	-0,8128	1,139E4	3,164E4
1,4E4	8,708E4	9,58E4	-8723	-0,9061	1,133E4	3,146E4
1,371E4	1,035E5	8,432E4	1,92E4	1,995	1,13E4	3,139E4
1,528E4	1,225E5	1,229E5	-416	-0,04322	1,151E4	3,199E4
1,849E4	1,307E5	1,297E5	1047	0,1087	1,255E4	3,486E4

МНОЖЕСТВЕННАЯ ЛИНЕЙНАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Коэфф.	a0	a1	a2
Значение	7,786	-0,2854	0,7739
Ст.ошиб.	2,369	0,5298	0,3574
Значим.	0,0309	0,6207	0,0958

Источник	Сум.квадр.	Степ.св	Средн.квадр.
Регресс.	0,8101	2	0,4051
Остаточн	0,09445	4	0,02361
Вся	0,9046	6	

Множеств R	R^2	R^2прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,94635	0,89558	0,84338	0,15366	17,15	0,0127

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хэксп	Уэксп	Урегр	остаток	Ст.остат	Ст.ошиб	Довер.инт
8,59	10,77	10,68	0,08427	0,6716	0,1827	0,5075
9,1	10,93	11,09	-0,1578	-1,257	0,1524	0,4232
9,586	11,16	11,23	-0,07727	-0,6159	0,149	0,4139
9,547	11,37	11,48	-0,1099	-0,8763	0,1482	0,4117
9,526	11,55	11,35	0,2008	1,6	0,1479	0,4108
9,635	11,72	11,72	-0,003886	-0,03098	0,1502	0,4172
9,825	11,78	11,72	0,06383	0,5087	0,1575	0,4375

Додаток Щ.4

МНОЖЕСТВЕННАЯ ЛИНЕЙНАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Коэфф.	a0	a1	a2
Значение	2900	0,6611	0,7022
Ст.ошиб.	660,7	0,03283	1,624
Значим.	0,013	0,0004	0,6871

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс.	1,41E9	2	7,052E8
Остаточн	1,351E6	4	3,376E5
Вся	1,412E9	6	

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,99952 0,99904 0,99857 581,07 2089 0,0002

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хэксп	Уэксп	Урегр	остаток	Ст.остат	Ст.ошиб	Довер.инт
2,68E4	2,088E4	2,097E4	-91,5	-0,1929	622,9	1730
3,379E4	2,624E4	2,576E4	481,7	1,015	596,2	1656
4,433E4	3,291E4	3,293E4	-25,5	-0,05375	568	1578
6,096E4	4,352E4	4,415E4	-634	-1,336	556,9	1547
6,677E4	4,775E4	4,814E4	-385	-0,8116	563,1	1564
7,983E4	5,765E4	5,691E4	742,7	1,565	595,2	1653
8,625E4	6,09E4	6,098E4	-88,32	-0,1862	619,3	1720

МНОЖЕСТВЕННАЯ ЛИНЕЙНАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Коэфф.	a0	a1	a2
Значение	0,6004	0,925	-0,01298
Ст.ошиб.	0,2664	0,05859	0,05712
Значим.	0,0869	0,0006	0,8244

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс.	0,9791	2	0,4896
Остаточн	0,0009466	40	0,0002367
Вся	0,9801	6	

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,99952 0,99903 0,99855 0,015384 2069 0,0002

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хэксп	Уэксп	Урегр	остаток	Ст.остат	Ст.ошиб	Довер.инт
10,2	9,947	9,951-0,003984	-0,3171	0,01702	0,04729	
10,43	10,18	10,16	0,01547	1,232	0,01575	0,04375
10,7	10,4	10,41	-0,00554	-0,441	0,01487	0,04131
11,02	10,68	10,7	-0,01689	-1,345	0,01483	0,04118
11,11	10,77	10,78-0,006651	-0,5295	0,01501	0,0417	
11,29	10,96	10,94	0,01819	1,448	0,01563	0,0434
11,37	11,02	11,02-0,0005941	-0,0473	0,01598	0,0444	

Додаток Ц.5

МНОЖЕСТВЕННАЯ ЛИНЕЙНАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Коэфф.	a0	a1	a2
Значение	-2330	1,033	-5,409
Ст.ошиб.	2994	0,4139	29,03
Значим.	0,5165	0,0669	0,8544

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс.	8,451E8	2	4,225E8
Остаточн	8,114E6	4	2,028E6
Вся	8,532E8	6	

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,99523 0,99049 0,98573 1424,2 208,3 0,0007

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хэксп	Уэксп	Урегр	остаток	Ст.остат	Ст.ошиб	Довер.инт
1,548E4	1,397E4	1,3E4	967,6	0,8321	1533	4257
1,974E4	1,772E4	1,693E4	788,9	0,6784	1459	4054
2,672E4	2,254E4	2,375E4	-1204	-1,036	1381	3837
3,356E4	2,921E4	3,032E4	-1111	-0,9556	1363	3786
3,656E4	3,158E4	3,294E4	-1360	-1,169	1374	3816
4,475E4	4,209E4	4,083E4	1259	1,083	1459	4053
4,896E4	4,574E4	4,508E4	660,1	0,5676	1531	4253

МНОЖЕСТВЕННАЯ ЛИНЕЙНАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Коэфф.	a0	a1	a2
Значение	-1,734	1,25	-0,1645
Ст.ошиб.	2,002	0,3281	0,2421
Значим.	0,5615	0,0199	0,5374

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс.	1,142	2	0,5709
Остаточн	0,00805	4	0,002013
Вся	1,15	6	

Множеств R R^2 R^2прив Ст.ошиб. F Значим

0,99649 0,993 0,9895 0,044862 283,6 0,0005

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хэксп	Уэксп	Урегр	остаток	Ст.остат	Ст.ошиб	Довер.инт
9,647	9,544	9,531	0,01316	0,3593	0,04995	0,1387
9,89	9,783	9,747	0,03565	0,9734	0,04585	0,1274
10,19	10,02	10,08	-0,05245	-1,432	0,04313	0,1198
10,42	10,28	10,31	-0,032	-0,8736	0,04311	0,1198
10,51	10,36	10,39	-0,02577	-0,7035	0,04357	0,121
10,71	10,65	10,61	0,04255	1,162	0,04559	0,1266
10,8	10,73	10,71	0,01885	0,5147	0,04688	0,1302

Додаток Щ.6

МНОЖЕСТВЕННАЯ ЛИНЕЙНАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Коэфф.	a0	a1	a2
Значение	-7049	2,462	-3,001
Ст.ошиб.	7832	0,4073	14,51
Значим.	0,578	0,0051	0,8392

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс.	9,405E8	2	4,703E8
Остаточн	9,858E7	4	2,464E7
Вся	1,039E9	6	

Множеств R	R ²	R ² прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,95138	0,90513	0,8577	4964,3	19,08	0,0108

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хэксп	Уэксп	Урегр	остаток	Ст.остат	Ст.ошиб	Довер.инт
1,078E4	2,049E4	1,941E4	1077	0,2657	5597	1,555E4
1,412E4	2,621E4	2,739E4	-1180	-0,2911	5072	1,409E4
1,797E4	3,35E4	3,59E4	-2398	-0,5917	4766	1,324E4
2,378E4	4,501E4	5,095E4	-5946	-1,467	5020	1,394E4
2,068E4	4,51E4	4,356E4	1544	0,3809	4777	1,327E4
2,395E4	5,142E4	5,175E4	-336,6	-0,08304	5039	1,4E4
2,288E4	5,567E4	4,843E4	7240	1,786	4926	1,368E4

МНОЖЕСТВЕННАЯ ЛИНЕЙНАЯ РЕГРЕССИЯ. Файл:

Коэфф.	a0	a1	a2
Значение	-1,403	1,226	-0,02212
Ст.ошиб.	1,479	0,1612	0,05069
Значим.	0,6011	0,0027	0,6846

Источник Сум.квадр. Степ.св Средн.квадр.

Регресс.	0,7861	2	0,3931
Остаточн	0,0433	4	0,01083
Вся	0,8294	6	

Множеств R	R ²	R ² прив	Ст.ошиб.	F	Значим
0,97354	0,94779	0,92168	0,10405	36,31	0,0043

Гипотеза 1: <Регрессионная модель адекватна экспериментальным данным>

Хэксп	Уэксп	Урегр	остаток	Ст.остат	Ст.ошиб	Довер.инт
9,285	9,928	9,905	0,02284	0,2688	0,1202	0,3339
9,555	10,17	10,2	-0,03094	-0,3642	0,1051	0,2918
9,796	10,42	10,47	-0,05011	-0,5899	0,09955	0,2765
10,08	10,71	10,83	-0,1172	-1,38	0,1044	0,2899
9,937	10,72	10,67	0,0437	0,5144	0,1005	0,2791
10,08	10,85	10,87	-0,02069	-0,2435	0,1046	0,2906
10,04	10,93	10,77	0,1524	1,794	0,103	0,2862

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адресна допомога та її переваги [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.pilga.in.ua/node/31>.
2. Актуальные проблемы налоговой политики в условиях модернизации экономики: опыт Украины и Белоруссии [Текст] : монография / под ред. д. э. н., проф. С. В. Онишко. — Ирпень : Национальный университет ГНС Украины, 2007. — 396 с.
3. Алексеев И. В. Финансовые потоки и направления совершенствования фискальной политики [Текст] / И. В. Алексеев // Налогообложение: проблемы науки и практики : монография / под ред. проф. Иванова Ю. Б. — Х. : ФЛП Либуркина Л. М. ; ИД «ИНЖЕК», 2009. — С. 215–227.
4. Алфьоров Ж. Як швидше вибратися із сировинної пастки? [Електронний ресурс] / Ж. Алфьоров // Дзеркало тижня. — 2004. — № 30. — Режим доступу : http://www.dt.ua/SCIENCE/yak_shvidshe_vibratisya_iz_sirovinnoyi_pastki-40619.html.
5. Амбрик Л. Антикризове регулювання та фіскальна політика [Текст] / Л. Амбрик // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доповідей Сьомої Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. — Тернопіль : Економічна думка, 2010. — Ч. 2. — С. 27–28.
6. Амбрик Л. Ефективність реалізації податкової політики держави [Текст] / Л. Амбрик // Науково-дослідна робота студентів: формування особистості майбутнього вченого, фахівця високої кваліфікації : зб. тез доповідей студ. наук. конференції. — Тернопіль : Економічна думка, 2008. — С. 9–12.
7. Амбрик Л. Податкове стимулювання інновацій: зарубіжний контекст [Текст] / Л. Амбрик // Напрями розбудови податкової системи України в умовах утвердження ринкової економіки : матеріали міжнар. наук.-практ.

- конф. (Тернопіль, 1–2 лютого 2011 р.) / відп. ред. С. І. Юрій. — Тернопіль, 2011. — С. 13–15.
8. Амбрик Л. Податкові трансформації у країнах Європейського Союзу [Текст] / Л. Амбрик // Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль–Чортків, 26–27 квітня 2012 р.). — Чортків, 2012. — С. 386–387.
  9. Амбрик Л. П. Боргові інструменти: організаційні засади та практика функціонування в Україні [Текст] / Л. П. Амбрик // Економічний аналіз. — Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2012. — Випуск 10. — Частина 2. — С. 186–193.
  10. Амбрик Л. П. Державний борг та економічне зростання [Текст] / Л. П. Амбрик // Фінансова система держави: проблеми та перспективи розвитку : зб. наук. пр. — К. : ДКС Центр, 2011. — С. 88–89.
  11. Амбрик Л. П. Державні видатки в контексті забезпечення економічного зростання [Електронний ресурс] / Л. П. Амбрик // Ефективна економіка. — 2011. — № 9. — Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=702>.
  12. Амбрик Л. П. Інституційне середовище використання фіскального інструментарію держави [Текст] / Л. П. Амбрик // Наука й економіка. — Хмельницький : ХЕУ, 2010. — Випуск 3 (19). — С. 99–103.
  13. Амбрик Л. П. Моделювання системної підтримки економічного зростання в Україні за допомогою фіскального інструментарію [Текст] / Л. П. Амбрик // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». — Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». — 2012. — Випуск 20. — С. 53–57.
  14. Амбрик Л. П. Моніторинг функціонування фіскального інструментарію держави [Текст] / Л. П. Амбрик // Гармонізація оподаткування в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів : зб. тез доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф. (Ірпінь, 15–16 березня 2012 р.). — Ірпінь, 2012. — С. 24–25.

15. Амбрик Л. П. Мультиплікаційні ефекти функціонування фіскальних інструментів [Текст] / Л. П. Амбрик // Актуальні проблеми економіки і управління в сучасних соціально-економічних умовах : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. — Дніпропетровськ : ГЕРДА, 2012. — С. 323–325.
16. Амбрик Л. П. Податкове стимулювання інновацій: досвід Королівства Нідерландів [Текст] / Л. П. Амбрик // Гармонізація оподаткування в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів : зб. тез міжнар. наук.-практ. конференції (Ірпінь, 17–18 березня 2011 р.) : в 2 ч. / ДПА України, Нац. унів. ДПС України. — Ірпінь, 2011. — Ч. 1. — С. 18.
17. Амбрик Л. П. Політика і фіскальна економіка: філософія залежності [Текст] / Л. П. Амбрик // Перспективи розвитку фінансових систем європейських країн в умовах виходу з кризи : зб. тез наукових доповідей XII Міжнародної студентсько-аспірантської конференції. — Львів : ЛДФА, 2010. — Ч. 1. — С. 9–10.
18. Амбрик Л. П. Політика у сфері державних видатків: світові тенденції та вітчизняні реалії [Текст] / Л. П. Амбрик // Стратегічні орієнтири формування і реалізації фіскальної політики України : монографія / під ред. А. І. Крисоватого. — Тернопіль : Вектор, 2012. — С. 219–230.
19. Амбрик Л. П. Практика реалізації податкової амністії [Текст] / Л. П. Амбрик // Проблеми і перспективи розвитку фінансів, обліку і маркетингу в сучасному бізнесовому середовищі : зб. тез доповідей Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених і студентів. — К. : НУХТ, 2012. — С. 127–128.
20. Амбрик Л. П. Психологічні аспекти ставлення до фіску [Текст] / Л. П. Амбрик // Управління розвитком. — Харків : ХНЕУ, 2010. — № 4 (80). — С. 9–10.
21. Амбрик Л. П. Система трансфертних інструментів як інститут фіскальної політики держави [Текст] / Л. П. Амбрик // Перспективи розвитку фінансової системи України : матер. всеукр. наук.-практ. конф. — Тернопіль : ТНЕУ, 2012. — С. 315–317.

22. Амбрик Л. П. Теоретичні домінанти та дивергенція теорій фіскального регулювання економіки [Текст] / Л. П. Амбрик // Інвестиції: практика та досвід. — Київ, 2012. — № 19. — С. 49–54.
23. Амбрик Л. П. Фіскальні інструменти активізації інвестиційного процесу [Текст] / Л. П. Амбрик // Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — К. : КНЕУ, 2010. — С. 22–24.
24. Амбрик Л. П. Функціонування спрощеної системи оподаткування у напрямку забезпечення соціально-економічного розвитку держави [Текст] / Л. П. Амбрик // Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доповідей Дев'ятої Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. — Тернопіль : Економічна думка, — 2012. — Частина 2. — С. 23–24.
25. Амбрик Л. Проблемні аспекти податку на прибуток підприємств [Текст] / Л. Амбрик // Науково-дослідна робота студентів: формування особистості майбутнього вченого, фахівця високої кваліфікації : зб. тез доповідей студ. наук. конференції. — Тернопіль : Економічна думка, 2007. — С. 13–15.
26. Амбрик Л. Система управління митними ризиками як фактор підвищення ефективності митного контролю [Текст] / Л. Амбрик // Модернізація суспільного сектору економіки в умовах глобальних змін : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. — Тернопіль, 2009. — Ч. 2. — С. 124–126.
27. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) [Текст] / В. Л. Андрущенко. — Львів : Каменяр, 2000. — 303 с.
28. Аузан А. А. Институциональная экономика [Електронний ресурс] / А. А. Аузан. — Режим доступу : <http://institutiones.com/download/books/1267-institucionalnaya-ekonomika.html>.
29. Б'юкенен Дж. М. Суспільні фінанси і суспільний вибір: Два протилежні бачення держави [Текст] / Джеймс М. Б'юкенен, Річард А. Масгрейв; пер. з англ. — К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2004. — 175 с.

30. Базилевич В. Д. Інституціональна економічна теорія: історичний аспект [Текст] / В. Д. Базилевич, А. О. Маслов // Інституційна архітектоніка та механізми економічного розвитку: матеріали наукового симпозиуму. — Харків: ХНУ, 2005. — С. 32–42.
31. Біль Д. Закон Вагнера: вступ до останньої версії статті Адольфа Вагнера, опублікованої 1911 р., та її переклад [Текст] / Д. Біль // Журнал Європейської економіки. — 2004. — Том 3 (№ 1). — С. 5–15.
32. Большой экономический словарь [Текст] / под ред. А. Н. Азрилияна. — 7-е изд., доп. — М.: Институт новой экономики, 2007. — 1472 с.
33. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
34. Бюджетний менеджмент [Текст]: підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; за заг. ред. В. Федосова. — К.: КНЕУ, 2004. — 864 с.
35. Валовий внутрішній продукт і валовий національний дохід України за 2009–2011 роки [Електронний ресурс] / Експрес випуски / Державна служба статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
36. Вахненко Т. П. Зовнішні боргові зобов'язання у системі світових фінансово-економічних відносин [Текст]: монографія / Т. П. Вахненко. — К.: Фенікс, 2006. — 535 с.
37. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [Текст] / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
38. Виведення у тінь близько 90% закупівель природних монополій [Електронний ресурс] / Центр політичних студій та аналітики. — Режим доступу: <http://www.civicua.org/main/data?t=3&c=1&q=1873050>.
39. Виконання Державного бюджету України / 2007 / Річний звіт / [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. — Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=147445>.

40. Виконання Державного бюджету України / 2008 / Річний звіт / [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. — Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=147461>.
41. Виконання Державного бюджету України / 2009 / Річний звіт / [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. — Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=147457>.
42. Виконання Державного бюджету України / 2010 / Річний звіт / [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. — Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=147453>.
43. Виконання Державного бюджету України / 2011 / Річний звіт / [Електронний ресурс] / Державна казначейська служба України. — Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=147449>.
44. Відношення державного боргу та гарантованого державного боргу до ВВП [Електронний ресурс] / Державний борг та гарантований державою борг: за даними Міністерства фінансів України. — Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=37210.
45. Вітлінський В. В. Моделювання економіки [Текст]: навч. посіб. / В. В. Вітлінський. — К. : КНЕУ, 2003. — 408 с.
46. Внески на загальнообов'язкове соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності за 2001-2010 рр. [Електронний ресурс]: відповідь від 02.12. 2011 р. № 02-13/А-713-824 на запит від фізичної особи / Р. П. Яхимович ; Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. — Електрон. текстові дані (1 файл). — К., 2011. — Мова: укр. — Відповідь на запит дано електрон. поштою.
47. Всемирная история экономической мысли [Текст]: В 6 т. / МГУ им. М. В. Ломоносова ; гл. редкол.: В. Н. Черковец (гл. ред.) и др. — М. : Мысль, 1990. — Т. 4: Теории социализма и капитализма в межвоенный период. — 590 с.
48. Втрати доходів бюджету від надання податкових пільг (у розрізі платежів) за КВЕД за 2005–2007 та 2011 роки (зведені звіти про суми втрат бюджету

- внаслідок пільгового оподаткування по видах податків, зборів (обов'язкових платежів) за КВЕД) [Електронний ресурс]: відповідь від 12.06.2012 р. № 14690/A/20-3116 на запит від фізичної особи / А. П. Ігнатів ; Державна податкова служба України. — Електрон. текстові дані (1 файл). — К., 2012. — Мова: укр. — Відповідь на запит дано електрон. поштою.
49. Геєць В. М. Політика економічного зростання на основі розширення внутрішнього споживання та її наслідки [Текст] / В. М. Геєць // Фінанси України. — 2007. — № 9. — С. 14–34.
50. Генеза ринкової економіки (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність, планування): Терміни. Поняття. Персоналії [Текст]: навч. словник-довідник / наук. ред. Г. І. Башнянин, В. С. Іфтемичук. — Львів : Магнолія плюс, 2004. — 688 с.
51. Герчаківський С. Д. Податковий інструментарій фінансового забезпечення розвитку територій в Україні [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 — гроші, фінанси і кредит / С. Д. Герчаківський. — Тернопіль, 2008. — 29 с.
52. Годованець О. Податкове регулювання інвестиційної діяльності як фактор економічного зростання [Текст] / О. Годованець, Л. Амбрик // Світ фінансів. — 2011. — Випуск 1. — С. 135–143.
53. Государственное регулирование экономики [Текст]: учеб. пособ. для вузов / Т. Г. Морозова, Ю. М. Дурдыев, В. Ф. Тихонов и др.; под ред. проф. Т. Г. Морозовой. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. — 255 с.
54. Гриценко А. А. Особливості інституційної архітектоники українського суспільства ХХІ століття [Текст] / А. А. Гриценко // Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — К. : Ін-т екон. прогнозув.; Фенікс, 2003. — 1003 с.
55. Данилов А. Д. Налоговая система Украины в условиях экономического спада [Текст] / А. Д. Данилов // Економіка та держава. — 2010. — № 3. — С. 32–36.

56. Дані про діяльність технологічних парків України [Електронний ресурс] : відповідь від 30.08.2012 р. № 5-4/21-250 на запит від фізичної особи / В. С. Шовкалюк ; Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України . — Електрон. текстові дані (1 файл). — К., 2012. — Мова: укр. — Відповідь на запит дано електрон. поштою.
57. Дворкович А. Какие нам нужны налоги? [Електронний ресурс] / А. Дворкович // РБК daily. — 2011. — Режим доступу: <http://www.rbcdaily.ru/2011/09/23/focus/562949981552047>.
58. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація та практична реалізація бюджетної доктрини України [Текст] : монографія / В. Г. Дем'янишин. — Тернопіль, ТНЕУ, 2008. — 496 с.
59. Держава — податки — бізнес (Із світового досвіду фіскального регулювання економіки) [Текст] : монографія / за ред. В. Л. Андрущенко, В. М. Федосова, В. М. Суторміної. — К. : Либідь, 1992. — 328 с.
60. Державне регулювання економіки [Текст] : навч. посібник / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. — К. : КНЕУ, 2000. — 316 с.
61. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки [Текст] : підручник / Шарль Бланкарт ; за наук. ред. та перед. В. М. Федосова ; пер. з нім. С. І. Терещенко, О. О. Терещенка. — К. : Либідь, 2000. — 653 с.
62. Десятнюк О. М. Моніторинг податкових ризиків [Текст] : навч. посіб. / О. М. Десятнюк. — Тернопіль : Воля, 2005. — 216 с.
63. Діяльність державної податкової служби України за 2006 рік [Текст] : статистичний бюлетень / відп. за випуск В. І. Ніколайченко. — К. : ДПА України, 2007. — 89 с. — (Розділ II статистичного бюлетеню «Інформаційно-довідковий розділ, економічні показники діяльності ДПС України»).
64. Діяльність державної податкової служби України за 2007 рік [Текст] : статистичний бюлетень / відп. за випуск В. І. Ніколайченко. — К. : ДПА України, 2008. — 86 с. — (Розділ II статистичного бюлетеню «Інформаційно-довідковий розділ, економічні показники діяльності ДПС України»).

65. Діяльність державної податкової служби України за 2008 рік [Текст]: статистичний бюлетень / відп. за випуск В. І. Ніколайченко. — К.: ДПА України, 2009. — 78 с. — (Розділ II статистичного бюлетеню «Інформаційно-довідковий розділ, економічні показники діяльності ДПС України»).
66. Діяльність державної податкової служби України за 2009 рік [Текст]: статистичний бюлетень / відп. за випуск В. І. Ніколайченко. — К.: ДПА України, 2010. — 68 с. — (Розділ II статистичного бюлетеню «Інформаційно-довідковий розділ, економічні показники діяльності ДПС України»).
67. Діяльність державної податкової служби України за 2010 рік [Текст]: статистичний бюлетень / відп. за випуск В. В. Терещенко. — К.: ДПА України, 2011. — 66 с. — (Розділ II статистичного бюлетеню «Інформаційно-довідковий розділ, економічні показники діяльності ДПС України»).
68. Діяльність податкової служби України за 2005 рік [Текст]: статистичний бюлетень / відп. за випуск В. І. Ніколайченко. — К.: ДПА України, 2006. — 126 с.
69. Дослідники GfK Ukraine — 28% зарплатні в Україні виплачується неофіційно [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.gfk.ua/public_relations/press/press_articles/010208/index.ua.html.
70. Доходи та витрати населення за 2009–2011 роки [Електронний ресурс] / Експрес випуски / Державна служба статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
71. Економіко-математичне моделювання [Текст]: навч. посіб. / за ред. О. Т. Івашука. — Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2008. — 704 с.
72. Економічна енциклопедія [Текст]: у 3 т. / відп. ред. С. В. Мочерний та ін. — К.: Академія, 2001. — Т. 2. — 848 с.
73. Економічна політика [Текст]: навч. посіб. / О. О. Беляєв (кер. кол. авт.), А. С. Бебело, М. І. Диба та ін. — К.: КНЕУ, 2004. — 287 с.
74. Енциклопедичний словник з державного управління [Текст] / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред.

- Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. — К. : НАДУ, 2010. — 820 с.
75. Ермакова Е. А. Методология оценки состояния и устойчивости государственных финансов [Текст] / Е. А. Ермакова // Финансы и кредит. — 2008. — № 27. — С. 13–18.
76. Жаліло Я. А. Зарубіжний досвід позичкового фінансування державою інвестиційних проектів [Електронний ресурс] / Я. А. Жаліло. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2008_2/0494.pdf.
77. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах [Електронний ресурс] / Міністерство праці та соціальної політики України, Пенсійний фонд України. — Київ, 2006. — 77 с. — Режим доступу : http://www.pension.kiev.ua/files/mlsp_booklet_june2006.pdf.
78. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальний захист та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах [Електронний ресурс] / Міністерство праці та соціальної політики України, Пенсійний фонд України. — Київ, 2009. — 75 с. — Режим доступу : http://www.mlsp.kmu.gov.ua/labour/control/uk/publish/article;jsessionid=D60895E1FE642008328C443C5C4E403D?art_id=96595&cat_id=41296.
79. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування, соціальний захист та пенсійне забезпечення у цифрах і фактах [Електронний ресурс] / Міністерство праці та соціальної політики України, Пенсійний фонд України. — Київ, 2010. — 66 с. — Режим доступу : http://www.finrep.kiev.ua/download/mlsp_stat_dec2010.pdf.
80. Загорський В. С. Бюджетно-податкова система України. Теорія і практика [Текст] : монографія / В. С. Загорський. — Ірпінь : Нац. акад. ДПС України, 2006. — 304 с.
81. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України» від 02.12.2010 р.

- № 2756-VI [Електронний ресурс] / Верховна рада України. — Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2756-17>.
82. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» від 25.03.2005 р. № 2505-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2505-15>.
83. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України»» від 12.12. 2008 р. № 659-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/659-17>.
84. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік»» від 05.03. 2009 р. № 1080-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1080-17>.
85. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік»» від 15.12. 2009 р. № 1757-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1757-17>.
86. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2010 рік» щодо придбання акцій Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України»» від 23.09. 2010 р. № 2553-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2553-17>.
87. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших законів України» від 12.01.2006 р. № 3333-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3333-15/ed20060112>.

88. Закон України «Про Державний бюджет України на 2004 рік» від 27.11. 2003 р. № 1344-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1344-15>.
89. Закон України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» від 23.12. 2004 р. № 2285-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2285-15>.
90. Закон України «Про Державний бюджет України на 2006 рік» від 20.12 2005 р. № 3235-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3235-15>.
91. Закон України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» від 19.12. 2006 р. № 489-V [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/489-16>.
92. Закон України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 28.12. 2007 р. № 107-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/107-17>.
93. Закон України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» від 26.12. 2008 р. № 835-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/835-17>.
94. Закон України «Про Державний бюджет України на 2010 рік» від 27.04. 2010 р. № 2154-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2154-17>.
95. Закон України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» від 23.12. 2010 р. № 2857-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2857-17>.
96. Закон України «Про заходи щодо забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 р. № 3668-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3668-17>.

97. Закон України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 р. № 2289-VI (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2289-17>.
98. Закон України «Про особливості здійснення закупівель в окремих сферах господарської діяльності» від 24.05.2012 р. № 4851-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4851-17>.
99. Зведена інформація про суми надміру сплачені до Зведеного бюджету України у 2006-2011 роках [Електронний ресурс]: відповідь від 16.07. 2012 р. № 15882/А/20-3216 на запит від фізичної особи / А. В. Головач; Державна податкова служба України. — Електрон. текстові дані (1 файл). — К., 2012. — Мова: укр. — Відповідь на запит дано електрон. поштою.
100. Зимовець В. В. Державна фінансова політика економічного розвитку [Текст] / В. В. Зимовець. — К. : НАНУ, 2010. — 355 с.
101. Зростання ВВП Польщі у 2010 році подвоїлося [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eunews.unian.net/ukr/detail/195108>.
102. Иванова Н. И. Налоговое стимулирование инновационных процессов [Текст] / Н. И. Иванова. — М. : ИМЭМО РАН, 2009. — 160 с.
103. Илларионов А. Размеры государства и экономический рост [Текст] / А. Илларионов, Н. Пивоварова // Вопросы экономики. — 2002. — № 9. — С. 18–45.
104. Индекс инфляции (Украина) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.index.minfin.com.ua/index/infl/>.
105. Иванов Ю. Б. Податковий менеджмент [Текст]: підручник / Ю. Б. Иванов, А. І. Крисоватий, А. Я. Кізима, В. В. Карпова. — К. : Знання, 2008. — 525 с.
106. Інформаційні матеріали щодо реформування системи соціальної підтримки населення [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kr-admin.gov.ua/Comitet/Ua/history/05011209.pdf>.

107. Інформація про фінансування одноразової виплати допомоги по безробіттю для організації безробітними підприємницькою діяльністю, матеріальної допомоги у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного та професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації безробітних в розрізі областей за 2009-2011 роки [Електронний ресурс] : відповідь від 29.08.2012 р. № ДЦ-03-4149/0/6-12 на запит від фізичної особи / Г. Калішенко ; Міністерство соціальної політики України ; Державний центр зайнятості. — Електрон. текстові дані (1 файл). — К., 2012. — Мова: укр. — Відповідь на запит дано електрон. поштою.
108. Інформація про фінансування працевлаштування безробітних шляхом надання дотацій роботодавцям у розрізі областей за 2009-2011 роки [Електронний ресурс] : відповідь від 05.09. 2012 р. № ДЦ-03-4239/0/6-12 на запит від фізичної особи / Г. Калішенко ; Міністерство соціальної політики України ; Державний центр зайнятості. — Електрон. текстові дані (1 файл). — К., 2012. — Мова: укр. — Відповідь на запит дано електрон. поштою.
109. Інформація щодо застрахованих осіб у системі загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення за період 2004-2011 рр. [Електронний ресурс] : відповідь від 06.09. 2012 р. № 20667/05-10 на запит від фізичної особи / О. Б. Ніколаєв ; Пенсійний фонд України. — Електрон. текстові дані (1 файл). — К., 2012. — Мова: укр. — Відповідь на запит дано електрон. поштою.
110. Інформація щодо кількості платників єдиного податку [Електронний ресурс] : відповідь від 13.09. 2012 р. № 1167/0/141-12/А/18-3114 на запит від фізичної особи / О. В. Клименко ; Державна податкова служба України. — Електрон. текстові дані (1 файл). — К., 2012. — Мова: укр. — Відповідь на запит дано електрон. поштою.

111. Йохна М. А. Концепції інституціональної економічної теорії в управлінні розвитком соціально-економічних систем [Текст] : монографія / М. А. Йохна. — Хмельницький : ХНУ, 2007. — 313 с.
112. Карлін М.І. Фіскальна політика і соціальні виплати в сучасній Україні [Текст] / М.І. Карлін // Демографія та соціальна економіка. — 2012. — № 1(17). — С. 70–75.
113. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег (The General Theory of Employment, Interest and Money) [Електронний ресурс] / Дж. М. Кейнс. — М. : Гелиос, 2002. — 352 с. — Режим доступу : <http://www.socioline.ru/category/biblioteka/uchebniki-po-sotsiologii/ekonomika-ekonomicheskaya-sotsiologiya?page=1>. — (Серия : Классики экономической науки — XX век).
114. Кейнсіанська модель макроекономічної рівноваги (Вступ до кейнсіанської теорії сукупного попиту) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.cyb.univ.kiev.ua/Library/Macro/Macro_book_6.pdf.
115. Кириленко О. П. Зарубіжна практика надання інвестиційних субвенцій і перспективи її запровадження в Україні [Електронний ресурс] / О. Кириленко, Б. Малиняк, В. Письменний // Вісник ТНЕУ. — 2011. — № 4. — С. 42–57. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vtneu/2011_4/4.../05Kyr.pdf.
116. Кізіма Т. О. Демократія і державні фінанси: двоєдинство проблем і можливостей [Текст] / Т. О. Кізіма // Світ фінансів. — 2004. — Вип. 1. — С. 15–21.
117. Кізіма Т. О. Державні фінанси в умовах демократії [Текст] : навч. посіб. / Т. О. Кізіма, А. Я. Кізіма, С. В. Савчук. — Тернопіль : ТНЕУ, 2006. — 134 с.
118. Концепція реформування національної системи надання соціальних послуг, допомоги та призначення соціальних пільг (проект) [Текст] / [Міністерство соціальної політики України] [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.lir.lg.ua/docs/publikacii/k_r%20\(1\).doc](http://www.lir.lg.ua/docs/publikacii/k_r%20(1).doc).

119. Конъюнктурно-статистический институционализм У. Митчелла [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.glavsp.com/cms/konunktyrno-statisticzeskii-institycionalizm-y-mitczella.php>.
120. Крисоватий А. Податки і фіскальна політика [Текст] : навч. посіб. / А. Крисоватий, А. Луцик. — Тернопіль, 2003. — 312 с.
121. Крисоватий А. І. Інституційне середовище фіскального регулювання соціально-економічних процесів [Текст] / А. І. Крисоватий, Т. В. Кошук // Фінанси України. — 2011. — № 9. — С. 18–32.
122. Крисоватий А. І. Парадигма податкових та позикових фінансів [Текст] / А. І. Крисоватий // Вісник економічної науки України. — 2008. — № 1. — С. 132–140.
123. Крисоватий А. І. Податки та інфляція : філософія залежності [Текст] / А. І. Крисоватий // Світ фінансів. — 2006. — Вип. 4. — С. 56–66.
124. Крисоватий А. І. Теоретико-організаційні доміанти та практика реалізації податкової політики в Україні [Текст] : монографія / Андрій Ігорович Крисоватий. — Тернопіль : Карт-бланш, 2005. — 371 с.
125. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України [Текст] / М. І. Крупка. — Львів : Видавничий центр Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2001. — 608 с.
126. Латов Ю. Длинные «тени» общества «светлого будущего»: два опыта интерпретации (О книгах Л. Тимофеева и С. Кордонского) [Електронний ресурс] / Ю. Латов // Вопросы экономики. — 2000. — № 8. — С. 131–145. — Режим доступу : http://sbiblio.com/biblio/archive/latov_dlintoniobsch/.
127. Лещенко С. Скільки коштує депутат українському народу [Електронний ресурс] // Українська правда. — 2011. — 16 березня. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/articles/2011/03/16/6018199/>.
128. Литвицький В. Економічне зростання у 2002 році: перспективи і загрози [Електронний ресурс] / В. Литвицький // Від парадигми фінансової стабілізації до ідеології зростання : зб. наук. ст. / Під ред. Я. А. Жаліла. —

- К. : Сатсанга, 2002. — Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Table/Zhalilo20/008.htm>№ a1.
129. Лібанова Е. Реалізацію заходів не можна відкладати на перспективу... / Е. Лібанова [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dokument.pp.ua/2011/06/20/realzacyu-zahodv-ne-mozhna-vdkladati-na-perspektivu.html>.
130. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин [Текст] : монографія / І. О. Луніна. — К. : Наукова думка, 2006. — 432 с.
131. Львовчкін С. В. Суперечності фінансової теорії і практики в контексті циклічності економічного розвитку [Текст] / С. В. Львовчкін, В. М. Опарін, В. М. Федосов // Фінанси України. — 2011. — № 5. — С. 3–13.
132. Майбурд Е. М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров [Електронний ресурс] / Е. М. Майбурд. — Режим доступу : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/Maib/30.php.
133. Майбууров І. А. Реформирование налоговых систем. Теория, методология и практика [Текст] : монографія / под ред. І. А. Майбуурова, Ю. Б. Иванова, А. И. Крисоватого. — К.: Кондор, 2011. — 352 с.
134. Макроэкономическое регулирование финансовых потоков страны: теория и практика : монографія / под ред. к.э.н., проф. А. Д. Данилова. — Киев : Киевский экономический институт менеджмента, 2012. — 280 с.
135. Мамедов О. Ю. Институционализм — приоритет вторичности? [Електронний ресурс] / О. Ю. Мамедов. — Режим доступу : <http://www.ecsocman.hse.ru/text/18572567/>.
136. Манків Н. Макроекономіка [Текст] / Н. Грегорі Манків ; пер. з англ. ; наук ред. пер. С. Панчишина. — К. : Основи, 2000. — 588 с.
137. Мацюра С. І. Трансферти в системі міжбюджетних відносин [Текст] / С. І. Мицюра // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 5. — С. 223–229.

138. Милль Дж. С. Основы политической экономии [Текст] / Дж. С. Милль. — М. : Прогресс, 1981. — Т. 3. — 447 с.
139. Місцеві фінанси [Текст] : підручник / За ред. О. П. Кириленко. — К. : Знання, 2006. — 677 с.
140. Моніторинг досвіду країн Європи, США, країн пострадянського простору, включаючи прибалтійські країни, в частині надання пільг окремим категоріям громадян [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/document/87154/Zvit_monit_dosvid_pilg.doc.
141. Наказ Державного комітету України з будівництва та архітектури «Про затвердження нормативів вартості створення одного робочого місця у різних галузях економіки» від 19.07.2002 р. № 13 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0628-02>.
142. Наказ Міністерства фінансів України від 1 лютого 2012 року № 67 «Про затвердження Програми управління державним боргом на 2012 рік» [Електронний ресурс] / Професійна юридична система. — Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1023.2944.0>.
143. Налоговая амнистия в России принесла 150 млн. USD [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nexus.ua/content/view/701/144/>.
144. Налоговые реформы. Теория и практика [Текст] : монография / [И. А. Майбуров и др.]; под. ред. И. А. Майбурова, Ю. Б. Иванова. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2010. — 463 с.
145. Началов А. В. Налоговый словарь [Текст] / А. В. Началов. — М. : Издательско-консультационная компания «Статус-кво 97», 2004. — 400 с.
146. Нигматулин Р. Об оптимальной доле государственных расходов в ВВП и темпах экономического роста [Текст] / Р. Нигматулин // Вопросы экономики. — 2003. — № 3. — С. 125–131.
147. Новая теория экономического роста Р. Лукаса [Електронний ресурс] / авторы Википедии // Роберт Эмерсон Лукас, младший // Википедия :

- свободная энциклопедия. — Режим доступу :
http://ru.wikipedia.org/wiki/Роберт_Лукас.
148. Норт Д. Институты и экономический рост: историческое введение [Электронный ресурс] / Д. Норт // THESIS: Весна. — Т. 1 — Вып. 2. — М. : Начала-Пресс, 1993. — Режим доступу :
http://ecsocman.hse.ru/data/161/670/1216/2_1_4north.pdf.
149. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики [Текст] / Пер. с англ. А. Н. Нестеренко ; предисл. и науч. ред. Б. З. Мильнера. — М. : Фонд экономической книги «Начала», 1997. — 180 с.
150. Носова О. В. Інституціональні основи та форми стимулювання економічного розвитку [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук за спец. 08.00.01 — економічна теорія та історія економічної думки / О. В. Носова. — Харків, 2007. — 17 с.
151. Озеров И. Х. Основы финансовой науки [Текст] / И. Х. Озеров. — Рига, 1923. — 536 с.
152. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) [Текст] : монографія / В. Опарін. — Вид. 2-ге, без змін. — К. : КНЕУ, 2006. — 240 с.
153. Орешин В. П. Государственное регулирование национальной экономики [Текст] : учеб. пособ. / В. П. Орешин. — М. : МГУ, 1999. — 272 с.
154. Паєнтко Т. В. Інструменти фіскального регулювання фінансових потоків [Електронний ресурс] / Т. В. Паєнтко // Ефективна економіка. — 2011. — № 8 — Режим доступу :
<http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=659>.
155. Пасхавер О. Й. Світовий досвід для України: взаємовідносини великого капіталу з владою і суспільством [Електронний ресурс] / О. Й. Пасхавер, Л. Т. Верховодова, К. М. Агеєва. — К. : Центр економічного розвитку, 2007. — Режим доступу : <http://www.c-e-d.info/21.php>.

156. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій : навч. посіб. / під редакцією д-ра екон. наук, проф. Ю. Б. Іванова, д-ра екон. наук, проф. І. А. Майбурова. — Х. : ВД «ІНЖЕК», 2010. — 492 с.
157. Податковий кодекс України (із змінами і допов.) від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
158. Показники виконання бюджету України [Електронний ресурс] / Комітет Верховної Ради України з питань бюджету. — Режим доступу : <http://budget.rada.gov.ua/kombjudjet/control/uk/doccatalog/list?currDir=45080>
159. Показники виконання бюджету України за 2011 рік [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. — Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=77643.
160. Постанова Верховної Ради України «Про звіт про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» від 18.05.2012 р. № 4292-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4792-17>.
161. Постанова Верховної Ради України «Про звіт про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2010 рік»» від 15.03.2011 р. № 3128-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3128-vi>.
162. Постанова Верховної Ради України «Про кошторис Верховної Ради України на 2010 рік» від 14.05.2010 р. № 2255-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2255-vi>.
163. Постанова Верховної Ради України «Про кошторис Верховної Ради України на 2009 рік» від 20.02.2009 р. № 1035-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.maidan.org.ua/static/mai/1306869911.html>.
164. Постанова Верховної Ради України «Про кошторис Верховної Ради України на 2011 рік» від 17.03.2011 р. № 3147-VI [Електронний ресурс] /

- Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3147-vi>.
165. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2011-2013 роки» від 2 березня 2011 р. № 170 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/170-2011-%D0%BF>.
166. Пріоритети реформування податкової політики України: як перейти від фіскалізму до стимулювання ділової активності? [Текст] / за ред. Я. А. Жаліла — К. : НІСД, 2010. — 80 с.
167. Про виконання бюджету міста Тернополя за 2011 рік [Електронний ресурс] / Тернопільська міська рада. — Режим доступу : <http://www.rada.te.ua/normativnie-dokument/rishennya-vikonavcho/11395.html>.
168. Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування [Текст] : монографія / за заг. ред. Ю. Б. Іванова. — Х. : ІНЖЕК, 2007. — 445 с.
169. Проведення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти в Україні за січень–грудень 2011 року [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
170. Проведення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти в Україні за січень–червень 2012 року [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
171. Проведення процедур закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти в Україні за січень–грудень 2009 року [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
172. Проведення процедур закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти в Україні за січень-грудень 2010 року [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

173. Проведення процедур закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти в Україні за січень–грудень 2008 року [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
174. Проведення процедур закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти за 2007 рік [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
175. Радыгин А. В поисках институциональных характеристик экономического роста [Текст] / А. Радыгин, Р. Энтов // Вопросы экономики. — 2008. — № 8. — С. 4–27.
176. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь [Електронний ресурс] / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. — М. : ИНФРА-М, 1999. — 479 с. — Режим доступу : <http://www.ebk.net.ua/Book/Ses/g/0087.htm>.
177. Регулювання міжбюджетних відносин: Україна і європейський досвід [Текст] : монографія / В. Бодров, О. Кириленко, Н. Балдич, О. Дацій та ін. ; за ред. В. Бодрова. — К. : В-во НАДУ, 2006. — 296 с.
178. Річні звіти про виконання місцевих бюджетів України [Електронний ресурс] : відповідь № 7-27/931-12654 на запит від фізичної особи / О. С. Даневич ; Державна казначейська служба України. — Електрон. текстові дані (1 файл). — К., 2012. — Мова: укр. — Відповідь на запит дано електрон. поштою.
179. Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Положення «Про порядок випуску облігацій внутрішніх місцевих позик»» від 07.10. 2003 р. № 414 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0982-03>
180. Розмаинский И. В. Институционализм (Глава из учебника «История экономического анализа») [Електронний ресурс] / И. В. Розмаинский // Журнал институциональных исследований. — 2010. — Т. 2. — № 4. — С. 130–144. — Режим доступу : <http://www.institutional.narod.ru/jis/jis.htm>.

181. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов [Текст] / А. Смит ; пер. с англ. — М. : Соцэкгиз, 1962. — 677 с.
182. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія і практика становлення [Текст] : монографія / А. М. Соколовська. — К. : Знання-Прес, 2004. — 454 с.
183. Сото Э. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире [Электронный ресурс] / Э. де Сото. — М. : Catallaxy, 1995. — 320 с. — Режим доступа : <http://www.libertarium.ru/way>.
184. Становлення доктрини фінансової системи України [Текст] : монографія / С. І. Юрій, О. П. Кириленко, І. О. Лютий та ін. ; за ред. С. І. Юрія, О. М. Десятнюк. — Тернопіль : Економічна думка, 2008. — 192 с.
185. Статистичний збірник «Валовий регіональний продукт за 2010 рік» [Текст] / за ред. І. М. Нікітіної. — К. : Державна служба статистики України, 2012. — 162 с.
186. Статистичний збірник «Доходи та витрати населення за регіонами України за 2010 рік за регіонами України» [Текст] / за ред. І. М. Нікітіної. — К. : Державна служба статистики України, 2012. — 103 с.
187. Статистичний збірник «Квартальні розрахунки валового внутрішнього продукту за 2001-2011 роки» [Текст] / за ред. І. М. Нікітіної. — К. : Державна служба статистики України, 2012. — 190 с.
188. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» [Текст] / відп. за випуск І. В. Калачова. — К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2012. — 305 с.
189. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» [Текст] / відп. за випуск І. В. Калачова. — К. : Державний комітет статистики України, 2010. — 347 с.
190. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» [Текст] / відп. за випуск І. В. Калачова. — К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2008. — 361 с.

191. Статистичний збірник «Соціальний захист населення України» [Текст] / відп. за випуск І. В. Калачова. — К. : Державна служба статистики України, 2012. — 119 с.
192. Статистичний збірник «Соціальний захист населення України» [Текст] / відп. за випуск І. В. Калачова. — К. : Державний комітет статистики України, 2011. — 119 с.
193. Статистичний збірник «Соціальний захист населення України» [Текст] / відп. за випуск І. В. Калачова. — К. : Державний комітет статистики України, 2010. — 124 с.
194. Статистичний щорічник України за 2010 рік [Текст] / за ред. О. Г. Осауленка. — К. : ТОВ «Август Трейд», 2011. — 560 с.
195. Статистичні матеріали по стану державного боргу України на 31.12.2011 [Електронний ресурс] / Державний борг та гарантований державою борг: за даними Міністерства фінансів України. — Режим доступу :
http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=287148.
196. Статистичні матеріали по стану державного боргу України на 31.12.2009 [Електронний ресурс] / Державний борг та гарантований державою борг: за даними Міністерства фінансів України. — Режим доступу:
http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=198378
197. Стиглиц Дж. Ю. Экономика государственного сектора [Текст] / Дж. Ю. Стиглиц ; пер. с англ. — М. : Изд-во МГУ : ИНФРА-М, 1997. — 720 с.
198. Стратегічні орієнтири формування і реалізації фіскальної політики України [Текст] : монографія / під ред. А. І. Крисоватого. — Тернопіль : Вектор, 2012. — 356 с.
199. Суми наданих податкових пільг (у розрізі платежів) в галузевому розрізі по Україні в цілому за 2008-2010 роки та 9 місяців 2011 року (зведені звіти про суми втрат бюджету внаслідок пільгового оподаткування по видах податків, зборів (обов'язкових платежів) за КВЕД) [Електронний ресурс] :

- відповідь від 12.12.2011 р. № 2556/A/20-31/7 на запит від фізичної особи / С. І. Лекарь ; Державна податкова служба України. — Електрон. текстові дані (1 файл). — К., 2011. — Мова: укр. — Відповідь на запит дано електрон. поштою.
200. Танци В. Роль государства в экономике: эволюция концепций [Текст] / В. Танци // МЭ и МО. — 1998. — № 10. — С. 51–62.
201. Теория и история налогообложения [Текст]: учеб. пособ. / И. А. Майбуров и др. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : ЮНИТИ, 2011. — 422 с.
202. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. — К. : НІСД, 2011. — 31 с. — Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2011_table/1201_dop_new.pdf.
203. Фактичні обсяги надходжень внесків на обов'язкове державне пенсійне страхування та фактичні обсяги видатків на пенсійні виплати за період 2004–2011 рр. [Електронний ресурс] : відповідь від 20.07. 2012 р. № 16901/05-10 на запит від фізичної особи / О. Б. Ніколаєв ; Пенсійний фонд України. — Електрон. текстові дані (1 файл). — К., 2012. — Мова: укр. — Відповідь на запит дано електрон. поштою.
204. Финансовый механизм социально-экономического развития государства в условиях экономической нестабильности [Текст]: монография / под ред. А. Д. Данилова. — К. : ДКС Центр, 2010. — 299 с.
205. Фискальное регулирование экономического развития в посткризисный период [Текст]: монография / под ред. к.э.н., проф. А. Д. Данилова. — К. : ООО «ДКС центр», 2011. — 242 с.
206. Фінанси [Текст] : підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. — 2-ге вид., переробл. і доповн. — К. : Знання, 2012. — 687 с.
207. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку [Текст] : у 3 т. / за ред. А. І. Даниленка. — К. : Фенікс, 2008. — Т. 1: Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації. — 468 с.

208. Фінансування виплати допомоги по безробіттю за період 2009-2011 рр. [Електронний ресурс]: відповідь від 16.07.2012 р. № ДЦ-03-3474/0/6-12 на запит від фізичної особи / М. Аглоткова ; Міністерство соціальної політики України ; Державний центр зайнятості. — Електрон. текстові дані (1 файл). — К., 2012. — Мова: укр. — Відповідь на запит дано електрон. поштою.
209. Фридман М. Монетарная история Соединенных Штатов. 1867–1960 [Текст] / М. Фридман, А. Якобсон Шварц. — К. : Ваклер, 2007. — 880 с.
210. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории [Текст] / Дж. Ходжсон ; пер. с англ. — М. : Дело, 2003. — 464 с.
211. Чаусовський О. М. Економічні інститути: зміст і реформування у транзитивній економіці [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: спец. 08.01.01 — економічна теорія / О. М. Чаусовський. — Донецьк, 2003. — 27 с.
212. Шастико А. Е. Новая институциональная экономическая теория [Текст] / А. Е. Шастико. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2002. — 591 с.
213. Шимко Н. Система державних закупівель в Україні [Електронний ресурс] / Н. Шимко. — Режим доступу: <http://www.usab.org.ua>.
214. Эггертссон Т. Экономическое поведение и институты [Текст] / Пер. с англ. / Т. Эггертссон. — М. : Дело, 2001. — 408 с.
215. Экспансия неоконсерватизма [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.booksite.ru/fulltext/eco/nom/iks/3.htm>.
216. Эльянов А. Государство в системе догоняющего развития [Текст] / А. Эльянов // Мировая экономика и международные отношения. — 1998. — № 12. — С. 59–69.
217. Юсифов Ф. Г. оглы. Политика правительственных расходов в стабилизации экономики [Текст] / Ф. Г. оглы Юсифов. — Калининград : Изд-во Балтийского института экономики и финансов, 2001. — 38 с.

218. Юткина Т. Ф. Налоги и налогообложение [Текст]: учеб. / Т. Ф. Юткина. — М.: ИНФРА, 2000. — 429 с.
219. Як вид податкової амністії потрібен Україні? [Електронний ресурс] / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій в Україні. — Режим доступу: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/.../S32_ukr.pdf.
220. Afonso A. Quality of Public Finances and Growth [Електронний ресурс] / A. Afonso, W. Ebert, L. Schuknecht, M. Then // European Central Bank. — Working Paper Series. — 2005. — № 438. — 45 р. — Режим доступу: <http://www.ecb.int/pub/pdf/scpwps/ecbwp438.pdf>.
221. Aisa R. Government health spending in a model of endogenous longevity [Електронний ресурс] / R. Aisa, F. Pueyo. — Режим доступу: <http://www.eui.eu/Personal/Licandro/VintagePapers/rosaaisa.pdf>.
222. Aizerman J. Sources for Financing Domestic Capital — Is Foreign Saving A Viable Option For Developing Countries? / J. Aizerman, B. Pinto, A. Radziwill. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nber.org/papers/w10624.pdf>.
223. Barro R. Economic growth in a cross section of countries [Електронний ресурс] / R. Barro // Quarterly Journal of Economics. — 1991. — № 106. — Р. 407–443. — Режим доступу: <http://www.hec.unil.ch/ocadot/ECODEVdocs/barro-robert.pdf>.
224. Buchanan James M. The Constitution of Economic Policy [Prize Lecture] [Електронний ресурс] / James M. Buchanan. — Режим доступу: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1986/buchanan-lecture.html.
225. Buchanan James M. The Collected Works of James M. Buchanan, Vol.7 (The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan) [Електронний ресурс] / James M. Buchanan. — Режим доступу: http://www.files.libertyfund.org/files/1827/Buchanan_0102-07_EBk_v5.pdf.

226. Burnside C. Aid, policies and growth [Электронный ресурс] / C. Burnside, D. Dollar. — Режим доступа : http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/02/24/00009265_3971023104021/additional/124524322_20041117141101.pdf.
227. Coase R. H. The Nature of the Firm [Электронный ресурс] / R. H. Coase. — Режим доступа : <http://www.sonoma.edu/users/e/eyler/426/coase1.pdf>.
228. Cohen D. Growth and External Debt: A New Perspective on the African and Latin American Tragedies [Электронный ресурс] / D. Cohen. — Режим доступа : <http://www.cepr.org/PRESS/DP1753PR.htm>.
229. Colombier C. Does the Composition of Public Expenditure Affect Economic Growth [Электронный ресурс] / C. Colombier. — Режим доступа : https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=IIPF63&paper_id=292.
230. Corruption index 2011 from Transparency International: find out how countries compare [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://www.guardian.co.uk/news/datablog/2011/dec/01/corruption-index-2011-transparency-international№ data>.
231. Country news and VAT/GST Essentials [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.kpmg.com/Global/en/WhatWeDo/Tax/GlobalIndirectTax/Pages/country-news-vat-gst-essentials.aspx>.
232. Devarajan S. The composition of public expenditure and economic growth [Электронный ресурс] / S. Devarajan, V. Swaroop, H. Zou // Journal of Monetary Economics. — 1996. — № 37. — P. 313–344. — Режим доступа : <http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/0,,contentMDK:20699862~pagePK:64214825~piPK:64214943~theSitePK:469382,00.html>.

233. Doing Business 2012 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.doingbusiness.org/~media/fpdkm/doing%20business/documents/annual-reports/english/db12-fullreport.pdf>.
234. Doing Business 2012: Doing Business in a more transparent world (Economy Profile: Ukraine) [Электронный ресурс] / The World Bank, IFC. — Режим доступа : <http://www.doingbusiness.org/~media/fpdkm/doing%20business/documents/profiles/country/ukr.pdf>.
235. Dornbusch R. External Debt, Budget Deficits and Disequilibrium Exchange Rates [Электронный ресурс] / R. Dornbusch // M.I.T. Working Paper № 347. — 1984. — 64 p. — Режим доступа : <http://www.dspace.mit.edu/bitstream/handle/1721.1/63494/externaldebtbudg00dorn.pdf?sequence=1>.
236. Emmerson K. The government's fiscal rules [Электронный ресурс] / K. Emmerson, C. Fraine, S. Love. — Режим доступа : <http://www.ifs.org.uk/bns/bn16.pdf>.
237. Eubanks K. The Multiplier [Электронный ресурс] / K. Eubanks. — Режим доступа : <http://www.dynamicforecasting.com/TheMultiplier.pdf>.
238. Feldstein M. Capital Taxation [Электронный ресурс] / M. Feldstein. — Cambridge : Harvard University Press, 1983. — Режим доступа : <http://www.scholar.harvard.edu/feldstein/publications/capital-taxation>.
239. General Government expenditure trends 2005-2010: EU countries compared [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu/.../KS-SF-11-042>.
240. General obligation bond [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.en.wikipedia.org/wiki/General_obligation_bond.
241. Woodward J. Bottom Line on Renewable Energy Tax Credits [Электронный ресурс] / J. Woodward, M. Gonzalez / World Resources Institute. — Режим доступа : <http://www.wri.org/publication/bottom-line-series-renewable-energy-tax-credits>.

242. Government revenue, expenditure and main aggregates [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Tax_revenue_statistics.
243. Hibbs D. Contemporary political economy [Электронный ресурс] / D. Hibbs. — Режим доступа : <http://www.douglas-hibbs.com/.../CPE%20chapter%20>.
244. International Association of Science Parks and Areas of Innovation [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.iasp.ws/web/guest/the-role-of-stps-and-innovation-areas>.
245. Italian Tax Amnesty Raises 95bn euros [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.news.bbc.co.uk/2/hi/8433762.stm>.
246. Japan GDP — real growth rate [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.indexmundi.com/japan/gdp_real_growth_rate.html.
247. Kaplan Z. Technoparks in Turkey: A Source of Technological Development? [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.iri.jrc.ec.europa.eu/concord.../Kaplan.pdf>.
248. Kearney A. T. The shadow economy in Europe, 2011 [Электронный ресурс] / A. T. Kearney. — Режим доступа : <http://www.visaeurope.com/idoc.ashx?...1>.
249. KPMG's Individual Income Tax and Social Security Rate Survey 2012 [Электронный ресурс] / KPMG International Cooperative. — Режим доступа : <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Pages/individual-income-tax.aspx>.
250. Landau D. Government Expenditure and Economic Growth in the Less Developed Countries: An Empirical Study for 1960-80 [Электронный ресурс] / D. Landau // Economic Development & Cultural Change. — 1986. — P. 36–75. — Режим доступа : <http://www.econ.uconn.edu/Faculty/landau/landau.htm>.

251. Levy V. Anticipated Development Assistance, Temporary Relief Aid and Consumption Behavior of Low-Income Countries [Text] / V. Levy // The Economic Journal. — 1987. — Vol. 97. — P. 446–458.
252. Lomas U. Tax Amnesty Gives Portugal Revenue Boost [August 2012] [Электронный ресурс] / U. Lomas. — Режим доступа : http://www.tax-news.com/news/Tax_Amnesty_Gives_Portugal_Revenue_Boost____56779.html
253. Opinion of The European Economic and Social Committee on European Technology, Industrial and Science Parks in the crisis management, preparation of the after crisis and post-Lisbon strategy period (additional opinion) [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:044:0136:0141:EN:PDF>.
254. Provision of deficit and debt data for 2010 [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/2-26042011-AP/EN/2-26042011-AP-EN.PDF.
255. Pubblico e private in economia (relazione Mazzocchi) [Text] // Mondo economico. — 1981. — № 43. — P. 76–79.
256. Revenue bond [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.en.wikipedia.org/wiki/Revenue_bond.
257. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation [Электронный ресурс] / D. Ricardo. — Режим доступа : <http://www.econlib.org/library/Ricardo/ricP.html>.
258. Tax amnesty reportedly brings back HUF 35 billion from offshore accounts [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.realdeal.hu/20120517/tax-amnesty-reportedly-brings-back-huf-35-billion-from-offshore-accounts/>.
259. Tax amnesty will be over by 31 December 2012 [Tax alert, August 2012] [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.kpmg.com/global/en/issuesandinsights/articlespublications/taxnewsflash/pages/hungary-tax-amnesty-end-31-december-2012.aspx>.

260. Tax benefits for innovative businesses [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.iamsterdam.com/Tax%20benefits%20for%20innovative%20businesses>.
261. Tax policy plays a vital role in economic stimulus activities [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.ey.com/UA/en/Newsroom/News-releases/Press-Release---2009-05-15>.
262. Taxation trends in the European Union (Data for the EU Member States, Iceland and Norway), 2012 [Электронный ресурс] / Eurostat. — Режим доступа : <http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY.../KS-DU-12-001-EN.PDF>.
263. Taxes and incentives for renewable energy (June 2012) [Электронный ресурс] / KPMG International Cooperative. — Режим доступа : <http://www.kpmg.com/.../taxes-incentives>.
264. The International Experience with R&D Tax Incentives [Электронный ресурс] / Organization for Economic Cooperation and Development. — Режим доступа : <http://www.finance.senate.gov/imo/media/doc/OECD%20SFC%20Hearing%20testimony%209%2020%2011.pdf>.
265. UK has the highest property taxes in Europe [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.property118.com/index.php/uk-has-the-highest-property-taxes-in-europe/28682/>.
266. Veblen T. The place of science in modern civilisation and other essays [Text] / T. Veblen. — NY : B.W. Huebsch, 1919. — 509 p.
267. Veblen T. The theory of leisure class [Электронный ресурс] / T. Veblen. — Режим доступа : <http://www.gutenberg.org/files/833/833-h/833-h.htm>.
268. World Bank [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.worldbank.org/en/country/ukraine>.
269. World debt comparison: The global debt clock [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.economist.com/content/global_debt_clock.

270. Worldwide Governance Indicators [Электронный ресурс] / The World Bank. — Режим доступа : http://www.info.worldbank.org/governance/wgi/sc_country.asp.

ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА СЛУЖБА УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА ПОДАТКОВА СЛУЖБА У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

46003, м. Тернопіль, вул. Білецька, 1 тел. 43-46-01, факс 43-46-02

29.10.2012р. № 14041/10/06-011/243

Спеціалізованій вченій раді Д 58.082.03
Тернопільського національного
економічного університету

ДОВІДКА

**про впровадження результатів наукового дослідження
аспіранта кафедри податків та фіскальної політики Тернопільського
національного економічного університету
Амбрик Лілії Петрівни
«Розбудова фіскального інструментарію забезпечення економічного
зростання в Україні»**

Сформульовані у дисертаційному дослідженні автором рекомендації щодо вдосконалення податкового законодавства є актуальними і доцільними для підвищення ефективності податкового реформування.

Зокрема, рекомендації аспіранта в частині запровадження пільг інвестиційно-інноваційного характеру були використані Державною податковою службою у Тернопільській області при підготовці пропозицій щодо внесення змін до Податкового кодексу України стосовно запровадження пільг з податку на прибуток підприємств для суб'єктів господарювання, які реалізують інвестиційні проекти в пріоритетних галузях економіки.

Голова Державної податкової служби
у Тернопільській області

О.В. Вітрук

У К Р А Ї Н А

Тернопільська обласна державна адміністрація

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКИ46021 м.Тернопіль, вул. Грушевського, 8, тел./факс (035-2) 52-33-83. e-mail:admin@economy.gov.te.ua
Код ЄДРПОУ 02741551

В. М. Волон № *013-960*
на № _____ від _____

**Спеціалізованій вченій раді Д 58.082.03
Тернопільського національного
економічного університету**

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспіранта кафедри податків та фіскальної політики Тернопільського
національного економічного університету
Амбрик Лілії Петрівни
«Розбудова фіскального інструментарію забезпечення економічного
зростання в Україні»**

Результати дисертаційного дослідження Амбрик Л.П. щодо напрямків трансформації вітчизняного фіскального інструментарію у контексті забезпечення економічного зростання в Україні використовуються головним управлінням економіки Тернопільської обласної державної адміністрації.

Зокрема, враховано пропозиції аспіранта щодо ефективності використання представлених моделей для визначення пріоритетних напрямків бюджетного фінансування та сфер надання податкових пільг з метою впливу на забезпечення економічного розвитку регіону.

**Начальник головного
управління економіки**

Г.М.ВОЛЯНИК

Тернопільський національний економічний університет
Ternopil National Economic University

Lvivska Str. 11, Ternopil, 46020, Ukraine
 Tel./Fax +380 (352) 47 50 51
 E-mail: academ@tneu.edu.ua
 http://www.tneu.edu.ua

вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46020, Україна
 Тел./факс +380 (352) 47 50 51
 E-mail: academ@tneu.edu.ua
 http://www.tneu.edu.ua

№ 126-24/2916

“ 03 ” 10 20 12 р

На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів наукового дослідження
 аспіранта кафедри податків і фіскальної політики
 Тернопільського національного економічного університету
 Амбрик Лілії Петрівни
 у навчальний процес**

Результати науково-дослідної роботи аспіранта кафедри податків і фіскальної політики Амбрик Л.П. за темою дисертації «Розбудова фіскального інструментарію забезпечення економічного зростання в Україні» впроваджені кафедрою податків і фіскальної політики у процес викладання курсів «Основи оподаткування», «Податкова система», «Податки і фіскальна політика», «Податковий менеджмент», «Фіскальне адміністрування».

Довідка видана для пред'явлення у спеціалізовану вчену раду Д 58.082.03 Тернопільського національного економічного університету.

**Т.в.о. завідувача кафедри
 податків і фіскальної політики,
 д.е.н., професор**

О.М. Десятнюк